ZUHDIJA ADILOVIĆ

HASAN KAFIJA PRUŠČAK

I NJEGOVO DJELO

(951 - 1024 / 1544 - 1615)

2004.

Autor
doc. dr. Zuhdija Adilović

Izdavač
Islamska pedagoška akademija
Zenica

Recenzenti
doc. dr. Šukrija Ramić
doc. dr. Šefik Kurdić

Lektor
Midhat Kasap

Tehničko uređenje
Munever Bektaš

Štampa
"Dom štampe" Zenica

Za štampariju
Asim Kaknjo graf. inž.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-335:929 Pruščak H. K.
28-284

ADILOVIĆ Zuhdija

Hasan Kafija Pruščak i njegovo djelo : (951-1024 / 1544-1615) : svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere : komentar Tahavijeve poslanice iz akaida / Zuhdija Adilović. - Zenica : Islamska pedagoška akademija, 2004. - 323 str. ; 24 cm

Tekst na bos. i arap. jeziku. - Na nasl. str. upor. stv. nasl. na arap. jeziku. - Bibliografija: Str. 316-321

ISBN 9958-9229-3-2

COBISS. BIH-ID 13234950

Na osnovu mišljenja Federalnog ministra obrazovanja i nauke ovaj proizvod oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga

Zuhdija Adilović

HASAN KAFIJA PRUŠČAK

(951-1024 / 1544-1615)

I NJEGOVO DJELO

SVJETLOST ISTINSKE SPOZNAJE O TEMELJIMA VJERE

Komentar Tahavijeve poslanice iz akaida

حسن كافي الأقحصاري البوسنوي و كتابه

نور اليقين في أصول الدين في شرح عقائد الطحاوي

Zenica, 2004.

Recenzija

Akida, vjerovanje, kredo, riječi su kojima se opisuje stanje ljudskog uma, ljudske duše, ljudskog vjerovanja u pogledu postojanja Uzvišenog Stvoritelja i Njegovih svojstava, načina stvaranja i upravljanja nebesima i Zemljom, postojanja ovog i budućeg svijeta, vjerovjesništva i poslanstva, ljudske sudbine itd. To su riječi iza kojih stoje, ili bolje rečeno, to su riječi koje su pokretačka snaga svih ljudskih aktivnosti i djelovanja. Iza svega što ljudi rade, bilo koje vjere ili "nevjere" oni bili, nalazi se vjera, vjerovanje, kredo, nalazi se ideja koja podstiče na datu aktivnost koja vjerno govori o čovjeku i njegovu razumijevanju svoga okruženja, bliskog i dalekog. Dakle, iza svakog događaja, velikog i malog nalazi se vjera, čovjekova akida. Tako je oduvjek bilo i tako će biti do Sudnjega dana. S obzirom da je akida prisutna u svakoj čovjekovoj aktivnosti i s obzirom da vjera, vjerovanja i ubjeđenja ima toliko vrsta i oblika da ih je gotovo nemoguće prebrojati, odabir prave vjere, odabir vjere koja će čovjeku omogućiti ispravno vjerovanje kompatibilno s prirodnim zakonima Stvoritelja Uzvišenog i kao takva omogućiti čovjeku uspješan život, ispravno presuđivanje i aktivnost u svim situacijama i okolnostima, od izuzetnog je značaja za čovjeka. Koliko je značajno imati ispravnu vjeru najbolje možemo shvatiti ako posmatramo savremenog čovjeka, ako posmatramo intelektualce našega vremena koji su svojim znanjem, izumima i uspjesima, vjerovatno u većini slučajeva, nadmašili sve prethodne generacije koje su živjele na planeti Zemlji, ali u pogledu vjere su vrlo često primitivni i dekadentni. Neshvatljivo je, barem za nas muslimane, da među takvim izuzetnim umovima možemo vidjeti one koji se tresu od straha i uzbuđenja kada vide ili se susretnu s ljudima kojima su opsjednuti: pjevačima, glumcima, sportašima itd, kada se suoče sa različitim životinjama kojima se klanjaju, kada sa strahopoštovanjem stoje pred kipom od kamena, bronze ili nečeg

drugog u kome neko božanstvo gledaju, kada vide neki dobar ili loš predznak za koji smatraju da im sreću ili nesreću donosi, itd.

Muslimani tvrde da imaju ispravno razumijevanje svijeta i čovjeka, njihovog nastanka, uloge u sadašnjosti i budućnosti. Posebno pripadnici ehli-sunneta, unutar muslimanskog korpusa, s uvjerenjem tvrde da je njihova akida najispravnija jer je svojim originalnim izvorima, Kur'anu i sunnetu, najbliža. Ehlisunnetska ulema svemu što nije utemeljeno na ta dva osnovna izvora islama u akidu nije dopustila. Ona se s odlučnošću usmjerila ka čistom, izvornom, nepomućenom vjerovanju, koristeći provjerenu naučnu metodologiju. U procesu tumačenja, razumijevanja, i očuvanja izvornosti islamske akide ta ehlisunnetska muslimanska ulema imala je značajnu ulogu. Među najistaknutijim alimima u dugoj povijesti islama, čiji doprinos na prezentaciji, pročišćenju, očuvanju i odbrani izvorne islamske akide je izuzetno značajan, je i veliki imam Ebu Džafer Ahmed ibn Muhammed et-Tahavi koji je umro 322. godine po Hidžri (933. god.) U svojoj poslanici poznatoj kao *El-'Akidetut-tahavijje* on je sakupio glavno što punoljetan musliman mora znati, vjerovati i od temelja svoje akide prakticirati, kao što su pitanja u vezi sa vjerovanjem u Allahovu, dž.š., jednoću *(tevhid)*, Njegova uzvišena svojstva, vjerovanje u određenje, poslanstvo, proživljenje itd. Ta poslanica je svojom kvalitetom plijenila srca uleme i njihovih učenika i tako se proširila širokim prostranstvima islamskog ummeta stigavši i do Bosne i našega alima Hasana Kafije Pruščaka koji, kako mu ime govori, bijaše rođen u znamenitom Pruscu između Bugojna i Donjeg Vakufa. Hasan Pruščak je tu poslanicu, u želji da je približi svome narodu, protumačio slijedeći ehlisunnetsku metodologiju čije temelje su udarili istaknuti alimi iz prve tri generacije selefa. Tako je na ovom prostoru nastala knjiga iz akide čistog ehlisunnetskog selefijskog menhedža. Tu knjigu Hasan Kafi Pruščak napisao je na arapskom jeziku, pošto je to nekada bio jezik kojim se služila bosanska inteligencija. Danas, pošto su vremena drugačija, a potreba za Tahavijevom poslanicom nije presahla, jedina mogućnost da ta akida bude dostupna širem krugu čitalaca jeste da bude prevedena na bosanski jezik. Ta aktivnost je, elhamdu lillahi, uspješno privedena kraju i pred čitaocima je komentar Tahavijeve poslanice ispisan perom Hasan Kafije Pruščaka. I, na kraju, želim istaći da je Kafijin komentar dodatno obogaćen naučnom valorizacijom i obradom stručnjaka za akaid dr. Zuhdije Adilovića. Iskreno se nadam da će ova knjiga pomoći svima koji žele da spoznaju

nepatvoreno islamsko vjerovanje i da će svojom svjetlošću rastjerati tamu praznovjerja koja se u mnoga muslimanska srca uselila. Naša zadnja dova jeste da sva hvala pripada Allahu, dž.š., i neka je salavat i selam na zadnjeg poslanika i vjerovjesnika Muhammeda, s.a.v.s.

U Zenici, 16.3.1424. h. godinr

17.5.2004. godine

Doc. dr. Šukrija H. Ramić

Recenzija

Bosna i Hercegovina bila je i ostala rasadnik velikog broja učenjaka, pjesnika, književnika, državnika, junaka i dobrotvora. Ona je iznjedrila velikane koji su udarili pečat vremenu u kojem su živjeli, ali i ispunili stranice slavne historije Bosne ponosne.

Jedna od najpoznatijih i najresepktabilnijih ličnosti koje je ova zemlja podarila muslimanskoj i svjetskoj javnosti svakako je Hasan Kafija Pruščak (umro 1025/1616. god.), čovjek iz male bosanske kasabe, ali sa velikim umom i intelektualnom snagom koja prevazilazi ne samo granice njegovog mjesta i njegove domovine već, zasigurno, stiže i u sve kutke tadašnjeg intelektualnog svijeta.

Intelektualna profinjenost, duhovna čvrstina i svježina, moralna snaga, snažni karakter i vanredna hrabrost učinili su ga svojevrsnom paradigmom za sve potonje generacije u njegovoj domovini. Način na koji zastupa svoje ideje, kriteriji koje je uspostavio pri iznošenju činjenica i suočeljavanje sa problemima tadašnjeg svijeta, svrstavaju ga u red naših velikana, onih koji, uistinu, zaslužuju poseban respekt a njihovo djelo i ukupan angažman zaslužuju posebnu valorizaciju.

Spisateljski opus Hasana Kjafije Pruščaka nedvojbeno nas dovodi do zaključka da se radi o svetsranom učenjaku, koji je podjednako dobro poznavao fikh, usuli-fikh, akaid, historiju, šerijatsku politiku, retoriku, gramatiku... Uz to, treba potcrtati da je rijetko koji naš intelektualac tako ljubomorno čuvao originalnu islamsku misao, utemeljenu na Kur'anu, sunnetu i autentičnoj praksi prve generacije muslimana, kao što je to činio Pruščak.

Naime, Pruščakova preokupiranost akaidom i akaidskim temama, na način kako su to činile prve generacije islamskih učenjaka, eksplicite upućuje na konstataciju da je njegov prvenstveni cilj bio očuvati i njegovati originalnu i napatvorenu islamsku misao.

Borba protiv novotarija u vjeri i hrabra kritika brojnih akaidskih devijacija, koje su se sve više uvlačile u sve pore života Bošnjaka, jasno upućuju na njegovu izoštrenu svijest, što će biti svojevrsna brana nadirućim iskrivljenim akaidskim strujanjima, u to vrijeme, u Bosni i šire. Možemo samo pretpostaviti kakave bi sve devijacije nastale u vjeri na ovim prostorima da nam Allah nije podario izoštrenu svijest, intelektulanu snagu, nepobitne argumente i, posebno, vanrednu hrabrost Hasana Kafije Pruščaka!? Otuda se njegova uloga, u momentima dekadence koju je u to vrijeme preživljavao islamski ummet na brojnim poljima i u mnogim disciplinama, doima još važnijom i konstruktivnijom.

Očito je, da je doc. dr. Zuhdija Adilović to oćutio u svome biću i da ga je taj momenat podstakao da se opredijeli za ovog bosanskohercegovačkog velikana i njegov akaidski opus. Ustvari, doc. dr. Zuhdija Adilović opredijelio se za njegovo djelo *Svjetlo istinske spoznaje o temeljima vjere*, smatrajući da se ni jedno društvo ne može trgnuti iz letargije, učmalosti i uspavanosti, ukoliko ne uspostavi kriterije utemeljene na nepatvorenoj izvornoj islamskoj akidi. Ovo djelo emanira upravo tu ideju i predstavlja sažetak izvorne akaidske literature ispisane perom najvećih i najpoznatijih islamskih učenjaka.

Dr. Adilović je, analizirajući to akaidsko djelo, iznio brojna zapažanja koja rasvjetljavaju izuzetnu važnost akaida, s jedne strane, i veliki doprinos našega Hasana Kafije Pruščaka na tom polju, s druge strane.

Konstantna angažiranost dr. Adilovića i njegova stručnost u akaidskim disciplinama, kao i doktorska disertacija iz oblasti akaidskih pravaca u Bosni i Hercegovini, svrsatavaju ga u red nasljednika čuvenog Hasana Kafije.

Ne treba zaboraviti da se sekularistički, ateistički, materijalistički i dr. vjetrovi koji pušu sa svih strana i svakodnevno zagađuju duše naših ljudi, mogu zaustaviti samo jakim ličnostima, velikim umovima i snažnim karakterima. Osjećam da su pero i angažman doc. dr. Zuhdije Adilovića, profesora akaida na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Zenici, velika brana nadirućim neislamskim strujanjima, bar kada je riječ o našem podneblju.

Iskreno se nadam da će ovo djelo biti nezaobilazan izvor studentima FIN-a i islamskih pedagoških akademija, učenicima medresa i svima koji tragaju za čistom i nepatvorenom islamskom

misli. Stoga, toplo preporučujem ovu knjigu za štampu, korištenje u islamskim odgojno-obrazovnim institucijama i kao nezaobilazno štivo svima koji žele da se prikuče izvorima čistog islama.

U Zenici, 18.5.2004. god.

Doc. dr. Šefik Kurdić

PREDGOVOR

U IME ALLAHA SVEMILOSNOG MILOSTIVOG, SAMO OD NJEGA POMOĆ TRAŽIMO

Hvala pripada samo Allahu, Njemu se zahvaljujemo, od Njega pomoć i oprost tražimo i od Njega tražimo utočište od zla nas samih i zla naših loših postupaka. Koga Allah uputi, njega niko u zabludu odvesti ne može, a koga On u zabludi ostavi, njega niko nije u stanju na pravi put izvesti.

Svjedočim da nema drugog Boga osim Allaha Jedinog, koji nema sudruga, i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik, neka je Allahov blagoslov i spas njemu, njegovoj porodici i svim njegovim ashabima.

Islamski ummet u savremenom dobu je bio izložen nemilosrdnom napadu idejne naravi na njegov identitet. Taj napad je ostavio mnoge negativne posljedice, kako na razum i razmišljanje muslimana, tako i na njihovo djelovanje i ponašanje. Međutim, Allah, dž.š, je htio da se među muslimanima nađe određeni broj iskrenih daija koji su uspjeli da razotkriju loše namjere tog idejnog uticaja i pojasne njegovu stvarnu sliku i opasnosti koje od njega vrebaju. Isto tako, pojedini među njima su uspjeli da osvijeste mnoge muslimane i da rade na vraćanju njihovih narastajućih generacija uzvišenoj vjeri dini islamu. Rezultati tog osvješćivanja i buđenja su danas vidni u mnogim zemljama islamskog svijeta, što je slučaj, hvala Allahu, dž.š., i sa našom Bosnom, naročito nakon posljednje agresije na našu zemlju.

Međutim, kako bi to buđenje muslimana bilo pravilno usmjereno i ostvarilo nade i želje islamskog ummeta, po mom mišljenju, moramo imati jasan metod na kome ćemo temeljiti našu izgradnju. Nema sumnje da je temelj obnove i izgradnje našeg islamskog identita akida (vjerovanje) i da je najispravniji metod u akaidu metod prve generacije muslimana (selef).

Allah, dž.š., podario je ovom ummetu, u svakoj generaciji određen broj iskrenih alima koji su radili na očuvanju izvorne akide i branili je od eventualnih opasnosti koje su dolazile od neprijatelja islama sa strane ili zabludjelih sekti među samim muslimanima. Nema sumnje da među najistaknutije alime islamskog svijeta na tom polju spada i naš čuveni Hasan Kafi Pruščak (951.-1024. h.g. / 1544. – 1615.)

Kafija je napisao više djela i brošura iz akaida u kojima je pojasnio osnovne postavke akide ehli sunneta vel džema'ata. Ta djela odigrala su veliku ulogu u osvješćivanju muslimana u tadašnjoj Bosni i susjednim zemljama. Jedno od najznačajnijih djela Hasana Kafije je *Svjetlo istinske spoznaje o temeljima vjerovanja* u kome je dao komentar na poznatu poslanicu iz akide čuvenog imama Tahavija, Allah mu se smilovao.

S obzirom da je živio u periodu početka dekadence Osmanskog hilafeta, Kafija je dao značajan doprinos analizi tadašnjeg stanja i ponudio konkretne prijedloge za njegovo prevazilaženje, tvrdeći da je polazna tačka u renesansi i napretku - ispravno i čvrsto vjerovanje. Smatram da mi danas možemo mnogo naučiti iz tog vrijednog djela i prepoznati greške u shvatanju glavnih temelja islamskog vjerovanja.

Ovo djelo, s pravom mogu reći, može poslužiti kao svojevrstan udžbenik studentima islamskih pedagoških akademija i FIN-a u Bosni i Hercegovini, kao i na širem prostoru bosanskog govornog područja.

Doc. dr. Zuhdija Adilović

Hasan Kafija Pruščak

život i djelo

Porijeklo i rođenje

Historičari se slažu da je Hasan Kafija Pruščak jedan od najpoznatijih alima i ličnsti na polju arapsko-islamskih znanosti u evropskom dijelu Osmanskog carstva. Međutim, i pored toga, izvori koji govore o njegovoj ličnosti veoma su ograničeni, što je slučaj sa većinom alima tog vremena. Ličnost Hasana Kafije već duže vremena se izučava, kako od strane muslimanskih istraživača BiH, tako i od strane orientalista koji su pisali o njegovom životu i djelu i neka njegova djela preveli na zapadne jezike. Svima njima glavni izvor za Kafijinu biografiju bilo je njegovo djelo pod naslovom: *Lanac alima do posljednjeg Poslanika*. U tom djelu Hasan Kafija spominje niz svojih učitelja sve do Poslanika, s.a.v.s. Svoju biografiju napisao je pod brojem 29. i u njoj spomenuo osnovne podatke o svom životu i (naučnom) radu. Međutim, Hasan Kafija živi deset godina nakon završetka spomenutog djela, a da u tom periodu o sebi nije napisao ništa. Taj period njegovog života ostaje do danas u znatnoj mjeri nepoznat.

Hasan sin Torhana, sin Davuda, sin Ja'kuba, Pruščak, poznat pod nadimkom "El-Kafi el-Bosnevi", rođen je u Pruscu 951. h. god. (1544. god.) On o sebi kaže: "Moj otac, Allah mu se smilovao, pričao mi je, kao i pojedini njegovi vršnjaci, da je moj djed Ja'kub živio 127 godina i da je doselio u okolinu Prusca kao kršćanin iz Skadra (Kršćanske Rumelije). Allah ga je uputio u islam nakon dolaska sultana Mehmeda Fatiha[1] na ove prostore. Živio je u islamu sve do početka vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenogod.[2] Moj djed Davud, Allah mu se smilovao, živio je oko sedamdeset godina, učestvovao u mnogim bitkama i poginuo prilikom opsade tvrđave "Vrane" u Hrvatskoj. Moj otac je, Allah mu se smilovao, živio je u sreći i zadovoljstvu 96 godina, a zatim umro u Pruscu u mjesecu muharremu 994. h. god.

Čuo sam od moje majke, Allah joj se smilovao, da sam ja, Allahovom, dž.š., voljom, rođen u petak nakon ikindije namaza u mjesecu ramazanu 951. h. god., za vrijeme vladavine pravednog sultana Sulejmana, sina sultana Selima, sina sultana Bajazida, sina sultana Muhammeda, Allah im se svima smilovao."[3]

---

1 Mehmed Fatih, vladao 1451-1481. god.

2 Sulejman Veličanestveni, vladao 1520-1566. god.

Životni put

Kafija nas, u svojoj biografiji, ne obavještava o periodu njegovog djetinjstva do školskih dana i taj period njegovog života i dalje ostaje nerasvijetljen. Međutim, iz konteksta njegovih riječi možemo izvesti određene zaključke koji se odnose na to razdoblje. "Nakon što sam napunio 12 godina, počeo sam sa sticanjem znanja. U našim krajevima stekao sam osnove znanosti, a zatim sam otputovao do Istanbula, Allah ga sačuvao, za vrijeme početka vladavine sultana Selima, sina sultana Sulejmana, Allah im se smilovao."[4]

Poznato je da su djeca svoja prva saznanja u to doba sticala u mektebima pri džamijama. Zato je vrlo vjerovatno da je Kafija svoja prva saznanja stekao u svom rodnom Pruscu i najvjerovatnije od svoga oca. U to doba, svi odrasli muškarci su učestvovali u ratovima koji su se vodili na tom području, izuzev staraca, imama i učitelja. Kafija spominje da je njegov djed učestvovao u mnogim bitkama, te u jednoj od njih poginuo, dok za svoga oca kaže da je živio u sreći i zadovoljstvu 96 godina, a uopće ne spominje da je učestvovao u ratu, što, najvjerovatnije, znači da je njegov otac bio učitelj.

Nakon što je napunio dvanaest godina, on se upisuje u jednu od postojećih (srednjih) škola u BiH. Poznato je da su (srednje) škole u to vrijeme bile koncentrisane samo u glavnom gradu - Sarajevu. Historijski izvori tvrde da su tada postojale tri medrese: Medresa Fejruz-bega, koja je osnovana oko 1512. god., Gazi Husrevbegova medresa, osnovana 1537. god. i Medresa Kemal-bega, osnovana 1540. god.[5]

Najvjerovatnije, Kafija je bio učenik jedne od tih medresa oko deset godina, a zatim otputovao u Istanbul sa navršene 23 godine. U Istanbulu znanje stiče pred najvećim alimima tog vremena, sve dok nije dobio idžazu (diplomu) učitelja i vratio se u svoj Prusac 1575. god.

Službovanje i politička djelatnost

---

3 *Nizamu-l-ulema' ila hatemi-l-enbija*, 16-A.

4 *Nizamu-l-ulema' ila hatemi-l-enbija*, 17-A.

5 Vidi: *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* str. 163.

Nakon završetka studija u Istanbulu, Kafija se vraća u svoj rodni Prusac i počinje sa predavanjima učenicima i pisanjem naučnih dijela. O tome Kafija kaže: "Vratio sam se u naš vrijedni Prusac 983. h. god. Allah, dž.š., me počastio redovnim dersom za one koji su znanja željni, a zatim, sam, s Allahovom, dž.š., pomoći, počeo pisati određena djela... Nakon toga stavljen sam na kušnju dužnošću kadije Prusca 991. h. god."[6]

Ovo je Kafija kazao u svojoj biografiji nakon povratka iz Istanbula. Međutim, njegov savramenik El-Atai, koji je pisao o njemu, kaže da je Kafija nakon povratka iz Istanbula i kraćeg vremena koje je proveo kao učitelj, imenovan za pomoćnika vrhovnog muftije BiH u glavnom gradu - Sarajevu, radi učešća u izučavanju akide (vjerovanja) tarikata Hamzevija, čije su se pristalice pojavile na sjeveru Bosne 968. h. god. Taj tarikat bio je poznat po idejama koje su u potpunoj kontradiktornosti sa osnovnim odrednicama islamskog vjerovanja.[7]

---

6 *Nizamu-l-ulema*" 17-B.

7 Jedan sufijski tarikat koji se pripisuje njegovom osnivaču Šejhu Hamzi koji je rođen u Bosni i bio sljedbenik Bajramijskog tarikata. Njega je za svog zamjenika imenovao Šejh Husamu-d-din iz Ankare. Na mjestu njegovog zamjenika ostaje pet godina, a nakon toga istupa sa idejama koje su oprečne šerijatu, što biva razlogom njegovog pogubljenja u Istanbulu nakon presude tadašnjeg vrhovnog suda. Ibn Nev'i pripovijeda kako je jedan njegov sljedbenik koji je prisustvovao njegovom pogubljenju uzeo nož i sam sebe zaklao kao žrtvu za svog šejha. Problem Hamzevija se nije završio pogubljenjem Šejha Hamze. Njegove pristalice nastavile su propagirati njegov nastrani tarikat i tvrditi da oni posjeduju i tarikat i hakikat. Međutim, iza tih parola krio se apel za odbacivanje šerijata i upražnjavanje nemorala i anarhije. Njegove pristalice pojavile su se i kod nas u sjevernoj Bosni. Nakon proučavanja njihovih ubjeđenja, Hasan Kafija i njegovi saradnici su donijeli presudu o ubitstvu određenog broja sljedbenika i protjerivanju ostalih, te su tako nestali. Mehmed Handžić u svom djelu *El-Dževheru-l-esna fi teradžim ulemai-l-bosna* kaže: "Danas njima uopće traga nema, davno su propali i nestali, da nije historije o njima ne bi ništa znali." Vidi: *El-Dževheru-l-esna*, str. 42 i 68.

Kafija, nakon toga, duže vrijeme provodi u pratnji Muftije i dobiva muftijsko zvanje, te se opredjeljuje za tu dužnost.[8]

To potvrđuje i sam Kafija kada kaže da je učio pred "uvaženim šejhom, poznavaocem najkomplikovanijih disciplina tefsira i hadisa, uzorom visokih alima i muftijom i kadijom grada Sarajeva Bali b. Jusuf poznatim kao "Učitelj velikog vezira".[9]

Nakon toga, Kafija se vraća u svoj rodni Prusac i nastavlja sa službom učitelja sve dok nije imenovan za kadiju Prusca 991. h. god. Nakon isteka mandata, koji je trajao 20 mjeseci,[10] Kafija putuje u Istanbul gdje se susreće sa poznatim alimima, nakon čega biva imenovan kadijom za područje Srema, na sjeveru Bosne. U Sremu ostaje na dužnosti kadije i učitelja do isteka mandata.

Nakon toga, Kafija 1000. h. god. putuje na hadždž, o čemu i sam kaže: "Tada me je Milostivi Allah počastio časnim putem na hadždž u godini kojom se navršilo hiljadu godina od hidžre Poslanika, s.a.v.s..."[11]

Nakon povratka sa hadždža, Kafija je imenovan za kadiju jednog predgrađa Prusca. Na tom položaju ostaje sve do pojave nereda, ratova i raznih smutnji, što ga je nagnalo da ostavi kadiluk i da se posveti pisanju knjiga i poučavanju učenika u Pruscu.

Međutim, duh istinskog alima i mudžahida Kafiju ne ostavlja na miru, nego on aktivno učestvuje u svim značajnim dešavanjima u tom regionu. On aktivno učestvuje u svim važnijim bitkama i bilježi svoja zapažanja o negativnostima postojeće vlasti, uzroka slabosti i pojave nereda. Na osnovu tih zapažanja, Kafija piše čuveno djelo *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem* (*Temelji mudrosti o uređenju svijeta*), u kojem pojašnjava ispravne temelje na kojima počiva i pomoću kojih opstaje vlast. On ovu knjigu daje na uvid alimima, pojedinim vezirima i vojskovođi jedne od bitaka u kojoj je učestvovao. Svi su izrazili svoje divljenje onim što je napisao i zamolili ga da je prevede na turski kako

8 Vidi: *Hadaiku-l-hakaik fi tekmilti-š-šekaik,* 1/283.

9 *Nizamu-l-ulema,* 17-A.

10 Po Osmanskom zakonu, mandat imenovanog kadije na određenoj dužnosti trajao je 20 mjeseci, nakon toga mandat mu se obnavlja, ili se premiješta na drugu dužnost.

11 *Nizamu-l-ulema* 17-B.

bi bili u stanju da to djelo predoče Slultanu. Kafija to čini i odlazi lično do prijestonice, te knjigu daje na uvid glavnom vojskovođi[12], koji je bio također Bosanac. Ovaj vojskovođa knjigu predočava Sultanu[13], koji se zadivi njome i naredi da se prepiše i postupi po onome što u njoj piše. Sultan je nagradio autora tako što ga je imenovao za doživotnog kadiju u Pruscu, pod uslovom da ne prekida sa svojim dersovima koje je daržao učenicima, kako bi se oni nastavili koristiti njegovim znanjem. Sultan mu poklanja i veliki novčani dar[14] od kojeg Kafija gradi novu četvrt u Pruscu, koja je sadržavala džamiju, školu, sudnicu i kuću za zikr. Kafija ostaje kao kadija i muderris u Pruscu sve do svoje smrti. Svoj rodni grad nije napuštao izuzev radi džihada.

Kafija, Allah mu se smilovao, učestvuje u većini bitaka tog područja sve do zadnjih dana svoga života. Djelo, o kome je riječ u ovom radu, Kafija završava prilikom opsade tvrđave Ostrogon. On je u toj bici učestvovao kao član savjetodavnog tijela vrhovne komande osmanske vojske 1014. h. god. Hasan Kafija o tome govori na kraju djela pod nazivom: *Ezharu-r-revdat šerh revdati-l-džennat,* kojeg je, također, dovršio za vrijeme opsade spomenute tvrđave.

"Završetak teksta ovog djela bio je u mjesecu redžebu 1002. h. god., a njegova konačna dorada i zadnje ispravke bile su za vrijeme osvajanja tvrđave Ostrogon, da je Allah sačuva, i pored mnogo obaveza vezanih za savjete i konsultacije oko uzroka osvajanja i pobjede i oko uređenja vojnih snaga sa velikim vezirom, poznatim gazijom Muhammed Pašom, Allah mu olakšao sve što želi, na samom početku mjeseca džumade-l-ula 1014. h. god."[15]

Nakon ovog datuma ne nalazimo nikakvih podataka o životu Kafije do njegove smrti. Najvjerovatnije da se Kafija smirio u svom rodnom Pruscu, naročito nakon potpisivanja dvadesetogodišnjeg

12 To je bio Hafiz Ahmed Paša, umro 1041. h. god. Kraće vrijeme bio je namjesnik Bosne i dva puta bio glavnokomandujući oružanih snaga Osmanskog carstva. Kafija u jednom rukopisu svoga djela spominje ovog vezira po njegovom imenu. Vidi: *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem,* str. 6 i 19.

13 To je bio sultan Ahmed Prvi. Vladao je 1603-1617 god. O njemu će biti riječi kasnije.

14 *Nizamu-l-ulema,* 18-B i 19-A.

15 *Ezharu-r-revdat šerh revdatu-l-džennat,* 64-B.

sporazuma o primirju između Osmanske carevine i Kraljevine Austrije.[16] Hasan Kafija se u ovom periodu posvećuje predavanjima, sudstvu, pisanju i izgradnji potrebne infrastrukture za novo naselje koje je izgradio. Uspio je dovesti pitku vodu u svoj novosagrađeni kvart koji se proširio i postao zasebno naselje. Poznati turski putopisac Evlija Čelebija posjetio je Kafijino novo naselje 45 godina nakon njegove smrti i opisao vakufe koje je iza sebe ostavio Kafija, te naveo da je dućan kojeg je izgradio Kafija sagrađen 1021. h. god.,[17] što potvrđuje spomenutu pretpostavku.

Nakon svega iznesenog, možemo zaključiti da se ostvarenja Kafije, Allah mu se smilovao, mogu svesti pod sljedeće:

1 – Njegova konstantna borba na planu promocije vjere islama i uzdizanja njenih istina. Kafija je vodio džihad i riječju i djelom. Bio je živi uzor istinskog alima mudžahida koji radi ono što govori i kakav treba biti svaki alim čije je znanje Allaha radi.

On je učestvovao u borbama u svom okruženju u pravom mislu te riječi: nekada kao obični vojnik, a nekada kao jedan od članova vrhovnog savjetodavnog vijeća u komandi, primjenjujući tako u svojoj praksi sve što je naučio i čemu je druge poučavao, a prije svega kako treba biti iskren prema Allahu, dž.š., i žrtvovati sve sa čime čovjek raspolaže od ovog prolaznog svijeta kako bi ostvario cilj zbog kojeg je stvoren.

Kafija se posebno brinuo za opće stanje ummeta i pokušao da popravi ono što je počelo da se remeti u tadašnjem islamskom društvu, koliko je to bilo u njegovoj moći. On je na tom planu bio divan primjer. Uočio je da islamski ummet mora imati prave temelje za svoju zajednicu i državu koju gradi i dao svoju definiciju tih temelja. On piše knjigu na tu temu i u njoj otkriva greške i negativne pojave u postojećoj islamskoj državi i društvu. Sve to Kafija stavlja pred oči samog Sultana i na takav način izvršava svoju šerijatsku obavezu.

Zbog toga što je Hasan Kafija svojim djelima nastojao postići isključivo Allahovo, dž.š., zadovoljstvo, ona su naišla na izuzetno dobar prijem kod ljudi, kako za vrijeme njegovog života tako i poslije njegove smrti, sve do današnjeg dana. Nema sumnje da se pozitivni učinci tih djela i dalje upisuju u knjigu njegovih dobrih djela.

16 Vidi: *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* str. 176.

17 Vidi: *Putopis Evlije Čelebije*, str. 131-134.

2 – Promoviranje čistog islamskog vjerovanja, koje je nama preneseno od prve gneracije muslimana, bez ikakvih primjesa i nejasnoća koje su se vremenom u njega uvukle. Također, promoviranje originalnog islamskog načina ponašanja s kojim je islam došao, a ne onog načina ponašanja koji je iskrivljen i kao takav udomaćen kod mnogih tadašnjih muslimana u njegovoj sredini.

Hasan Kafija, Allah mu se smilovao, bio je svjestan da vjerovanje predstavlja osnovu društva i da od ispravnosti vjerovanja zavisi ispravnost zajednice. Iz tog razloga, Kafija piše nekoliko djela iz oblasti akaida, pokušavajući da se oslobodi okova oponašanja koji su ograničavali mnoge alime njegovog doba. On u svojim djelima nije ponavljao tada važeće ideje i tekstove iz stare literature, nego je pokušao da ta poznata djela preradi i pojednostavi, ne pišući ništa bez jasne potvrde iz Kur'ana i Sunneta za njegovu ispravnost, a zatim razumskim dokazom, ukoliko je to bilo moguće, odgovarajući tako na tvrdnje onih koji su zastupali suprotna mišljenja.

3 – Polazeći od onoga u što je bio duboko ubijeđen i pokušavajući promovirati istinu svim mogućim sredstvima, Kafija se bori protiv nastranih sufijskih redova, čije su se iskrivljene ideje počele širiti u jednom dijelu njegove pokrajine.

Vidjet ćemo kako je on učestvovao, zajedno sa grupom alima, u proučavanju postavki vjerovanja Hamzevijskog tarikata koji je bio zastupljen u sjevernom dijelu Bosne, te kako su donijeli zajednički zaključak o pogubljenju vođa tog tarikata i hapšenju njihovih pristalica i na takav način, Allahovom, dž.š., voljom, neutralizirali jedan od mnoštva izvora nereda u tom regionu.[18]

4 – Vjerovatno su jedno od najvećih Kafijinih djela predavanja učenicima tokom cijelog svog života i osnivanje medrese sa svim pratećim sadržajima zbog koje je Prusac postao treći znanstveni centar u tadašnjoj BiH.

Posebno velik značaj medresi Hasana Kafije dalo je to što je ona postala prepoznatljiva po posebnom akcentu na hadiske znanosti i poznata kao "Hadiska Medresa Hasana Kafije". Kafijina medresa daje veliki broj alima, učitelja i kadija koji su dali ogroman doprinos u širenju ispravnih islamskih shvatanja nekoliko stoljeća. To se veoma

18 Vidi: *El-Dževheru-l-esna fi teradžim ulemai-l-bosna*, str. 42.

dobro uočava kroz govor o njegovim učenicima, o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

Kafijina medresa prestaje sa radom zajedno sa većinom tadašnjih medresa u Bosni dolaskom komunističkog režima na vlast, nakon završetka Drugog svjetskog rata.

5 – Svakako, među značajnim ostvarenjima Kafije jesu i njegova mnogobrojna djela koja je napisao iz raznih oblasti. Djela Kafije pročula su se još za njegova života, a naročito nakon njegove smrti. Pojedina od njih su i danas predmetom mnogih izučavanja, neka od njih se štampaju i prevode na razne jezike svijeta. O tome ćemo detaljnije govoriti nešto kasnije.

Pobožnost i skromnost

Kafija je, kao što smo već naveli, bio upućen u mnoge znanosti: fikh, temelji šerijatskog prava, gramatika i sintaksa arapskog jezika, logika, književnost, historija, šerijatska politika i drugo. Ono što je još više podiglo autoritet Kafije jeste činjenica da je, pored svega spomenutog, bio izuzetno pobožan i skroman. Bio je izuzetno skromnih prohtjeva i bojao se Allaha, dž.š., kako u privatnom tako i u naučnom i svim ostalim segmentima svoga života.

Mehmed Handžić, Allah mu se smilovao, u svom djelu *Eldževheru-l-esna* o tome kaže: "Ibn Nev'i i Čelebi kažu da je Kafija postio svaki dan više od trideset godina, a da je svaki drugi dan postio preko dvadeset godina. On je post Davuda, a.s., uzeo kao moto svog života. Umjesto fine nježne odjeće nosio je nuglednu grubu. Nije podnosio šejhove sufijskih tarikata svog doba i njihove postupke i izjave pobijao je jasnim šerijatskim dokazima. Imao je običaj kazati: "Kada bi se evlijaluk postizao vježbom i isposničkim životom ja bih ga postigao." On je to govorio iz svoje skromnosti i borbe protiv svoga nefsa.

Drugi izvori navode kako je na putu do njegove kuće bila jedna kafana u kojoj je svirala muzika, te je zbog toga koristio drugi daleko duži put.[19]

---

19 *El-Dževheru-l-esna fi teradžim ulemai-l-bosna*, str. 58.

Smrt

Pisci biografije Hasana Kafije Pruščaka navode da je Kafija umro petnaestog ša'bana 1025. h. god. (1616. god.), kao što se to navodi u rukopisima nekih njegovih djela. Međutim, u drugim rukopisima se navodi da je to bila 1024. h. god. (1615. god.). Jedan od tih rukopisa je i rukopis Kafijinog djela *Nizamu-l-ulema,* koji je prepisan iz njegovog originala 1026. h. god., dvije godine nakon njegove smrti. Ovaj primjerak je pronađen u travničkoj "Fejzija" medresi, i najvjerovatnije, sačinio ga je jedan od njegovih učenika. Na kraju tog rukopisa spominju se imena nekoliko Kafijinih učenika koji su sticali znanje u njegovom rodnom Pruscu, što potkrjepljuje spomenutu tvrdnju. U tom rukopisu navodi se da je Kafija umro šesnaestog ramazana 1024. h. god. Taj datum njegove smrti neko je sročio u stihovima kao "Tarih" na arapskom jeziku. Ukupan zbir svih slova kojima su spomenuti stihovi ispisani iznosi 1024.[20]

Kafija je ukopan zajedno sa svojom suprugom u podzemnom kaburu ispod zgrade sudnice, koju je sam sagradio. Ta zgrada se i danas nalazi u istom obliku u kome je napravljena na dvadesetak metara s desne strane njegove džamije.[21]

20 *Nizamu-l-ulema,* na margini stranice broj 16-B.

21 Vidi: *Prusac – istorijski spomenici,* Husein Čepalo.

Naučni rad Hasana Kafije Pruščaka

Sticanje znanja

Istanbul, kao prijestonica hilafeta, bio je glavni znanstveni centar u doba Hasana Kafije, r.a. To se naročito odonosilo na evropski dio Osmanske carevine. Praksa je bila da učenik koji želi steći visoka zvanja ide u Istanbul i pored činjenice da su postojale mnoge medrese i čuveni alimi u raznim krajevima.

Hasan Kafija je, također, nakon osnovnog obrazovanja u svojoj Bosni otputovao u Istanbul i znanje sticao u jednoj od istanbulskih medresa. Zatim je, nakon završetka školovanja, bio pratilac nekoliko poznatih alima, od kojih je, nakon izvjesnog vremena, dobio diplome koje su mu omogućavale rad predavača u tadašnjim medresama. Svršeniku tadašnjih medresa, da bi dobio diplomu profesora ili kadije, bio je uslov da provede određeno vrijeme sa nekim od poznatih alima koji su mu prenosili svoje iskusvo i na kraju, kada to zasluži, davali mu idžazu (diplomu).

O tome Hasan Kafija za sebe kaže: "Nakon što sam završio sticanje osnova znanosti u našim krajevima otputovao sam za Istanbul, Allah ga sačuvao, na samom početku vladavine Sultana Selima Hana sina Sulejmana Hana, Allah im se smilovao. Učio sam pred mnogim poznatim alimima i imamima, te radio kod mnogih uglednika, sve dok nisam dospio u službu čuvenog šejha i poznatog alima praktičara savjetnika imama Kemal Paša Zade[22] koji je bio muderris u mjestu Džatalđe, Allah ga obasuo Svojom milošču. Kod njega sam uživao učeći iz njegovog ogromnog znanja i iskustva i naučio ono što sam

22 To je bio Hadži Efendi Kara Jilan, koji je bio poznat kao "Savjetnik Kemal Paša Zade". Umro je 983. h. god. Njegovu biografiju napisao je Kafija u svom djelu *Nizamu-l-ulema,* 16-A, pod brojem 28.

naučio i od njegovog lijepog ophođenja iskoristio, Allah mu to nadoknadio Džennetom."[23]

Zatim je spomenuo nekoliko svojih najvećih profesora, o kojima će biti riječi nešto kasnije, a zatim rekao: "Nakon što mi je Allah podario neka znanja i vještine vratio sam se u naš rodni Prusac 983. h. god."[24] Jasno se vidi iz navedenog da je Kafija proveo devet godina stičući znanje u Istanbulu, a zatim se vratio u Prusac, kada je imao više od trideset godina.

Zatim je bio učenik kod "uvaženog alima, stručnjaka za najzahtjevnije dicipline hadisa i Kur'ana, uzora najvećim šejhovima, kadije i muftije kojeg su krasile najljepše osobine u sačuvanom Sarajevu, Bali b. Jusufa, čuvenog po nadimku "Učitelj Velikog Vezira", koji je bio bosanski kadija i muftija.[25] Njemu je Kafija pomogao u proučavanju tarikata Hamzevija, a zatim mu je u službi bio do 987. h. god., kada je dobio diplomu kadije.[26]

Put na hadždž Hasan Kafije slobodno se može smatrati naučnim putovanjem na kojem se susreo sa mnogim alimima u tada poznatim naučnim centrima, kao što su bili Kuds, Damask, Mekka, Medina i drugi. On je sa spomenutim učenjacima raspravaljao o raznim naučnim pitanjima i predočio im pojedina djela koja je već bio napisao, a naročito djelo *Semtu-l-vusul ila ilmi-l-usul*, kojeg je završio pred sami polazak na hadždž: "Počeo sam pisati knjigu *Semtu-l-vusul ila ilmi-l-usul* kada me je Svevišnji Allah počastio mubarek putem na hadždž 1000. h. god. Allahovom, dž.š., voljom i Njegovom milošču dovršio sam spomenuto djelu na tom hairli putu i dao ga na uvid alimima Kudsa i Šama, zatim alimima prvacima u Mekki i Medini, a posebno našem uvaženom alimu šejhu Gadanferu, Allah ga pomogao u svemu. Nakon što su se pozitivno izrazili o mom djelu još više su me primili, ugostili i počastili, da i njih ugosti i počasti svevišnji Gospodar na Danu sudnjemu..."[27]

23 *Nizamu-l-ulema,* 17-A.

24 *Nizamu-l-ulema,* 17-B.

25 *Nizamu-l-ulema,* 17-A.

26 *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* str. 166.

27 *Nizamu-l-ulema,* 17-B.

Ovdje, slobodno, možemo uvrstiti i njegova mnogobrojna putovanja u Istanbul, prilikom kojih je imao susrete sa tamošnjim alimima i sa njima vodio rasprave o raznim naučnim pitanjima, te im predočavao svoja djela i o njima razgovarao. Jedno od tih putovanja za Istanbul, je svakako i ono prilikom kojeg je Sultanu lično predočio svoje djelo *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*: "Nakon što sam ga prokomentirao najjasnijim rečenicama i najispravnijim stavovima u mjesecu redžebu 1005. h. god., ostavio sam kadiluk i uputio se ka Istanbulu, Allah ga sačuvao od svakog zla i podario mu svako dobro. Kada ga je opazio onaj koji odlučuje, Allah ga pomogao, odnio ga je, zajedno sa još nekoliko mojih djela, na uvid kod njegovog Visočanstva, koji je utočište visoke uleme i štitnik mnogobrojnog naroda. On ga je svojim plemenitim okom pogledao i odobrio, te mi svojom časnom rukom naredbu o doživotnom postavljenju za kadiju u Pruscu napisao, pod uvjetom da stalno držim dersove za one koji znanje traže u našem Akhisaru. Molim Allaha, dž.š., da moja djela budu utemeljena i primljena od strane utemeljene uleme."[28]

Nakon toga, Kafija se nastanjuje u Pruscu i u njemu ostaje kao profesor u svojoj medresi, muftija i kadija ljudima u šerijatskim pitanjima, a naročito iz oblasti bračnog i nasljednog prava.

Profesori Hasana Kafije i njegovi učenici

Na početku biografije Hasana Kafije istakao sam da je jedini izvor za većinu informacija vezanih za njegov život biografija koju je sam napisao. On za sebe kaže da je učio pred velikim brojem alima i službovao kod velikog broja uglednika, ali je imenovao samo jedan manji broj njih. Primijetio sam da svi koji su o njemu pisali nisu dodali nijedno ime alima pred kojim je učio, mimo onoga što je on sam spomenuo.

Iz riječi kojima opisuje svoje profesore jasno se zaključuje da ih je izuzetno uvažavao. On ih opisuje visokim naučnim epitetima i raznim pohvalnim riječima, što smo imali prilike vidjeti u prethodnim citatima. Ja ću ovdje navesti samo njihova imena bez spomenutih epiteta.

---

28 *Nizamu-l-ulema,* 18-B – 19-A.

Prvo, oni koje je imenovao:

1 – Hadži Efendi Kara Jilan, poznat kao "Muid Kemal Paša Zade" jer je bio asistent poznatog Kemal Paša Zade, autora čuvenog djela *Es-Salah,* kojeg je Kafija prokomentirao. Hadži Efendi je postao povjerenik njegovih fetvi sve dok nije penzioniran pod uvjetom da ostane predavač u Medresi Ali Paša u mjestu Džatalđa nedaleko od Istanbula. Hadži Efendi se posebno isticao u poznavanju fikha. Živio je preko stotinu godina i umro 983. h. god. Njegovu biografiju napisao je Kafija u svome djelu *Nizamu-l-ulema* pod brojem 28.[29]

2 – Mulla Ahmed El-Ensari, poznat pod nadimkom "El-Adžem". Bio je muderris u nekoliko medresa u okolini Istanbula, zatim u Medresi Hasan Beg Zade i Medresi Ismihan u samom Istanbulu. Najvjerovatnije je Kafija učio kod njega u jednoj od tih medresa. Od njega je učio Tefsir i Usul, kako sam navodi.[30]

3 – Bali Efendi sin Jusufov iz Bosne, poznat kao "Muallimu-l-veziri el-kebir". Bio je učitelj djece, a zatim je obavljao nekoliko različitih funkcija dok nije postao kadija za Bosnu. Bio je poznat po svom znanju i islamskom moralu. Umro je 990. h. god. Kafija je bio na službi kod njega i pomogao mu u izučavanju vjerovanja Hamzevijskog tarikata, o čemu smo već govorili.[31]

4 – Mir Gadanfer b. Dža'fer El-Husejni. Bio je profesor sultana Indije Dželalu-d-din El-Ekbera, a nakon penzioniranja doseljava u Medinu i drži redovne dersove u džamiji Poslanika, s.a.v.s. Kafija je prisustvovao njegovim dersovima za vrijeme hadždža, susreo se sa njim i pokazao mu neka od svojih djela koja je on jako pohvalio.[32]

Kafijini učenici

Hasan Kafija je izuzetno cijenio i uvažavao svoje učitelje, oslovljavajući ih raznim naučnim epitetima, ali je, također, uvažavao i

29 Vidi: *Nizamu-l-ulema,* 16-A.

30 Vidi: *Nizamu-l-ulema,* 17-A.

31 Vidi: *Nizamu-l-ulema,* 17-A. Njegovu biografiju spominje i Handžić u svom djelu *El-Dževheru-l-esna,* str. 42.

32 Vidi: *Nizamu-l-ulema*, 17-B.

cijenio svoje učenike. Napisao je kratku biografiju trojice svojih najpoznatijih učenika i veoma se pohvalno izrazio govoreći o njima:

1 – "Jedan od naših najvećih prijatelja mudžahida i najdražih ahbaba iz Akhisara bio je kadija Alau-d-din Ali b. Mustafa b. Husamu-d-din, ponos pravednih kadija i neprocjenjivo blago iskrenih vladara, poznat kao Šejh Zade. Bio je, ujedno, među najpoznatijim pjesnicima ovih predjela na turskom jeziku."[33]

2 – Kadija Muhammed b. Ahmed b. Jusufu-d-din, poznat kao Aga Zade.[34]

3 – Imam i hatib Munla Muhammed b. Hasan.[35]

Ovu trojicu učenika spomenuo je Kafija, r.a., u svome djelu *Nizamu-l-ulema ila hatemi-l-enbija.* Na margini rukopisa istog djela pod brojem 946 našao sam i druga imena Kafijinih učenika koja je napisao kadija Halil Baba El-Akhisari, učenik jednog od učenika Kafije koji je zapamtio Kafiju za svoga života, kao što sam za sebe kaže na 36. stranici spomenutog rukopisa.

On je prvo naveo imena Pruščaka:

4 – Kadija Ismail Kemal

5 – Mevlana Hamdi i

6 – Njegov mlađi brat, također kadija

7 – Mevlana Ahmed b. Muhammed, poznat kao Hodža Zade

8 – Njegov mlađi brat Kadija Mevlana Muhammed

9 – Kadija Muhammed b. Ali, poznat kao Šejh Zade

10 – Mevlana Muhammed El-Muderris, poznat kao Kojo Zade

11 – Hadži Redžeb b. Muhammed, čuveni kadija

I mnogi drugi mislioci, nastavnici, imami, hatibi i veliki alimi.

Zatim je naveo imena onih koji su stanovali u novom dijelu Prusca kojeg je izgradio Kafija (Nevabadijjin):

---

33 *Nizamu-l-ulema,* 19-B.

34 *Nizamu-l-ulema,* 19-B.

35 *Nizamu-l-ulema,* 19-B.

12 – Naš profesor i poznati alim Hasan, poznat pod imenom Dževzi Zade

13 – Naš najveći prijatelj i ahbab šejh Hasan El-Hatib

14 – Abbas El-Hatib

15 – Muhammed, zamjenik šejhulislama Jahije, poznatog kao Mutevelli Zade

16 – Ridvan b. Hilmi, imam hatib i muderris čuvenog emira Muhammed Bega Malkoča

17 – I jedan od najmlađih i naslabijih njegovih učenika je ovaj siromašni rob Halil Baba Oruč.[36]

Medresa Hasana Kafije Pruščaka ostaje svjetionikom istine na ovim prostorima nekoliko stoljeća, odgajajući i obrazujući generacije učenjaka koji su aktivno djelovali u narodu tih krajeva sve do opće katastrofe koja je pogodila cijeli islamski svijet – raspad Osmanskog carstva i ukidanje hilafeta. Zatim dolazi Drugi svjetski rat koji ruši mnoge islamske tekovine i vrijednosti ovih krajeva, da bi nakon rata na vlast došla komunistička partija koja ukida sve vjerske škole i ubija ili protjeruje većinu tada poznatih alima.

Nadam se da ćemo nakon pada komunizma i nastanka novog razdoblja u istoriji ovih krajeva uspjeti prepoznati sebe i svoju istinsku tradiciju i raditi na oživljavanju ovih pozitivnih iskustava naših predaka, svakako u svjetlu potreba suvremenog doba.

Naobrazba Kafije i njegov naučni rad

Pojedini detalji iz života Kafije ostali su nerasvijetljeni zbog nedostatka literature koja govori o njegovoj biografiji. Također imamo isti problem kada su u pitanju njegova djela koja je napisao. Poznato je da je Kafija pisao stihove na tri jezika: arapskom, turskom i perzijskom, a do sada je pronađeno samo deset njegovih stihova i pojedine izreke koje je kazao u određenim prilikama.

Kafija je napisao ili svoj komentar dao na veći broj djela. U svojoj biografiji Kafija kaže da je napisao jedanaest knjiga iz pet različitih oblasti. To je Kafija napisao 1007. h. god. Kada je završio

36 *Nizamu-l-ulema,* 19-B.

svoje djelo *Nizamu-l-ulema,* u kome je napisao svoju biografiju. Drugi biografi spominju još deset njegovih djela koja je napisao nakon tog datuma. Interesantno je da su sva njegova djela pisana na arapskom jeziku.

Njegov suvremenik El-atai za njega kaže da je napisao veliki broj djela iz raznih oblasti, te da se njegove manje brošure koje je napisao raznim povodima ne mogu prebrojati.[37]

Poznati turski putopisac Evlija Čelebija za Kafiju kaže da je napisao zasebno djelo iz svake oblasti.[38]

Djela koja je Kafija naveo u svojoj biografiji:

1 – Prvo što je Kafija napisao bio je traktat o nadimku "Čelebi",[39] koji se bio počeo upotrebljavati za svakog ko je bogat ili uglednog porijekla. Kafija pojašnjava da je ovaj nadimak isključivo vezan za ilum, a ne nikako za bogatstvo i porijeklo.

Ovaj traktat nalazi se u rukopisu u Gazijinoj biblioteci pod brojem 948.

2 – Kafijin skraćeni traktat iz logike. Napisao ga je 988. h. god. Rukopis ovog vrijednog djela nalazio se na Orijentalnom institutu u Sarajevu pod brojem 591.

3 – Komentar Kafijinog skraćenog traktata iz logike. Još nije pronađen.

---

37 Vidi: *Hadaiku-l-hakaik fi tekmileti-š-šekaik,* 2/584.

38 Evlija Čelebija poznati turski putopisac koji je obišao sve dijelove Osmanske carevine i zapisao ono što je vidio. Njegovi spisi postali su jedan od najznačajnijih historijskih izvora za taj period. Preselio je na Ahiret 1681. h. god. Dio njegovog putopisa vezan za Balkan preveden je i štampan na našem jeziku. Vidi: *Putopis*, str. 131-133.

39 Epitet "Čelebi" je naučna titula koja se dodjeljivala onome ko postigne određenu deredžu (stepen) u nauci. Vremenom su ljudi počeli da tim nadimkom nazivaju svakog ko je bogat ili plemenitog porijekla. Kafija se tome suprotstavlja i piše svoj poznati traktat, u kome pojašnjava pravo značenje ovog termina i da se on dodjeljuje isključivo ulemi, te da bogatstvo i soj nemaju nikakve veze sa tim nadimkom.

4 – *Hadikatu-s-salati fi šerh muhtesari-s-salati,* komentar poznatog djela Kemal Paša Zade. Po pitanju ovog djela došlo je do zabune. Hadži Halifa, prilikom govora o djelu *Mukaddimetu-s-salati*, koje je napisao Šemsu-d-din Muhammed b. Hamza El-Fenari (umro 934. h. god.), kaže da jedan od komentara ovog djela nosi naslov *Hadikatu-s-salati,* kojeg je napisao Hasan Kafija El-Akhisari. Mehmed Handžić preuzima spomenuti podatak i bilježi ga u svom djelu *El-Dževheru-l-esna.*[40] Međutim, tačno je da djelo *Muhtesaru-s-salati,* koje je prokomentirao Kafija, pripada Kemal Paša Zadi, a sasvim drugo djelo je *Mukaddimetu-s-salati,* koje je napisao El-Fenari.[41] Ovaj komentar Kafija je napisao 998. h. god., kako stoji na kraju njegovog rukopisa u Orijentalnom institutu, pod rednim brojem 1968.

5 – *Semtu-l-vusul ila ilmi-l-usul*

Napisao ga je hiljadite godine po hidžri. Ovo djelo Kafija je dao na uvid učenjacima raznih krajeva islamskog svijeta na svom putovanju za hadždž i oni su se veoma pohvalno izrazili govoreći o njemu. Zatim je od Kafije zatraženo da ga prokomentira, što je on i učinio. Primjerak ovog djela nalazi se u spomenutoj biblioteci pod brojem 3406.[42]

6 – *Šerh Semtu-l-vusul ila ilmi-l-usul*

Kafija je napisao ovaj komentar u svom rodnom Pruscu 1004. h. god. Primjerak ovog djela u rukopisu koji je prepisan iz njegovog originala, kako se u njemu navodi, nalazi se na Orijentalnom institutu pod brojem 640. U Gazijinoj biblioteci postoji još nekoliko rukopisa ovog djela.

7 – *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem*

Original ovog Kafijinog djela napisan je na arpskom jeziku 1004. h. god., također u Pruscu. Mnogobrojni rukopisi ovog djela u raznim bibliotekama svijeta dovoljno govore o njegovoj naučnoj vrijednosti. Ovo djelo Kafije prevedeno je i štampano na više jezika: turskom,

40 Vidi: *El-Džewheru-l-esna,* str. 57.

41 Vidi: *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* str. 179-180.

42 Za vrijeme mog rada na ovom djelu saznao sam da je jedan od saudijskih studenata na Islamskom univerzitetu u Medini prijavio magistarsku tezu kojom će obraditi ovo Kafijino djelo.

francuskom, mađarskom, njemačkom i bosanskom. Komentar ovog djela na arapskom jeziku napisao je rahmetli Mehmed Handžić, za vrijeme svog studija na Al-Azharu 1364. h. god.[43]

8 – Kafija piše komentar ovog djela 1005. h. god. Ovaj komentar je štampan sa njegovim originalom na arapskom jeziku 1285. h. god. u Istanbulu.

U uvodu komentara na čuvenu Poslanicu Tahavija iz akaida spominje se i Kafijin komentar Tahavijeve poslanice i, između ostalog, stoji: "Ovaj uvaženi alim napisao je djelo *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem,* koje se svrstava među najvrijednija djela iz ove oblasti. Jordanski univerzitet je štampao ovo djelo na arapskom jeziku uz obradu vrijednog profesora Nevfan Redža El-Hamuda."[44]

9 – *Temhisu-t-telhis* iz oblasti stilistike arapskog jezika. Ovim djelom Kafija je pojednostavio i skratio *Et-Telhis* od Hatiba El-Kazvinija. Pisanje ovog djela Kafija je završio 1010. h. god. Jedan njegov rukopis nalazi se u Gazijinoj biblioteci pod brojem 1689.

10 – *Rewdatu-l-džennat fi usuli-l-i'tikadat*

Ovo djelo Kafija je završio za vrijeme opsade tvrđave Ostrogon, zajedno sa djelom *Nuru-l-jekin fi usuli-d-din (Svjetlo istinske spoznaje o temeljima vjere)* 1014. h. god. Ovo njegovo djelo, također, doživjelo je veliku popularnost kod njegovih čitalaca, što se jasno vidi iz velikog broja rukopisa po raznim bibliotekama u svijetu i kod nas. Ovo djelo štampano je u Istanbulu 1305. h. god. Prevedeno je i štampano na turskom i bosanskom jeziku i još se koristi.

11 – *Nizamu-l-ulema ila Hatemi-l-enbija, s.a.v.s.*

O svakom od alima u nizu do Poslanika, s.a.v.s., Kafija piše kraću biografiju. Napisao je i autobiografiju i biografiju trojice svojih najpoznatijih učenika. Više rukopisa ovog djela nalazi se u Gazijinoj biblioteci i drugim bibliotekama u BiH. Prijevod ovog djela štampan je na bosanskom jeziku 1935. h. god.

Ovo su djela koja je Kafija spomenuo u svojoj biogarfiji, a evo i djela koje su spomenuli drugi u njegovoj biografiji:[45]

12 – *Ezharu-r-rewdat fi šerhi rewdati-l-džennat*

---

43 Vidi: *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* str. 189-192.

44 *Šerhu-l-akideti et-tahavijje,* tahkik Abdullah Et-Turki, 1/49.

Završio ga je 1015. h. god., kako stoji na kraju rukopisa ovog djela, pod broejem 902. u Gazijinoj biblioteci.

13 – *Nuru-l-jekin fi usuli-d-din (Svjetlo istinske spoznaje o temeljima vjere)*

Ovo djelo je tema ovog rada.

14 – *Šerhu temhisis-t-telhis*

Ovo djelo predstavlja komentar prethodno spomenutog djela Kafije iz oblasti stilistike arapkog jezika. Rukopis ovog djela nalazi se u Gazijinoj biblioteci, pod brojem 1689.

15 – *Risaletun fi ba'di mesaili-l-fikh (Traktat o pojedinim fikhskim pitanjima)*

Ovo djelo spominje Handžić.[46]

16 – *Risaletun fi hašijeti kitabi-d-deava lisadri-š-šeria min kitabihi šerhu-l-wikaje*

Ovo djelo Kafija završava 994. h. god. U Gazijinoj biblioteci nalazi se rukopis ovog djela, pod brojem 946, koji je prepisan iz autografa, kako stoji na njegovom kraju.

17 – *Sejfu-l-kudati fi-t-ta'zir*

Kratki traktat u kome Kafija objašnjava pojedina pitanja iz poglavlja o "ta'ziru" -preventivnim kaznama po knjizi *Šerhu-l-wikaje*. Rukopis ovog djela nalazi se u Gazijinoj biblioteci, pod brojem 946.

18 – *Šerh muhtesari-l-kuduri*

Ovo djelo spominje Ibn New'i i kaže da se sastoji iz četiri toma.[47] Ovo djelo spominju i drugi, ali se ono smatra izgubljenim.

19- *Šerh Kafijeti ibn Hadžib* iz sintakse arapskog jezika.

---

45 Vidi: *El-Džewheru-l-esna fi teradžim ulema ve šuarai-l-bosna,* str. 54-57; *Muslimani BiH u islamskoj književnosti,* str. 50-59;*Istorija arapske književnosti,* 2/443 i 659. *Sijahatnama,* str. 131-133; *Fezleketu-t-tarih,* 1/380; *Hadaiku-l-hakaik fi tekmileti-š-šekaiak,* 2/1584; *Književnost bosanskohercegovačkih muslimana,* str. 177-182.

46 Vidi: *El-Džewheru-l-esna fi teradžim ulema ve šuarai-l-bosna,* str. 55.

47 Vidi: *Hadaiku-l-hakaik fi tekmileti-š-šekaiak*, 2/1584.

Ovo djelo navodi Evlija Čelebija, dok drugi smatarju da je ovo samo iskrivljena verzija imena drugog Kafijinog djela pod naslovom *Muhtesaru-l-kafi mine-l-mantik*.[48]

20 – *El-Munira,* traktat iz oblasti akaida.

Ovo djelo navodi Safvet-beg Bašagić i Handžić. Bašagić spominje spor oko ovog djela i kaže da ga neki pripisuju Kemal Paša Zadi.[49]

21 – *Tarih gazveti Ekra (Historijat Bitke na Ekri)*

Hazim Šabanović negira pripisivanje ovog djela Kafiji i tvrdi da ga je Muhammed Tahir[50] greškom uvrstio u djela Hasan Kafije Pruščaka. Prije njega niko ovo djelo nije spomenuo u vezi sa Pruščakom, ali ga je Handžić slijedio u tome.[51]

Ovo su nazivi djela Pruščaka do kojih sam uspio doći kroz dostupnu literaturu. Kafija je napisao 21 djelo od kojih se u dva sumnja da li su Kafijina ili nisu, a oko trećeg postoji razilaženje. Tri djela Kafije, za koja se sigurno zna da ih je napisao, još nisu pronađena. Pored spomenutih djela, Kafija je napisao veliki broj članaka u raznim prigodama.

48 Vidi: *Književnost muslimana BiH,* str. 186.

49 Vidi: *Bošnjaci u islamskoj književnosti,* str. 55.

50 Vidi: *Elmuellifune el-usmanijjun,* 1/277.

51 Vidi: *Književnost muslimana BiH,* str. 192.

Doba u kojem je živio Hasan Kafi Pruščak

Političke prilike

Doba u kojem je živio Hasan Kafi smatra se periodom preokreta u historiji Osmanskog carstva i početkom njegove dekadence. U to doba počinju unutrašnje pobune i nemiri, zatim dugotrajni i iscrpljujući ratovi između Osmanske imperije i vladajuće dinastije u Austro-Ugarskoj. Ti ratovi bili su naizmjenični, ponekad u korist Osmanlija, a ponekad na njihovu štetu, nakon perioda u kojem osmanska vojska uopće nije znala za poraz. Uz to, treba spomenuti veliki rat koji je osmanska država vodila na Istoku, tako da su temelji osmanske države bili ozbiljno uzdrmani unutrašnjim pobunama u gotovo cijeloj Aziji, dok je plamen užasnog rata harao njene pokrajine sa istoka i zapada.

Početkom sedamnaestog stoljeća desila se velika pobuna na području Anadolije, nakon što je jedna plaćenička jedinica pretpjela poraz u bici na Kerzetu[52] i dala se u bijeg. Ta jedinica je, za kaznu, poslana u neke pokrajine u Aziji i nazvana «bjegunci». Međutim, jedan od njenih vojskovođa, po imenu Karajazindži, proglasio je kako je u snu vidio Poslanika, s.a.v.s., i da mu je obećao pomoć i pobjedu protiv osmanske vojske i osvajanje azijskih pokrajina. Povjerovali su mu mnogi od njegovih vojnika, što ga je ohrabrilo te je proglasio rat protiv osmanske države i uspio da porazi neke njene namjesnike. To je izazvalo veliku pometnju i nered koji je gotovo katastrofalno završio, i to u izuzetno teškim prilikama u kojima se nalazila osmanska država. Ta smutnja okončana je sporazumom koji je postignut između Delli Hasana, vođe pobune, koji je uspio da pobijedi osmansku vojsku, nakon što je, nakon bratove pogibije, postao vođa pobunjenika i

52 Dolina koja se nalazi na jugu Mađarske. Vidi: *Tarihud-devleti elusmanijje el-alijje*, str. 268.

naslijedio svog brata. Njemu je osmanska država podarila bosanski vilajet, koji je on prihvatio, te ostavio oružje i proglasio pokornost državi. On je otputovao sa svojom vojskom i Kurdima koji su mu se pridružili za Bosnu i svoje snage iskoristio u borbi protiv kršćana, na zapadnoj grnici Osmanskog carstva. Interesantno je spomenuti da je kompletna njegova vojska stradala u neprestanim okršajim sa austrougarskom vojskom, te se tako osmanska država riješila velikog problema.[53]

Nakon te, desila se još jedna velika pobuna u samom glavnom gradu. Pored toga, pobjede osmanske vojske u istočnoj Evropi i širenje islama u tim predjelima izazvali su mržnju kršćana prema osmanskoj državi, te su iščekivali pogodan momenat za osvetu i povratak tih teritorija u svoje okrilje. U tom periodu pokrajine istočne Evrope počele su da se ujedinjuju sa Austro-Ugarskom u borbi protiv osmanske vojske. To je primoralo osmansku državu da posveti veću pažnju spomenutim pokrajinama, i pored toga što je bila opterećena unutrašnjim nemirima i velikim ratom na istoku.[54]

Tada se stanje mijenja i u istočnim pokrajinama, gdje je svaki narod težio nezavisnosti i otcjepljenju od osmanske države. Tako je poznati Šah Abbas[55] iskoristio trenutno stanje, pogotovo zauzetost osmanske vojske ugušivanjem spomenute pobune u Anadoliji, te je uspio da osvoji istočne dijelove Iraka zajedno sa Tabrizom, Vanom i drugim gradovima. Zbog pogibije velikog broja osmanskih vojnika i nekoliko poznatih vojskovođa (u ratovima koji su potrajali nekoliko godina) dvije države su potpisale međusobni ugovor 1612. god. U tom ugovoru osmanska država odriče se svih istočnih pokrajina, država i tvrđava koje je su Osmanlije osvojile nakon sultana Sulejmana Veličanstvenog, među tim gradovima bio je i Bagdad. To je bilo prvo primirje kojim osmanska država ostavlja određene teritorije koje je bila osvojila, što je bio početak dekadence Osmanske carevine. To je bio

53 Vidi: Isti izvor, strana 268-269.

54 Vidi: Isti izvor strana 272-273.

55 Ovaj perzijski kralj dobio je nadimak Veliki i zavladao Horosanom 1858. godine. On je proširio svoju carevinu i uspio da preotme spomenute pokrajine od osmanske države. Vidi: Isti izvor, str. 271.

ujedno i prvi u nizu poražavajućih ugovora osmanske države koji su završili čuvenim Berlinskim sporazumom.[56]

Nekoliko je uzroka ovom iznenadnom zaokretu u politici osmanske države:

- Neodlazak sultana na bojište

Svi sultani do Sulejmana Veličanstvenog učestvovali su u vojnim pohodima. U drugoj polovini svoje vladavine Sulejman Veličanstveni prekinuo je tu praksu i dozvolio da vojne pohode predvodi prvi ministar. To je bio povod većini vladara koji su došli poslije njega da se ne odazivaju na vojne pohode. Uz to dešavalo se da plaćenička vojska odbije krenuti u boj bez sultana. Odlazak vojske u boj na čelu s vrhovnim vođom i autoritetom - sultanom davao je posebnu snagu i motiv vojnicima, što je često bio glavni razlog pobjede, Allahovom, dž.š., voljom.

- Naglo širenje granica Carevine i povećanje njenog bogatstva, tako da je postalo veoma teško kontrolisati sve pokrajine, što je uzrokovalo slabljenje centralne vlasti i njenog uticaja.

- Dolazak na vlast malodobnih sultana koji nisu bili u stanju da vode brigu o državi, već su, najviše vremena provodili u dvorskim odajama.

- Sva važnija državna pitanja razmatrana su na sastancima sultana s ministrima. Međutim, i ta praksa je ukinuta i sjednicama je počeo predsjedavati prvi ministar na dvoru. Na taj način centar moći i odlučivanja prenesen je sa sultana na ministre koji nisu bili osmanskog porijekla. Većina njih su bili iz naroda koji su stvarno ili samo formalno primili islam.

- Dozvoljavanje ženidbe i boravka van kasarni pripadnicima plaćeničkih jedinica. Plaćenička vojska bila je jedan od najvećih uzroka jačine i napretka osmanske države. Ta promjena u načinu njihovog života postaje glavni razlog njenog slabljenja i nazatka.[57]

56 Vidi: Isti izvor str. 271.

57 Vidi: *Ed-devletu el-usmanijje devletun islamijje muftera alejha*, 1/252-255.

Društvene prilike

Poremećaji na političkoj sceni uzrokovali su i poremećaje u cjelokupnom društvu. U Osmanskoj carevini postojale su dvije glavne klase: vojnici i civilno stanovništvo. Prvoj klasi pripadali su: vladajući krugovi, administracija i oružane snage. Njima je pridruživana još samo ulema – učenjaci u vjeri.[58]

Svi ostali svrstavani su u drugu klasu. U to doba primjenjivani su civilni i krivični zakoni koji su bili izvedeni iz šerijata i važili su za obje klase podjednako. Međutim, druga klasa bila je podvrgnuta i drugom zakonu koji je određivala sultanska uprava a koji se zvao Kanun spahijan. Po ustaljenom redu, koji je predstavljao jedno od osnovnih pravila države, nije bilo moguće da neko od civila pređe u red vojnika, izuzev u vanrednim slučajevima koji su bili izuzetno rijetki.

Prva klasa nije imala nikakve veze s industrijskom i poljoprivrednom proizvodnjom, niti je bila obavezna plaćati poreze, dok je druga klasa proizvodila i bila obavezna plaćati porez.

U prvu klasu bili su uvršteni i feudalci koji su po svom položaju bili obavezni učestvovati u ratu, ukoliko se to od njih zatraži, i to o svom trošku.

Zato se s pravom može reći da je osmanska država bila vojno-religijska, s posebnim oblikom feudalizma, iako je strogi vojni režim bio njeno prvo i najznačajnije obilježje.

U toj državi postojali su rasipništvo i raskoš s jedne, te puko siromaštvo s druge strane. To se jasno vidi i iz pojedinih stavova Kafije, r.a., prema tim negativnim pojavama. On je uočio pokvarenost namjesnika i raširenost nemorala i to je pokušao svim snagama izmijeniti.[59]

U autobiografiji Kafija, r.a., veli (tada je bio kadija u rodnom Pruscu): "Kada su se pojavili neredi među Urdulom i Koralom[60], izbili

---

58 Vidi: *Usulut-tarihi-l-usmani* str. 112, *Ed-devleetu-l-usmanije devletun islamijje muftera alejha*, 1/119.

59 Vidi: *El-mudžteme'ul-islami vel-garb*, 1/18, *Ed-devletul-usmanijje devletun islamijje*, 1/49, *Usulul-hikem fi nizamil-alem*, str. 20-21.

60 Urdul i Koral su dvije kršćanske pokrajine na granici između današnje Mađaraske i Rumunije. Njihovi stanovnici, zajedno sa ostalim

ratovi i prepirke i pojavio se nered i nemoral među namjesnicima, ostavio sam kadiluk i oformio redovan ders za učenike u Pruscu.[61]

Te promjene i nemiri ponukali su Kafiju, r.a., da se ozbiljnije pozabavi analizom tadašnjeg stanja u osmanskoj državi i napiše djelo u kojem iznosi propuste vladajućeg sistema i pojašnjava ispravne temelje na kojima treba da počiva država. Nakon što je napisao to djelo, Kafija, r.a., odlazi u Istanbul i predočava ga sultanu lično, nadajući se da će na taj način dati svoj doprinos u poboljšanju postojećeg stanja. O tome će biti riječi kasnije, inša-Allah.

Stanje u oblasti znanosti

Kada prelistamo historijska djela koja govore o tom dobu, ustanovit ćemo da historičari, prilikom spomena bilo kojeg od alima tog doba, upotrebljavaju veliki broj zvučnih nadimaka, kao: "El-Imam", "El-Allame", "Eš-Šejhu-l-fadil el-kamil", "El-Kudve", "El-Hudždže"... Međutim, i pored toga analitičari to doba nazivaju mračnim dobom, kada su u pitanju nauka i vjera. To doba nazivaju i dobom komentara i glosa, bez značajnog napretka u oblasti nauke, pogotovo u poređenju s prethodnim stoljećima.

U području fikha, primjera radi, gotovo da nema nijednog istaknutijeg alima, jer se smatralo da su vrata idžtihada zatvorena. Fikhska djela tog doba svode se na skraćivanje poznatih mezhepskih djela, ili kratke komentare drugih djela, uz ponavljanje onoga što je već kazano u proteklim stoljećima.

Takvo stanje na naučnom planu bilo je evidentno i u krajevima gdje je živio autor. Postojale su mnoge medrese i mektebi nižeg ranga u gotovo svim gradovima i selima BiH i cijelog Balkana. Međutim, u to doba postojale su samo tri više medrese u glavnom gradu Sarajevu. Svako ko je htio da dublje izučava islamske znanosti morao je putovati u Istanbul, najbliži islamski naučni centar, ujedno i prijestonicu hilafeta, gdje je imao priliku slušati najveće alime tog doba. Nakon što

kršćanima, krili su duboku mržnju prema muslimanima više od stotinu godina. Kada su osjetili slabost osmanske države, iskoristili su priliku i pobunili se protiv Osmanlija te su neprijatelji osmanske države uspjeli da osvoje mnoge tvrđave u tim predjelima.

61 Vidi: *Nizamul-ulema' ila hatemil-enbija*, str. 18A (rukopis).

se Kafija vratio sa studija u Istanbulu i stekao zvanje profesora i kadije, počeo je da predaje u našim medresama i ustanovio da su udžbenici po kojima je obrađivano gradivo bili već zastarjeli, te da uopće nisu odgovarali potrebama, uzrastu i naučnom nivou učenika. Jedini kriterij po kome su birani udžbenici bio je da su to djela poznatih hanefijskih učenjaka. Kafija, r.a., ustanovio je da način obrazovanja u tim školama ne omogućava učenicima da shvate i spoznaju istine islama kroz Kur'an i sunnet, nego samo preko stavova i mišljenja pojedinih alima, bez ikakve mogućnosti da imaju vlastiti stav ili kritičko mišljenje o njima. Kafija, r.a, uviđa veliku opasnost u slijepom slijeđenju prijašnje uleme u svim njihovim stavovima. Jer, nije bilo razumskog preispitivanja koji od tih stavova imaju utemeljenje u šerijatskim dokazima i trenutnoj stvarnosti, a koji nemaju.

Na predmetu akaid, u svim medresama, izučavana su tada poznata akaidska djela, kao što su: *Akidetu-s-Senusi*, *Nesefijin akaid*, *Nukajetu-s-Sujuti* i slično. Ta djela uopće nisu sadržavala kur'ansko-sunnetske dokaze za navedene stavove. Sve se prihvatalo zdravo za gotovo, bez ikakve prerade. Kafija, r.a., pokušava da takvo stanje izmijeni i da druge potakne na to. On sakuplja sve poznate traktate iz akide u djelu koje naziva *Rewdatu-l-džennat fi usuli-l-i'tikadat*, pokušava da svaki stav u njima potkrijepi dokazima iz Kur'ana i vjerodostojnih hadisa, a sve što nema osnova pokušava odstraniti. To djelo potkrepljuje i opširnim komentarom. Na kraju "putešestvija" po akaidskim temama napisao je djelo o kome je riječ. Sve to Kafija je uradio pokušavajući da promijeni stanje s kojim istinski alim ne može biti zadovoljan.

Kafija, r.a., pokušava to i u drugim oblastima i osniva svoju poznatu medresu koja je dala generacije i generacije alima, kadija i daija koji su imali velikog udjela u širenju istinskog razumijevanja originalnog islama. Nakon toga osnivaju se mnoge medrese širom BiH i dolazi do prave naučne renesanse.

Hasan Kafija, r.a., bio je jedan od prvih velikana u našim krajevima koji je ustao protiv slijepog slijeđenja i druge ohrabio u objektivnom pristupu prilikom sticanja znanja. Takav odnos prema nauci je imao velikog odjeka na tadašnje prostore BiH i šire.

Vjerske prilike

Islamska institucija u Osmanskoj carevini imala je značajnu ulogu. Na njenom čelu bio je muftija ili stambolski muftija, koji je potom dobio naziv šejhu-l-islam. Sultani su nastojali da ojačaju položaj šejhu-l-islama dajući mu ovlasti da odobrava ratove i primirja s drugim državama. Vladajući sloj je zato nastojao da što dosljednije primijeni šerijatske propise u svim segmentima društvenog života.[62]

Međutim, ono što se može prigovoriti Osmanskoj carevini jeste da je otvoreno podržavala razne sufijske redove. Islamska ulema uvijek je bila poznata po zuhdu, takvaluku, spoznaji (ma'rifetu), zadovoljstvu (odredbom) i istinskom ibadetu. Velika je razlika između zuhda prvih generacija muslimana, koji je bio u granicama Kur'ana, i sunneta, i zuhda potonjih generacija koje su bile zavedene tarikatskim redovima koji nemaju osnova u Kur'anu i sunnetu a koji su se raširili među muslimanima u kasnijim stoljećima. Istinski poznavaoci Kur'ana, sunneta i prakse prve generacije muslimana jednoglasno su osudili sufijske tarikate i smatraju ih stranim tijelom u islamu.

Posredstvom tih redova raširile su se ideje koje su potpuno suprotne islamu. Najistaknutiji u njihovom promovisanju bili su Ibn Arabi,[63] Ibn el-Farid[64] itd.

---

62 Vidi: *Ed-devletu-l-usmanijje devletun islamijje muftera alejha*, 1/54.

63 Muhammed b. Ali b. Muhammed b. el-Arabi el-Endelusi. Poznat je po nadimku "Eš-Šejhu-l-ekber". Čuveni filozof koji je bio veliki apologetičar u mnogim znanostima. Rođen je u Marseji u Andaluziji. Posjetio je Šam, Egipat, Irak i Hidžaz. Egip}ani su se suprotstavili njegovim idejama i nekim njegovim izjavama, te su pokušali da ga ubiju, kao što su prije njega ubijeni El-Halladž i drugi. Bio je uhapšen, ali je, posredstvom određenih krugova, oslobođen i spašen. Nakon toga nastanjuje se u Damasku u kojem ostaje do smrti (638 h.g). Ibn Arabi je osnivač i prvak ideje o panteizmu (vihdetu-l-vudžud). Napisao je preko 400 knjiga i brošura od kojih su najpoznatije: *Fususu-l-hikem*, *El-Futuhatu-l-mekkijje* i *Muhaderetu-l-ebrar ve musameretu-l-ahjar*. Mehmed Handžić u djelu *El-džewheru-l-esna* u biografiji Abdullaha Bošnjaka koji je napisao najpoznatiji komentar na Ibn Arebijevo djelo *Fususu-l-hikem,* u fusnoti o Ibn Arabiju kaže: "Sviđaju mi se riječi Zehebija o njemu kada kaže: 'Tako mi Allaha muslimanu je bolje da živi neuk, izuzev nekoliko sura iz

Njihove ideje obmanut će kasnije i veliki broj alima u gotovo svim muslimanskim zemljama, izuzev najopreznijih među njima, kao što su šejhu-l-islam Ibn Tejmijje, njegov učenik Ibn Kajjim el-Dževzijje i drugi prvaci poznate reformatorske škole kroz historiju islama.

Osmanska država daje svesrdnu podršku sufizmu što rezultira širenjem velikog broja sufijskih redova i njihovih ideja, te usvajanjem raznih vrsta praznovjerja i nastranih ideja od strane većine običnog svijeta i, nažalost, mnogih alima tog doba. Međutim, Allah, dž.š., zagarantovao je očuvanje ove vjere do Sudnjeg dana, tako da u svakom periodu slabosti muslimanskog ummeta Allah, dž.š., šalje one koji će izvršiti revizije i reforme, te vratiti ummet pravom putu.

Jasno se vidi da je Kafija, r.a., bio svjestan takvog stanja ummeta u svoje doba, te pokušava napraviti reformu promovišući istinsku islamsku akidu koja nije pomućena drugim uticajima, nego je ostala čista, upravo onako kako su je razumijevale prve generacije muslimana. Sve to činio je Kafija svojim predavanjima, hutbama i pisanim djelima. Mehmed Handžić, r.a., u Kafijinoj biografiji kaže: "Nije volio šejhove sufijskih redova svoga doba. Stalno je uzvraćao na njihove tvrdnje i obarao ih šerijatskim dokazima. Imao je običaj kazati: "Da se evlijaluk postiže vježbama (velikim ibadetom) ja bih bio evlija."[65] Poznato je Kafijino, r.a., učešće u borbi protiv ekstremnih

---

Kur'ana sa kojima će obavljati namaz, čuvajući krave i vjerujući u Allaha i budući svijet, nego svo ovo znanje, makar pročitao stotinu ovakvih knjiga i napravio stotinu tekija."" Vidi: *El-Džewhwru-l-esna*, str. 155.

Opširnije o njemu pogledaj: *Mizanul-i'tidal*, 3/659-660, *Fevatu-l-vefejat*, 3/435-440, *Šezeratu-z-zeheb*, 5/190.

64 Umer b. Ali b. Muršid el-Hamevi el-Masri Šerefud-din ibn el-Farid, najpoznatiji pjesnik među sufijama. Nazivaju ga "Sultanu-l-ašikin". U svojim pjesmama promoviše ideju o jedinstvu bitka (vihdetu-l-vudžud). Za njega Ez-Zehebi kaže: "Bio je prvak među pjesnicima svog vremena i najveći pobornik "vihdetu-l-vudžuda". U njegovim pjesmama je samo sufijski nakit i nerazumljivi išareti. Iza ukrasnih riječi se kriju filozofija i zmije."

Vidi: *Mizanu-l-i'tidal*, 3/214-215, *Vefejatu-l-e'ajan*, 5/55.

65 Vidi: *El-Džewhwru-l-esna*, str. 58.

sufijskih redova koji su izašli iz okvira islama. Pozitivni rezultati njegovog angažmana vidljivi su i na ovim prostorima i dan-danas.

Naučni nivo Hasana Kafije Pruščaka, r.a.

Spomenuli smo da su historičari suglasni da je Hasan Kafija Pruščak jedan od najvećih alima i najistaknutijih ličnosti na polju islamskih znanosti u evropskom dijelu Osmanskog carstva uopće.

Njegovu ličnost karakteriše nekoliko osobina koje su ga učinile priznatim među njegovim učiteljima i suvremenicima, pa čak i van granica njegove domovine. Te osobine uvrstile su ga u plejadu istaknutih učenjaka praktičara u islamskom svijetu uopće.

Najznačajnije od tih osobina su:

1 – Izuzetno velik intelektualni kapacitet koji mu je omogućio da stekne tako visok stepen naobrazbe i samopouzdanja: Kao naučni radnik istakao se u oblasti akide, fikha, usuli fikha, sintakse i gramatike arapskog jezika, logike, književnosti, historije, šerijatske politike itd. Ta intelektualna snaga učinila ga je velikim i neustrašivim borcem za istinu.

2 – Veliki stepen zuhda i pobožnosti. Uz izvanredno poznavanje spomenutih znanosti, Hasan Kafija, r.a., bio je izuzetno pobožan i skroman. Bio je zadovoljan s malo dunjalučkih užitaka i izuzetno bogobojazan u svim segmentima svog naučnog i privatnog života. Handžić, r.a., u svom govoru o Kafiji, r.a., kaže: "Ibn Nev'i i Čelebija prenose da je Kafija 30 godina proveo u postu svaki dan, a dvadeset godina mrsio samo svaki treći dan. Post Davuda, a.s., uzeo je kao svoj moto. Umjesto nježnih košulja on je nosio grubu odjeću. Kažu da je na putu od njegove kuće do džamije bila mejhana u kojoj se sviralo i pjevalo, pa je koristio drugi, daleko duži, put da bi došao do svoje kuće."[66]

3 – Velika želja za uspostavljanjem i širenjem pravde među ljudima i uporna borba protiv svakog vida nasilja i nepravde: To se jasno prepoznaje u mnogim njegovim djelima.

4 – Izuzetno mudar i efikasan plan liječenja društvenih bolesti koje su se bile počele opasno širiti u to doba i počele prijetiti

[66] Vidi: *El-Dževheru-l-esna*, str. 58.

sigurnosti Carevine: Njegovi prijedlozi su imali pozitivan uticaj, te su se mnogi mislioci tog doba, nakon njegovog pisanja, i sami, svojim pisanjem, uključili u rješavanje tih problema, pišući otvorena pisma odgovornima u državi. Međutim, ostaje zabilježeno da je Kafija prvi ukazao na tako važnu problematiku i za to stekao nagradu veću od drugih.

5 – Istinski islamski akidet i borba protiv svih nastranih sekti koje su, svojim negativnim djelovanjima širom Carevine, počele nagrizati ogromno tijelo osmanske države. Njegovi naučni odgovori tim sektama i demantiji svih njihovih tvrdnji najbolji su pokazatelj njegovog naučnog nivoa i snage njegovih argumenata koji su se odlikovali oštroumnošću i naučnom utemeljenošću. Djela koja je napisao iz ove oblasti najbolje govore o tome koliki je uticaj imao među narodom i koliko je bio cijenjen.

6 – Odlazak u džihad i lični primjer u tom pogledu, te podsticanje drugih na borbu na Allahovom, dž.š., putu: U nekim bitkama učestvovao je i u komandnom kadru. Sve to dalo je posebnu težinu njegovim riječima i pisanim djelima. Sve što je naučio i druge poučavao, on je primijenio i u praksi.

7 – Veliki broj djela koja je napisao: Djela iz različitih oblasti koja je napisao imaju veliku naučnu vrijednost i prevazišla su okvire njegove male rodne grude. Najbolji pokazatelj za to su brojni rukopisi i prepisi njegovih djela u poznatim bibliotekama diljem svijeta.[67] Izuzetno veliki broj rukopisa njegovih djela u raznim krajevima zemalja bivše Jugoslavije govori o tome koliko su ih koristili i izučavali muslimani tih krajeva.

Kafija, r.a., živio je u vremenu dekadence nauke i naučnog rada, u vremenu u kome su se islamska djela svela na kratke komentare i sažetke djela poznatih klasičara, kada je prevladalo mišljenje po kome su vrata idžtihada zatvorena, te se većina učenika zadovoljila ponavljanjem i pojašnjavanjem ideja prijašnjih alima, bez kvalitetnijeg pokušaja davanja novog doprinosa u gotovo svim oblastima znanosti.

Kafija se morao uklopiti u te tokove i ukoliko je želio da kaže nešto novo to je, kao i svi drugi, morao pripisati nekom od poznatih starijih učenjaka kroz komentar njegovih riječi ili nekog njegovog

67 Rukopisi njegovih djela nalaze se u bibliotekama Istanbula, Kaira, Beča, Berlina, Lajpciga, Pariza ...

poznatog djela. Samo na taj način moglo se u to vrijeme kazati nešto novo.

Zato uočavamo da je većina Kafijinih djela ustvari skraćena verzija ili komentar prijašnjih djela. Međutim, u svakom od njih jasno se prepoznaje Pruščakova upečatljiva naučna ličnost. Takav pristup određenim djelima nije bio samo s ciljem skraćivanja, nego je to ujedno bilo i pročišćavanje i ispravljanje tog djela u pojedinim njegovim segmentima.

Isto tako, ako piše u nekoj od oblasti, ili pojašnjava neko od njenih temeljnih pitanja, on proširuje saznanja iz te oblasti, zalazi u njene dubine, te je dopunjuje sopstvenim saznanjima. Također, on nikada ne ponavlja mišljenja prethodnih alima a da ih kritički ne prokomentariše i ne preradi.

Kada je odlučio da piše djelo iz područja akide, zaključio je da će novo djelo iz tog područja biti veoma teško prihvaćeno, jer su se poznata djela iz akide izučavla u svim tada poznatim školama i bila visoko cijenjena. Zato odlučuje da ta glavna djela sakupi u jedno i da ga prokomentariše, dodajući novu značajku i crticu tim djelima.

O razlogu pisanja svog djela *Džennetske bašče o osnovnim temeljima vjerovanja* – prvo djelo koje je napisao iz akaida - Hasan Kafija, r.a., kaže: “Iman je temelj i glava svim vjerskim ubjeđenjima, znanje putem kojeg se postižu istinske znanosti. To je znanje o tevhidu (jednoći Stvoritelja) i sifatima (svojstvima Allaha, dž.š.). Ustanovio sam da su među najboljim djelima iz tog područja: *El-Fikhu-l-ekber* našeg uvaženog imama, *El-Akidetu-tahavijje*, *Akaidu Umer en-Nesefi*, *Akaidu-s-Senusi* i *Akaidu nukajeti-s-Sujuti*, da se Svevišnji Allah svim autorima smiluje. Ta djela, i pored toga što su izuzetno dobro jezički sročena, lijepo poredana po temama, stručno prerađena i pročišćena, što sadrže sve same bisere mudrosti iz oblasti vjere i najvažnija pravila u vezi s pitanjem gajba i što zaslužuju da se ispišu po stranicama Sunca i Mjeseca, ne sadrže potrebne dokaze te zbog toga nisu dovoljna onome ko želi da se oslobodi slijeđenja (taklida) u vjeri.

Ja sam dugo imao namjeru i Allahu, dž.š., istiharu zbog toga činio, da iz tih kapitalnih djela poznatih velikana sačinim sažetak koji

će obuhvatiti najjače razumske i najvažnije šerijatske dokaze, bez iznošenja sumnji i polemika protivnika i njihovih dokaza."[68]

Hasan Kafija, r.a., smatrao je da je veoma opasno da se stavovi i izreke uleme prihvataju i prenose bez dokaza iz Kur'ana i sunneta, jer to mnoge dovodi u situaciju da prihvataju određene stavove i izreke samo zato što se pripisuju dotičnoj osobi, bez pokušaja provjere utemeljenosti tih ideja i izreka, pogotovo kada je u pitanju običan svijet. Zato je Kafija, r.a., insistirao na tome da svako svoje stavove i izreke mora potkrijepiti jasnim dokazima iz Kur'ana i sunneta. Njegova djela, koja su bila svojevrstan nastavak tada poznatih djela, iz tog razloga, naišla su na veliki prijem obrazovanog svijeta.

S druge strane, sam Kafija je autor i nekoliko djela koja su također doživjela veliki uspjeh. Njegovo djelo *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem* jedno je od najznačajnijih djela koja su napisana iz oblasti šerijatske politike islama uopće.

Kafija posjeduje izuzetno veliko znanje, te jak i upečatljiv stil izlaganja. Kada plasira neku ideju prvi put Kafija je iznosi vrlo kratko i jednostavno, a zatim je objašnjava i navodi dokaze za nju iz Kur'ana i sunneta. Zatim navodi potvrdu za nju kroz primjere poznatih alima i potkrepljuje je razumskim dokazima, tako da je čitalac doživljava kao najiskreniji savjet, iako ona u suštini sadrži kritiku i ukor sveg što zavređuje kritiku. Međutim, Kafija to čini tako da ne izazove srdžbu ili negativna reagovanja druge strane, nego to onaj kome je kritika upućena prihvata bez osjećaja nelagodnosti.

U ovoj knjizi Kafija, r.a., piše o nekoliko društveno opasnih pojava i objašnjava posljedice koje iz njih mogu proizići. Sve to Kafija, r.a., čini na takav način kao da se radi o samo teoretskim temama, a, ustvari, on na konkretan i objektivan način kritikuje tadašnje osmansko društvo. To djelo prvi je pisani pokušaj analize postojećeg stanja u tadašanjem osmanskom društvu i donošenja konkretnih prijedloga za reformu onoga što je već bilo narušeno. Nakon tog Kafijinog djela napisane su brojne knjige i brošure koje govore o toj problematici. Pojedini sultani pokušavail su da na osnovu toga sprovedu određene reforme i o tome se može pročitati u historijskim djelima koja govore o tom periodu.

---

[68] Pogledaj: *Revdatu-l-džennat fi usuli-l-itikadat*, list broj 1-b i 2-a, rukopisa broj 3.135 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci.

Da je Hasan Kafija Pruščak, r.a., bio vrstan poznavalac raznih znanosti govori i činjenica da je pisao djela iz oblasti fikha i usuli fikha, akide, belage, šerijatske politike islama i historije. Sva njegova djela su izuzetno velike vrijednosti i značaja. On je živio s temama o kojima je pisao, što njegovom djelu daje posebnu vrijednost. Kada je radio kao kadija, pisao je djela iz oblasti fikha; kada je bio predavač u školi, pisao je iz područja retorike i gramatike; kada je bio okupiran stanjem islamskog ummeta i zbog toga ostavio kadiluk, pisao je iz oblasti politike islama i tako redom.

U svim tim oblastima primjećuje se njegova prepoznatljiva ličnost koja nikada ne zapostavlja svoj najvažniji cilj – on piše kao vjernik u Allaha, dž.š., i Njegov misionar na putu istine s puno hrabrosti i elana. Pruščak piše djela iz oblasti šerijatske politike s istim entuzijazmom i zanosom kao da piše čisto naučna djela. Istovremeno, Kafija istinu govori nepravednim vladarima u lice. Kada je zaključio da nije u stanju pravedno suditi, zbog pokvarenosti društva u kome je živio, što javno i ističe, on napušta sudstvo.

Zbog takvih stavova i otvorenog poziva na vladanje po Kur'anu i sunnetu, neki suvremeni istraživači porede ga sa Ibn Tejmijjom, r.a.[69] Postoje zaista mnoge zajedničke crte u životu i načinu djelovanja i pisanja te dvojice alima. Prije svega, poziv na povratak Kur'anu i sunnetu, što ne znači i zapostavljanje razuma, nego preciziranje mjesta i uloge koja mu pripada. Zatim, isticanje poznatog pravila koje glasi: "Nemoguće je da vjerodostojan šerijatski dokaz bude oprečan s logikom zdravog razuma" *(El-menkulu-s-sahih la ju'ardu-l-ma'kule-s-sahih).* Uz to, obojica su išla u džihad među predvodnicima islamske vojske.

Da je Hasan Kafija Pruščak bio velikan islamskih znanosti potvrđuje i činjenica da su ga hvalili učenjaci njegovog doba. Njegov

---

69 Profesor dr. Omer Nakićević napisao je svojevremeno magistarski rad pod naslovom: "Hasan Kafija Pruš~ak pionir arapsko-islamskih nauka u BiH." na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Kairu 1968. god. U svom radu dr. Nakičević spominje neka njegova djela, s naročitim osvrtom na "Temelje mudrosti o postojanju svijeta" i Kafijin metod u tom djelu. On poredi Kafiju s nekoliko istaknutih alima čiji se metod podudara s njegovim. Između ostalih spomenut je i {ejhu-l-islam Ibn Tejmijje, r.a., Dio tog rada štampan je i na bosanskom jeziku.

savremenik El-Atai[70] pisao je pohvalno o njemu i njegovim djelima, a pun hvale spram Kafije i njegovih djela bio je i čuveni Hadži Halifa.[71] Isto tako, poznato je da je Kafija svoja djela izlagao pred alimima s kojima se sretao, konsultovao se s njima i oni su se pohvalno izrazili o njima. Najbolja potvrda iznesenog su njegova brojna djela. Svakako je da će čitalac naći potvrdu za to i u ovom djelu, inša-Allah.

Kafijino akaidsko i mezhepsko opredjeljenje

Muslimani su od vremena Poslanika, s.a.v.s., do završetka odabranih stoljeća pripisivali Allahu, dž.š., sva svojstva i imena kojima je On sam sebe opisao i kojima Ga je opisao Poslanik, s.a.v.s., onako kako to dolikuje Allahovoj, dž.š., Uzvišenosti, bez ikakve komparacije s ljudskim atributima ili pokušaja prodiranja u njihovu suštinu, ili pak njihovog nijekanja. U tome su bile saglasne prve generacije muslimana, što jasno vidi svako ko iole poznaje akaidsku literaturu iz tog perioda. Međutim, u islamu se pojavilo nekoliko sekti, kao što su: džehmijje, mu'tezile, ešarije i maturidije, koje su u određenim akaidskim pitanjima odstupile od metoda prvih generacija. Mnogi učenjaci bili su zavedeni njihovim idejama, isto kao što su se mnogi poveli za nastranim idejama sufijskih redova.

Brojni učenjaci koji su dobro poznavali Kur'an i sunnet pali su pod uticaj tih idejnih pravaca koji su u pojedinim pitanjima zastranili i odstupili od pravca čestitih muslimana prve generacije. U dijelu Osmanskog carstva gdje je živio Kafija proširio se maturidijski pravac u akaidu i svaki alim tog podneblja je s ponosom isticao pripadnost tom pravcu. Isto to je činio i Hasan Kafija, što se može uočiti na nekoliko mjesta u ovom njegovom djelu. Međutim, da se primijetiti da on ističe riječi: "Ovako je govorio naš imam El-Maturidi", samo tamo gdje se Maturidijeve riječi podudaraju s onim do čega je on došao na osnovu jasnih šerijatskih dokaza. U isto vrijeme on uopće nije slijedio Maturidija u stavovima koji su oprečni ispravnim stavovima prve generacije muslimana.

Hasan Kafija, r.a., bio je jedan od rijetkih pojedinaca tog doba koji je uspio da se oslobodi slijepog slijeđenja. On otvoreno odbacuje sve stavove, bez obzira kome se pripisuju i koliki ugled u narodu uživa

70 Vidi: *Hadaiku-l-hakaik fi tekmilti-š-šekaik*.

71 Vidi: *Fezleketu-t-tarih*, 1/380-381, na turskom jeziku.

onaj ko ih je iznio, ukoliko nisu utemeljeni na dokazima iz Kur'ana i sunneta. To ubjeđenje motivisalo ga je da se aktivno uključi u proces suzbijanja i ispravljanja pogrešnih vjerovanja i ubjeđenja koja su bila rasprostranjena u njegovo doba. On učestvuje u proučavanju postavki hamzevijskog tarikata i iskorjenjavanju sljedbenika tog tarikata koji su svojim ubjeđenjima izašli iz okvira islama. Radeći na toj problematici Kafija uočava da je nužno pojasniti istinski pravac u akidi, povući jasnu crtu između tog pravca i svih neispravnih vjerovanja i to predočiti narodu. Iz tog razloga on piše svoje djelo pod naslovom: "Džennetske baščе o temeljima vjerovanja." Zatim je odlučio da prokomentariše Tahavijevu poslanicu iz akide, u zasebnom djelu, jer je uočio da ona sadrži suštinu vjerovanja prve generacije muslimana što su dužni prihvatiti muslimani u svim vremenima i na svim mjestima. On je to učinio upravo djelom o kojem je ovdje riječ.

Evo nekoliko primjera iz njegovog govora kroz koje ćemo nabolje upoznati njegovo vjerovanje.

O pripisivanju svih spomenutih svojstava Allahu, dž.š., on kaže: "Pripisivanje svojstava Allahu, dž.š., koje je On spomenuo u Svojoj knjizi i koje su pojasnili Njegovi poslanici, kao što su: znanje, mudrost, sluh, vid, srdžba, zadovoljstvo i slično, ni u kom slučaju nije kompariranje Njegovih svojstava sa svojstvima stvorenja, kao što tvrde oni koji niječu Allahova, dž.š., svojstva, jer smo već pojasnili da Njegova svojstva ne liče svojstvima stvorenja."[72]

O misaku (prvom ugovoru) koji je Allah, dž.š., uzeo od Adema, a.s., i njegovog potomstva, Kafija kaže: "Ugovor koji je Allah, dž.š., uzeo od Adema, a.s., i njegovog potomstva je istina koju potvrđuje Kur'an. Allah, dž.š., kaže: "I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: "Zar Ja nisam Gospodar vaš?" – oni su odgovarali: 'Jesi, mi svjedočimo' – i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: 'Mi o ovome ništa nismo znali.'" (*El-A'raf*, 172) I hadisi govore o izvođenju Ademovog, a.s., potomstva iz njegove kičme i njihovom razdvajanju na desnu i lijevu stranu. U pojedinim hadisima navodi se i da su posvjedočili da im je Allah gospodar. Prve generacije muslimana (selef) nisu govorile o naravi tog čina. Oni su to smatrali nedovoljno jasnim, ali su smatrali obaveznim vjerovati u istinitost tog događaja, jer

72 *Nuru-l-jekin fi usuli-d-din*, list broj 10-A, u autografu ovog djela.

se on spominje u Kur'anu. Oni nisu raspravljali o tome kako je to bilo, zato što je to moguće tumačiti na razne načine."[73]

O Kursijju (Allahovom, dž.š., prijestolju) autor veli: "Jedni kažu da je *Kursijj* i *Arš* isto. Međutim, ispravno je da je *Kursijj* nešto drugo. Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Kursijj je mjesto stopala." U drugom hadisu stoji: "Kursijj, u odnosu na Arš je, kao obična željezna halka bačena na široku meraju." Zatim Kafija veli: "Zato je preče ostaviti tumačenje tih pojmova i ne zanimati se za njihovu kakvoću. Ono što se jasno razumije iz Kur'ana i sunneta, u vezi s ovim pitanjem, je da su *Arš* i *Kursijj* najveća stvorenja koja je Allah, dž.š., stvorio i njihovu suštinu ne zna niko osim Allaha, dž.š."[74]

Komentarišući riječi imama Tahavija koji potvrđuje viđenje Allaha, dž.š., na Sudnjem danu, Kafija kaže: "To je potvrda autentičnosti hadisa koji govore o viđenju Allaha, dž.š., i svjedodžba naših imama da smo u viđenje Allaha, dž.š., dužni istinski vjerovati, zato što smo dužni vjerovati u sve što je šerijatom utvrđeno. Allahov, dž.š., šerijat istina je koja je potvrđena poznatim mu'džizama i jasnim dokazima. Zato smo dužni prihvatiti sve što šerijat obuhvata i tome se pokoriti, predajući se onome što je Allah, dž.š., i Njegov Poslanik, s.a.v.s., htio, bez ikakvih istraživanja i alegoričnih tumačenja, jer Allah, dž.š., ne može se spoznati analogijom i On se ne može porediti sa stvorenjima. On se može spoznati samo preko Njegove upute i dokaza koje je On postavio."[75]

Komentarišući riječi imama Tahavija: "Kur'an je Allahov, dž.š., govor koji je od Njega potekao…" Kafija kaže: "Ovdje je spomenut objekat prije subjekta radi naglašavanja činjenice da je govor Allaha, dž.š., potekao isključivo od Njega, a ne od nekog drugog. Te riječi odgovor su džehmijjama među mu'tezilama koji tvrde da je Allah, dž.š., stvorio govor u određenom mjestu i da je on potekao iz tog mjesta. Tako riječi Tahavije: "… od Njega potekao", znače: "On njime govori", kao što Allah, dž.š., kaže: "Ja sam već istinu rekao..: (*Es-Sedžda*, 13) "Reci: "Od Gospodara tvoga objavljuje ga melek Džibril kao istinu…" (*En-Nahl*, 102) Ovdje se ne misli na to da se

73 Ibid: list 21-A.

74 Ibid: List 17-A.

75 Ibid: List 24-B i 25-A.

desila neka novina u Allahovom, dž.š., biću, nego da je Allah, dž.š., otkrio svoj govor onima koji ga čuju.

Allahov, dž.š., govor (kelam - kavl) istina je bez ikakve alegorije. *Kavl* i *kelam* su arapski termini kojima se ukazuje na značenje i riječi zajedno, kao što termin "insan" označava dušu i tijelo zajedno.

"Allah je Svoj govor objavio Svome Poslaniku putem vahja", tj. objavio ga je putem meleka. Tako je melek Džebrail čuo od Allaha, dž.š., a Poslanik, s.a.v.s., od njega, a zatim ga citirao ljudima. Allah, dž.š., kaže: "I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo da bi ga ti ljudima malo-pomalo kazivao…" (*El-Isra'*, 106) "donosi ga povjerljivi Džibril na srce tvoje, da opominješ na jasnom arapskom jeziku…" (*Eš-Šu'ara'*, 193) A meni se ovaj Kur'an objavljuje i da njime vas i one do kojih on dopre opominjem." (*El-En'am*, 19)

Ovo su citati iz djela Hasan Kafije, r.a., koji jasno ukazuju na to da je on u akidi bio sljedbenik pravca ehli-sunneta vel-džema'ata. Potvrda te činjenice su i njegova druga pisana djela, te njegovi postupci. Bio je poznat po svom ispravnom ubjeđenju i ubraja se među najistaknutije ličnosti naučnog pokreta čiji su pobornici doprinijeli širenju akide ehli-sunneta vel-džema'ata u našim krajevima. Rezultati tog pokreta na našim prostorima vidni su i dan-danas.

Što se, pak, fikha tiče, Kafija je bio, kao i svi muslimani tog podneblja, pripadnik hanefijskog mezheba. Napisao je nekoliko djela iz hanefijskog fikha.

Metod koji je Kafija slijedio pišući ovo djelo, izvori koje je koristio i naučna vrijednost ovog djela

Ovo djelo svojevrstan je sažetak brojnih komentara Tahavijeve poslanice iz akaida. Tu činjenicu naglašava i sam autor na početku ovog djela pa kaže: "To je djelo kao surma sa kakvom oko vremena nije bilo podvučeno kada je riječ o nježnosti njegovih termina i tačnosti njihova značenja. Djelo zaslužuje da se ispiše nurom po obrazima hurija i da se njegova značenja uklešu perom intuicije i osjećanja po pločama srca i grudi. Djelo su prokomentarisali brojni značajni alimi i poznati fakihi, ali, neki od njih su slijedili nepoželjni put apologetičara i koristili se njihovim nejasnim citatima, a drugi su opet, slijedili put detaljnog i preopširnog komentara koji je teško

obuhvatiti i zapamtiti. Već duže postoji ideja i nagoni me intuicija da sakupim sve njegove važnije komentare i iz njih izvedem jedan, komentar koji će u sebi sakupiti sve njihove odlike, bez nepotrebnih debatisanja, tako da će obuhvatiti sve što je korisno i biti dovoljan da napoji žedna i odvrati ga od velikih vodopada."

Kafija, r.a., komentariše Tahavije, r.a., rečenice skraćenim komentarom koji uklapa u kontekst njegovih riječi, pojašnjavajući odgovore raznim sektama koje taj citat u sebi sadrži, bez opširnijeg navođenja njihovih iskrivljenih ideja. Zatim potkrepljuje riječi imama Tahavije, koje predstavljaju akaidsko usmjerenje prve generacije muslimana (selef), dokazima iz Kur'ana, sunneta i stihova iz arapske poezije i književnosti. Nakon toga, Kafija, r.a., u kratkim crtama navodi tvrdnje i sumnje protivničkih sekti, koje jednu po jednu demantuje šerijatskim dokazima, a zatim silazi na polje protivnika te njihove tvrdnje demantuje njihovim metodama i u potpunosti ih pobija jasnim razumskim dokazima. Autor se, u pobijanju tvrdnji protivnika, nije zadovoljio samo šerijatskim dokazima, nego navodi i razumske dokaze i na takav način potpuno razoružava protivnika.

Ovdje ću navesti samo jedan primjer: Kafija, r.a., komentarišući Tahavijeve, r.a., riječi (Kao što je On po svojim svojstvima oduvijek, isto tako ona ostaju sa Njime zauvijek) kaže: "Nedostatak bilo kojeg od svojstava savršenstva manjkavost je, a to je nemoguće u slučaju Allaha, dž.š. Te riječi odgovor su mu'tezilama, džehmijama i svima koji ih slijede u zabludi da je Allah, dž.š, živ, ali bez života, da zna, ali bez znanja, da je moćan, ali bez moći i tako dalje. Međutim, sigurno je da će najveći neznalica, a pogotovo onaj kome je znanje dato, uočiti da su riječi: "Allah, dž.š, poznaje ono što mu je nepoznato, može ono što mu je nemoguće..." najveća besmislica. Isto kao što su riječi: "Allah zna, Allah ne zna", ili "bijelo bez bjeline, crno bez crnine..." i slično."

Sljedbenici Istine imaju jasan dokaz u riječima Allaha, dž.š:

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ

"...a od onoga što On zna – drugi znaju samo onoliko koliko On želi." (*El-Bekare*, 255)

Što se tiče izvora koje je autor koristio pišući ovo djelo, on već u uvodu kaže kako je vidio mnoge komentare Tahavijeve poslanice, ali nije bio zadovoljan njima, zato što su se neki od njih koristili metodom pobornika ilmu-l-kelama i na taj način odstupili od ispravnog metoda, dok su drugi bili izuzetno preopširni te ih većina nije u stanju shvatiti.

Zaključio sam da autor, govoreći o komentarima ilmu-l-kelamskog usmjerenja, prije svega, misli na komentar Nedžmu-d-dina Menkobersa, pod naslovom: *En-Nur el-lami' ve-l-burhanu-s-sati'* jer je poznat kao komentar Tahavijeve ilmu-l-kelamske orijentacije. Što se tiče onih koji su bili preopširni, najvjerovatnije da autor, prije svega misli na poznati komentar Ibn ebi-l-Izza. Dokaz za to je da Autor prilikom komentara pojedinih citata često kaže: "O ovome se opširnije govori u dugim komentarima." Njegov komentar sa daleko širim pojašnjenjima nalazi se u komentaru Ibn ebi-l-Izza.

Ovo je jasan dokaz da je Kafija, r.a., koristio prijašnje komentare Tahavijeve poslanice, kao što je i sam rekao, imao je za cilj da od priznatih komentara Tahavija sačini kraći komentar u kojem će sakupiti suštinu njihovih značenja i osloboditi čitaoca od dugotrajnog listanja njihovih nepreglednih stranica.

Na početku sam spomenuo da je Kafija završio pisanje ovog djela zajedno sa završetkom djela pod naslovom *Ezharu-r-revdat šerh revdatu-l-džennat,* te je sasvim normalno da je koristio iste izvore. Potvrdu za to našao sam u činjenici da Kafija, r.a., u ovom djelu navodi citate iz *El-Akidetu-s-senusijje*, *En-Nesefijje* i komentar Taftazanija.

Međutim, interesantno je da se Kafija, r.a., pišući ovo djelo najviše koristi poznatim komentarom Ibn ebi-l-Izza i u potpunosti se oslanja na njega, tako da slobodno mogu reći da ovo djelo predstavlja skraćenu verziju komentara Ibn ebi-l-Izza.

Što se tiče naučne vrijednosti ovog djela, ona se, prije svega, ogleda u značaju teme koju obrađuje. Zatim, u tome što je autor slijedio metod ehlu-s-sunneta ve-l-džemata u istraživanju akaidskih tema, te za osnovu svog komentara izabrao Tahavijevu poslanicu koja predstavlja suštinu akide prve generacije muslimana. Pored toga, autor se koristi Ibn ebi-l-Izzaovim komentarom koji je poznat po ispravnosti metoda.

Vrijednost ovog djela ogleda se i u lahkoći i razumljivosti teksta, te prezentaciji akide ehli-s-sunneta vel-džemaata na vrlo jasan način,

bez dugih bespotrebnih odgovora na sumnje protivnika. Autor je uspio približiti osnovne postavke akide ehli-s-sunneta vel-džemaata običnom svijetu na vrlo jednostavan i razumljiv način. Djelo koje ima logičan slijed tema koje su međusobno povezane, tako da se čini da je riječ o potpuno novom, neovisnom djelu. Autor je započeo djelo uvodom gdje je objasnio značaj akide i njene prezentacije u svjetlu Kur'ana, sunneta i razumijevanja prve generacije muslimana; zatim komentariše Tahavijeve citate i veoma dobro povezuje njihove sadržaje, te na kraju, završava ovo vrijedno djelo zaključkom kojim povezuje njegov početak s krajem. Na taj način cjelokupno djelo postaje ukomponovana cjelina koja je precizno složena na način koji nimalo ne zaostaje za suvremenim načinom pisanja.

I pored činjenice da je Kafija maksimalno koristio Ibn ebi-l-Izzaov komentar, on rijetko doslovce prenosi njegove citate, nego ih veoma vješto skraćuje i mijenja njihovu konstrukciju tako da tekst dobiva sasvim drugi, novi raspored. Pored toga, Kafija, r.a., na pojedinim mjestima nudi potpuno nove komentare koji se ne nalaze u komentaru Ibn ebi-l-Izza, a u pojedinim pitanjima zauzima sasvim oprečne stavove. O tome ćemo više kazati nešto kasnije, inša-Allah.

Vrijednost ovog djela povećava i činjenica da je napisano sa strogo određenim ciljem, a to je - ukazivanje na važnost prezentovanja akide ehli-s-sunneta ve-l-džema'ata u svjetlu Kur'ana i sunneta, potpuno čiste, nenatrunjene, upravo onakve s kojom je došao islam. Pogotovo, što se ona plasira među ljude koji su usvojili mnoge novotarije i neispravnosti zbog pogrešnog shvatanja islamske akide usljed velikog uticaja mnoštva drugih neispravnih ubjeđenja i vjerovanja koja su bila rasprostranjena u društvu u kojem je živio autor.

Zato on, u ovom kratkom djelu, iznosi glavna pravila i odrednice akide ehli-s-sunneta ve-l-džema'ata i raspoređuje ih po poglavljima. Tako, naprimjer, govoreći o *Sirat-ćupriji* i *vagi* na Sudnjem danu i o tome da smo dužni vjerovati u njih, zato što se spominju u Kur'anu i vjerodostojnom sunnetu kaže: **"Mjerenje toga dana biće pravedno..."** (*El-A'raf*, 8) Značenje svega spomenutog je poznato, a kakvoća je nepoznata. Međutim, svako ko dobro razmisli o činjenici da je i sam nastao od bespomoćne tekućine, o ogromnim količinama vode koje oblaci nose u zraku, između neba i Zemlje, bez ikakve povezanosti sa nebom ili sa Zemljom, shvatit će da je Allah, dž.š, u stanju da omogući ljudima da hodaju po spomenutom mostu, zatim da

postavi knjigu djela, vage za njihovo mjerenja i ostalo što smo spomenuli i da je On svemoguć.

Zato smo obavezni vjerovati u sve ono sa čime je došao Kur'an i mutevatir hadisi, bez ulaženja u detalje o kakvoći svega toga."

U komentare koje je Kafija, r.a., dodao na Ibn ebi-l-Izzaov komentar spada i komentar riječi: "**Kao što je u svojim svojstvima vječan tako su i ona njemu svojstvena oduvijek**" Ove riječi, također, su i odgovor na njihove tvrdnje da je Allah, dž.š., postao moćan kada je u pitanju djelo i govor, nakon što je bio nemoćan u vezi s tim. U njihovim riječima: "postao moćan" dokaz je priznavanja svojstva moći, a ako tvrde da su termini kao što je (Moćan, Znan, Koji sve vidi, Koji sve čuje...) samo razna imena Bića, koja nemaju svoja posebna značenja, onda je besmislena njihova izjava: "Allah, dž.š., postao je moćan kada je u pitanju djelo i govor, nakon što je bio nemoćan", jer bi to tada značilo: postao je bićem nakon što nije bio biće, što je svakako nemoguće.

Razlog njihove zablude, u konkretnom slučaju, je sumnja koje su se prihvatili: "Ako svojstvo nije biće (*zât*) onda je nešto drugo," a tvrditi da postoji još nešto mimo Njega od ezela (oduvijek) jeste oprečno tewhidu. Isto tako, tvrditi da su (Allahova, dž.š.) svojstva vječna, znači tvrditi da postoji više onih koji su oduvijek. Međutim, nije sporno postojanje više ezelskih (vječnih) svojstava, nego nije moguće postojanje više ezelskih bića koja su oduvijek. Mi smo na to odgovorili riječima: "Ona su značenja koja su oduvijek i zauvijek, neminovna Njegovom biću."

Naučnu vrijednost ovog djela potvrđuju i pohvale poznatih alima. Autor čuvenog djela *Kešfu-z-zunun* govoreći o komentarima Tahavijeve poslanice, kaže: "Nju je prokomentarisao i Hasan Kafi el-Akhisari el-Bosnevi, umro 1025. god. A svoj vrlo korisni komentar, nazvao je "Svjetlo spoznaje o temeljima vjere". Završio ga je prilikom opsade tvrđave Ostrogon 1014 h. godine, dva dana prije njenog osvajanja."[76]

Dokaz vrijednosti ovog djela za one koji su ga čitali jeste i natpis u stihovima koji je napisan velikim ukrašenim slovima na prvoj stranici rukopisa broj 2.716 sa sljedećim značenjem u prijevodu:

76 Vidi: *Kešfu-z-zunun*, 2/1143.

Djelo od riječi kao dragulji vrijedni –

Zavređuje da se nurom ispiše

Njegova značenja su nadvisila sve visine -

Njegova dragocjenost kao vrijeme vrijedi

Moj jezik u njegovom opisu ostaje nemoćan -

kada bih i cijeli život o njemu govoreći proveo

Kritički osvrt na djelo

Spomenuo sam pozitivne strane ovog Kafijinog djela, svakako da naučni rad ove vrste zahtjeva da se osvrnem i na neke od njegovih slabosti, jer je svako ljudsko djelo ograničeno i u sebi sadrži određene nedostatke. Takva je narav samog čovjeka koji nije potpun i nije lišen nedostataka, jer potpunost i lišenost nedostataka obilježja su isključivo i samo Svevišnjeg Allaha.

Primjedbe na ovo djelo podijelio bih na dvije vrste: stručne i tehničke:

Stručne (naučne) primjedbe

a) Prvo što čitalac ovog djela na arapskom jeziku primjećuje jesu greške koje su načinjene prilikom pisanja kur'anskih ajeta. Interesantno je da one nisu malobrojne. Tako su u mnogim ajetima riječi zamijenjene drugima koje nisu iz istog ajeta. Nedostatak pojedinih dijelova ajeta je, isto tako, česta pojava, kao i citiranje samo jednog dijela ajeta koji se odnosi na dotičnu temu i slično.

Preuzimanje kompletnih pasusa iz Ibn ebi-l-Izzaovog komentara, a da autor uopće ne ukaže na to. Tako na primjer Kafija kaže sljedeće: "Sve nerede koji su se pojavili među ljudima (na ovom planu) prouzrokovale su tri sekte svojim neosnovanim tvrdnjama, kao što je rekao Ibnu-l-Mubarak:

"Uvidio sam da grijesi umrtvljuju srca

A ustrajnost u njima vodi poniženju.

U klonjenju od grijeha život je srca,

Zato ti je sigurno bolje da ih se kloniš.

Zar je vjeru upropastio iko drugi sem vladara

I pokvarenih svećenika i mistika?"

Silnici među vladarima suprotstavljali su se šerijatu svojom nepravednom politikom i davali joj prednost nad propisom Allaha i Njegova Poslanika.

A pokvareni svećenici su oni koji su izašli iz okvira šerijata svojim neispravnim stavovima i mišljenjima kojima su dozvoljavali ono što je Allah zabranio i zabranjivali ono što je Allah dozvolio, ili uzimali u obzir ono što je On zanemario i zanemarivali ono što je On uvažio i slično.

A mistici su neznalice među sufijama koji se temeljnim istinama vjere i šerijata suprotstavljaju krivim i šejtanskim otkrovenjima, pokvarenom maštom i ličnim ukusom koji sadrži propise vjere koju nije objavio Allah, dž.š, a ruši vjeru koju je objavio putem Svoga Poslanika. Prvi govore: "Ako dođe do kontradiktornosti između politike i šerijata, daćemo prednost politici," drugi kažu: "Ako i dođe do kontradiktornosti između Objave i razuma daćemo prednost razumu," a treći kažu: "Ako dođe do kontradiktornosti između otkrovenja (kešfa) i šerijata daćemo prednost otkrovenju." Kompletan citirani tekst nalazi se u Ibn ebi-l-Izzaovom komentaru, 1/235-236.

Na drugom mjestu Kafija kaže: "Dova Allahu, dž.š., sadrži nekoliko značenja:

1. Dova je dokaz Allahovog, dž.š., postojanja, jer se dova ne čini onome ko ne postoji.
2. Bogatstva, jer se ne traži od siromaha.
3. Da Allah, dž.š., čuje, jer se ne doziva onaj ko ne čuje.
4. Darežljiv, jer se od škrtice ne traži.
5. Milostiv, jer se molba ne upućuje onome ko je osoran.
6. Moćan, jer se ne traži od onoga ko nije u stanju pomoći.

Ovaj pasus, od riječi do riječi, nalazi se u Ibn ebi-l-Izzaovom komentaru, 2/678. i to je evidentno na brojnim stranicama tog djela.

b) Autor je pobornik mišljenja koje smatra da se sahih-hadisi koji su *ahad* ne mogu uzeti u obzir u akaidskim pitanjima. Isto tako, on

tvrdi da se iman ne može smanjivati ili povećavati, što je oprečno jačem mišljenju u vezi s tim.

Hasan Kafi kaže: "Mi u tome slijedimo Kur'an i poznate mutevatir hadise koje je islamska ulema jednoglasno prihvatila. Mi u tome ne koristimo logičke premise i zaključke koji su produkt ljudske misli, bez dokaza iz Kur'ana, sunneta Allahova Poslanika, s.a.v.s., i riječi njegovih ashaba koji su njegovi nasljednici i prenosioci njegovog šerijata, zato što je nemoguće Vječnog, koji nije nastao, podvrgnuti tim pretpostavkama i pravilima.

Zatim, akaidska pitanja ne mogu se temeljiti na ahad predajama, zato što one ne upućuju na sigurno znanje, a osnov u vezi sa pitanjem Allahovih, dž.š, imena i svojstava je tevkif (samo objava)."

Isto tako, Kafija, r.a., smatra da djela ne ulaze u sastavni dio imana, te da se iman ne može povećavati niti smanjivati. On u tome slijedi imama Ebu Hanifu, r.a., Vidi: 193. stranu

Ja sam iznio detaljne dokaze obje strane u vezi s tim pitanjima i zaključio da je suprotno mišljenje ispravnije i utemeljenije.

Tehničke primjedbe

a) Na pojedinim mjestima jasno se vidi literarna i gramatička slabost teksta. Unatoč činjenici da je knjiga, u globalu, napisana jakim i veoma razumljivim stilom, ipak se na pojedinim mjestima osjeti autorova pretjerana želja da nešto iskaže u stihovima, kao što se ponegdje primijeti slabost u konstrukciji rečenice i nepreciznost u odabranim riječima.[77]

b) Najznačajnija karekteristika ovog djela je njegova sažetost. Međutim, nastojanje autora da bude što kraći, ponekad ide dotle da obezvređuje značenje komentara. To se jasno vidi iz autorovih riječi u kojima kritikuje mu'tezile i njihov stav u vezi s pitanjem smrti. "Oni tvrde da svaki čovjek ima dva edžela, jedan je smrt a drugi ubistvo…" Vidi 96. stranu Međutim, to Ibn ebi-l-Izz sasvim jasno komentariše.[78]

77 Vidi Kafijin uvod u kojem govori o prethodnim komentarima Tahavijevog djela.

78 Vidi: *Šerh Ibn Ebi-l-Izz*, 1/128.

c) Kafija, r.a., u svom komentaru spominje pojedine termine koji nemaju utemeljenja u Kur'anu i sunnetu, niti su precizno definisani, a mogu imati ispravna ali i potpuno pogrešna značenja. To su, prije svega, termini koji se odnose na Allaha dž.š., kao što su: kraj "en-nihaje", granica "el-hadd", suočenost "el-mukabele" i smjer "el-džihe". Autor je trebao da pojasni stav prvih generacija muslimana prema toj terminologiji i pojasni njihova značenja.

Komparacija ovog Kafijinog djela sa Ibn ebi-l-Izzaovim komentarom

Već sam spomenuo da Hasan Kafija, r.a., u uvodu svog djela spominje da ono predstavlja sintezu poznatih komentara Tahavijeve poslanice. Zato nije čudno da se, pri pisanju ovog djela, koristio spomenutim komentarima. Međutim, ono što sam, izučavajući ovo djelo Hasana Kafije, r.a., zaključio, jeste da se Hasan Kafija, pišući ovo djelo, prije svega i, gotovo u potpunosti, oslanja na Ibn ebi-l-Izzaov komentar. Kafija prenosi kompletne pasuse iz spomenutog komentara, a da uopće ne ukazuje na to. Tako sam došao do zaključka da ovaj Kafijin komentar predstavlja skraćenu verziju Ibn ebi-l-Izzaovog komentara, izuzev pojedinih opširnijih detalja koje je izostavio.

S obzirom da je poznato da je Hasan Kafija bio čuven po svojim utemeljenim stavovima i nastojanju da promovira izvorne islamske principe, nimalo ne čudi činjenica da je, između tolikog broja komentara Tahavijeve poslanice odabrao upravo komentar Ibn ebi-l-Izza, koji je poznat po ispravnosti svojih stavova i oslanjanju na razumijevanje akaidskih pitanja na način kako su ih shvatale prve generacije muslimana.

Evo samo nekoliko primjera u prilog ovoj tvrdnji: "…te riječi potvrda su autentičnosti hadisa koji se prenose o "viđenju" i obaveznosti njihova prihvatanja, jer sve ono što je preneseno sahih-predajom i utvrđeno da je dio šerijata moramo vjerovati. Znamo da je šerijat potvrđen velikim mu'džizama i jasnim dokazima, zato sve ono za što se ustanovi da je dio šerijata moramo pokorno i sa poslušnošću prihvatiti, ne komparirajući ga sa bilo čim. Dužni smo to prihvatiti i čvrsto vjerovati u njegovu suštinu, predajući se u tome volji Allaha, dž.š., i Njegovog Poslanika, s.a.v.s, bez polemike i alegorije. Jer, mi znamo da se Allah, dž.š., ne može spoznati putem analogije (kijasa),

niti se može porediti sa ljudima, nego se On spoznaje, prije svega Uputom i znakovima koji na Njega upućuju.

Ne upuštamo se u tumačenje toga - tj. stvarnog značenja "viđenja" **po svojim mišljenjima -** i analogijom, i tvrdimo da je ispravno tumačenje ono koje odgovara vjerodostojnim hadisima, a svako tumačenje koje je oprečno njima jeste pogrešno. **Niti zamišljamo to po svojim pretpostavkama -** Kao što su to uradile mu'tezile i druge sekte koje su se povele za svojim prohtjevima. Oni su krivo tumačili citate iz Kur'ana i hadisa Poslanika, s.a.v.s., i na taj način iskrivljavali govor Allaha, dž.š., i Njegovog Poslanika, s.a.v.s.

Niko ne može biti ispravan u vjeri osim ko se preda Allahu i Njegovom vjerovjesniku - tj. ko se preda citatima Kur'ana i sunneta. **I znanje o onome u čemu nije siguran vrati Onome koji sve zna, -** ne osporavajući ga sumnjama i krivim tumačenjima, kao npr. da kaže kao što su rekli filozofi: "Ako razum svjedoči suprotno onome na što ukazuju kur'ansko-sunnetski citati prednost ćemo dati razumu, jer je razum temelj objave." Naprotiv, dužni smo vjerovati da je Objava od Allaha, na Poslaniku dostava, a na nama potpuna predanost."

"Većina muslimana (i pripadnika ostalih religija) smatra da je dova jedan od najvećih uzroka svake koristi i zaštite od svega što šteti. Zato se nećemo osvrtati na onoga koji kaže da dova nema smisla, navodno zato što putem dove onaj koji traži utječe na onoga koji daje, te bi tako djelo Allaha, dž.š., bilo pod uticajem čovjeka. Mi na to kažemo: "Allah, dž.š., nadahnjuje srce čovjeka dovom i tu dovu učini sebebom dobra koje mu daje. Isto kao što je slučaj sa djelima i nagradom za njih. Allah, dž.š., je taj koji je uputio čovjeka na tewbu, a zatim je primio od njega. Isto tako, On čovjeka upućuje na dobra djela, a zatim ga za njih nagrađuje. On, dakle, upućuje čovjeka dovi, a zatim mu je udovolji. Allah, dž.š., kaže:

يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ
أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

"On upravlja svima, od neba do Zemlje, a onda se sve to Njemu vraća u danu koji, prema vašem računanju vremena,

hiljadu godina traje." (*Es-Sedžde*, 5) Allah, dž.š., nas u ovom ajetu obavještava da On počinje sa uređenjem, a zatim se to što je On uredio Njemu vraća (podiže).

Iz citiranih navoda jasno se vidi da je Kafija koristio komentar Ibn Ebi-l-Izza na svakoj stranici svoga djela. Međutim, mora se priznati da je Kafija uspio da na vrlo efikasan način odabere najvažnije sadržaje Ibn ebi-l-Izzovog komentara i da ga na veoma stručan način skrati. Uspio je da izbjegne preduge polemike Ibn ebi-l-Izza s protivnicima i da njegova značenja pojednostavi i iskaže riječima koje su razumljive običnim muslimanima, što je bio njegov osnovni cilj.

Rekao sam da je Hasan Kafija bio veliki alim, te da je imao lične stavove koje je uspio ugraditi i u ovo djelo. Tako je Kafija, i pored činjenice da piše samo kratki komentar, uspio da u to djelo ugradi pasuse koji su isključivo njegovi i koje ne možemo naći ni u jednom od spomenutih komentara. Primjer za to je njegova veoma karakteristična kritika sufizma i sufija njegovog doba. Vidi 279. starnicu.

Činjenica da je zauzeo suprotan stav u vezi s pitanjem smanjivanja i povećavanja imana i ahad hadisa u odnosu na stav Ibn ebi-l-Izza, dovoljno govori o njegovoj samostalnosti u naučnim pitanjima, iako po mom mišljenju, nije bio u pravu.

Nakon kratke komparacije ovog komentara s komentarom Ibn ebi-l-Izza, mogu s pravom reći da ovo Kafijino djelo predstavlja skraćenu verziju komentara Ibn ebi-l-Izza. Hasan Kafija, r.a., uspio je da izdvoji navažnije sadržaje spomenutog komentara, da im da novi potpuno skladan raspored, da poveže njegove cjeline i da doda ono što smatra da je potrebno za što bolje pojašnjenje. Sve to Hasan Kafija, r.a., čini veoma jasnim i razumljivim riječima, s ciljem da njegova značenja pojednostavi i približi većini, koja je itekako potrebna razumijevanja temeljnih istina vjere, kako bi se ljudi ispravno postavili u životu na ovom svijetu i kako bi postigli Allahovo, dž.š., zadovoljstvo i na ovom i na budućem svijetu.

Zaključak

Izučavajući Kafijino djelo *Svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere* došao sam do sljedećih zaključaka:

a) Autor ovog djela živio je u vremenu početka decadence Osmanske carevine. Ovo razdoblje jedno je od najopasnijih za islamski ummet u cjelokupnoj njegovoj povijesti, pogotovo na idejnom i naučnom planu. Hasan Kafija bio je jedan od rijetkih koji su uspjeli da se oslobode do tada uvriježenih običaja i okova koji su vladali umovima ljudi. Uspio je da uoči slabe tačke i manjkavosti koje su islamski ummet dovele u takvo stanje. On je dao veliki doprinos liječenju i prevazilaženju tih grešaka i propusta, naročito na polju akide - vjerovanja koje predstavlja glavni temelj društva. Uočio je da je neophodno potrebno prezentovati vjerovanje ehli sunneta vel-džema'ata i povući jasnu crtu između njega i svih drugih vjerovanja i ubjeđenja koja se kose s njim, zatim - proslijediti te istine do što većeg broja muslimana. To je bio razlog da Kafija napiše nekoliko djela iz oblasti akide, među kojima je i ovo vrijedno djelo.

Autor se nije zadovoljio samo pisanjem, nego je učestvovao i na drugim poljima pokušavajući dati doprinos u reformi društva. Bio je iskreni borac na Allahovom, dž.š., putu svim raspoloživim sredstvima, pa čak i svojim imetkom i životom.

b) Hasan Kafija ne bi bio u stanju učiniti sve spomenuto da nije bio intelektualno dovoljno jak i snažan i da nije bio potpuno neovisan u svojim promišljanjima. Proučavajući razne aspekte njegove ličnosti ustanovio sam da je bio izuzetno obrazovan u raznim islamskim znanostima. Njegova djela koja tretiraju razna područja islamske znanosti najbolji su dokaz za to, pogotovo kada znamo da su mnoga od njih štampana i prevedana na više svjetskih jezika i da su još i danas predmet raznih naučnih radova i studija.[79] Djela Hasana Kafije imala su veliki uticaja na širenje akide ehli sunneta vel-džema'ata i borbu protiv novotarija-neislamskih običaja, naročito na našem i okolnim područjima.

c) Hadiska škola Hasana Kafije koju je osnovao u Pruscu dugo je bila izvor svjetlosti i upute za cijeli Balkan. Ova škola je izvela generacije daija, učitelja, kadija, imama i hatiba koji su se odlikovali

---

[79] Radeći na ovom djelu Kafije Pruščaka ustanovio sam da je nekoliko njegovih djela na arapskom jeziku već obrađeno i oštampano: *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem* na Jordanskom Univerzitetu u Amanu i *Simtu-l-vusul ila ilmi-l-usul* na Islamskom univerzitetu u Medini.

visokim stepenom šerijatskog znanja. Radila je sve do dolaska komunističkog režima koji je zatvara.

d) Došao sam do zaključka da se radi o veoma vrijednom djelu koje dovoljno govori o vrijednosti i značaju njegovog autora i njegovom naučnom nivou. Hasan Kafija uspio je da se u ovom djelu zadrži na najvažnijim pitanjima iz akaida i da ih složi logičkim slijedom, tako da svaka tema čini zasebnu cijelinu, iako su sve međusobno povezane. Njegov stil veoma je jednostavan i razumljiv, tako da je autor njime približio mnoga teška pitanja iz akaida velikom broju muslimana. Njegova kritika ideja i tvrdnji drugih sekti ističe se svojom jačinom i snagom argumenata koje koristi. Pored tradicionalnih dokaza Kafija u svojim odgovorima onima koji drugačije misle koristi i racionalne dokaze koje navode njegovi protivnici, te ih logičkim dokazima vrlo vješto pobija.

e) Nakon komparacije ovog djela s Ibn ebi-l-Izzovim komentarom Tahavijeve poslanice ustanovio sam da se Kafija u velikoj mjeri koristio ovim djelom i da se s pravom može kazati da je napravio njegov dobar sažetak. Kafija, r.a., uspio je da navede najvažnije sadržaje spomenutog djela i da doda ono što je smatrao potrebnim za svoje vrijeme, što je ovom djelu dalo još veću vrijednost. Uz sve to, Hasan Kafija, r.a., uspio je da pojednostavi tako teško gradivo i da ga učini pristupačnim širim masama, a da nimalo ne umanji njegovu vrijednost.

SVJETLOST ISTINSKE SPOZNAJE O TEMELJIMA VJERE

Komentar Tahavijeve poslanice iz akaida

HASAN KAFIJA PRUŠČAK

(951-1024 / 1544-1615)

U IME ALLAHA SVEMILOSNOG MILOSTIVOG

Hvala Allahu čije je postojanje nužno, čije biće je sveto i koji je svojom darežljivošću obuhvatio sve što postoji. Njegova svojstva su iznad svojstava stvorenja, On je oduvijek i o Njemu svjedoče mnogi dokazi. Bez Njega bi postojanje bilo nemoguće, a to najbolje svjedoče Njegova stvorenja.

Neka je salavat na Njegovog najodabranijeg poslanika, Muhammeda čije su mu'džize općepoznate i čije su riječi zasjenile sve ostalo. Neka je salavat na njega, njegovu časnu porodicu i njegove ashabe, čijim predajama je vjerodostojno prenesen islam sa svim svojim propisima...

Nakon toga, siromašni Božiji rob, koj je potreban milosti svoga Gospodara, Kafija Pruščak - da ga Allah, dž.š., učvrsti i uputi ka onome sa čime će On biti zadovoljan- veli:

Najvažnija i najznačajnija nauka među vjerskim disciplinama i temelj vjerovanja i ubjeđenja, čija je tema najodabranija, a temelji i pravila najispravnija je nauka o temeljima vjere (usulu-d-din). Usulu-d-din je prva nauka poslanika i vjerovjesnika i najodabranija disciplina upućenih alima. Jer, ona istražuje Allahovo dž.š. biće i svojstva Gospodara čvrstim ubjeđenjima, njom se dolazi do suštine imana i brišu sumnje zalutalih i oholih.

Međutim, u razume pojedinih ljudi su se uvukle sumnje i vesve šejtana, pa su zalutali. Rastrgala su ih mišljenja onih koji slijede svoje strasti, te su se oglušili o naređenja i počeli da i druge zavode. Kao što je rekao 'Alejhi-s-selatu ve-s-selam:

عَنْ عَوْف بْنِ مَالك قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهَّ صَلَّى اللهَّ عَلَيْه وَسَلَّمَ افْتَرَقَت الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فرْقَةً فَوَاحدَةٌ في الْجَنَّة وَسَبْعُونَ في النَّار وَافْتَرَقَت النَّصَارَى عَلَى ثنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فرْقَةً فَإِحْدَى وَسَبْعُونَ فَي النَّار وَوَاحدَةٌ في الْجَنَّةَ وَالَّذَي نَفْسُ مُحَمَد بِيَدِه لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ

وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ هُمْ قَالَ الْجَمَاعَةُ *

"Jevreji su se razišli na 71 sektu, sve će završiti u vatri, izuzev jedne. Zatim su se kršćani razišli na 72 sekte, sve će završiti u vatri, izuzev jedne. A moj ummet će se razići na 73 sekte, sve će završiti u vatri, izuzev jedne." Neko tada upita: Ko su ti, o Allahov poslaniče?" On odgovori: "To su oni koji će postupati ovako kao ja i moji ashabi."[80] U drugom rivajetu stoji: "Oni su el-džema'a." znači, ehli sunne vel džema'a,[81] a oni su spašena skupina.

I uistinu, desilo se onako kako je rekao Poslanik s.a.v.s., jer, kako je vrijeme odmicalo nakon njegove i nakon smrti njegovih ashaba, pojavile su se mnoge novotarije i iskrivila mnoga shvatanja. Međutim, Allah dž.š. je, iz Svoje milosti prema Ummetu, učinio da njihova ulema budu u ulozi poslanika koji su slani Izraelćanima, zato će se neprestano naći jedan dio u ummetu Poslanika s.a.v.s. koji će slijediti istinu. O tome nam Poslanik s.a.v.s. kaže:

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لاَ يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ *

---

80 Nisam našao hadis sa ovim tekstom. Ibnu Madže u svom *Sunenu*, poglavlju o fitnetima, razlaz ummeta, prenosi hadis 'Awf ibni Malika u kojem stoji: "Jevreji su se razišli na 71 sektu. Jedna od njih će u džennet, a 70 u vatru. Kršćani su se razišli na 72 sekte. 71 će u vatru, a samo jedna u Džennet. Tako mi Onoga u čijoj ruci je duša Muhammedova, moj ummet će se razići na 73 sekte, jedna će u džennet, a 72 u vatru." Neko upita: "Ko su oni, o Allahov Poslaniče?" On odgovori: "El-džema'a." (*Sunen* Ibni Madže 2:222) Šejh Elbani ovaj hadis smatra sahihom. Vidi: *Sahih Ibni Madže* 2:364, hadis: 3226. Ovaj hadis se prenosi na još nekoliko mjesta sa približno istim riječima. Prenosi ga Ebu Davud (*Sunen* Ebi Davud 2:503), Tirmizi i kaže da je hasen sahih (*Sunenut - Tirmizi* 7:296-297) i Imam Ahmed u *Musnedu* 2:332 i 3:145. Sujuti ovaj hadis ubraja u mutevatir. (*Fejdul - Kadir* 2:20-21)

81 "Ehlus-sunne vel džema'a" znači: sljedbenici sunneta Poslanika s.a.v.s. i džema'ata njegovih ashaba.

"Neprestano će biti jedna grupa ljudi iz mog ummeta koji će biti na istini i ništa im neće moći nauditi oni koji budu protiv njih."[82] Oni su pokazali put spašene skupine i objasnili ko je od ovog ummeta na pravom putu, kako bi se pokazala istina, nestalo batila i prepoznao alim od džahila.

Jedan od onih koji su to veoma stručno uradili - time je pokazao svoje mjesto među prvacima- je Imam Ebu Dža'fer Ahmed ibnu Muhammed ibnu Selame el-Ezdijju et-Tahavijju, Allah se na njega obilato smilovao. Rođen je 239. a preselio 321. h. god. On nas je obavijestio o temeljima vjerovanja odabrane uleme ovog ummeta, kao što su bili El imamul E'azam Ebu Hanife Nu'man ibnu Sabit el-Kufi[83] i njegova dva učenika: Ebu Jusuf Ja'kub ibnu Ibrahim el-Ensari[84] i Muhammed ibnul

82 Prenosi Imam Buhari, vidi: *Fethul Bari* 13:293. Takode i Imam Muslim u svom *Sahihu* (hadis broj 1920) sa dodatkom sljedećih riječi na kraju: "Oni će ostati tako sve dok ne dođe kraj ovoga svijeta." (*Sahih, Muslim* 3:1523) Imam Newewi komentarišući ovaj hadis kaže: "A što se tiče ove skupine Buhari za njih kaže da su oni ulema muslimana, Ahmed ibnu Hanbel kaže: "Ako ne budu muhaddisi, ja ne znam ko su." A Kadi 'Ijad veli: "Ahmed misli na ehli sunnet vel džema'a i na one koji slijede mezheb ehli hadisa u vjerovanju." A sam Newewi veli: "Možda je ta skupina podijeljena na više vrsta vjernika, neki od njih su hrabri mudžahidi, neki, pak, fakihi, neki muhaddisi, neki skromne muttekije koji naređuju dobro a odvraćaju od zla, a među njima i drgih koji se ističu po nečemu drugom. i ne mora značiti da oni moraju bit svi zajedno u istoj grupi, nego mogu biti na različitim dijelovima svijeta." Vidi: *Šerhun Newewi li sahih Muslim* 13:66-67.

83 Ebu Hanife En-Nu'man ibnu Sabit ibnu Zutij el-Kufi. Pouzdani Imam (sika), fakih cijelog ummeta. Rođen je 80. h. Vidio je Enesa ibni Malika, kada mu je došao u posjetu u Kufi, ali nije prenio ni jedan hadis od ashaba. Za njega je Imam Šafija rekao: "Ko god bude izučavao fikh bit će mu potreban Ebu Hanife." A Imam Malik za njega veli: "Vidio sam čovjeka koji je u stanju, kada bi ti rekao da je ovaj stub od zlata, donijeti dokaz za to (ubjediti te). Njegove odlike su mnogobrojne i večini dobro poznate. Umro je 150. h, Opširnije o njemu pogledaj: *El-dževahirul mudi'e* 1:26-32, *Tarih Bagdad* 13:323-454, *Vefijjatul e'jan* 5:39-47 i *Sijeru E'lamin nubela'* 6:390-403.

Hasan eš-Šejbani[85] - neka je Allahova milost na sve njih. Obavijestio nas je o temeljima vjerovanja kojim su oni obožavali Gospodara svih svjetova i o tome napisao djelo poznato pod naslovom *'Akaidu-t-Tahavi* ili *El-'Akidetut-Tahavijje* u kome je pojasnio teška pitanja i mnoge nejasnoće i razlučio između slatkiša i neukusnih kiselih djelića. To je djelo kao surma sa kakvom oko vremena nije bilo podvučeno kada je riječ o nježnosti njegovih termina i tačnosti njihova značenja. Djelo zaslužuje da se ispiše nurom po obrazima hurija i da se njegova značenja uklešu perom intuicije i osjećanja po pločama srca i grudi. Djelo je prokomentarisao veliki broj značajnih alima i poznatih fakiha,[86] ali, neki od njih su slijedili nepoželjni put apologetičara i koristili se njihovim nejasnim citatima, a drugi su opet, slijedili put detaljnog i preopširnog komentara koji je teško obuhvatiti i zapamtiti.

Već duže postoji ideja i nagoni me moja intuicija da sakupim sve njegove važnije komentare i iz njih izvedem jedan, komentar koji će u sebi sakupiti sve njihove odlike, bez nepotrebnih debatisanja, tako da će obuhvatiti sve što je korisno i biti dovoljan da napoji žedna i odvrati ga od velikih vodopada. Pošto sam uvidio da ljudi vole jasne i sažete teme

84 Ebu Jusuf Ja'kub ibnu Ibrahim ibni Habib ibni Hunejs ibni Se'ad ibni Habte el-Ensari. Družio se sa Ebu Hanifom i od njega učio 17 godina. Bio je veliki poznavalac hadisa (hafiz). Bio je na dužnosti kadije Bagdada. On je prvi napisao knjige u hanefijskom mezhebu i pronio njegov mezheb raznim dijelovima svijeta. Umro je 182. h. Opširnije o njemu pogledaj: *El-Dževahirul Mudie* 2:220, *Tarih Bagdad* 14:242-262, *Vefijatul e'jan* 5:421-433 i *El-Fevaidul behijje* 225.

85 Ebu "Abdillah Muhammed ibnul Hasan ibni Ferkad eš-Šejbani. Hanefijski fakih, prisustvao je dersovima Ebu Hanife dvije godine, a zatim je uzeo fikh od Ebi Jusufa. Napisao je mnogo knjiga i raširio nauku Ebu Hanife. Bio je jedan od najrječitijih ljudi. Zabilježene su naučne diskusije između njega i Imama Šafije u prisustvu Haruna er-Rešida. Umro je 189. h. Opširnije o njemu pogledaj u *El-Dževahirul mudie* 2:42, *Tarih Bagdad* 2:171-182, *Vefijatul ea'jan* 4:324-325 i *Sijeru Ea'lamin Nubela'* 9:134-136.

86 Dr. Abdullah et-Turki u obradi komentara Ibnu Ebil 'Izza navodi 14 komentara Tahavinog akaida između kojih je i ovo djelo našeg Hasana Kafije Pruščaka. Vidi: *Šerhul 'akidetit Tahavijje li Ibni Ebil 'Izz bi tahkik* dr. Abdullah et-Turki ve šejh Šu'ajb el-Arnaut 1:46.

odlučio sam da se držim jasnoće i kratkoće, priznajući svoju slabost i skučenost u ovoj oblasti i ispričavajući se mnogim obavezama i dekocentraciji misli. Djelo sam prokomentarisao komentarom čije se riječi utrkuju na jeziku i izgovoru, a njegova značenja u mislima i idejama, ulje njegovo sija prije nego ga vatra dotakne, a bljesak munje njegove gotovo da oduzme vid. Nazvao sam ga *Nurul jekin fi usulid-din – Svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere.*

Od svakog dobronamjernog i pravednog kritičara se nadam da ukoliko u njemu nađe kakvu grešku ili nesmotrenost da je prekrije plemenitim krilom svoga oprosta i da je ispravi vrhom svoga pera. Jer, na takav način, prelaženje preko onoga što je napisano spada u lijepi ahlak. A što se tiče onoga čija je nutrina naklonjena (neosnovanoj) polemici i čija narav je zadojena napitkom mržnje, taj će od svega što kažem podići svoj nos pa makar mu ja došao sa najjasnijom istinom ispred njegovih očiju ili iza njega.[87] Isto tako molim svoje iskrene prijatelje i najdraže ahbabe da upute dovu za moje dobro i spas.

---

87 Na margini originala na ovom mjestu stoji: "U ovim riječima ogleda se jedan od kerameta Kafije r.a. jer se samo nekoliko godina nakon pisanja ovog djela pojavio jedan od njegovih učenika sa upravo spomenutim svojstvima koji je počeo da ga kritikuje samo iz zavisti i mržnje, pokazujući svoje neprijateljstvo i neodgojenost, zbog svog lošeg i'tikada, nakon što je krenuo putem i'tizala (mu'tezila) i ilhada (nevjerstva) šireći tako fesad, a koga Allah u zabludu odvede, njega niko na pravi put izvesti neće.

TEWHID – ALLAH JE JEDAN

Nakon što sam dovršio pisanje, pregledanje i ispravljanje, prilikom opsade tvrđave na Ostrogonu - Allah je sačuvao i njenog osvajača od svih nedaća na dva dana prije njenog osvajanja, 18 džumadel-ula 1014 h. učinio sam ga znakom pažnje i poklonom Njegovom Visočanstvu najvećem veziru i čuvenom pravedniku kojeg je Allah dž.š. podržao te je on postao drugi osvajač ove tvrđave i time se njegova slava pročula do najvišeg nivoa časne države i njegov stepen povećao do samog vrha moći i slave. On je poput sultana među vojnicima imana koji sprovodi riječi uzvišenog Allaha:

﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ

"Allah naređuje pravdu i dobročinstvo..." (*En-Nahl*, 90.) te je zaveo red i sigurnost među ljudima, pronio objavu upute svim ljudima, razbio zvono zablude na krajnjim granicama Rimskog Carstva, pred njegovim vratima su poklekla koljena Mađara i Rusa i pokorili mu se vladari Urdula i Enkerusa.[88] Veliki vezir Carevine sultana Ahmeda[89] -

---

[88] Dva poznata naroda istočne Evrope. Veoma često se spominju u *Hulasatul-eser* gdje se navode imena vladara i vojskovoda koji su osvojili i vladali tim krajevima.

[89] Ahmed ibnu Muhammed ibnu Murad, jedan od najmoćnijih, najuglednijih i najdarežljivijih osmanlijskih sultana. Bio je veoma ugledan, poštovan i uvijek rado spominjan vladar. Volio je učene ljude i potomke porodice Poslanika, s.a.v.s. Bio je izuzetno privržen sunnetu Poslanika s.a.v.s. i imao ispravan i'tikad. Družio se sa plemenitim ljudima. Bio je veoma darežljive ruke i siromasi su stalno osjećali njegovu prisutnost. Volio je poeziju i književnost i napisao je nekoliko stihova na turskom jeziku. Bio je veliki borac protiv odmetnika koji su se digli protiv vladavine njegovog oca. Cijelog života je gradio džamije i brinuo se o njima. Podigao je mnoge vakufe. Prekrio je Kabu i sobu Poslanika, s.a.v.s., skupocjenim plaštom i uvakufio dosta zemlje u

imenjaka Poslanika Muhammeda, pazitelja uleme, ljubitelja dobrih i pomagatelja slabih ljudi - vezir gazija Muhammed Paša[90] - Allah mu olakšao sve što želi! On je ponovno oživio islamsku vlast u pojedinim krajevima, nakon što je bila iščezla i uložio mnogo napora da je sprovede, nakon što je bila nestala. Odredi njegove vojske i dalje čuvaju razne pokrajine, a sablje njegove mudre politike kose nasilnike i odmetnike, da Allah da da sve to još potraje, Amin!

Ja, evo, zaronih u ono što sam želio i sa Allahovom pomoću velim:

Šejh Tahavi, r.a., na početku svoga djela o akaidu veli: **OVO -** to jest, sadržaj djela, **JE POJAŠNJENJE SUNNETA I DŽEMA'ATA.** Sunnet u arapskom jeziku znači put i pravac koji je Allah, dž.š., naredio Poslaniku, s.a.v.s., da ga slijedi. To je put čiju ispravnost potvrđuju jasni i nepobitni dokazi, kao što su riječi Allaha dž.š.:

قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ

"Reci: Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, i svaki onaj koji me slijedi..." (*Jusuf,* 108.)

---

selima Egipta za sirotinju Mekke i Medine. Imao je sedam vezira, od kojih je i Muhammed Paša el-Bosnevi, o njemu ćemo malo poslije reći nešto opširnije. Vidi: *Hulasatul-eser,* 1:248-292.

90 Muhammed Paša el-Bosnevi, jedan od najvećih vezira za vrijeme sultana Ahmeda. Muhammed Paša je rođak čuvenog vezira Ahmed Paše. Na početku je bio u posebnoj straži sultana, zatim je postao zapovjednik, a nakon toga vojni oficir, a nakon toga je postao namjesnik Anadola.Ubrzo biva unaprijeđen na mjesto vezira i dobiva na upravu pogranični dio islamske države u krajnjim dijelovima Mađarske (1013. h.) Zatim umire prvi vezir (Es-Sadrul e'azam) u Beogradu i on preuzima njegovu ulogu i dobiva naređenje za osvajanje tvrđave Ostrogon, nakon čega se upućuje na lice mjesta, ali ne uspijeva da je osvoji iste godine, nego tek iduće (1014. h.) Slijedeće(1015. h.) umire, nakon iznenadne bolesti koja ga je zadesila tokom jednog od vojnih pohoda. Vidi *Hulasatul-eser,* 4:88.

A džema'at su oni koji ga slijede, pridržavaju se njegovog puta i druge narode pozivaju k njemu, tako da je njihova saglasnost po određenom pitanju postala nepobitan dokaz. To su prije svega ashabi, tabi'ini i svi njihovi sljedbenici, kao što su fakihi ummeta Ebu Hanife Nu'man ibn Sabit, Ebu Jusuf Ja'kub ibn Ibrahim, Ebu 'Abdullah Muhammed ibn Hasan eš-Šejbani i svi ostali prvaci koji su ih slijedili, do kijametskog dana.

Njihov pravac (mezheb) u vezi je sa temeljima vjerovanja, obožavanja Gospodara svih svjetova. To je ono što nam od njih prenosi Tahavija kada kaže: **MI O TEWHIDU KAŽEMO -** Počeo je sa tewhidom, jer je tewhid prvo na što je obavezan svaki mukellef (punoljetna i fizički i psihički sposobna osoba), prvo u šta su pozivali poslanici i vjerovjesnici i prvi mekam (stepen) na kome se nađe putnik ka Allahu, dž.š. Objavljen je u svim nebeskim knjigama i na njega ukazuju stvorenja raznim dokazima koje u sebi sadrže.

ČVRSTO VJERUJUĆI - To je rekao nijećući nifak i ostvarujući istinski iman, jer je on potvrda srcem, kao što Allah, dž.š., kaže za onoga ko izrazi iman jezikom bez srčanog priznanja:

ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَلَمۡ تُؤۡمِن قُلُوبُهُمۡۛ

"Oni koji ustima svojim govore: Vjerujemo!, a srcem ne vjeruju." (*El-Maide, 41*)

OSLANJAJUĆI SE NA ALLAHA - Ovo je rekao zbog toga što je postizanje tewhida nemoguće bez pomoći Allaha, dž.š., i Njegove upute, kao što smatraju pripadnici ehli sunneta ve džema'ata. Jer, Allah, dž.š., kaže:

وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ

"One koji se budu zbog Nas borili Mi ćemo, sigurno, putevima koji Nama vode uputiti." (*El-Ankebut, 69*) A *tevfik* je Allahovo, dž.š., davanje da djela Njegovih robova odgovaraju onome što On voli i sa čime je zadovoljan.

ZAISTA JE ALLAH - to jest nužno postojeći **JEDAN.** Ovu svoju rečenicu potvrđuje (pojmom zaista), jer ukoliko se bude odnosila na one koji niječu Allaha, od zalutalih skupina, kao što su Dehrije[91] Sanevije[92] i njima slični, u tom slučaju je potvrda neophodna, a ako se bude odnosila na one koji sumnjaju, onda je poželjna. Samo postojanje ovog svijeta u preciznom sistemu koji se bazira na stalnoj promjeni, ali, ujedno i na prilagođavanju, nadopunjavanju i u službi ljudi, ukazuje na postojanje Njegovog Tvorca i Njegovu jednoću. Jer, nemoguće je da se desi nešto od dvije mogućnosti bez nekoga ko će jednu od njih odabrati.[93] Kao što je nemoguće da bude više bogova, jer

---

91 Dehrije su poznate po nijekanju Tvorca i proživljenja. Oni smatraju da je priroda ta koja oživljava a vrijeme uništava. O njima nam Kur'an govori u sljede}em ajetu: ***Postoji samo život naš zemaljski, živimo i umiremo, jedino nas vrijeme uništi- govore oni.*** (*El-Džasije*, 24) Kur'an je na više mjesta odgovorio njima i svima ostalima koji poriču Stvoritelja. Allah, dž.š., kaže: ***Reci: Zar, zaista, nećete da vjerujete u Onoga koji je u dva vremenska razdoblja Zemlju stvorio?*** (*Fussilet* 9) ***O ljudi, ibadet činite Gospodaru svome, koji vas je stvorio...*** (*El-Bekare*, 21) Ovim ajetima Allah, dž.š., potvrđuje da stvorenja neminovno upućuju na Stvoritelja. Opširnije vidi: *El-milel ven nihal* str. 490.

92 Sanevije su sekta koja vjeruje u dvije praiskonske pojave. Oni tvrde da su svjetlost i tama oduvijek i da nisu nastali. Suprotno Medžusijama koji kažu da je tama nastala i spominju razlog za njen nastanak, a Sanevije smatraju da su njih dvoje potpuno jednaki još oduvijek. Njih ima više sekti. Opširnije o njima pogledaj *El-Milel ven nihal* str. 245.

93 Jedan od logi~kih dokaza koje zagovornici 'ilmul kelama upotrebljavaju prilikom dokazivanja postojanja Stvoritelja je i taj da je nemoguće da se bilo šta desi bez nekoga ko će to prouzrokovati. Oni kažu: "Ovaj svijet je nastao, a sve što je nastalo mora imati uzrok svog nastanka, tj. uzrok koji je bio razlogom prevladavanja njegovog nastanka nad njegovim ne postojanjem. Jer, dešavanje bilo čega u određeno vrijeme, ni prije ni poslije, svakako mora imati nekoga ko to određuje. To zbog toga što je dešavanje prije tog momenta moguće, kao što je moguće i dešavanje poslije. Zato mora postojati neko ko će odrediti vrijeme dešavanja, jer je dešavanje baš u tom vremenu, a ne u nekom drugom, bez određenog

je savršenost uslov božanstva, a ako bi bila dvojica savršenih onda bi neminovno došlo do kolizije među njima i nemogućnosti stvaranja.[94] Allah dž.š. kaže:

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا

"Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se." (*El-Enbija'*, 22) Međutim, postojanje svijeta na ovako čudno savršen i skladan način je najveći dokaz da Allah nema druga.

Riječi (**niko Mu ravan nije**) su potvrda Njegove potpune jednoće i poricanje svih vrsta širka (Njemu ravnog): širka Njegovog bića, zasluge imenovanja božanstvom i onim kome se upućuje ibadet i

povoda za to, nemoguće." Opširnije o ovom vidi: *Der'u te'arudil 'akli ven nakli* 1:371-374 i *El-Musamere šerhul musajere* str. 18.

94 Jedan od dokaza postojanja Allaha, dž.š., kao Tvorca i Gospodara (tewhidur-ruburijje) u 'ilmul-kelamu je i *dokaz oprečnosti*. Misli se na to, da ukoliko bi postojala dva stvoritelja te, jedan od njih bude htio da pokrene neki predmet a drugi u isto vrijeme želi da taj predmet miruje, ili da jedan želi oživljenje nečeg a drugi u istom momentu zaželi njegovo mrtvilo, u tom slučaju postoje samo tri pretpostavke: da se desi obadvoje, ili da se desi samo jedno, ili da se ne desi ni jedno. Prvo je nemoguće, jer podrazumijeva spoj dvije suprotnosti. Treće je takođe nemoguće, jer podrazumijeva da ta stvar ne bude u stanju mirovanja niti u stanju pokreta, što je svakako nemoguće. Također podrazumijeva i to da je svaki od njih dvojice nemoćan, a onaj ko je nemoćan ne može biti bog. A ako se desi jedno, dakle po želji jednog od njih dvojice, on je moćni bog, a drugi je nemoćan, pa prema tome ne moži biti bog. Veliki dio teoretičara u 'ilmul kelamu smatraju da se na ovaj dokaz misli u riječima Allaha, dž.š: ***Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se***. (El-Enbija' 22.), i autor ga navodi, mada se taj ajet odnosi na tewhidul uluhijje, a ne na tewhidur rububijje o kome je riječ. Vidi: *Der'u te'arudil akli ven nakli* 9:351, *Minhadžus-sunne* 3:304-335 i *Šerh ibni ebil 'Izz* 1:28-32.

širka u Njegovim svojstvima i osobinama.[95] Prva vrsta širka je djelo medžusija koji priznaju dva tvorca. Jedan od njih je Jezdan za koga tvrde da je tvorac dobra i svih lijepih stvari, a drugi je Ehremen - Iblis, koji je -po njima- tvorac zla. Oni imaju dosta besmislenih ubjeđenja u vezi s tim pitanjem.[96] A druga je djelo arapa mušrika, jer su oni pored Allaha obožavali i kipove kojima su pripisali božanstvo i nazivali ih bogovima. Allah, dž.š, nam njihovim riječima kaže:

أَجَعَلَ ٱلْأَلِهَةَ إِلَـٰهًا وَٰحِدًا

"Zar on da bogove svede na Boga jednog?" (*Sad*, 5) Iako su oni priznavali tevhid Bića (Tevhidur-rububijje):

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ

"A da ih upitaš: Ko je stvorio nebesa i Zemlju? -sigurno bi rekli: Allah." (*Lukman*, 25) Treća je djelo Jevreja koji kažu da je Allah

---

95 Takva podjela tewhida odgovora poznatoj podjeli tewhida od strane ehlis sunneta, jer pod prvim dijelom misli na širk u rububujjetu, a pod drugim na širk u uluhijjetu i pod trećim na širk u imenima i svojstvima.

96 Opširnije o vjerovanju medžusija i njihovim sektama pogledaj *El-milel ven nihal* str. 234.

u liku čovjeka. Njih u tome slijede mušebbihe[97] i mudžessime[98] i oni Ga opisuju kao tijelo koje ima udove i organe.

Isti je slučaj sa kaderijama[99] i mu'tezilama[100] koji ljude opisuju svojstvima Tvorca tvrdeći da Allah, dž.š., nije u stanju da stvori i odredi ljudska djela, nego da svako stvara svoja djela. Ovo je veoma blisko ubjeđenju međusija, stoga je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

عَن ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ إِنْ مَرِضُواْ فَلاَ تَعُودُوهُمْ وَإِنْ مَاتُوا فَلاَ تَشْهَدُوهُمْ *

---

97 Tehanewi u svom djelu *Keššaf istilahatil funun* (str. 885) veli: "Mušebbihe je naziv za jednu od poznatih islamskih sekti. Njeni pripadnici upoređuju Allaha, dž.š., sa Njegovim stvorenjima. Njih ima više vrsta, ali svi oni čine uporedbu Tvorca sa stvorenjima, iako se razlikuju u načinu poređenja." Opširnije o Mušebbihama pogledaj *El-Milel ven nihal* str. 103. *Et-Tebsiru fid din* str. 43. *El-Ferku bejnel- firek* str. 225.

98 *Mudžessime* smatraju da je Allah, dž.š., supstanca koja nije nastala, nego je oduvijek i izvan je svih dešavanja. El-Eš'ari u svojoj knjizi *El-Mekalat* navodi mišljenja njihovih pet sekti od kojih svaka govori o Allahu džš. kao supstanci. Jedan od njih je i Hišam ibnu Hakem koji kaže da je Allah, dž.š., supstanca ~ija dužina je kao i njegova širina, a njegova širina poput njegove dubine. (*Mekalatul islamijjin* 1:106-109, *Minhadžus-sunne en-nebewijje* 1:311, *Keššafu istilahatil funun* str. 387. *El-Ferku bejnel-firek* 65-69.)

99 El-Kaderije su sekta koja je raspravljala o kaderu i na kraju ga zanijekala. Oni tvrde da Allah, dž.š., nije znao za dešavanje stvari prije nego što se one dese i da ih nije unaprijed odredio -a Allah je daleko od onoga što Mu oni pripisuju. Prvi ko je govorio o kaderu je Ma'bed el-Džuheni koji je ubijen 80. h. Njega je u tome slijedio Gajlan ibnu Muslim ed-Dimiški koji je pogubljen za vrijeme halife 'Abdul Melika ibnu Mervana. Zatim su kaderije, u novije doba, počele govoriti da je hajr od Allaha, a zlo od nkog drugog, pa su tako priznali za tvorca nekog drugog pored Allaha. To je bio razlog da su prozvani medžusijama ovog ummeta, što ćemo navesti malo kasnije.

"kaderije su medžusije mog ummeta" - hadis.[101]

A što se tiče dokaza iz Kur'ana i sunneta oni su mnogobrojni:

وَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ

"Nema drugog Boga osim Njega." (*El-Bekare*, 163)

إِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ

"Vaš Bog je - jedan Bog." (*En-Nahl*, 22)

قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ

"Reci: On je Allah - Jedan!" (*El-Ihlas*, 1)

Pogledaj: *Šerhun Newewy li Sahih Muslim* 1:153; *Et-Tebsiru fid-din* str. 27-29,61; *El-Ferku bejnel-firek* str. 114-115.

100 Mu'tezile, jedna od najvećih islamskih sekti, sljedbenici Vasila ibn Ata.

101 Prenosi ga Ebu Davud u svom *Sunenu -kitabus sunne-bab* 17 hadis 4691. Autor je ovdje citirao samo početak tog hadisa koji u daljem tekstu glasi:... *pa ako se razbole, nemojte ih posjećivati, a ako umru nemojte im džennazu klanjati*. (Sunen Ebi Davud 5:66-67) Takođe ga prenosi El-Hakim u *Mustedreku* (1:85) i kaže: *Sahih, odgovara uslovima Buharije i Muslima, ako je tačno da je Ebu Hazim čuo od Ebu 'Umera*. To je prećutao Imam Zehebi. Autor *'Avnul ma'buda* prenosi mišljenja uleme o ovom hadisu. Među njima je i dug citat Hafiza Ibni Hadžera koji spomonje dvije mahane hadisu koje sam demantuje. (*'Avnul ma'bud* 12:453) Takođe, Ibnu Hadžer navodi odgovor onima koji prigovaraju tom hadisu u svojoj odbrani hadisa iz *Miškatul mesabiha*, i kaže da je taj hadis hasen. (*Miškatul mesabih* 3:1779) Hadis prenosi i Ibnu Ebi Asim u svojoj knjizi *Kitabus-sunne* pod brojem 337, a Albani ga smatra hasen hadisom. Pogledaj *Kitabus sunne* 1:149-150.

سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Neka je hvaljen On i vrlo visoko iznad onih koje smatraju Njemu ravnim!" (*Junus*, 18)

لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ

"Niko nije kao On. On sve čuje i sve vidi." (*Eš-Šura*, 11), i mnogi drugi. **I NIKO MU RAVAN NIJE** - ni u kom pogledu, niti u pitanju Njegovog bića niti u pitanju Njegovih svojstava i djela. Tom rečenicom autor utvrđuje potpunost Allahovog, dž.š., bića od ezela (oduvijek) time što niječe bilo šta slično ili ravno Njemu. Jer, riječi kojima se izražava postojanje nekoga ili nečeg ravnog Allahu dž.š. vode u nijekanje Njegovog božanstva i poricanje Njegovog postojanja. Zbog toga što sličnost između dvije stvari u svim pitanjima neminovno iziskuje njihovu jednakost, a sličnost između njih u samo nekim aspektima podrazumijeva njihovu jednakost u tim aspektima. Jednakost, opet, zahtijeva potpuno isti status, a mi znamo da su sva stvorenja nastala a da Stvoritelj nije nastao. Zato, njihovo izjednačenje dovodi do zaključka da su stvorenja oduvijek (vječna) a Stvoritelj nastao, što je svakako nijekanje Tvorca, jer je poznato da onaj ko je oduvijek nije potreban nikome. Zato sam Allah, dž.š., kaže:

لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ۖ

"Niko nije kao On." (*Eš-Šura*, 11) što znači ni u biću, niti u svojstvima i djelima. Ovim se direktno odgovorilo na mušebbihove tvrdnje kada Allaha, dž.š., upoređuju sa drugim.

A riječima:

وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ

“On sve čuje i sve vidi” Kur’an potvrđuje Njegova svojstva i odgovara mu’attilama[102] koji ih niječu.

Ne može se reći da Allah, dž.š., posjeduje svojstvo života, znanja, moći i slično, čime se opisuje čovjek. Zbog toga što mi znamo da je Allahov život svojstven samo Njemu i drugačiji od našeg, što je isti slučaj sa Njegovim znanjem, Njegovom moći i sl.

ALLAHU NIKO NE MOŽE NAUDITI - jer nemoć je manjkavost i znak nastanka. Allah, dž.š., kaže:

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعْجِزَهُۥ مِن شَىْءٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا
فِى ٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا

“**Allahu ne može ništa nauditi ni na nebesima ni na Zemlji; On, uistinu, sve zna i sve može**.” (*Fatir*, 44) Navadenim ajetom Allah dž.š. niječe određenu stvar kako bi time pokazao Svoju savršenost u suprotnom, što je u konkretnom slučaju svemoć.

I NEMA DRUGOG BOGA OSIM NJEGA - Tom rečenicom Tahavija potvrđuje tewhid Allaha, dž.š., negiranjem jednog od svega drugog, što opet znači da nema drugog ko se obožava mimo Allaha, dž.š., jer riječ *ilah* u arapskom jeziku znači *ma’bud* - onaj ko se obožava, a već smo naveli da su Arapi obožavali kipove i nazivali ih bogovima. Taj metod jači je od samog ustvrđivanja, pa kada bismo rekli: Naš Bog je samo Jedan, možda bi nekome šejtan donio sljedeću misao: Ako je naš Bog jedan, možda drugi imaju nekog drugog. A Allah najbolje zna. Zbog toga Kur’an nakon što kaže:

102 Mu’attile su sekta čiji pripadnici negiraju svojstva Allaha, dž.š., ili ih potpuno obezvređuju. Na njihovom čelu su džehmijje koji kažu da se Allah, dž.š., ne može ničim opisati od onoga čime se opisuju ljudi. Zato nije dozvoljeno da se za Njega kaže: živ, znan ili onaj koji želi... Mu’tezile se isto tako nazivaju mu’attilama zato što su obezvrijedili svojstva Allaha, dž.š., pod izgovorom nijekanja Njegove sličnosti sa bilo kim drugim. Pogledaj: *Et-Tebsiru fid din* str. 63; *Minhadžus-sunne* 2:110; *Min ehemmil firekil-islamijje* str. 44.

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ

“**Vaš Bog je jedan Bog**,” (*El-Bekare*, 163) odmah dodaje**:**

لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

“Nema boga osim Njega.” Gramatičari kažu da to znači: “Ne postoji drugi bog osim Allaha.[103] To njihovo tumačenje mnogi odbacuju, jer se njime niječe postojanje drugog ko se obožava mimo Allaha. O tome postoji duža rasprava među gramatičarima, između kojih se ističe mišljenje čuvenog Sibevejha.[104] Nijekanjem postojanja (nečega) se niječe sama supstanca, jer ne se može zamisliti supstanca (*mahijje*) bez postojanja (*vudžud*). Kod sljedbenika ehli sunneta ne postoji razlika između postojanja i supstance (mahijje). Suprotno mu’tezilama koji prihvataju mogućnost supstance bez postojanja.

ODUVIJEK JE I BEZ POČETKA JE - Ove riječi upućuju na to da je ulema složna u vezi sa dozvolom za nazivanjem Allaha, dž.š., imenom Kadim i da je to jedno od Allahovih, dž.š., lijepih imena.[105] Jer to znači da je oduvijek i da nije postao, stoga su riječi “**i bez**

103 Tačno značenje “la ilahe illallah” je: Nema nikog da zaslužuje istinski ibadet osim Allaha. Jer riječ *ilah* u arapskom jeziku znači *ma’bud* (onaj koji se obožava), pa bi po tumačenju gramatičara bilo značenje da se niko ne obožava osim Allaha, što nije tačno.

104 ’Amr ibn ’Usman ibn Kamber el-Harisi Ebu Bišr, poznat pod nadimkom Sibevejh. Jedan od velikana u arapskoj sintaksi i prvi koji je razradio gramatiku. Rođem je u jednom selu nedaleko od Širaza. Dolazi u Basru i druži se sa čuvenim gramatičarem El-Halilom ibni Ahmedom kojeg je kasnije pretekao u toj nauci. Napisao je čuveno djelo *Kitabu Sibevejh* iz oblasti gramatike koje je i dan danas na prvom mjestu u toj oblasti. Umire kao mladić u Ahvazu, a jedni kažu u Širazu 180 h. g. A riječ *sibevejh* na persijskom jeziku znači miris jabuke. Opširnije o njemu pogledaj: *Vefijatul e’jan* 3:463; *Tarih Bagdad* 12:195; *El-Bidaje ven nihaje* 10:176; *Tabekatun nahvijjin* str. 66-74.

početka" samo potvrda tog značenja i onoga što smo već rekli da ono za što se sigurno zna da je oduvijek, ne može nikada nestati.

VJEČAN - BEZ KRAJA - Ovo je potvrda značenja riječi *El-Kadim*, jer onaj ko nema početka, nema ni kraja. A Kadim je osobina negacije, što znači da ne postoji sam po sebi kao što je slučaj sa znanjem. Za razliku od kidema pod kojim se misli na to da Mu ništa nije prethodilo. Ili, slobodno rekavši *kidemom* se niječe prethodno nepostojanje, kao što se *ademom* niječe predstojeće nepostojanje. A obadvoje nemaju značenja koje postoji van misli (u stvarnosti). Kao što se može slobodno reći da je "kidem" izraz kojim se želi ukazati da se nije postalo, a riječ je o istim značenjima.

To je značenje riječi *kadim* u odnosu na Allaha, dž.š., i Njegova uzvišena svojstva, a ukoliko se ona upotrijebi u vezi sa nekim od stvorenja, kao kada bi rekli: *binaun kadim* (ovo je stara građevina) onda njeno značenje biva dug period postojanja, iako prije toga nije postojalo. To je slučaj i u riječima Allaha, dž.š.

قَالُواْ تَٱللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَٰلِكَ ٱلْقَدِيمِ

"Ti si još u svojoj staroj zabludi" (*Jusuf*, 95)

كَٱلْعُرْجُونِ ٱلْقَدِيمِ

"...**kao stari savijeni palmin prut**." (*Ja-sin*, 39)

Postoji i mišljenje po kome nije dozvoljeno upotrebljavati riječ *kadim* kao Allahovo, dž.š., ime, jer se ono ne spominje ni u Kur'anu ni u sunnetu, a imena Allaha, dž.š., su *tevkifijje* (šerijatom određena). Međutim, prijašnje generacije uleme usaglasile se su o pitanju dozvole

[105] Večina uleme ilmul kelama *El-Kadim* ubraja u Allahova, dž.š., lijepa imena, međutim prve generacije su to nijekale i uvijek su isticali riječ *El-Evvel* (Prvi) koja je spomenuta u Kur'anu a ima jače značenje od riječi *El-Kadim* jer se iz nje razumije da se sve što je poslije njega njemu vraća. A Allahu, dž.š., pripadaju najljepša imena, a ne lijepa. Pogledaj *Šerh Ibni ebil Izz* 1:87.

nazivanja Allaha, dž.š., navedenim imenom zato što ono ima značenje nužnopostojećeg, što Allah, dž.š., ustvari i jeste.

Senusi[106] u komentaru svoga djela iz akaida navodi citat Irakija[107] u kome kaže da ga El-Halimi[108] smatra Allahovim, dž.š., lijepim imenom i da je rekao: "Iako se ono ne navodi u Kur'anu, spominje se u sunnetu." On time misli na hadis koji prenosi Ibnu Madže u svom

106 Muhammed ibn Jusuf ibn 'Umer ibn Šu'ajb Es-Senusi El-Husni, Ebu 'Abdillah, najčuveniji i najpobožniji alim Tilmisana u svoje vrijeme. Napisao je mnogobrojna djela, među kojima je *'Akidetu ehlit-tewhid* koje je štanpano i poznato pod naslovom *El-Akidetus Senusijje*. Umro je 895 h. Opširnije o njemu pogledaj: *Šedžeretun-nur ez-zekijje* str. 266, biografija broj 984.

107 Abdur Rahim ibn el-Husejn ibn Abdurrahman ibn Ebi Bekr ibn Ibrahim el-Kurdi er-Razi, el-Masri eš-Šafi'i, čuveni imam i hafiz. Učio je Kur'an na sedam kiraeta. Istakao se u poznavanju hadisa (metna i seneda) i u toj oblasti nadmašio svoje savremenike. Napisao je dosta poznatih djela. Umro je 806 h. Opširnije o njemu pogledaj: *Zejlu tezkiretil huffaz* str. 220*; Ed-Dav'ul lami'* 4:171.

108 Ebu Abdullah el-Husejn ibnul Hasan ibn Muhammed ibn Halim, poznat kao El-Halimi, čuveni šafijski pravnik i kadija. Bio je pretstavnik Ehli hadisa u istočnoazijskom djelu. Napisao je djelo pod naslovom *El-Minhadž fi šu'abil-iman* za koje El-Esnewi kaže: "Veoma vrijedno djelo u kome je sakupio mnoge propise i dosta rijetkih podataka koje nisam našao na drugom mjestu..." Umro je 403. h.g. Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekatuš šafi'ijje el-kubra* 4:333-343; *Tabekatuš šafi'ijje lil-Esnew*i 1:404-405; *Elbidaje ven-nihaje*.

Ovaj citat koji od njega prenosi Iraki sam našao u njegovom djelu *El-Minhadžu fi šu'abil-iman* pod naslovom: "Imena koja proizilaze iz priznavanja Tvorca i Njegova postojanja, izmedu njih je i El-Kadim..." Zatim je rekao: "To se prenosi od Poslanika, s.a.v.s., iako nije otvoreno spomenuto u Kur'anu, ali Kur'an spominje ono što se iz njega može razumijeti." (1:188) Ovim ukazuje da se u Kur'anu spominje ime *El-*

sunenu, od Ebi Hurejre, u kome se spominje 99 lijepih imena i među njima El-Kadim.[109]

Pojedini komentatori smatraju da je Tahavija riječima *Kadim* i *Daim* (Onaj koji postoji oduvijek i Vječni) mislio na riječi Allaha, dž.š:

هُوَ ٱلۡأَوَّلُ وَٱلۡأٓخِرُ

"On je Prvi i Posljednji." (*Hadid*, 4)

NE PROLAZI I NE NESTAJE - Ove riječi potvrda su riječima "**bez kraja**" *el-fena* i *el-bejd* su slični po značenju u arapskom jeziku i autor ih napominje potvrđujući Allahovu, dž.š., vječnost. Pod prvim misli na nijekanje nestanka Njegovog bića, a pod drugim nijekanje prestanka Njegovog života. Jer, onaj ko je sam po sebi nužnopostojeći, on je, isto tako, nužno sam po sebi vječan.

Evvel koje ima značenje *El-Kadim*. Ovaj komentar se nalazi u "*Hašijetud-Dusuki 'ala ummil berahin* str. 78.

109 Ovaj hadis prenosi Ibnu Madže u svom *Sunenu* u poglavlju o dovi naslov broj 10, hadis broj 3.861, njegov početak glasi:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْه وَسَلَّمَ إِنَّ للهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلاَّ وَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ *

"Allah dž.š. ima 99 imena, ko ih nauči napamet ući će u džennet..." Zatim među njima navodi i *El-Kadim*. *(Sunen Ibni Madže* 2:1269)

El-Busiri u svome "*Dodatku*" (Ez-Zevaid) kaže: "Broj Allahovih dž.š. imena ne prenosi niko od šesterice imama osim Ibnu Madžeta i Tirmizija. Međutim Tirmizijin rivajet se razlikuje od ovoga, a sened Ibnu Madže je da'if zbog slabosti Abdul Melika ibn Muhammeda Es-San'anija." Ovaj citat prenosi El-E'azami u svojoj obradi djela *Sunen Ibni Madže* 2:348. Ovaj hadis smatra sahihom Šejh Nasiruddin el-Elbani (*Sahih Sunen Ibni Madže* 2:330), međutim, on svoj stav gradi na osnovu rivajeta kojeg prenosi Tirmizi, a u kojem se ne spominje riječ *El-Kadim*. To se jasno vidi kada pogledamo njegove opaske na knjigu *Miškatul-mesabih* u kojem on navodi rivajet Tirmizije i kaže da je sahih. Zato je prenošenje ovog hukma na rivajet Ibni Madže greška. Pogledaj *Miškatul-mesabih* 2:708.

I BIVA SAMO ONO ŠTO ON HOĆE - Ovim riječima potvrđuje se svojstvo volje Allahu, dž.š., jer sve što je nastalo mimo Njega, nastalo je Njegovom voljom i moći. Te riječi, isto tako, sadrže odgovor kaderijama i mu'tezilama koji tvrde da je Allah, dž.š., htio iman a nevjernik kufr. Njihova tvrdnja je netačna i ona se u potpunosti odbacuje, jer je oprečna Kur'anu, sunnetu i zdravom razumu. Ova rasprava poznata je pod imenom *Rasprava o kaderu* (odredbi). Prvaci ehlis-sunneta i džema'ata smatraju da Allah, dž.š., iako dopušta grijehe odredbom i na taj način ih želi, nije zadovoljan da se čine, niti ih voli, niti nareduje. Naprotiv, On ih mrzi, ne voli i zabranjuje njihovo činjenje. Oni kažu: "Ono što Allah hoće to biva, a ono što On neće ne može ni biti" jer je njihova želja (iradet) isto što i volja (*mešiet*). Zatim dijele Allahovu, dž.š., volju na dvije vrste: opća volja odredbe i šerijatska volja koja je samo naredba. Prva obuhvata sve što postoji i na nju se odnose riječi Allaha, dž.š:

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى ٱلسَّمَآءِ ۚ

"**Onome koga Allah želi da uputi – On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi da u zabludi ostavi – On srce njegovo stegne i umornim učini kao da čini napor da na nebo uzleti**." (*El-En'am*, 125)

وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

"ali Allah radi ono što On želi" (*El-Bekare*, 253) i riječi Ehli-s-sunneta "Ono što Allah hoće to biva, a ono što On neće ne može ni biti." A druga obuhvata ljubav i zadovoljstvo, kao što se vidi iz riječi Allaha, dž.š:

يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ

"Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate.." (*El-Bekare*, 185)

وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ

"**Allah želi da vam oprosti**." (*En-Nisa*, 27) Isto se zaključuje i iz riječi koje su upućene onome ko radi nevaljala djela. Taj radi ono što Allah, dž.š., ne želi, tj. ono što Allah, dž.š., ne voli, niti traži da se radi, niti je zadovoljan s njime.

DO NJEGA NE DOSTIŽE MAŠTA NITI GA MOGU DOKUČITI MISLI - Allah, dž.š., ne posjeduje određenu kakvoću da bi se mogao pojmiti maštom, niti granice i kraj da bi Njegovu suštinu mogao dokučiti razum. Naprotiv, On je iznad toga da bilo šta može dokučiti. Allah, dž.š., kaže:

وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا

"...**a oni znanjem ne mogu Njega obuhvatiti**." (*Ta-ha*, 110)

لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَـٰرُ

"Pogledi do Njega ne mogu doprijeti.." (*El-En'am*, 103)

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ

"**a od onoga što On zna – drugi znaju samo onoliko koliko On želi**" (*El-Bekare*, 255). Mi Allaha, dž.š., možemo poznavati samo kroz imena i svojstva koja su spomenuta u Kur'anu i koja je pojasnio Poslanik, s.a.v.s.

Međutim, tvrdnja mu'tezila da se nijekanje *obuhvatanja* koje se spominje u spomenutom ajetu odnosi na nijeknje viđenja (na Sudnjem danu) je neispravna. O tome će biti više riječi, ako Allah da, prilikom govora o viđenju (Allaha, dž.š).

NJEMU NE LIČE STVORENJA[110] - Jedni smatraju da se pod pojmom "stvorenja" misli na sve živo (što ima dušu), dok drugi smatraju da se pod tim pojmom misli na sve što postoji. Imam Ebu Mensur[111] kaže: "Mi smatramo da se ovdje misli na ljude." Potvrda za to su riječi Allaha, dž.š:

وَٱلۡأَرۡضَ وَضَعَهَا لِلۡأَنَامِ

"A Zemlju je za stvorenja razastro" (*Er-Rahman*, 10) Nije sporno ukoliko se kaže da se to odnosi na sva stvorenja, jer se time niječe sličnost svih stvorenja sa Allahom, dž.š., što je tačno i biva samo potvrda riječima (i ništa Mu nije slično).

A ako se kaže da se to odnosi na stvorenja koja imaju dušu, onda se to odnosi na meleke, džine, ljude i sva ostala stvorenja koja imaju dušu. Nijekanje sličnosti ovih stvorenja koja posjeduju svojstva kao što je život i moć izbora djela sa Stvoriteljem podrazumijeva i nijekanje ostalih stvorenja.

---

110 Te riječi predstavljaju jasan odgovor mušebbihama koji porede Stvoritelja sa stvorenjima. Autor je to napomenuo, medutim, nije upozorio da nijekanje sličnosti ne podrazumijeva nijekanje svojstava, kao što tvrde pojedini novotari. Nijekanjem sličnosti, kod ehlu-s-sunneta misli se na to da Allah, dž.š., ne sliči stvorenjima po svojim imenima, svojstvima i djelima, niti Njemu sliče stvorenja u bilo čemu od toga. Imam Ebu Hanife, r.a., kaže: "On ne sliči ničemu od stvorenja, niti Njemu sliči bilo šta od stvorenja. Sva Njegova svojstva su različita od svojstava stvorenja. On zna, ali ne kao što mi znamo, može, ali ne kao što mi možemo, vidi, ali ne kao što mi gledamo." (*El-Fikhul ekber*, str. 15, 31,32) Vidi: *Šerh Ibn ebi-l-Izz,* 1/85-87.

111 Muhammed ibn Muhammed ibn Mahmud ebu Mensur el-Maturidi iz grada Maturid u Semerkandu. Jedan od prvaka u ilmu-l-kelamu i osnivač maturidijskog pravca. On se razišao sa El-Eš'arijem u nekoliko pitanja koje je iznio Ebu Azbe u knjizi *Er-Revdatu el-behijje fima bejne el-eša'ire vel-maturidijje*. Umro je 333 h.g.

Isti je slučaj i sa mišljenjem koje smatra da se ovdje misli na ljude, jer je cijeli svijet i sve što postoji stvoreno radi čovjeka. Allah, dž.š., kaže:

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

"I potčinio vam je sve što je na nebesima i na Zemlji, sve je od Njega." (*El-Džasija*, 13) Nijekanje sličnosti sa ljudima podrazumijeva i nijekane sličnosti sa svim ostalim stvorenjima.

Međutim, mišljenje da se ovaj ajet odnosi na ljude je najispravnije, jer poznato je da su jevreji antropomorfisti (mudžessime) i da su ih u tome slijedile pojedine sekte među muslimanima koje su opisale Allaha kao tjelesno biće koje je slično čovjeku. Isto tako su kršćani pripisali Allahu, dž.š., drugu i dijete. Zato se ovim riječima odgovara na te tvrdnje zabludjelih putem jasnog nijekanja svake sličnosti, iako je autor već prije kazao da ništa od stvorenja ne liči Njemu riječima "**i ništa Mu nije slično**".

Nakon što je šejh Tahavi zanijekao svaku sličnost stvorenja Stvoritelju ukazuje na ono po čemu se Stvoritelj razlikuje od svojih stvorenja. To su svojstva koja su osobena samo Njemu a ne i Njegovim stvorenjima.

ON JE ŽIVI KOJI NE UMIRE, SAM PO SEBI OPSTOJEĆI KOJEG NE OBUZIMA DRIJEMEŽ - To su svojstva savršenstva kojima se opisuje Gospodar zato što je Njegovo biće savršeno. Tako je svojstvo vječnog života koji je oduvijek i zauvijek, primjerno samo Njemu, a ne i Njegovim stvorenjima.

Opis u sebi sadrži i segmente nijekanja sličnosti. Jer, Onaj koji živi vječnim životom ne liči na onoga koji živi kratkim prolaznim životom. Nemoguće je da prvog zadesi smrt, jer je nestananak nemoguć za Vječnog. Ovim riječima autor ukazuje na Allahove, dž.š., riječi:

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَيُّ ٱلْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ

"**Allah je – nema boga osim Njega - Živi i Vječni! Ne obuzima Ga ni drijemež ni san**!" (*El-Bekare*, 255)

وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَيِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ

"**Ti se pouzdaj u Živog, koji ne može umrijeti**.." (*El-Furkan*, 58) Nijekanje drijemeža i sna dokaz je potpunosti Njegovog života i Njegove novisnosti o bilo kome. Termin *kajjum* u sebi sadrži značenja vječnosti u prošlosti i budućnosti, koja ne sadrži termin *kavim*, kao što je jači od termina *kijam* jer je *vav* jači od *elifa*. Termin *Kajjum*, po mišljenju svih mufessira i lingvista, ukazuje na Allahovu, dž.š., opstojanost Sam po Sebi. *El-Hajju El-Kajjum* je jedno od najvećih Allahovih, dž.š., imena i pojedini alimi smatraju da je to Allahovo, dž.š., najveće ime (el-ismu-l-e'azam). Na tom Allahovom, dž.š., imenu počivaju sva ostala imena i njihova značenja se na kraju vraćaju na njega. Jer, svojstvo života podrazumijeva sva ostala svojstva savršenstva. Pošto je Allahov, dž.š., život najpotpuniji i najsavršeniji to podrazumijeva i sva ostala svojstva savršenstva.

Termin *Kajjum* podrazumijeva savršenstvo Njegove neovisnosti i moći. Allah, dž.š., opstoji Sam po Sebi i njemu ne treba niko na bilo koji način, nego On održava (u životu) druge, jer njima nema opstanka bez Njegove pomoći. Dakle, ta dva imena sadrže sva svojstva savršenstva.

OPSKRBLJUJE DRUGE BEZ IMALO NAPORA, - tj. On opskrbljuje sve što je opskrbe potrebno bez imalo napora i tegobe. Jer, sve što On želi biva sa riječima "**Budi**." Allah, dž.š., kaže:

إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ

"**I zaista On može, kada nešto hoće, samo za to rekne: "Budi!" – i ono bude**." (*Ja-sin*, 82) Jasno se vidi da sve to Allah, dž.š., čini bez imalo tegobe i napora, jer je Njegova moć apsolutna i savršena, zato što je On moćan sam po sebi, a ne posredstvom drugog. Isto kao što je neovisan sam po sebi, a ne zbog nekog drugog.

UMRTVLJUJE BEZ IKAKVE BOJAZNI - tj. isto kao što stvara bez potrebe za stvorenjima, On ih umrtvljuje bez bojazni od

negativnih posljedica, jer je On Moćni i Silni. Allah, dž.š., usmrćivanjem stvorenja ukazuje na to da je samo On moćan i vječan. Potpunost Njegove moći ogleda se u stvaranju stvorenja iz ničega, a savršenost njegove mudrosti ogleda se u njihovom usmrćivanju i ponovnom proživljenju radi nagrade ili kazne u kući vječnosti. Allah, dž.š., kaže:

ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

"Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati.." (*El-Mulk*, 2)

I OŽIVLJAVA BEZ IMALO TEŠKOĆE - Tim riječima autor ukazuje na oživljenje poslije smrti i odgovara onima koji poriču proživljenje. Dakle, kao što je Allah, dž.š., stvorio svijet riječima "**budi**" koje su samo Njemu svojstvene i bez imalo poteškoće, isto tako će ih ponovo oživjeti bez imalo poteškoća kada umru, a njihovi dijelovi se raspadnu. Allah, dž.š., kaže:

أَفَعَيِينَا بِٱلْخَلْقِ ٱلْأَوَّلِ

"**Pa zar smo prilikom prvog stvaranja malaksali**?" (*Kaf*, 15) tj. nismo prilikom prvog stvaranja malaksali pa kako da malaksamo prilikom drugog?

ON POSJEDUJE SVOJA SVOJSTVA ODUVIJEK, - tj. Allah, dž.š., opisan je Svojim vječitim imenima i svojstvima savršenstva, kao što su: život, moć, znanje, volja, sluh, vid i govor, oduvijek. Isto je i sa imenima izvedenim iz glagola, kao što su: stvaranje (tahlik, tekvin, idžad, ihdas), oživljavanje i usmrćivanje. **PRIJE NEGO ŠTO JE STVORENJA STVORIO -** i prije nego što ga je bilo ko njima opisao, jer su to Njegova lična svojstva koja su sa Njime oduvijek.

Nećemo reći da su ta svojstva Njegov zat (biće), niti da su ona nešto drugo. Nego ćemo reći: "Ona su značenja koja su oduvijek i zauvijek neminovna Njegovom biću.[112]

NJIHOVIM STVARANJEM NIJE STEKAO NIŠTA OD SVOJSTAVA ŠTO NIJE PRIJE IMAO - tj, On nije stekao nikakvo svojstvo koje prije stvaranja stvorenja nije imao. Jer nastanak Njegovog imena ili svojstva koje prije nije postojalo predstavljalo bi manjkavost, a to je nemoguće kada je u pitanju Allah, dž.š.

KAO ŠTO JE U SVOJIM SVOJSTVIMA VJEČAN TAKO SU I ONA NJEMU SVOJSTVENA ODUVIJEK - Nedostatak bilo kojeg od svojstava savršenstva manjkavost je, a to je nemoguće u slučaju Allaha, dž.š. Te riječi odgovor su mu'tezilama, džehmijama[113] i

112 Pitanje da li su Njegova svojstva isto što i Njegovo biće (zat) ili ona podrazumijevaju dodatna značenja jedno je od pitanja koje su tretirali apologetičari (ehlu-l-kelam) a koja su nejasna po svojoj formulaciji. Zato prve generacije muslimana nisu govorile za Allahova, dž.š., svojstva da su nešto mimo Njega, niti su govorili da ona nisu nešto drugo. Jer, ako se kaže da jesu, onda se može pomisliti da su ona odvojena od Allaha, dž.š., a ako se kaže da nisu, onda se može pomisliti da su ona isto što je i Njegov zat (biće). Ako se ovim želi ustvrditi da postoji apstraktno biće koje ne posjeduje nikakve atribute, to nije tačno. A ako se time želi reći da su atributi dodatna značenja koja se pripisuju zatu, to je tačno. Medutim, u stvarnosti ne postoji biće koje ne posjeduje atribute. Allah, dž.š., je biće koje ima svoje nerazdvojne atribute. Vidi: *Šerh Ibn Ebi-l-Izz* 1/97-99. Autor će se ponovo vratiti na to pitanje prilikom odgovora na tvrdnje onih koji kažu da je Allah (džellešanuhu) zadobio moć djelovanja i govora, nakon što to nije bio u stanju. On im uzvraća riječima: "Razlog njihove zablude u vezi s tim pitanjem je sumnja za koju su se vezali a koja glasi: ako atribut nije isto što i biće onda je nešto drugo, a tvrditi da postoji nešto drugo (mimo Allaha) u ezelu (oduvijek) jeste suprotna tewhidu... Međutim, nije sporno postojanje više vječnih atributa, nego je sporno postojanje više vječnih bića." Ubrzo ćemo u ovom djelu naići na te njegove riječi.

113 Džehmije su sljedbenici Džehma ibn Safvana er-Rasibija. Živio je u Horasanu i učio pred Dža'd ibn Dirhemom. U djelu *Tezkiretu-l-huffaz*

svima koji ih slijede u zabludi da je Allah, dž.š, živ, ali bez života, da zna, ali bez znanja, da je moćan, ali bez moći i tako dalje. Međutim, sigurno je da će najveći neznalica, a pogotovo onaj kome je znanje dato, uočiti da su riječi: "Allah, dž.š, poznaje ono što mu je nepoznato, može ono što mu je nemoguće..." najveća besmislica. Isto kao što su riječi: "Allah zna, Allah ne zna", ili "bijelo bez bjeline, crno bez crnine..." i slično.

Sljedbenici Istine imaju jasan dokaz u riječima Allaha, dž.š:

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ

"...a od onoga što On zna – drugi znaju samo onoliko koliko On želi." (*El-Bekare*, 255)

فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلْمِ ٱللَّهِ

"...**onda znajte da se on objavljuje samo s Allahovim znanjem**..." (*Hud*, 14)

أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ

"...**objavljuje ono što On jedini zna**..." (*En-Nisa*, 166)

أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

Zehebi za njega kaže: "Zabludjeli novotarista, predvodnik sekte džehmija. Propao (umro) je u doba mladih tabi'ina i ne pamtim da je bilo šta prenio (rivajetom), ali je posijao mnogo zlo." (1/426) On je, između ostalog, nijekao Allahove (džellešanuhu) atribute, smatrao da čovjek nema slobodnog izbora (džebr) i da Džennet i Džehennem nisu vječni. Termin džehmijje ponekad se upotrebljava i u širem značenju i njime se označavaju sve sekte koje niječu Allahove (džellešanuhu) atribute. Vidi: *El-Ferku bejne-l-firek,* str. 211, *Minhadžu-s-sunne*, 2/2.

"...**da će svu moć samo Allah imati**..." (*El-Bekare*, 165) Allah, dž.š., je jasnim i nedvosmislenim ajetima Sebi pripisao znanje i moć. Međutim, mu'tezile to ne prihvataju, nego tvrde da više znaju o Allahu nego sam Allah.

Ove riječi, također, su i odgovor na njihove tvrdnje da je Allah, dž.š, postao moćan kada je u pitanju djelo i govor, nakon što je bio nemoćan u vezi s tim. U njihovim riječima: "postao moćan" dokaz je priznavanja svojstva moći, a ako tvrde da su termini kao što je (Moćan, Znan, Koji sve vidi, Koji sve čuje...) samo razna imena Bića, koja nemaju svoja posebna značenja, onda je besmislena njihova izjava "Allah, dž.š, postao je moćan kada je u pitanju djelo i govor, nakon što je bio nemoćan", jer bi to tada značilo: postao je bićem nakon što nije bio biće, što je svakako nemoguće.

Razlog njihove zablude u konkretnom slučaju je sumnja koje su se prihvatili: "Ako svojstvo nije biće (*zat*) onda je nešto drugo," a tvrditi da postoji još nešto mimo Njega od ezela (oduvijek) jeste oprečno tewhidu. Isto tako tvrditi da su (Allahova, dž.š.) svojstva vječna znači tvrditi da postoji više onih koji su oduvijek. Međutim, nije sporno postojanje više ezelskih (vječnih) svojstava, nego nije moguće postojanje više ezelskih bića koja su oduvijek. Mi smo na to odgovorili riječima: "Ona su značenja koja su oduvijek i zauvijek, neminovna Njegovom biću."

ON NIJE NAKON STVARANJA STVORENJA ZADOBIO SVOJSTVO TVORCA - Potvrda da su Njegova svojstva savršenstva oduvijek, jer bi Njegovo neposjedovanje tih svojstava značilo manjkavost nedostatak i ovisnost o činu stvaranja da bi zadobio osobinu Tvorca, a nije moguć bilo koji nedostatak, kada je u pitanju Allah, dž.š.

NITI NAKON STVARANJA ŽIVOG SVIJETA, SVOJSTVO, STVORITELJA ŽIVOGA - Ovo je, isto tako, potvrda prethodno navedenog, jer riječ *El-Bari* znači Tvorac, iako pojedini kažu da se riječ *El-Bari* pretežno upotrebljava samo za stvaranje živog svijeta. Zato se neće reći: Tvorac (El-Bari) nebesa i Zemlje. A Allah, dž.š., kaže:

فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ بَارِئِكُمۡ

"...**zato se Stvoritelju svome pokajte**..." (*El-Bekare*, 54)

ON JE POSJEDOVAO SVOJSTVO RUBUBIJJETA (VLASNIŠTVA) PRIJE NEGO ŠTO JE STVORIO ONO ŠTO JE U NJEGOVOM VLASNIŠTVU - To je izjava kojom se samo potvrđuje navedeno, a čiji cilj je pojačati navedeno značenje. Cilj nije negirati neprekidni lanac povezanih događaja od ezela (oduvijek), iako se to, na prvi pogled, iz spomenutih riječi može razumjeti. Allah, dž.š., oduvijek je živ, a svako živ kreće se, jer je kretanje neophodno svojstvo života. Ukratko, Allah, dž.š., nikada nije bio bez potpuno savršenih svojstava djelovanja i volje. Imam Tahavi tim riječima htio je potvrditi činjenicu da je Allah, dž.š., posjedovao sva svojstva savršenstva oduvijek i da je Allah, dž.š., posjedovao svojstvo stvaranja prije stvaranja stvorenja. Zatim je imao za cilj da demantuje sumnje onih koji smatraju da tvrdnja postojanja (Allahovih, dž.š.) svojstava oduvijek, podrazumijeva vjerovanje da određena stvorenja postoje oduvijek. Međutim, to nije tačno, jer stvaranje je svojstvo Tvorca, a ne stvorenja, a stvorenje nastaje stvaranjem koje je djelo Stvoritelja. Zato je jasno da stvaranje biva prije stvorenja i tako se obaraju njihove sumnje.

Uopće nije začuđuje da se rezultat djela pojavi odmah uz samo djelo, bez ikakve pauze, ili nakon određene pauze, zavisno od želje činioca, ali i u prvom i u drugom slučaju djelo je rezultat djelovanja činioca. Na osnovu svega iznesenog postaje jasno da je nastajanje svih stvari. u određenim vremenima koja su bila poznata Allahu, dž.š., rezultat Njegovog stvaranja koje je Njegovo svojstvo oduvijek, uz nemogućnost postojanja samih stvorenja oduvijek. Tako je poznato da je Allahovo, dž.š., znanje oduvijek, ali da ono što mu je poznato nije oduvijek, kao što je činjenica da su Allahu, dž.š., bila poznata stanja kosmosa prije njegovog stvaranja. Potvrda tome su riječi Allaha, dž.š.:

مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ

"**Vladara Dana sudnjeg**" (*El-Fatiha*, 4)

ON JE POSJEDOVAO SVOJSTVO STVARANJA PRIJE POSTOJANJA STVORENJA - jer je stvaranje svojstvo koje je oduvijek i zauvijek, neminovno Njegovom biću i ako nema stvorenja. i

to je potvrda prethodno navedenog i pojašnjenje činjenice da stvorenje biva nakon stvaranja.

Možda će neko kazati: "Zašto nije rekao svojstvo stvaranja kao što je rekao svojstvo rububijjeta (vlasništva) jer riječ (*Halik*) u osnovi znači Onaj koji stvara iz ničega, a riječ Gospodar ima više značenja, kao što je: vlasništvo, čuvanje, ravnanje, odgoj i sl. pa je naveo termin koji obuhvata sva ta značenja.

KAO ŠTO JE (SVEVIŠNJI ALLAH) zaslužio ime **ONAJ KOJI OŽIVLJAVA, NAKON ŠTO JE OŽIVIO STVORENJA, ON JE TO IME IMAO I PRIJE NJIHOVOG STVARANJA. ISTO TAKO POSJEDOVAO JE IME TVORCA PRIJE NEGO ŠTO IH JE STVORIO** - zato što je On oduvijek sa svojim imenima i svojstvima.

ZATO ŠTO JE ON SVEMOĆAN - oduvijek, još od ezela u kojem nije bilo nikakvih stvorenja. Navedenim riječima autor potvrđuje postojanje svojstva moći oduvijek i samim tim mogućnost postojanja svega što je moguće, jer se (Allahova, dž.š.) moć veže za sve što je moguće, za razliku od nemogućeg, kao što je stvaranje sličnog Sebi, ili uništavanje samog Sebe, da jedna stvar istovremeno postoji i ne postoji i slično. Ukratko, moć nije vezana za nemoguće, zato što nemoguće nema svoju stvarnost.

Tim riječima autor, također, ukazuje na to da se ono što ne postoji ali je njegovo postojanje moguće može označiti terminom *nešto*, iako o tom pitanju postoji veliki razlaz. Međutim, prava istina je da ono što ne postoji nije *nešto* u stvarnosti, ali ono jeste nešto u Allahovom, dž.š., znanju, jer Allah, dž.š., zna sve što će se desiti prije njegovog dešavanja. On sve to zna, zapisuje i o tome nas obavještava. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ

"**Zaista će potres, kada Smak svijeta nastupi, veliki događaj biti**!" (*El-Hadždž*, 1)

إِذَآ أَرَادَ شَيۡـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ

"...**kada nešto hoće, samo za to rekne: "Budi!" – i ono bude**." (*Ja-sin*, 82)

وَقَدۡ خَلَقۡتُكَ مِن قَبۡلُ وَلَمۡ تَكُ شَيۡـًٔا

"...i tebe sam ranije stvorio, a nisi ništa bio." (*Merjem*, 9) Na osnovu iznesenog zaključujemo da bi autorove riječi "zato što je on Svemoćan" značile: Da je Allah, dž.š., moćan da stvori sve ono što ne postoji a čije postojanje je moguće.

Mu'tezile su iskrivile značenje ovih riječi i tvrde da one znače: On je moćan da uradi sve ono što je u Njegovoj moći, a ljudska djela nisu u Njegovoj moći. A razišli su se u vezi sa pitanjem da li Allah, dž.š., može stvoriti nešto slično ljudskim djelima. To je, svakako, njihova greška, jer kada bi bilo kako oni tumače, onda bi bilo kao da kažemo: On zna sve ono što mu je poznato. On je tvorac svega što je stvorio i slično što nema nikakva smisla. Oni su na taj način zanijekali apsolutnost Njegove moći, što je očita greška.

I ŠTO JE SVE NJEGA POTREBNO - po svom nastanku, izmjenama, opstanku i ostalim stanjima.

A NJEMU NIŠTA NIJE POTREBNO - zato što svaka potreba predstavlja manjkavost, a On je sebe opisao apsolutnom neovisnošću:

إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَـٰلَمِينَ

"...**jer Allah sigurno može bez svih svjetova biti**." (*El-Ankebut*, 6)

NJEMU NIŠTA NIJE SLIČNO - To je jasan i precizan citat kojim se niječu sva svojstva i osobine Allahovih, dž.š., stvorenja i predstavlja najbolji odgovor mušebbihama, onima koji porede svojstva Allaha, dž.š., sa svojstvima stvorenja.

A ON SVE ČUJE I SVE VIDI - To je potvrda svojstva sluha i vida i odgovor mu'attilama koji niječu Allahova, dž.š., svojstva. Priznavanje svojstava Allaha, dž.š., kojima je Sam sebe opisao u Svojoj Knjizi i koje su pojasnili Njegovi poslanici, kao što su: blagost, sluh,

vid, srdžba, zadovoljstvo i drugo, ni u kom slučaju ne predstavlja komparaciju (*tešbih*) kako tvrde oni koji niječu Allahova, dž.š., svojstva, jer smo već rekli da Allahova, dž.š., svojstva ne liče svojstvima stvorenja.

ON JE STVORIO SVA STVORENJA SVOJIM ZNANJEM - tj. poznavajući ih prije stvaranja, jer je nemoguće stvoriti nešto što se ne poznaje. Isto tako stvaranje stvorenja je bilo Allahovom, dž.š., voljom, a ta volja podrazumijeva predstavu o onome što se želi, a sama predstava jeste znanje o njemu. Allah, dž.š., kaže:

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ

"**A kako i ne bi znao Onaj koji stvara, Onaj koji sve potanko zna, koji je o svemu obaviješten**." (*El-Mulk*, 14)

وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا

"...**i On jedini zna šta je na kopnu i šta je u moru, i nijedan list ne opadne, a da On za nj ne zna**..." (*El-En'am*, 59)

"ODREDIO IM SUDBINU" Ove riječi potvrda su činjenice da sve što se dešava biva Allahovim, dž.š., određenjem. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ

"**Mi sve s mjerom stvaramo**." (*El-Kamer*, 49)

وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا

"...**i koji je sve stvorio i kako treba uredio**!" (*El-Furkan*, 2) El-Kader je odredba svega što će se desiti, na kom mjestu i kada će to biti, slijedi li za to kazna ili nagrada, dobro ili zlo. Kader je i postavljanje svake stvari onako kako joj najviše odgovara. Kasnije će biti nešto više govora o kaderu.

I DATUME NJIHOVE SMRTI - To je potrvda činjenice da se strogo određen datum smrti (*edžel*) svakog stvorenja ne može ubrzati niti odgoditi. Allah, dž.š., kaže:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمۡ لَا يَسۡتَأۡخِرُونَ سَاعَةٗۖ وَلَا يَسۡتَقۡدِمُونَ

"**Svaki narod ima svoj kraj, i kad dođe njegov kraj, neće ga moći ni za tren jedan ni odložiti ni ubrzati**." (*El-A'raf*, 34)

وَمَا كَانَ لِنَفۡسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِ كِتَٰبٗا مُّؤَجَّلٗاۗ

"**Sve što je živo umire Allahovom voljom u času suđenom**..." (*Alu-Imran*, 145) Ovo su jasni dokazi koji obaraju tezu mu'tezila koji tvrde da svaki čovjek ima dva edžela: smrt i ubistvo. To je, svakako, greška, jer to niječe Allahovo zaduženje i punomoć meleka smrti za uzimanje duša svim ljudima i džinima. Njihova tvrdnja predstavlja vid opovrgavanja Allahove, dž.š, ovlasti, što je nemoguće. Međutim, Allah, dž.š., odredio je da će dotični umrijeti od smrti, drugi zbog ubistva, treći u ruševinama, četvrti u požaru, peti gušenjem u vodi i slično. Tako je ubijeni umro u trenutku tačno određenom za njegovu smrt, a šerijatska odredba o osveti (kisasu) i krvarini realizuje se zato što je ubica počinio njemu zabranjeno djelo i prouzrokovao zabranjen čin. U tom smislu Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: صلة الرحم تزيد في العمر

“Pažnja prema rodbini produžuje život.”[114] tj. prouzrokuje dug život, a Allah dž.š., unaprijed je odredio da će dotični paziti na svoju rodbinu i da će zbog toga živjeti do tog datuma, a da nije toga ne bi doživio taj datum. Međutim, Allah, dž.š., je odredio taj uzrok.

Isto tako Allah, dž.š., odredi da će određeni čovjek biti loš prema svojoj familiji i živjeti do tog i tog datuma. Potvrda za to su riječi Poslanika, s.a.v.s:

عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ يَرُدُّ
الْقَضَاءَ إِلاَّ الدُّعَاءُ وَلاَ يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلاَّ الْبِرُّ قَالَ أَبُو عِيسَى
وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أَسِيدٍ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ

“Odredbu ne može promijeniti ništa drugo osim dove, a samo dobročinstvo produžava život.”[115]

NJEMU NIJE NIŠTA BILO NEPOZNATO PRIJE NEGO ŠTO GA JE STVORIO - Ovo je potvrda činjenice da Allah, dž.š., zna sve što je bilo, što će biti i što nije bilo, kada bi bilo kako bi bilo. Ovo je odgovor mu’tezilama i rafidijama[116] koji tvrde da Allah, dž.š., ne zna za nešto prije nego što ga stvori.

---

114 Prenosi ga Ebu Ja’la u *Musnedu* od Enesa b. Malika sa sljede}im tekstom: “Zaista Allah, dž.š., putem sadake i pažnje prema rodbini produžuje (ljudski) život, sprječava lošu smrt i čuva od nedaća i nevolja.” *Musned Ebu Ja’la*, tom 4, hadis broj 4.104. U *Medžme’u-z-zevaid* (8/151) stoji: “U senedu tog hadisa je Salih b. Bešir b. Vadi’ el-Murri koji je slab.” Međutim, značenje hadisa je tačno, jer ga potvrđuju mnogi drugi hadisi. Jedan od njih je hadis koji prenosi takođe Enes b. Malik u kome stoji: “Ko želi da mu se poveća njegova nafaka i da njegov spomen ostane duže neka pazi na svoju rodbinu. (Muttefekun alejhi) Vidi: Fethu-l-Bari 13/20.

115 Prenosi ga imam Tirmizi u poglavlju o Kaderu, hadis broj 2.140, i za njega kaže da je “hasen garib.” Potvrda ovom hadisu je i hadis Sevbana u kome se dodaje: “... i zaista čovjeku bude uskraćena njegova opskrba zbog grijeha kojeg počini.” Prenosi ga Ibn Madže u poglavlju o neredima, hadis broj 4.022, a Busiri kaže da je njegov sened sahih.

I ON JE ZNAO ŠTA ĆE NJEGOVA STVORENJA RADITI PRIJE NEGO ŠTO IH JE STVORIO - Te riječi potvrda su činjenici da je Allahovo, dž.š, znanje o svakom stvorenju prethodilo njihovom stvaranju. Tako, te riječi potvrđuju svojstvo znanja (*ilma*) Allahu, dž.š., jer je znanje jedno od svojstava savršenstva, a svakako je neznanje, kada je u pitanju Allah, dž.š., nemoguće, jer ono predstavlja manjkavost, što je u oprečnosti sa savršenstvom.

Navedenim riječima autor spominje stvaranje i znanje, zato što je znanje o stvorenju preduslov njegovog stvaranja. Allah, dž.š., kaže:

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ

"**A kako i ne bi znao Onaj koji stvara**..." (*El-Mulk*, 14)

وَهُوَ ٱلْخَلَّٰقُ ٱلْعَلِيمُ

"**On sve stvara i On je sveznajući**..." (*Ja-sin*, 81)

وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

"**On dobro zna sve što je stvorio**..." (*Ja-sin*, 79)

NAREDIO IM JE DA MU SE POKORAVAJU A ZABRANIO IM NEPOKORNOST - Nakon što je spomenuo

---

[116] Rafidije su jedna od najvećih šiitskih sekti. Nazvani su tim imenon zato što su odbili da priznaju hilafet Ebu Bekra i Omera, r.a. Oni se još nazivaju i imamije i saglasni su da je Poslanik, s.a.v.s., jasnim tekstom, kog je obznanio ashabima, imenovao svoga nasljednika u hilafetu i da je to bio Alija, r.a. Oni smatraju da su većina ashaba skrenuli sa pravoga puta odbijajući da slijede Aliju, r.a., nakon smrti Poslanika, s.a.v.s. Isto tako, pojedini među njima tvrde da je Kur'an preživio određene izmjene, korekcije i dopune od strane ashaba. Šije imaju veliki broj sekti. Opširnije o tim sektama i njihovim uvjerenjima vidi: *Mekalatu-l-islamijjin* 1/16-65, *El-Ferku bejne-l-firek,* str. 21. *Et-Tebsiru fi-d-din,* str. 24. *El-Milel ve-n-nihal*, str. 162.

Allahovo, dž.š., znanje i stvaranje, autor spominje Allahove, dž.š., naredbe i zabrane, kako bi se znalo da ih je Allah, dž.š., stvorio da bi ih obavezao Svojim naredbama i zabranama. Allah, dž.š., kaže:

وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"**Džinove i ljude sam stvorio samo zato da Me obožavaju**." (*Ez-Zarijat*, 56) Te riječi demant su, eventualne pomisli da je Allah, dž.š., stvorio stvorenja bez određenog cilja. Allah, dž.š., kaže:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَـٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

"**Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti**?" (*El-Mu'minun*, 115**)**

وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَـٰطِلًا

"Mi nismo uzalud stvorili nebo i Zemlju i ono što je između njih..." (*Sad*, 27)

SVE ŠTO SE DEŠAVA - dobro ili loše, lijepo ili ružno, važno ili nevažno **BIVA NJEGOVOM MOĆU I NJEGOVOM VOLJOM -** Ove riječi odgovor su mu'tezilama koji tvrde da Allah, dž.š., od nas želi samo mudra djela koja predstavljaju pokornost Allahu, dž.š., a da ne želi ono što je grijeh i ružno. Oni se razilaze u tome da li Allah, dž.š., želi dozvoljena (mubah) djela ili ne. Među njima ima onih koji kažu da Allah, dž.š., ne želi ni takvu vrstu dijela.

NJEGOVA VOLJA SE REALIZUJE - zato što je ona njegovo lično svojstvo i ona se obavezno realizuje, jer je samo On Jedan, Silan i Moćan i On je potčinio sva stvorenja Svojom voljom.

A NE VOLJA NJEGOVIH ROBOVA - jer je rob naziv za onoga koga karakteriše svojstvo poniznosti. Međutim, i pored činjenice da su ljudi robovi Allaha, dž.š, koji ih je stvorio, oni nisu prisiljeni na svoja djela, nego imaju moć sticanja i izbora svojih djela, a ne njihovog stvaranja. Zato je (Tahavi) rekao: **IZUZEV ONOGA ŠTO ON DOZVOLI -** jer bi svojim izvršavanjem nečega što Allah,

dž.š., nije dozvolio čovjek izašao iz okvira robovanja, što je nemoguće. Allah, dž.š., kaže:

وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَـٰلَمِينَ

"...**a vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!**" (*Et-Tekvir*, 29)

ONO ŠTO ALLAH HOĆE - da oni svojim trudom i slobodnim izborom urade **(ONO ĆE I BITI, A ONO ŠTO NE HTJEDNE NEĆE NI BITI)** zato što realizacija volje bilo koga drugog bez Allahove, dž.š., volje predstavlja poraz, a to je nemoguće kada je u pitanju Allah, dž.š.

ON UPUĆUJE KOGA HOĆE - tj. stvara čin upute kod koga hoće **I SPAŠAVA I ČUVA -** od kufra, grijeha nedaća i propasti **ONOGA KOGA ON HOĆE IZ SVOJE DOBROTE -** i darežljivosti, a ne zbog obaveznosti činjenja onoga što je korisnije, kao što tvrde mu'tezile, zato što ne postoji niko iznad Allaha, dž.š., jer, kada bi Allah, dž.š., bio obavezan nešto uraditi, onda bi on zaslužio ukor ako to ne uradi, što predstavlja nepotpunost koja se nadoknađuje tim djelom, a to je nemoguće kada je u pitanju Allah, dž.š., a ako ne bi zaslužio ukor onda to nije ni obaveza.

Uputa može imati više značenja:

1 – Pojašnjenje istinske vjere, kao što Allah, dž.š., kaže Svome poslaniku:

وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"**A Ti, Zaista, upućuješ na pravi put**..." (*Eš-Šura*, 52) tj. pojašnjavaš put istine i praviš razliku između tog puta i puta zablude. Zato se Kur'an i naziva Uputom.

2 – Poziv i naređenje. Allah, dž.š., kaže:

وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

“**a svaki narod je imao onoga ko ga je na pravi put upućivao**.” (*Er-Ra'd*, 7) tj. pozivao i naređivao.

3 – Stvaranje čina upute i podrške.

Prva dva značenja upute pripisuju se Allahu, dž.š., poslanicima i njihovim sljedbenicima, a treće značenje ne može se pripisati nikom drugom mimo Allaha, dž.š. Mu'tezile kažu da uputa obuhvata samo pojašnjenje, naredbu i poziv. Uputa sa značenjem pojašnjenja puta istinske vjere pripisuje se Allahu, dž.š., a ne sa značenjem stvaranja čina upute. Isto tako kada se odvođenje od istine pripisuje Allahu, dž.š., misli se samo na to da ih Allah, dž.š., naziva zabludjelim, kao što se kaže: Odveo ga je u zabludu, tj. nazvao ga je zabludjelim, a ne *stvorio u njemu čin zablude*.[117] Međutim, takvo tumačenje je potpuno neispravno, jer Allah, dž.š., kaže, obraćajući se Poslaniku, s.a.v.s:

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَآءُ

“ **Ti, doista, ne možeš uputiti na pravi put onoga koga ti želiš da uputiš, - Allah ukazuje na pravi put onome kome On hoće**...” (*El-Kasas*, 56) jer bi to, po njihovom tumačenju, značilo: Ti, diosta, ne pojašnjavaš put Istine, niti naređuješ njegovo slijeđenje, niti pozivaš u istinu onoga koga ti želiš. Ovo bi, svakako, predstavljalo lažnu optužbu na Allaha, dž.š., i Poslanika, s.a.v.s. Naprotiv, u ovom ajetu se pod uputom misli na stvaranje čina upute i podrške, te bi značenje ajeta bilo: Ti, doista, ne stvaraš čin upute i podrške onome što ti želiš, nego to čini samo Allah, dž.š.

A U ZABLUDU ODVODI KOGA ON HOĆE - tj. stvara čin zablude kod koga On hoće. **I PORAŽAVA I NA KUŠNJU STAVLJA KOGA ON HOĆE PRAVEDNO -** zato što je On unutar Svoga carstva postupio shodno svom prethodnom znanju o Svojim robovima, jer je znao šta će oni raditi i koliko će biti pokorni ili nepokorni, vjernici ili nevjernici, po svom sopstvenom izboru, a ne prisilno i bez svoje volje.

Ovim riječima autor ukazuje na to da Allah, dž.š, nije obavezan da čini ono što je bolje za čovjeka. Allah, dž.š, kaže:

117 Vidi: *Mekalatu-l-islamijjin*, 1/259-262.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ

"Tako Allah ostavlja u zabludi onoga koga hoće, i na pravi put ukazuje onome kome hoće." (*El-Muddessir*, 31).

مَن يَشَإِ ٱللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"**Onoga koga hoće – Allah ostavlja u zabludi, a onoga koga hoće – na pravi put izvodi**." (*El-En'am*, 39)

SVI SU POD NJEGOVOM VOLJOM, IZMEĐU NJEGOVE DOBROTE I PRAVDE - Ove riječi su potvrda činjenice da Allah, dž.š., nije obavezan stvoriti čin upute ljudima, jer ne postoji niko drugi ko obavezuje mimo Allah, dž.š., Zato, koga On uputi, uputio ga je iz Svoje dobrote, a koga On u zabludi ostavi, to je uradio zbog Svoje pravde. A sve to je, opet, shodno Njegovom znanju koje je oduvijek.

ON JE IZNAD SVAKOG TAKMACA I SUPARNIKA - Nijekanjem takmaca i suparnika autor želi odgovoriti mu'tezilama na njihovu neosnovanu tvrdnju da čovjek stvara svoje djelo.

NIKO NIJE U STANJU OPOVRGNUTI NJEGOVU ODREDBU - tj. Allahovu opću odredbu niko, od Njegovih robova, nije u stanju izmijeniti. Riječ *kada* u arapskom jeziku spominje se i u značenju presude, zato se kaže da je sudija nekom presudio. Također, riječ *kada* u arapskom jeziku može imati i značenje naredbe; Allah, dž.š., kaže:

۞وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ

"Gospodar tvoj *zapovijeda* da se samo Njemu klanjate..." (*El-Isra'*, 23) Riječ *kada* u arapskom jeziku ima značenje i završetka. Riječ *kada* u arapskom jeziku može značiti i *obavijest*. Allah, dž.š., kaže:

وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ

"i Mi smo u Knjizi *objavili* **sinovima Israilovim..."** (*El-Isra'*, 4) Isto tako riječ *kada* može značiti i *djelo*, kao što je već navedeno.

NITI ODGODITI NJEGOVU PRESUDU - tj. Allahovu, dž.š., odredbu ne može niko izmijeniti jer je jedino On Svemoćan. Zato je Tahavi rekao: **ILI POBIJEDITI NJEGOVU VOLJU -** Allah, dž.š., kaže:

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ إِذَآ أَرَدْنَـٰهُ أَن نَّقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ

"Ako nešto hoćemo, Mi samo za to reknemo: "Budi!" – i ono bude." (*En-Nahl*, 40)

MI U SVE NAVEDENO VJERUJEMO - Autor ovim riječima ukazuje da je obaveza vjernika da vjeruje u sve spomenuto.

I ČVRSTO SMO UBIJEĐENI DA JE SVE - što je stvoreno **OD NJEGA -** i da je vjerovati u to stroga obaveza. Ovim riječima autor ukazuje da, sve što je navedeno, ima osnov u Kur'anu i sunnetu i da za to postoje i razumski dokazi. Jer, vjerovati u vijesti o istinskim događajima je iman, a to potvrditi dokazima - čvrsto ubjeđenje (*ikan*). Allah, dž.š., kaže:

وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ

"I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao." (*El-En'am*, 75) Arapska riječ *ikan* znači *smirenost* i *stabilnost*.

POSLANSTVO

Nakon što je spomenuo akidet prvaka islamskog ummeta u vezi s tevhidom i svojstvima Allaha, dž.š., šejh Tahavi, prelazi na pojašnjenje njihovog akideta u vezi s Objavom. Na prvom mjestu spominje vjerovanje u objavu našeg Poslanika, s.a.v.s., zato što vjerovanje u njegovo poslanstvo obuhvata vjerovanje u poslanstvo svih ostalih poslanika, pa kaže:

I ZAISTA JE MUHAMMED, S.A.V.S., NJEGOV ROB I NJEGOV POSLANIK - Ta rečenica veže se za prvu rečenicu kojom je Tahavija započeo svoje djelo, a u kojoj stoji: "**Zaista je Allah jedan**." U toj rečenici autor je dao prednost svojstvu *ubudijeta* (ropstva) nad svojstvom *nubuvveta* i *risaleta* (vjerovjesništva i poslanstva), iz dva razloga:

a) Ukazujući na potpunost njegove pokornosti Allahu, dž.š, i visine njegove deredže u tom pogledu, jer sve što je čovjek dosljedniji u istinskom robovanju Allahu, dž.š., postaje potpuniji, njegova deredža se povećava i zbog toga zaslužuje prednost nad drugim i na ovom i na budućem svijetu. Autor ga u sljedećoj rečenici opisuje svojstvom odabranog.

Potvrda za to je činjenica da ga Allah, dž.š., spominje na najčasnijim mjestima upravo pod imenom roba. Allah, dž.š., kaže:

سُبْحَـٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا

"**Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki**..." (*El-Isra'*, 1)

فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ

"**I objavio robu Njegovu ono što je objavio.**" (*En-Nedžm*, 10)

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا

"**A ako sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome...**" (*El-Bekara*, 23)

b) Odgovarajući na sumnju koja se javlja prilikom pojave nadnaravnih djela koja nisu u stanju uraditi drugi ljudi, kao što je sumnja kršćana u suštinu bića Isa'a, a.s., nakon što je on, Allahovom, dž.š., voljom, učinio neka nadnaravna djela, kao što je oživljavanje mrtvih, izlječenje gluhonijemosti i gubavosti, pa su zbog toga počeli da ga smatraju božanstvom i tako ga izveli iz granica robovanja. On sam je, kao novorođenče, još dok je bio u bešici, rekao:

إِنِّي عَبْدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلْكِتَٰبَ

"**Ja sam Allahov rob, meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti**" (*Merjem*, 30) i pored toga oni nisu ostali dosljedni ove jasne istine.

I NJEGOV POVJERENIK, - u pojedinim primjercima stoji: **I NJEGOV ODABRANI VJEROVJESNIK I POSLANIK S KOJIM JE ON ZADOVOLJAN, -** autor ovdje Poslanika, s.a.v.s., opisuje kao povjerljiva, odabrana i onoga s kim je Allah, dž.š., zadovoljan, kako bi ukazao na činjenicu da Allah, dž.š., ne šalje Svoju objavu, niti nadnaravna djela osim onome ko je zaista povjerljiv i koga je posebno odabrao među svojim robovima radi njegove iskrenosti i povjerljivosti.

Razlika između vjerovjesnika (*nebijja*) i poslanika (*resula*) je u tome što je vjerovjesnik samo dobio objavu s neba, a poslanik je onaj koji je dobio objavu i zadužen da je drugima prenosi. Poslanik je, dakle, uži pojam od vjerovjesnika, jer je svaki poslanik ujedno i vjerovjesnik, dok suprotno ne stoji, tako da je poslanstvo uži pojam kada se radi o onima kojima je upućeno, a širi sam po sebi.[118]

[118] Komentator je ovdje naveo općepoznatu razliku izmedu vjerovjesnika i poslanika, ali ona je diskutabilna, jer je svakom vjerovjesniku bilo naredeno da prenosi objavu na druge, potpuno isto kao {to je to bilo

ON JE POSLJEDNJI POSLANIK - Autor je ovdje prvo spomenuo njegovo poslanstvo a tek poslije da je on posljednji poslanik, zato što je Allah, dž.š., rekao:

مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٖ مِّن رِّجَالِكُمۡ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَۗ

“**Muhammed nije roditelj nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik**...” (*El-Ahzab*, 40) A Poslanik, s.a.v.s., rekao je:

وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي *

“Ja sam posljednji poslanik, nema poslanika poslije mene.”[119]

naređeno poslanicima, a nedostavljanje objave jeste njeno tajenje, {to je nedopustivo. Zatim, Poslanik, s.a.v.s, je rekao: “Predočeni su mi prija{nji narodi, pa sam među njima vidio vjerovjesnika s kojim je bilo samo nekolicina ljudi, druge sa kojima je bio samo jedan ili dva čovjeka i poslanika s kojim nije bilo nikog.” (prenosi Buhari) Ovaj hadis je jasan dokaz da je vjerovjesnicima bilo naređeno da prenose objavu i da su se oni razlikovali po odzivu sljedbenika. El-Alusi veli: “Poslanik je onaj kome je objavljen potpuno novi {erijat, a vjerovjesnik je onaj ko je poslat da potvrdi {erijat prija{njeg poslanika.” (*Tefsiru-l-Alusi*, 17/172-173) Medutim, i ova definicija ima nedostatke, jer nije uslov za poslanika da mora doći sa novim {erijatom. Jusuf, a.s, je bio poslanik a slijedio je šerijat Ibrahima, a.s. Davud i Sulejman su, isto tako, bili poslanici, a slijedili su Tevrat. Zato je Ibn Tejmijje, r.a, rekao: “Vjerovjesnik je onaj kome je Allah, dž.{, poslao objavu koju je on dužan prenijeti svome narodu, a ako mu je naređeno da objavu od Allaha, dž.{, dostavi onima koji su na krivom putu, onda je on poslanik. A ako je dužan da slijedi {erijat prija{njeg poslanika i nije poslan narodu kojem je dužan prenijeti objavu on je vjerovjesnik, a ne poslanik. Vidi: *Kitabu-n-nubuvvat*, str. 255.

119 Dio dugačkog hadisa koji prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u poglavlju o neredima, hadis broj 4.255. Osnova hadisa nalazi se u Muslimovom *Sahihu*, u poglavlju o neredima i predznacima Sudnjeg dana, hadis broj 2.889, ali u njemu nije spomenut ovaj dio. Prenosi ga i imam Ahmed u *Musnedu* (5/278) sa sahih-senedom, kako kaže Šu’ajb el-Arnaut u

Ovaj hadis dokaz je protiv svih koji se lažno predstavljaju kao poslanici. Zato su naši profesori govorili: "Ako neko za sebe bude tvrdio da je poslanik nakon Muhammeda, s.a.v.s., od njega se neće tražiti mu'džiza, nego će se momentalno proglasiti lašcem. Ukoliko bude vođen određenom šubhom, ona će se otkloniti, a on se pokajati i ponovo primiti islam, a ako to ne učini, obaveza je da se takav sabljom pogubi."

I VOĐA BOGOBOJAZNIH - Zato što je poslan da bude uzor drugima. Allah, dž.š., kaže:

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

"**Reci: Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti**!" (*Alu Imran*, 31) On je poslanik koji će imati najviše iskrenih i bogobojaznih sljedbenika, jer su pripadnici njegovog ummeta bogobojazni, te je on vođa (imam) bogobojaznih.

PRVAK MEĐU POSLANICIMA - Poslanik, s.a.v.s., rekao je:

عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ

"Ja sam prvak Ademovih sinova."[120] "Ja sam prvak svih ljudi na Sudnjem danu." Potvrda tome je i činjenica da je Allah, dž.š., prvo spomenuo njega u riječima:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِيثَـٰقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ
وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَـٰقًا غَلِيظًا

svojim osvrtima na komentar Tahavijinog akaida. Vidi *Šerhu-l-akide et-tahavijje*, 1/157.

[120] Prenosi imam Muslim u poglavlju *Fadail,* hadis broj 2.278, u kome stoji: "Ja sam prvak svih ljudi na Sudnjem danu, prvi kome će se kabur otvoriti, prvi ko }e se za druge zauzeti i prvi kome će se njegovo zauzimanje ([efa'at) primiti." *Sahih* Muslim, 4/1.782.

“**Mi smo od vjerovjesnika zavjet njihov uzeli, i od tebe, i od Nuha, i od Ibrahima, i od Musaa, i od Isaa, sina Merjemina smo čvrst zavjet uzeli”** (*El-Ahzab*, 7). Dokaz za to su i razni počasni epiteti kojima Allah, dž.š., u Kur’anu naziva Poslanika, s.a.v.s. Allah, dž.š., kaže:

۞ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ

"O Poslaniče, kazuj ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga...” (*El-Maida*, 67)

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَـٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ

“**O Vjerovjesniče, bori se protiv nevjernika i licemjera i budi prema njima strog**!” (*Et-Tevbe*, 73). Ostale poslanike proziva po njihovim imenima:

قِيلَ يَـٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَـٰمٍ مِّنَّا

“**O Nuhu, - bi rečeno – iskrcaj se, s pozdravom Našim**...” (*Hud*, 48)

يَـٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَـٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ

“**O Ibrahime, prođi se toga, naređenje od Gospodara tvoga je stiglo**...” (*Hud*, 76)

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَـٰمُوسَىٰ

“A šta ti je to u desnoj ruci, o Musa?” (*Ta-ha*, 17)

يَـٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ

“**O Isa, sine Merjemin**...” (*El-Maide*, 110)

قَالُواْ يَـٰهُودُ

“**O Hude**” (*Hud*, 53)

I MILJENIK GOSPODARA SVIH SVJETOVA - Ovim atributom opisao ga je zato što je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

فَإِنَّ اللهَّ تَعَالَى قَدِ اتَّخَذَنِي خَلِيلاً كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً

“Zaista je Allah, dž.š., mene uzeo za Svog prijatelja (*halila*) kao što je uradio sa Ibrahimom.”[121] *Hullet* (posebna vrsta prijateljstva) jeste najveći stepen ljubavi, koja je u srcu i duši onoga koji voli. Zato tvrdnja onih koji kažu da *hullet* pripada Ibrahimu, a *mehabbet* Muhammedu nije osnovana. A Poslanik, s.a.v.s., se naziva i *Habibullah* zato što se taj izraz spominje u hadisima i zato što je islamski ummet saglasan u tome da je Muhammed, s.a.v.s., Allahov, dž.š., miljenik.

SVAKA TVRDNJA POSLANSTVA POSLIJE NJEGA JE ZABLUDA I GREŠKA - Zato što je on posljednji poslanik, što je potvrđeno Kur’anom i vjerodostojnim hadisom.

ON JE POSLAN SVIM DŽINIMA I LJUDIMA - Da je poslan džinima potvrda su kur’anske riječi u kojima jedan od njih kaže svome narodu:

---

[121] Dio hadisa koji prenosi Muslim u *Poglavlju o d`amijama*, hadis broj 532, u kome stoji:

وَهُوَ يَقُولُ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَى اللهَّ أَنْ يَكُونَ لِي مِنْكُمْ خَلِيلٌ فَإِنَّ اللهَّ تَعَالَى قَدِ اتَّخَذَنِي خَلِيلاً كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي خَلِيلاً لاَتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلاً أَلاَ وَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ أَلاَ فَلاَ تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ إِنِّي أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَلِكَ*

“Ja se utje~em Allahu od toga da nekoga od vas uzmem za svog posebnog prijatelja. “Zaista je Allah, dž.{, mene uzeo za Svoga prijatelja (*halila*) kao {to je uradio sa Ibrahimom. A kada bi nekoga od svog ummeta uzeo za svog posebnog prijatelja, onda bi to bio Ebu Bekr. Zaista su oni koji su živjeli prije vas kaburove svojih poslanika i dobrih ljudi uzimali za d`amije! Vi nipo{to ne uzimajte kaburove za džamije. Ja vam to zabranjujem”. *Sahih Muslim,* 1/378.

يَـٰقَوْمَنَآ أَجِـيبُوا۟ دَاعِـىَ ٱللَّـهِ وَءَامِنُـوا۟ بِـهِۦ

"**O narode naš, odazovite se Allahovu glasniku i vjerujte u Allaha...**" (*El-Ahkaf*, 31) Isto tako, sura *El-Džin* potvrđuje činjenicu da je Poslanik, s.a.v.s., poslan i džinima. A da je poslan svim ljudima potvrda su sljedeći ajeti:

قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا

"**Reci: - O ljudi, ja sam svima vama Allahov poslanik**..." (*El-Ea'raf*, 158)

وَمَآ أَرْسَـلْنَـٰكَ إِلَّا كَآفَّـةً لِّلنَّـاسِ

"**Mi smo te poslali svima ljudima...**" (*Sebe'*, 28) Činjenica da je Muhammed, s.a.v.s, kao poslanik upućen svim ljudima ukazuje na to da je on, isto tako, upućen svim džinima, jer džini samo slijede ljude, s obzirom da su sva stvorenja stvorena radi čovjeka. Dokaz za to su i riječi Allaha, dž.š:

فَبِـأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

"...**pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete**!" (*Er-Rahman*, 13)

SA ISTINOM I UPUTOM - Tj. sa Istinom zbog koje su stvorena nebesa i Zemlja, koji ukazuju na jednoću njihovog Stvoritelja, ili sa istinom da je Allah, dž.š., nešto naredio a nešto zabranio da bi Mu ljudi bili pokorni, ili sa Istinom, tj. sa njihovim obavezama prema Allahu, dž.š., i obavezama i pravima jednih prema drugima. Pod terminom uputa, kao što smo već naveli, misli se na pojašnjenje puta istinske vjere.

U pojedinim primjercima stoji: - **I SA NUROM I SVJETLOŠĆU -** Tj. sa šerijatom i vjerom koji imaju jasne i nepobitne dokaze. Pojam *svjetlost* je potpuniji od pojma *nur*. Allah, dž.š., kaže:

هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا

"**On je Sunce izvorom svjetlosti učinio, a Mjesec sajajnim**..." (*Junus*, 5) Moguće je da se pod terminom *nur* misli na sunnet, a pod pojmom *svjetlost* na Kur'an.

KUR'AN

Nakon što je spomenuo poslanstvo našeg Poslanika, s.a.v.s., autor govori o njegovoj najvećoj mu'džizi, koja traje do Sudnjeg dana. To je Kur'an, koji nisu u stanju svi ljudi i džini načiniti niti jednu suru sličnu njegovim.

ZAISTA JE KUR'AN - Te riječi vežu se za riječi: "**I zaista je Muhammed Njegov rob**..." Riječ Kur'an u arapskom jeziku je definitiv riječi čitati, a znači sakupiti i sastaviti, zato što Kur'an sakuplja (sadrži) sve sure.[122] Riječ **Kur'an** za većinu ljudi podrazumijeva Allahov, dž.š., govor koji muslimani uče a obuhvata njegov tekst i značenje zajedno.

ALLAHOV, DŽ.Š., GOVOR - Zato što je nemoguće da bilo ko dođe sa nečim sličnim, zbog nadnaravne literarne i svake druge vrijednosti Kur'ana. Allah, dž.š., kaže:

فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ

"...**ti ga zaštiti da bi saslušao Allahove riječi**..." (*Et-Tevbe*, 6)

يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ ۚ

"...**da bi izmijenili Allahove riječi**..." (*El-Feth*, 15) Nevjernici su prigovarali Muhammedu, s.a.v.s., da je Kur'an njegov govor koji on po svom nahođenju izgovara, a Poslanik, s.a.v.s., im je odgovarao da je Kur'an Allahov, dž.š., govor, u čemu je islamski ummet saglasan.

OD NJEGA JE POČEO - Tj. samo je od Njega, a ne ni od kog drugog počeo. Ovim riječima autor odgovara na tvrdnje džehmijja koji tvrde da je Allah, dž.š., stvorio govor u određenom mjestu, pa da je Njegov govor počeo sa tog mjesta. Autorove riječi: "**Od njega je počeo**" znače da ga je On izgovorio, kao što Allah, dž.š., kaže:

122 Vidi: *El-Mufredatu fi garibi-l-Kur'an*, str. 402.

وَلَـٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ مِنِّى

"...**ali Ja sam već istinu rekao**..." (*Es-Sedžde*, 13)

قُلْ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ

"**Reci: - Od Gospodara tvoga objavljuje ga melek Džibril**..." (*En-Nahl*, 102) Pod spomenutim se ne misli da se objavljivanjem Kur'ana desilo novo značenje unutar bića Allaha, dž.š., nego se hoće reći da je Allah, dž.š., obznanio govor onome ko ga sluša. **BEZ KAKVOĆE -** Jer ono što je stvoreno i nastalo mora imati svoju kakvoću.

GOVOR - Istinski i bez metaforike. Pod terminom *riječi* i *govor* misli se na izgovor i značenje zajedno, isto kao što riječ čovjek obuhvata dušu i tijelo zajedno. **KOJEG JE OBJAVIO SVOME POSLANIKU PUTEM VAHJA** - Tj. objavio ga je Džibrilovim jezikom, tako što ga je Džibril čuo od Allaha, dž.š., a Poslanik, s.a.v.s., od njega, a zatim ga citirao ljudima. Allah, dž.š., kaže:

وَقُرْءَانًا فَرَقْنَـٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَـٰهُ تَنزِيلًا

"**I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo da bi ga ti ljudima malo pomalo kazivao...**" (*El-Isra'*, 106)

نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

"**Donosi ga povjerljivi Džibril na srce tvoje, da opominješ na jasnom arapskom jeziku.**" (*Eš-Šu'ara'*, 193-195)

وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ

"**A meni se ovaj Kur'an objavljuje i da njime vas i one do kojih on dopre opominjem.**" (*El-En'am*, 19)

I U KOJEG SU VJERNICI ISTINSKI POVJEROVALI - tj. ashabi koji su bili svjedoci njegovog objavljivanja i uvjerili se u njegovu nadnaravnost. Isto tako su i oni poslije njih povjerovali. **I BILI SIGURNI DA JE ON ISTINSKI ALLAHOV GOVOR -** Tj. spoznali su sigurnom spoznajom da je to uistinu Allahov govor, bez ikakve alegorije. Ovim riječima autor odgovara mu'tezilama i svima koji tvrde da je Allahov, dž.š., govor samo jedno značenje unutar Allahovog, dž.š., bića i da se taj govor nije čuo od njega, nego da je to samo unutarnji govor, pošto znamo da se ne može reći za onoga ko ima unutarnji govor koji nije izgovorio da je to istinski, nego alegorični govor. U suprotnom bismo morali reći za nijema čovjeka da govori. Dokaz za to su i riječi Poslanika, s.a.v.s., koji kaže:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلَّمْ *

"Allah, dž.š., će oprostiti ono što ljudi mog ummeta naume, ukoliko oni to ne izgovore ili ne urade."[123]

قَالَ إِنَّ هَذِهِ الصَّلاَةَ لاَ يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلاَمِ النَّاسِ

"Zaista, u našem namazu nije dozvoljeno ništa od običnog govora ljudi."[124]- Poslanik, s.a.v.s., nas, u navedenim hadisima, obavještava o tome da Allah, dž.š., oprašta naše misli i pravi razliku između istinskog govora i naših misli (unutrašnjeg govora) i pojasnio da čovjek ne odgovara za svoje misli dok ih ne izgovori svojim jezikom, u čemu je saglasna islamska ulema.[125]

---

123 Muttefekun alejhi. Prenosi ga Buhari u *Poglavlju o rastavi braka*. Vidi: *Fethu-l-bari*, 9:388 i 11:548. Imam Muslim ga prenosi u *Poglavlju o imanu,* hadis broj 127. Vidi: *Sahih Muslim*, 1/116.

124 Prenosi Muslim u *Poglavlju o džamijama*, hadis broj 537, sa sljedećim tekstom: "Zaista, u namazu nije dozvoljeno ni{ta od običnog govora ljudi, jer namaz je tesbih, tekbir i učenje Kur'ana." *Sahih Muslim*, 1/381.

125 Na tom mjestu, na margini autografa, stoji dodatak: "Ashabi i tabi'ini uopće nisu raspravljali o govoru (*kelam*) i njegovom značenju. Rasprava o tome nastala je tek kasnije, među ulemom koja je počela uvoditi novotarije u vjeru, a zatim se to pro{irilo. Nema sumnje da

Iz navedenog se jasno vidi da se radi o poznatom govoru, jer je Allah, dž.š., uputio svoje riječi ljudima na arapskom jeziku. Riječi i sve njihove izvedenice u Kur'anu i sunnetu podrazumijevaju riječi i značenja. Zato nema potrebe pozivati se na stihove određenog pisca koji je potpuno pogriješio kada je u pitanju značenje ovih termina, a koji kaže:

"Zaista je govor u srcu, a jezik sam pokazatelj je onoga što u srcu stoji"

Napomenimo samo još i to da se navedeni stih prenosi i ovako: "Zaista je istinsko značenje u srcu... što je svakako bliže istini. To pitanje detaljnije je pojašnjeno u većim djelima iz ove oblasti."

ON NIJE STVOREN KAO GOVOR LJUDI - Zato što je govor Svevišnjeg Njegovo vječno svojstvo koje je oduvijek, za razliku od slova i glasova (kojima ga mi izgovaramo), jer su to nastale pojave, čije je nastajanje uslovljeno završetkom drugog. Mi znamo da je nemoguće izgovoriti drugo slovo prije nego što završimo izgovaranje prvog, kada je u pitanju ljudski govor. Međutim, Allahov, dž.š., govor nije takav.

Poslanik, s.a.v.s., kaže:

القرآن كلام الله غير مخلوق و من قال إنه مخلوق فهو كافر بالله العظيم

"Kur'an je Allahov, dž.š., govor i nije stvoren. Ko kaže da je stvoren, on ne vjeruje u Svevišnjeg Allaha."[126]

---

značenje riječi govor (*kelam* i *kavl*) nema potrebe za potvrdu u stihovima pisaca. To je pitanje o kome su saglasni i prija{nji i sada{nji stručnjaci za jezik, potpuno isto kao {to nema nikakva razlaza u vezi sa značenjem riječi: glava, ruka i slično.

126 Imam Bejheki kaže: "Prenosi se od Ebu Derda'a, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kur'an je Allahov, dž.{., govor koji nije stvoren." Isti hadis prenosi se i od Muaza bin Džebela, Abdullaha bin Mes'uda i Džabira bin Abdullaha, r.a, ali nijedan od njih nije sahih, njihovi senedi su veoma lo{i i upće nije dozvoljeno njima se služiti." Vidi: *El-Esma ve-s-sifat*, str. 239, *El-Fetava*, 18/126.

KO GA ČUJE I USTVRDI DA JE LJUDSKI GOVOR ON JE POSTAO NEVJERNIK - Time odbija ono s čim je došao Poslanik, s.a.v.s., a to odbijanje je, svakako, kufr.

ALLAH, DŽ.Š., TAKVE KORI I PRIJETI IM VATROM RIJEČIMA:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ

"U SEKAR ĆU JA NJEGA BACITI" (*El-Muddessir*, 26) - tj. Allah, dž.š., će u *Sekar* baciti i vatrom spržiti onoga koji za Kur'an kaže da je samo ljudski govor.

POŠTO JE ALLAH OBEĆAO U "SEKAR" BACITI ONOGA KOJI (za Kur'an) TVRDI DA SU TO SAMO ČOVJEKOVE RIJEČI SAZNALI SMO I UVJERILI SE U TO DA JE ON GOVOR STVORITELJA LJUDI I DA NE LIČI LJUDSKOM GOVORU - zato što je to istinitiji, časniji i sadržajniji od ljudskog govora. Allah, dž.š., kaže:

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثًا

"**A čije su riječi od Allahovih riječi istinitije**?" (*En-Nisa*, 87)

قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا
يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

"**Kad bi se svi ljudi i džinnovi udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, kao što je on, na bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali**." (*El-Isra'*, 88)

Me|utim, dokazi da je Kur'an Allahov, dž.{., govor koji nije stvoren mnogobrojni su i u tom pitanju saglasne su prijašnje i sada{nje generacije ehli sunneta. Prenosi se od pojedinih velikana iz prija{njih generacija da su smatrali nevjernikom onoga ko to zaniječe. Vidi: El-*Esma ve-s-sifat*, str. 239-240, i *Ke{fu-l-hafa ve muzilu-l-ilbas*, 2/140.

ISTO TAKO, ONAJ KO OPIŠE ALLAHA, DŽ.Š., BILO ČIME ŠTO JE OSOBINA ČOVJEKA, ON JE UČINIO NEVJERSTVO - Govor je osobina onoga koji govori, a tvrditi da je Kur'an stvoren i da je nastao, znači opisati Allaha, dž.š., značenjem koje je svojstveno čovjeku, a to je kufr, zbog toga što to predstavlja poređenje Gospodara sa Njegovim stvorenjima. S obzirom da je čovjek stvoren i nastao, njegov govor, koji je jedno od njegovih svojstava, je stvoren i nastao, a Allah, dž.š., je daleko iznad Svojih stvorenja.

KO OVO PROMOTRI - tj. ko ovo što smo rekli promotri okom pouke i poruke i razmislili o našem priznanju atributa, ali ujedno i nijekanju sličnosti i spomenute prijetnje onome ko uspoređuje, **UZET ĆE POUKU.** Dakle, ko navedena značenja dobro prouči shvatit će njihovu poruku i saznati temeljne istine i detalje o tome.

ODREĆI ĆE SE OVAKVOG I SLIČNOG GOVORA KOJEG NEVJERNICI IZNOSE, - uz pomoć Allaha, dž.š., i Njegove upute **I SPOZNATI DA SVEVIŠNJI ALLAH, DŽ.Š., PO SVOJIM SVOJSTVIMA NIJE KAO ČOVJEK -** jer je On vječan i oduvijek po Svojim imenima i svojstvima, za razliku od ljudi.

VIĐENJE ALLAHA

Nakon što je autor naveo akidu (vjerovanje) fakiha islamskog ummeta u vezi sa tevhidom i poslanstvom, odmah nakon toga je spomenuo najčasnije, najvrednije pitanje iz osnova vjere; to je viđenje Allaha, dž.š., zato što se po njoj razlikuju pripadnici ehli sunneta od pripadnika zabludjelih sekti koji poriču **viđenje** i koji su zastrti od Svevišnjeg Allaha, pa kaže:

VIĐENJE ALLAHA, DŽ.Š., OD STRANE STANOVNIKA DŽENNETA JE ISTINA - tj. istinsko viđenje očima. To viđenje odnosi se samo na stanovnike Dženneta, što znači da Ga drugi neće moći vidjeti. Autorove riječi, isto tako, ukazuju na činjenicu da će viđenje biti samo u Džennetu, kao što na to ukazuje i El-Evzedžendi[127] u poznatoj kasidi riječima: "Kada Njega vide zaboravit će sve ostale blagodati..."

Vjernici će, isto tako, vidjeti Allaha, dž.š., prilikom presude na Sudnjem danu, prije ulaska u Džennet. Allah, dž.š., kaže:

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ

"a na Dan kad oni pred Njega stanu, On će ih pozdravljati sa: - Mir vama!" (*El-Ahzab*, 44) Postoje i tvrdnje pojedinih da će i ostali sudionici na Dan presude vidjeti Allaha, dž.š. Međutim, to je sporno pitanje.[128]

---

127 Evzedžendi je grad koji se nalazi nedaleko od Asbahana u blizini Fergane. Uz ovaj grad vezuje se grupa alima među kojima je El-Hasan bin Mensur bin ebu el-Kasim Mahmud bin Abdul Aziz el-Evzedžendi el-Fergani, koji je poznat kao Kadi Han Fahru-d-din. Napisao je nekoliko poznatih djela među kojma su: *El-Fetava*, u četiri toma, *Šerhu-l-džami' es-sagir, Šerhu-z-zijadat* i *Edebu-l-kadi*. Umro je 952 h. g. Medutim, ja nisam našao ništa od njegovih stihova. Vidi: *Miftahu dari-s-seade*, 2/278, [*ezeratu-z-zeheb*, 4/308, *Tadu-t-teradum*, str. 22.

BEZ OBUHVATANJA I KAKVOĆE, - jer je Allah, dž.š., iznad svake granice, kraja, sučelice, smjera, i kakvoće.[129] Allah, dž.š., kaže:

لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَـٰرُ

"**Pogledi do Njega ne mogu doprijeti**..." (*El-En'am,* 103)

---

128 Jedni smatraju da će Allaha, dž.{., vidjeti svi koji će se nalaziti pred Njim na dan presude, vjernici i nevjernici, a da će se zatim sakriti od nevjernika koji Ga poslije toga neće moći vidjeti. Drugi, opet, tvrde da će Ga vidjeti samo vjernici i, munafici, za razliku od drugih nevjernika. Vidi: *[erh Ibn ebi el-Izz,* 1/221.

129 Ovo su termini koji se uopće ne spominju u prija{njim generacijama muslimana, potvrdno ili odrično, a kasnije generacije ih koriste uz mnoge nejasnoće i neodređenosti. Zato ih nećemo upotrijebiti prije nego {to razmotrimo nakanu onoga ko ih upotrebljava, pa ako vidimo da je značenje o kome se govori ispravno, onda ćemo ih prihvatiti, u suprotnom nećemo ih prihvatiti. Međutim, nema potrebe da se koriste takvi termini a zapostavljaju {erijatski poznati termini koji imaju ispravna značenja, izuzev u velikoj potrebi, uz pojašnjenja koja su neophodna da bi se razumio cilj. Velikom potrebom smatarmo slučaj u kome se nađe neko kome je nemoguće pojasniti određena zna~enja izuzev pomo}u tih termina i slično.

Tako se termin upotrebljava za ono čime se ne{to odvaja od drugog i po tome razlikuje, a Allah, dž.{, se ne nalazi unutar Svojih stvorenja, niti pomoću njih opstoji, nego je On neovisan i Sam po Sebi opstoji i druge u njihovoj opstojnosti održava. Zato *granica* u ovom značenju nije uopće sporna i nijekati je znači nijekati istinsko postojanje Allaha, dž.{. Ali, *granica* u smislu spoznaje i riječi, tako da Njegovi robovi mogu dokučiti Njegove *granice* ne dolazi u obzir i to uopće nije sporno za ehli sunnet vel-džema'at.

Isti je slučaj i sa terminom . Pod tim pojmom se, ponekad, misli na ono {to postoji, a ponekad na ono {to ne postoji. Znamo da postoje

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا

"**On zna šta su radili i šta ih čeka, a oni znanjem ne mogu Njega obuhvatiti**" (*Ta-ha*, 110), zbog Njegove apsolutne veličine i uzvišenosti.

Znaj da sljedbenici Istine dokazuju mogućnost **viđenja** putem razumskih i šerijatskih dokaza. Razumski dokaz sastoji se u tome da mi tvrdimo da neminovno vidimo stvari i oznake i da svojim pogledom razlikujemo tijelo od tijela i oznaku od oznake, a njihovo zajedničko svojstvo jeste postojanje, a to je zajedničko svojsto Tvorca i stvorenja, zato je moguće da se On vidi, kao što je to pojašnjeno u opširnijim djelima.

Drugi dokaz za to su brojni kur'ansko-sunnetski citati koji govore o tome da će Allaha, dž.š., vjernici vidjeti na Sudnjem danu. U tome postoji i konsenzus islamske uleme.

Što se tiče Kur'ana, Allah, dž.š., kaže:

KAO ŠTO JE REKAO NAŠ GOSPODAR:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾

---

samo Tvorac i stvorenja, pa ako se pod terminom *smjer* misli na ne{to postojeće mimo Allaha, dž.{., onda je to stvorenje, a Allaha, dž.{., ne može obuhvatiti ni{ta od Njegovih stvorenja. Allah, dž.{., je daleko iznad toga. A ako se pod terminom *smjer* misli na nepostojeće, ono {to je iznad stvorenja, tamo ne postoji ni{ta osim Allah, dž.{. Zato, ako se kaže da je Allah, dž.{., *u smjeru* u ovom smislu, to je tačno i znači da je Allah, dž.{, iznad Svojih stvorenja. Jer, Allah, dž.{., visoko je iznad Svojih stvorenja.

Oni koji niječu *smjer* Allaha, dž.{., time žele zanijekati Nadvi{*enost* Allaha, dž.{. To je uvaženi komentator, r.a, trebao pojasniti, iako je imao za cilj da odgovori onima koji uspore|uju Allahova, dž.{., svojstva sa svojstvima Njegovih stvorenja. Vidi: *[erh Ibn ebi-l-Izz*, 1260-267, *El-Fetava*, 5/262-265.

“TOGA DANA ĆE NEKA LICA BLISTAVA BITI, U GOSPODARA SVOGA ĆE GLEDATI...” (*El-Kijame*, 22) Poznato je da riječ *nazar* u prijelaznom obliku znači *zastoj* i *čekanje*. Sa dotatkom *fi*, znači *razmišjanje* i *proučavanje*, a kada se upotrijebi sa dodatkom *ila* znači *gledanje očima*, a pogotovo kada se ta riječ usmjeri ka licu koje je mjesto pogleda.

U tefsiru ovog ajeta prenosi se da je Ibn Umer, r.a., rekao: “Poslanik, s.a.v.s., je, tumačeći Allahove, dž.š., riječi: “**Toga dana će neka lica blistava biti...”** kazao:

من البهاء و الحسن “zbog ushićenosti i ljepote,” **“...u Gospodara svoga će gledati**...” **إلي وجه الله** “u Allahovo lice.”[130] Prenosi se da je Ibn Abbas rekao: “...**u Gospodara svoga će gledati...**” **تنظر إلي وجه ربها** “*u lice* svoga Gospodara će gledati.”

Prenosi se da je Ikrime,[131] tumačeći ajet: “**Toga dana će neka lica blistava biti**...” kazao: **من النعيم** “zbog užitka,” “...**u Gospodara svoga će gledati**...” **ربها نظرا تنظر إلي** “u Gospodara svoga će otvoreno gledati.”[132] Ovo tumačenje prihvatili su svi mufessiri ehli sunneta i džema’ata.

---

130 Prenosi imam Et-Taberi u tefsiru (29/120). Sened je veoma slab, zato {to se u njemu nalazi Suvejr bin ebi Hafita, za koga Sufjan es-Sevri kaž|e da je jedan od stubova laž|i, a Darekutni ka`e da je metruk.

131 Ikrime ibn Ebu Džehl bin Hišam bin Mugire el-Kureši el-Mahzumi. Primio je islam neposredno nakon osvajanja Mekke. Bio je izrazito veliki neprijatelj Poslanika, s.a.v.s., u džahilijjetu. Važio je kao poznati junak. Nakon što je Poslanik, s.a.v.s., osvojio Mekku, Ikrime je bio jedan od onih za koje je Poslanik, s.a.v.s., naredio da budu pogubljeni. Ikrime je, zbog toga, pobjegao u Jemen, a zatim se vratio, primio islam i postao dosljedan vjernik. Poslanik, s.a.v.s., ga je poslao radi prikupljanja zekata plemenu Hevazin. Odigrao je veliku ulogu u borbi protiv odmetnika. Ebu Bekr ga je poslao kao emira vojne koju je uputio prema Omanu, a zatim Jemenu, koji je i osvojio. Zatim je otputovao, zajedno sa islamskom vojskom, u Šam i preselio kao šehid u borbi protiv Bizantijaca, 13. godine po Hidžri. Vidi: *Usdu-l-gabe*, 3/567, *El-Isabe*, 2/496, *El-Isti’ab*, 3/148.

Imam Taberi,[133] tumačeći Allahove, dž.š., riječi:

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ

"**U njemu će imati što god zažele – a od Nas i više.**" (*Kaf*, 35) kaže: "Ali bin Ebu Talib i Enes bin Malik, r.a., kažu: **هو النظر إلي وجه لله** 'Tj. gledanje u Allaha, dž.š."[134]

Allah, dž.š., kaže:

۞لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ

"**One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga**!" (*Junus*, 26) Nagrada je Džennet, a više od toga je gledanje u Allaha,

132 Prenosi imam Taberi u tefsiru: 29/119, i El-Adžurri u djelu *Eš-Šeri'a*, str. 256.

133 Muhammed ibn Džerir et-Taberi ebu Dža'fer. Poznati imam, historičar i mufessir. Rođen je u Taberistanu, a nastanio se u Bagdadu. Jedan od najvećih alima uopće. Proputovao je mnoge krajeve tražeći nauku. Znanje je uzimao od velikog broja alima, koje je nemoguće nabrojati, do te mjere da je postao najveći mudžtehid. Za njega kažu da je proveo 40 godina pišući svakog dana po 40 stranica. Kada su njegovi učenici izračunali broj stranica koje je ispisao u svojim djelima i podijelili sa brojem dana njegovog života, od doba kada je postao punoljetan pa do smrti došli su do zaključka da je dnevno pisao 14 stranica. Umro je u Bagdadu 310 h. godine. Dženaza je klanjana na njegovom kaburu nekoliko mjeseci neprekidno – danju i noću. Opširnije o njemu pogledaj: *El-Bidaje ve-n-ihaje*, 11/145, *Tarih Bagdad*, 2/152, *Vefejatu-l-e'ajan*, 4/191, *Tezkiretu-l-huffaz*, 2/710, *Tabekatu-š-šafi'ijjeti el-kubra*, 3/120.

134 Nisam našao ovaj eser u tefsiru Taberija. On navodi druge predaje i hadise prenesene od Enesa, r.a. Vidi: *Tefsiru-t-Taberi*, 26/108-109.

dž.š. Tako su ovaj ajet tumačili Poslanik, s.a.v.s., i ashabi poslije njega.[135] Dokaz iz sunneta su riječi Poslanika, s.a.v.s:

كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ أَمَا إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا لاَ تُضَامُّونَ أَوْ لاَ تُضَاهُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لاَ تُغْلَبُوا عَلَى صَلاَةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا (vidi 75. fusnotu) ...

"Vi ćete vidjeti svoga Gospodara kao što vidite mjesec kada je u uštapu."[136] Ovaj hadis je veoma poznat (mešhur), prenosi ga 21 poznati ashab. Ovdje se misli na poređenje gledanja a ne na poređenje onoga što se gleda.

---

135 Imam Muslim prenosi hadis u *Poglavlju o imanu*, u kome stoji: "Kada stanovnici Dženneta uđu u Džennet, Allah će reći: "Hoćete još nešto?" Oni će odgovoriti: "Zar nisi ozario naša lica, uveo nas u Džennet i spasio nas Vatre?" Tada će se podići zastor i oni će osjetiti da im nije dato veće zadovoljstvo od gledanja u Allaha, dž.š." U drugom rivajetu Muslim dodaje: "A zatim je proučio ajet: "One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga!" Vidi: *Sahih Muslim,* 1/163. Tumačenje *i više od toga* sa viđenjem Allaha, dž.š, prenosi se od nekoliko ashaba, među kojima su: Ebu Bekr, Huzejfe i Ebu Musa el-Eš'ari, r.a. Vidi: *Tefsiru-t-Taberi*, 11/73-74.

136 Nisam našao hadis sa ovakvim tekstom. Međutim, Buhari u *Sahihu* prenosi hadis u kome stoji: "Jednom prilikom smo sjedili kod Poslanika, s.a.v.s., pa je pogledao prema mjesecu (u vedroj noći), a zatim rekao: "Zaista ćete vi vidjeti svoga Gospodara kao što vidite ovaj mjesec, bez imalo napora. Nastojte da nikada ne propustite namaz prije izlaska sunca i prije njegovog zalaska..." Vidi: *Fethu-l-Bari,* 2/33. Buhari ovaj hadis prenosi i na više drugih mjesta, vidi hadise: 573, 4851, 7434, 7435 i 7436.

Ovaj hadis prenosi i Muslim u poglavlju o džamijama, hadis broj: 633. Vidi: *Sahih Muslim*, 1/439.

Hadise o viđenju Allaha, dž.š., na Sudnjem danu prenosi veliki broj ashaba. Opširnije o tome vidi: *Eš-Šeri'a*, str. 251-270, El-Adžurri i *Šerh i'tikadi ehli-s-sunneti ve-ldžema'a*, 3/470-511, El-Lalekai.

Što se tiče konsenzusa, poznato je da su svi muslimani bili saglasni kada je riječ o viđenju Allaha, dž.š, na Sudnjem danu i da ajeta koja o tome govore treba razumjeti u njihovom osnovnom značenju. Međutim, nakon izvjesnog vremena pojavile su se razne frakcije sa drugačijim mišljenjem o tom pitanju, kao što su filozofi,[137] mu'tezile, džehmijje, imamije[138] i druge zabludjele sekte čije su sumnje i pogrešne pretpostavke poznate.

Njihova najpoznatija logička teza jeste da je viđenje uslovljeno time da viđeno mora biti na određenom mjestu i u određenom smjeru, nasuprot onoga koji gleda. Isto tako između to dvoje mora postojati određena razdaljina koju prelaze zrake vida, a sve to je nemoguće kada je u pitanju Allah, dž.š.

Odgovor na navedenu sumnju je da to uopće nije uslov (u ovom slučaju) i da je komparacija bilo čega iz gajba (neviđenog) sa nečim iz pojavnog svijeta neispravna.[139] Pošto kur'anska ajeta nedvosmisleno ukazuju na gledanje Allaha, dž.š, očima, sva kriva tumačenja mu'tezila i onih koji se za njima povode padaju u vodu. Oni viđenje tumače kao iščekivanje nagrade i Allahove, dž.š., milosti.

Pored toga, Ebu Hanife i njegovi učenici bili su veoma učeni u osnovama vjere i njenim detaljnim pitanjima i sigurno bolje poznavali te'vil (tumačenje) objave nego mu'tezile, a potvrdno su govorili o viđenju Allaha, dž.š., na Sudnjem danu.

---

137 Filozofi (el-hukema) su oni koji istražuju pitanja gajba putem logičkih premisa i dokaza, ne oslanjajući se pri tome na Objavu. Vidi šta je o njima napisao Et-Tehanevi u djelu *Keššafu istilahati-l-funun*, 2/133.

138 Imamije su jedna od najvećih {iitskih sekti. Oni se nazivaju još rafidije. O njima smo već govorili.

139 Ovim riječima autor ukazuje na veoma važnu činjenicu koju moramo imati na umu kada govorimo o tim pitanjima, a to je da se svi ajeti i sahih-hadisi koji govore o gajbu moraju prihvatiti u svom osnovnom značenju i da je neispravno vršiti analogiju tih pitanja sa nama poznatim stvarima pojavnog svijeta. Tako, u ovom slučaju, imamo jasne ajete i hadise koji govore o viđenju Allaha, dž.š., od strane vjernika na Sudnjem danu i u Džennetu i mi to vjerujemo, svjesni da se to viđenje ni u kom slučaju ne može porediti sa našim ovodunjalučkim gledanjem.

Mu'tezile i drugi koji niječu *viđenje* za dokaz uzimaju i riječi Allaha, dž.š:

قَالَ لَن تَرَىٰنِي

"**Ne možeš Me vidjeti**" (*El-A'raf*, 143)

لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَٰرُ

"**Pogledi do Njega ne mogu doprijeti**..." (*El-En'am,* 103) Međutm, oba ajeta su dokaz protiv njih. Prvi ajet, upravo, ukazuje na mogućnost viđenja, jer je Musaa, a.s., odabrani Allahov poslanik i najviše znao o Allahu, dž.š., u svoje doba, te je neshvatljivo da on od Allaha, dž.š., traži nešto što nije moguće. Zatim, Allah, dž.š., je rekao: "**Ne možeš Me vidjeti**" a nije rekao: "Mene je nemoguće vidjeti" ili "Ja nisam vidljiv" i sl. To je dokaz da se Allah, dž.š., može vidjeti, ali Musaove, a.s., sposobnosti na ovom svijetu nisu u stanju da to podnesu, zato što su čovjekova osjetila na ovom svijetu daleko slabija nego što je potrebno za viđenje Allaha, dž.š. To pojašnjavaju riječi Allaha, dž.š., upućene Musau, a.s:

وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِي ۚ

"…**ali pogledaj u ono brdo, pa ako ono ostane na svom mjestu, vidjećeš Me**!" (*El-A'raf*, 143)

Isto tako, njihova tvrdnja da se česticom *len* u arapskom jeziku niječe zauvijek, nije ispravna. Da je tako onda se njome ne bi mogla nijekati određena radnja samo do određenog roka, kao što stoji u riječima Allaha, dž.š:

فَلَنْ

أَبْرَحَ ٱلْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِىٓ أَبِىٓ أَوْ يَحْكُمَ ٱللَّهُ لِى ۖ وَهُوَ خَيْرُ

ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨٠﴾

"**Neću napustiti ovu Zemlju dok mi to otac moj ne dozvoli ili dok Allah u moju korist ne presudi, a On je Sudija najbolji**." (*Jusuf*, 80)

Što se tiče drugog ajeta, njime se, također, potvrđuje mogućnost *viđenja* i njegova stvarna realizacija, jer se njime niječe *idrak*, pod kojim se misli na viđenje u smislu obuhvatanja. U tom kontekstu ovaj ajet znači da Allaha, dž.š., i pored toga što će se vidjeti, ne mogu obuhvatiti pogledi, jer Allah, dž.š., je iznad granica i kraja. Pored navedenog treba imati u vidu i činjenicu da se spomenuti ajet navodi u pozitivnom kontekstu, što ukazuje da je *viđenje* moguće, ali je ono nemoguće na ovom svijetu, zbog Allahove, dž.š., uzvišenosti i veličine.

NJEGOVO OBJAŠNJENJE, - tj. objašnjenje ajeta: "...u Gospodara svoga će gledati...", **JE KAKO ALLAH HOĆE I KAKO ON SAMO ZNA -** ovim riječima autor ukazuje da ovaj ajet spada u mutešabih-nejasne ajete i da je preče vjerovati u njega a njegovo značenje prepustiti Allahu, dž.š., **SVE ISTINE -** o ovom pitanju **KOJE SU PRENESENE OD RESULULLAHA, S.A.V.S., ONAKO KAO ŠTO JE ON REKAO IMAJU ZNAČENJE KAKO JE ON HTIO -** te riječi potvrda su autentičnosti hadisa koji se prenose o *viđenju* i obaveznosti njihova prihvatanja, jer sve ono što je preneseno sahih-predajom i, za što je utvrđeno da je dio šerijata, moramo vjerovati. Znamo da je šerijat potvrđen velikim mu'džizama i jasnim dokazima, zato sve ono za što se ustanovi da je dio šerijata moramo pokorno i sa poslušnošću prihvatiti, ne komparirajući ga sa bilo čim. Dužni smo to prihvatiti i čvrsto vjerovati u njegovu suštinu, predajući se u tome volji Allaha, dž.š., i Njegovog Poslanika, s.a.v.s., bez polemike i alegorije. To zato što znamo da se Allah, dž.š., ne može spoznati putem analogije (kijasa), niti se može porediti sa ljudima, nego se On spoznaje, prije svega, Uputom i znakovima koji na Njega upućuju.

NE UPUŠTAMO SE U TUMAČENJE TOGA - tj. stvarnog značenja *viđenja* **PO SVOJIM MIŠLJENJIMA -** i analogijom, i tvrdimo da je ispravno ono tumačenje koje odgovara vjerodostojnim hadisima, a svako tumačenje koje je oprečno njima je pogrešno. **NITI ZAMIŠLJAMO TO PO SVOJIM PRETPOSTAVKAMA -** Kao što su to uradile mu'tezile i druge sekte koje su se povele za svojim prohtjevima. Oni su krivo tumačili citate Kur'ana i hadisa Poslanika,

s.a.v.s., i na taj način iskrivljavali govor Allaha, dž.š., i Njegovog Poslanika, s.a.v.s.

NIKO NE MOŽE BITI ISPRAVAN U VJERI OSIM KO SE PREDA ALLAHU I NJEGOVOM VJEROVJESNIKU - tj. ko se preda citatima Kur'ana i sunneta. **I ZNANJE O ONOME U ČEMU NIJE SIGURAN VRATI ONOME KOJI SVE ZNA, -** ne osporavajući ga sumnjama i krivim tumačenjima, kao npr. da kaže kao što su rekli filozofi: "Ako razum svjedoči suprotno onome na što ukazuju kur'ansko-sunnetski citati prednost ćemo dati razumu, jer je razum temelj Objave." Naprotiv, dužni smo vjerovati da je Objava od Allaha, na Poslaniku dostava, a na nama potpuna predanost.[140]

SAMO POTPUNIM PREDAVANJEM ALLAHU I OBOŽAVANJEM SAMO NJEGA POTVRĐUJE SE OPSTOJNOST ISLAMA - tj. ispravan je samo islam onoga ko se potpuno preda tekstu Kur'ana i sunneta i ko unaprijed prihvati činjenicu da se njemu ne može suprotstavljati svojim ličnim mišljenjem i logičkim zaključcima. Islam je Allahova, dž.š., vjera koju je objavio ljudima da Ga samo putem nje obožavaju. Allah, dž.š., je zbog islama slao Svoje poslanike i vjerovjesnike i objavljivao knjige. Zato, musliman je samo onaj koji čvrsto vjeruje da sve što je stvoreno (živa bića, prirodni elementi i njihove osobine) jeste djelo Svevišnjeg Allaha, a ne, kao što to tvrde dualisti, da je Allah tvorac dobra, a tvorac zla i lošeg Ahriman - šejtan.

To je bilo pojašnjenje islama, a uskoro ćemo, ako Allah da, pojasniti i iman.

KO POŽELI ZNATI ŠTO SVOJIM ZNANJEM NE MOŽE DOSEĆI I NE ZADOVOLJAVA SE ISTINSKOM PREDAJOM ALLAHU - Svako ko jasan citat Kur'ana, ili sahih-hadisa, ili konsezus islamske uleme potpuno ne prihvati i ne preda se Allahu i Njegovu Poslaniku i bude tragao za razlogom, **NJEGA ĆE NJEGOVA ŽELJA SPRIJEČITI OD ISTINSKOG TEVHIDA, JASNE SPOZNAJE I ISPRAVNOG IMANA, -** te će ostati zbunjen između dvije suprotnosti. **ON ĆE SE SPOTICATI IZMEĐU KUFRA I IMANA-VJEROVANJA I NEVJEROVANJA, PRIHVATANJA I ODBIJANJA,**

140 Razum, u odnosu na Objavu, je kao mukallid (onaj koji slijedi) u odnosu na mudžtehida. Vidi: Šerh b. Ebi-l-izz 1/230.

NESIGURNO LUTAJUĆI, ZBUNJEN U SVOJIM SUMNJAMA, POSTAJUĆI NI ISKREN VJERNIK NI OTVOREN NEVJERNIK. - Te riječi sadrže jasno upozorenje svakom ko govori o temeljima vjerovanja, ili bilo čemu drugom, bez znanja. Allah, dž.š., kaže:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ

"**Ne povodi se za onim što ne znaš**!" (*El-Isra'*, 36)

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُجَٰدِلُ فِى ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَٰنٍ مَّرِيدٍ

"**Ima ljudi koji se bez ikakva znanja prepiru o Allahu i koji slijede svakog šejtana prkosnoga**..." (*El-Hadždž*, 3)

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ

"**A zar je iko gore zalutao od onoga koji slijedi strast svoju, a ne Allahovu uputu**?" (*El-Kasas*, 50) Još je mnogo ajeta u Kur'ani-kerimu koji govore o ovome.

Sve nerede koji su se pojavili među ljudima (na ovom planu) su prouzrokovale tri sekte svojim neosnovanim tvrdnjama, kao što je rekao Ibnu-l-Mubarak:[141]

Uvidio sam da grijesi umrtvljuju srca
a ustrajnost u njima vodi poniženju.

141 Abdullah b. Mubarak b. Vadih el-Hanzali, Et-Temimi el-Mervezi, Ebu Abdu-r-Rahman. Poznati Mudžahid i trgovac koji je nosio nadimak Šejhu-l-islam. Napisao je mnoga djela i bio poznat po brojnim putovanjima na hadždž, u džihad i trgovinu. Bio je učen u hadisu, fikhu, arapskom jeziku i historiji, a poznat kao veliki junak i veoma darežljiv. Živio je u Horosanu. On je prvi napisao zasebno djelo o džihadu i pobožnosti. Umro je 181 h.g.

Vidi: *Tarih Bagdad* 1/152, *Tezkiretu-l-huffaz* 1/274, *Sijer E'alami-n-nubela'* 8/336, *Šezeratuz-z-eheb* 1/295.

U klonjenju od grijeha život je srca
Zato ti je sigurno bolje da ih se kloniš.
Zar je vjeru upropastio iko drugi sem vladara
I pokvarenih svećenika i mistika.

Silnici među vladarima suprotstavljali su se šerijatu svojom nepravednom politikom i davali joj prednost nad propisom Allaha i Njegova Poslanika.

A pokvareni svećenici su oni koji su izašli iz okvira šerijata svojim neispravnim stavovima i mišljenjima kojima su dozvoljavali ono što je Allah zabranio i zabranjivali ono što je Allah dozvolio, ili uzimali u obzir ono što je On zanemario i zanemarivali ono što je On uvažio i slično.

A mistici su neznalice među sufijama koji se temeljnim istinama vjere i šerijata suprotstavljaju krivim i šejtanskim otkrovenjima, pokvarenom maštom i ličnim ukusom koji sadrži propise vjere koju nije objavio Allah, dž.š., a ruši vjeru koju je objavio putem Svoga Poslanika.

Prvi govore: "Ako dođe do kontradiktornosti između politike i šerijata daćemo prednost politici," drugi kažu: "Ako dođe do kontradiktornosti između Objave i razuma daćemo prednost razumu," a treći kažu: "Ako dođe do kontradiktornosti između otkrovenja (*kešfa*) i šerijata daćemo prednost otkrovenju." Allaha, dž.š., molimo da nas sačuva od neznanja, jer nas jedino On može sačuvati.

NEISPRAVNO JE VJEROVANJE VIĐENJA ALLAHA NA DRUGOM SVIJETU (U KUĆI MIRA) ONOG MUSLIMANA KOJI VIĐENJE SMATRA PRETPOSTAVKOM ILI GA TUMAČI RAZUMOM - Ovo su jasne riječi koje ukazuju na to da će viđenje Allaha, dž.š., biti u Džennetu, jer je *Kuća mira* - Džennet. Allah, dž.š., kaže:

وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"**Allah poziva u Kuću mira i ukazuje na pravi put onome kome On hoće**." (*Junus*, 25) Džennet je nazvan *Kuća mira* zato što je (*Selam - mir*) jedno od Allahovih, dž.š., imena. Allah, dž.š., kaže:

هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَـٰمُ

"**On je Allah – nema drugog boga osim Njega, Vladar, Sveti**, **(***Es-Selam***) Onaj koji je bez nedostataka..."** (*El-Hašr*, 23) te bi bilo značenje *Allahova kuća*, ili zbog toga što će svako ko uđe u Džennet biti lišen svih nedostataka i mahana, što bi značilo: *Kuća spasa* (od svega negativnog).

Neispravno je vjerovanje viđenja onog muslimana koji pretpostavlja kako bi to viđenje (tek) moglo biti i u tom pogledu vrši komparaciju sa bilo čim. Ukoliko bi to uradio, bio bi kao onaj ko Allaha, dž.š., poredi sa Njegovim stvorenjima, a to je kufr. A ukoliko bi, da to izbjegne, zanijekao viđenje, on bi postao *muattil* – onaj koji niječe ono što je Allah, dž.š., za Sebe kazao.

Isto tako, krivo vjerovanje viđenja ima onaj ko ga alegorično tumači (*te'vil*) tvrdeći da ono ima značenje koje je oprečno osnovnom značenju u arapskom jeziku koje je poznato svakom ko govori arapski jezik. Zato što su značenje riječi *te'vil* u posljednje vrijeme shvaćeno kao odvođenje značenja određenih termina od njihovog prvotnog značenja, i to počeli zloupotrebljavati i tako *te'viliti* sve što se ne slaže sa njihovim tvrdnjama. Oni su, tako, *tahrif* (iskrivljenje) nazvali *te'vilom* kako bi lakše bio prihvaćen.

Allah, dž.š., kudi one koji uljepšavaju neistinu, pa kaže:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيَـٰطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ
إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ ٱلْقَوْلِ غُرُورًا

"**Tako smo svakom vjerovjesniku neprijatelje određivali, šejtane u vidu ljudi i džinnova koji su jedni drugima kićene besjede govorili da bi ih obmanuli...**" (*El-En'am*, 112). Međutim, oni nisu svjesni da je suština u značenju a ne u riječima. Navedene riječi šejha Tahavije slične su onome što je još prije rekao: "Ne upuštamo se u tumačenje toga po svojim mišljenjima niti zamišljamo to po svojim pretpostavkama."

Zatim, to potvrđuje riječima: **ISPRAVNO TUMAČENJE VIĐENJA ALLAHA NA DRUGOM SVIJETU – ZAPRAVO,**

ISPRAVNO TUMAČENJE SVAKOG SVOJSTVA PRIPISANOG GOSPODARU SVEGA - kao što je: srdžba, zadovoljstvo, ljubav, mržnja i slično; od svojstava koja su spomenuta u Kur'anu i sunnetu **JE USTEZANJE OD NJEGOVOG TUMAČENJA, -** tj. krivog tumačenja koje oni samo nazivaju te'vilom, kao što su tumačenja koja ih odvode od istinskih značenja koja dolikuju Svevišnjem Allahu. Oni su to uradili svojstvom čula vida i govora, ali je šejh ostao pristojan i uzvratio im na najljepši način, postupajući po Allahovim, dž.š., riječima:

وَجَـٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ

"**...i s njima na najljepši način raspravljaj**!" (*En-Nahl*, 125) **I POTPUNO PREDAVANJE ALLAHU -** u vezi sa njihovim suštinskim značenjem i odustajanje od svake težnje za dokučivanjem njihove kakvoće, jer je viđenje Allaha, dž.š., daleko iznad toga, isto kao i Njegovo Biće i svojstva.

TO JE BILO VJEROVANJE SVIH POSLANIKA - Ovo je pojašnjenje da su svi poslanici bili na istom putu kada je riječ o temeljima vjere. Allah, dž.š., je rekao Svome Poslaniku:

قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ

"**Reci: "Allahov put je – jedini pravi put, i nama je naređeno da Gospodara svjetova slušamo**..." (*El-En'am*,71). Prvaci u akaidskoj znanosti, tumačeći navedeni ajet, kažu: "Naređeno im je ono što su dužni vjerovati u vezi sa Allahovim, dž.š., svojstvima i imenima, kako bi bili jedinstveni u vjeri. Allah, dž.š., kaže:

۞ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ
نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ ۖ
أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ ۚ

"**On vam propisuje u vjeri isto što je propisano Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i**

Isau: "Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!" (*Eš-Šura*, 13)

Svi poslanici su, dakle, bili u istoj vjeri. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže:

إنا معاشر الأنبياء ديننا واحد

"Vjera svih nas poslanika je jedna."[142] A što se tiče vjerozakona (šerijata), svako od njih imao je poseban šerijat. Allah, dž.š., kaže: "...**svima vama smo zakon i pravac propisali**." (*El-Maide*, 48)

KO SE OD MUSLIMANA NE ČUVA NEGIRANJA ALLAHOVIH SVOJSTAVA - što je oprečno Allahovom šerijatu, kao što je nijekanje Njegovih svojstava i viđenja **I NJEGOVOG POREĐENJA -** što je oprečno Allovom šerijatu i ljudskom razumu, kao što je poređenje Allaha, dž.š., u Njegovim svojstvima ili viđenju sa stvorenjima **SPOTAĆI ĆE SE -** na putu vjere **I NIKADA NEĆE MOĆI SHVATITI ALLAHOVO SAVRŠENSTVO -** što je šerijatska i razumska obaveza.

NAŠ GOSPODAR, ALLAH, DŽ.Š., OPISAN JE SVOJSTVIMA JEDINSTVA - kao što sam Sebe opisuje riječima:

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ

"**A vaš Bog – jedan je Bog! Nema boga osim Njega, Milostivog, Samilosnog**!" (*El-Bekare*, 163)

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن
لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

---

142 Nisam pronašao hadis sa ovim tekstom. Buhari prenosi hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ

"Ja sam najpreči Isau i na ovom i na onom svijetu, jer poslanici su braća od inoča, majke su im različite, a vjera ista." Vidi: *Fethu-l-Bari*, 6/489.

“Reci: “On je Allah – jedan! Allah je Utočište svakom! Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije!” (*El-Ihlas*)

I OZNAČEN OBILJEŽJIMA JEDNOĆE - Allah, dž.š., kaže:

بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ
تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ

“**On je stvoritelj nebesa i Zemlje! Otkud Njemu dijete kad nema žene, On sve stvara, i samo On sve zna**.” (*El-En'am*, 101)

NIKO OD STVORENJA NE MOŽE IMATI OVAKVA SVOJSTVA I OBILJEŽJA – zato, niko nema pravo, kada je u pitanju viđenje Allaha, dž.š, na ahiretu, porediti ga sa nama poznatim viđenjem na ovom svijetu.

ALLAH JE IZNAD GRANICA, KRAJA, GLAVNIH DIJELOVA I ORGANA - zato što su granice svojstva ograničenog, a kraj završetak, a Allah, dž.š., je iznad toga. Isto tako, dijelovi i organi su svojstveni tijelima koja su nastala, a Allah, dž.š., je oduvijek i iznad tjelesnih svojstava.

NE OGRANIČAVA GA ŠEST STRANA KAO ŠTO JE SLUČAJ SA OSTALIM STVORENJIMA - zato što su one stvorene i obilježja stvorenog svijeta, a Allah je oduvijek. On je bio prije nego što je nastao prostor, vrijeme, gore, dolje i ostale strane. Dakle, Allaha, dž.š, ne obuhvata tih šest strana koje obuhvataju Njegova stvorenja, jer Njega ništa ne može obuhvatiti, a On obuhvata sve - Svojim znanjem, moću, dominacijom i vladavinom. Njegovom znanju ne može promaći ni najmanji trun na Zemlji niti na nebu. On sve čuje i sve zna.

MI’RADŽ

MI'RADŽ JE ISTINA - Riječ *mi'radž* u arapskom jeziku izvedena je od riječi *urudž* penjanje, a znači sredstvo za uspinjanje u funkciji stepenica. Međutim, nepoznato je kakvo je to sredstvo stvarno bilo, i prema njemu se odnosimo kao i prema drugim pitanjima gajba tako što u njeg vjerujemo i uopće se ne trudimo prodrijeti u njegovu suštinu.

MUHAMMED, S.A.V.S., NOĆU JE PUTOVAO. - Allah, dž.š., kaže:

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ
إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ

"**Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki**..." (*El-Isra'*, 1) Razlog prelaska Muhammeda, s.a.v.s., iz Mekke u Kuds jeste, prije svega, u tome da se dokaže istinitost Poslanikove, s.a.v.s., tvrdnje da je bio na tom putovanju.

IŠAO JE LIČNO, U BUDNOM STANJU, NA NEBO, A ZATIM DO ONIH VISINA DO KOJIH JE ALLAH HTIO. - Ove riječi odgovor su onima koji tvrde da je Mi'radž bio samo duhovne naravi bez tijela. Isto tako, odgovor su i onima koji smatraju da je Mi'radž bio samo u snu, i onima koji smatraju da je bio samo od Mekke do Kudsa.

O tome se prenose mutevatir hadisi od Poslanika, s.a.v.s., a i ljudski razum to prihvata. Isto kao što prihvata činjenicu da se gusti, teški oblaci koji nose ogromne količine vode nalaze u zraku, bez ikakve potpore, iako je zrak rjeđi i ne bi trebalo da bude mjesto za gušću i težu tvar od njega. Sve to moguće je samo neograničenom snagom Svevišnjeg Gospodara.

Zato je Poslanikovo, s.a.v.s., putovanje na nebo lično i u budnom stanju, razumski sasvim prihvatljivo. Pošto je to potvrđeno i

kur’anskim tekstom i mutevatir hadisima, onda je obaveza svakog vjernika vjerovati u to, a nijekanje toga je zabluda i nevjerstvo.

ALLAH GA JE POČASTIO ČIME JE ŽELIO - od približavanja, bliskosti, ljubavi i prisnosti, kao što se spominje u tefsirima i hadisima.

فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ

“OBJAVIO MU JE ONO ŠTO MU JE OBJAVIO” (*En-Nedžm*, 10) Od stvari kojima će se Njemu približiti i naredbi i zabrana koje će prenijeti svom ummetu. Islamska ulema razilazi se u tome da li se Mi’radž desio jedanput, ili dvaput, ili više puta? Najispravnije mišljenje je da se desio samo jedanput u Mekki, nakon silaska Objave, godinu prije Hidžre, a po nekima godinu i dva mjeseca prije Hidžre.

Mi’radž je dokaz za svojstvo *uluvva* (visine) Allaha, dž.š., za onoga ko o njemu dobro porazmisli, a Allah upućuje Istini koga On hoće.

HAVD -
DŽENNETSKI IZVOR

DŽENNETSKI IZVOR KOJIM GA JE ALLAH POČASTIO - na mjestu sakupljanja na Sudnjem danu - **POMAŽUĆI NJEGOVOM UMMETU, ISTINA JE.** Dokaz za to je *suretu-l-Kevser*. Isto tako, zdrav ljudski razum ga odobrova, jer je Allahova, dž.š., pomoć svim stvorenjima u okeanima vode koju nosi zrak u bremenitim oblacima, nešto na što smo svi navikli. Zašto onda nije moguće da Allah, dž.š., to uradi na Dan suđenja kada ljudima bude teško? O tome postoje pouzdane predaje od Poslanika, s.a.v.s, koji u jednom hadisu kaže:

أَنَسُ بِنُ مَالك رَضي اللهُ عَنْه أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ قَدْرَ حَوْضي كَمَا بَيْنَ أَيْلَةَ وَصَنْعَاءَ مِنَ الْيَمَنِ وَإِنَّ فِيه مِنَ الأَبَارِيقِ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ *

"Zaista je moje vrelo široko kolika je razdaljina između Sane (u Jemenu) i Ejle (u Siriji). Broj posuda oko njega je kao broj zvijezda na nebu."[143]

O vrelu Poslanikovom, s.a.v.s., prenosi se veliki broj poznatih hadisa čije bi nas citiranje odvelo u širinu.[144] Zbog svega toga, vjerovanje u Poslanikovo, s.a.v.s, vrelo onako kako je opisano je vadžib (obaveza).

---

143 Prenosi Buhari u *Poglavlju o suptilnosti*, hadis broj 6.580, sa sljedećim tekstom: "Zaista je širina moga izvora kao razdaljina između Ejle i Sane u Jemenu. Oko njega se nalazi toliko ibrika koliko je zvijezda na nebu." Vidi: *Fethu-l-Bari,* 11/463.

Isti hadis prenosi i Muslim u *Sahihu* u poglavlju o vrijednostima, hadis broj 2.304, sa sličnim tekstom i nekoliko različitih predaja. Vidi: *Sahih Muslim* 4/1800-1801.

144 Hadisi koji govore o Poslanikovom, s.a.v.s., vrelu dostigli su stepen tevatura, prenosi ih više od 30 ashaba. Mnogi hadisi na tu temu su u sahihima Buharije i Muslima. Vidi šta o tome kaže hafiz Ibnu Hadžer u čuvenom djelu *Fethu-l-Bari*, 11/467.

Postoji razlaz među ulemom da li je Havd (vrelo o kome je riječ) Kevser ili neki drugi izvor? Najvjerovatnije je da voda u to vrelo dospijeva putem dva mlaza koji dolaze iz Kevsera. To vrelo nalazi se na Mjestu Presude, na zemlji koju će Allah, dž.š., zamijeniti ovom zemljom, koja će biti bijela kao srebro, na kojoj nije prolivena krv, niti učinjena nepravda prema bilo kome.

Ispravnije je mišljenje onih koji tvrde da će se vjernici napojiti sa tog izvora prije vaganja djela i prelaska preko Sirat-ćuprije. Naime, ljudi će izaći iz kaburova žedni, zato će napajanje biti prije vaganja djela i prelaska preko Ćuprije. Poznato je, iz hadisa, da će pojedinci biti vraćeni s vrela i neće im biti dozvoljeno da se napiju, jer su skrenuli sa Poslanikova, s.a.v.s., puta. Oni neće preći preko Ćuprije.

ŠEFA’AT - ZAGOVOR

ZAGOVOR KOJI ON ČUVA ZA SVOJE SLJEDBENIKE, ISTINA JE KAO ŠTO PRENOSE HADISI. To potvrđuju kur'anski ajeti i Poslanikovi, s.a.v.s., hadisi. Allah, dž.š., kaže:

وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمُ ٱللَّهَۚ

"**...i zamoli Allaha da im oprosti**..." (*En-Nur*, 62) Ove riječi Allah, dž.š., predstavljaju nredbu Poslaniku, s.a.v.s., za šefa'at.

مَن ذَا ٱلَّذِى يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ

"**Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova**?!" (*El-Bekare*, 255) Ovaj ajet potvrđuje šefa'at onoga kome Allah, dž.š., dozvoli.

وَلَا يَشۡفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرۡتَضَىٰ

"...**i oni će se samo za onoga kojim On bude zadovoljan zauzimati**..." (*El-Enbija*, 28)

Što se tiče Poslanikova, s.a.v.s., sunneta, hadisi koji govore o šefa'atu dostigli su stepen tevatura. U jednom Poslanik, s.a.v.s., kaže:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ شَفَاعَتِي لأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي *

"Moj šefa'at biće za velike grešnike mog ummeta."[145] Zato što počinioci velikih grijeha mogu biti spašeni džehennemske kazne šefa'atom, jer su, ipak, bili vjernici, a to je najvažniji preduslov za Allahovo, dž.š., zadovoljstvo. Postoji više vrsta šefa'ata:

Prva vrsta šefa'ata specifična je samo za našeg Poslanika, s.a.v.s., i nju neće posjedovati ostali poslanici kada ljudi budu sakupljeni na Sudnjem danu i kada zbunjeni krenu prema svojim poslanicima tražeći njihovo zauzimanje.

Druga vrsta je šefa'at Poslanika, s.a.v.s., za one čija će se dobra i loša djela potpuno izjednačiti. On će se zauzimati za njih da uđu u Džennet.

Treća vrsta je šefa'at Poslanika, s.a.v.s., za one koji će već biti povedeni ka Vatri, pa će se on zauzimati za njih da u nju ne uđu.

Četvrta vrsta je zauzimanje za više deredže onih koji uđu u Džennet, za deredže koje oni nisu zaslužili nagradom za svoja djela. O ovome su saglasne i mu'tezile, za razliku od ostalih.

Zatim, zauzimanje Poslanika, s.a.v.s., da određene osobe uđu u Džennet bez obračuna; njih će biti 70.000. Poznat je slučaj Ukkaše b.

---

145 Prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u *Poglavlju o šefa'atu*, hadis broj: 4.739. Vidi: *Sunen Ebi Davud,* 5/106.

Prenosi i Tirmizi u *Sunenu*, u *Poglavlju o opisima Sudnjeg dana*, hadis broj: 2.437. Tirmizi za ovaj hadis kaže da je hasen-sahih. Vidi: *Sunen Et-Tirmizi,* 7/150.

Prenosi Ibn Madže u Poglavlju o šefa'atu, hadis broj: 4.310. Vidi: *Sunen Ibn Mad`e,* 2/144. El-Hakim smatra da je ovaj hadis sahih. Vidi: *El-Mustedrek,* 1/69. I El-Elbani ovaj hadis smatra sahihom, vidi: Ibn Madže, *Sahih Sunen,* 2/341.

Muhsina[146] koji je zamolio Poslanika, s.a.v.s., da učini dovu da on bude jedan od spomenutih.

Zatim, zauzimanje Poslanika, s.a.v.s, za olakšanje kazne onima koji su je zaslužili, kao što je njegovo zauzimanje za amidžu Ebu Taliba. Možda će neko reći da je ova vrsta šefa'ata u oprečnosti sa Allahovim, dž.š., riječima:

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَـٰعَةُ ٱلشَّـٰفِعِينَ

"**Njima posredovanje posrednika neće biti od koristi**." (*El-Muddessir*, 48) Ovaj ajet niječe korist zauzimanja za njihov izlazak iz Vatre, kao što će koristiti onima koji su preselili u tevhidu, te će izaći iz nje i ući u Džennet.

Zatim, zauzimanje Poslanika, s.a.v.s, za ulazak svih mu'mina u Džennet.

Zatim, zauzimanje za počinioce velikih grijeha iz ummeta Muhammeda, s.a.v.s., koji su već bili ušli u Džennet, pa će iz njega izaći. U ovoj vrsti šefa'ata će, zajedno sa Poslanikom, s.a.v.s., učestvovati i meleki, ostali poslanici i vjernici. Nju će Poslanik, s.a.v.s, ponoviti četiri puta. Nju su zanijekali havaridži i mu'tezile. O svemu tome detaljno se govori u hadiskim knjigima.

---

146 Ukkaše b. Muhsin b. Harsan el-Esedi. Jedan od prvih koji su primili islam. Učestvovao je u bici na Bedru i svim bitkama poslije. Njegovo ime spominje se u hadisu koji prenose Buhari i Muslim a koji govori o tome kako je zamolio Poslanika, s.a.v.s., da učini dovu da on bude jedan od 70.000 onih koji će ući u Džennet bez obračuna, našto mu je Poslanik, s.a.v.s., rekao da je on jedan od njih. Zatim se javio neko drugi i zatražio isto, na što mu je Poslanik, s.a.v.s, odgovrio: "Pretekao te je Ukkaše." Ukkaše je poginuo kao šehid u bici protiv odmetnika. Ubio ga je Talha b. Huvejlid koji se proglasio poslanikom. Vidi: *Usdu-l-gabe,* 3/564, *Tedžridu esmai-s-sahabe,* 1/387, *El-Isabe* 2/494, *El-Isti'ab,* 3/155.

MISAK (ugovor) I KADR (odredba)

UGOVOR KOJI JE ALLAH ZASNOVAO SA ADEMOM, A.S., I NJEGOVIM POTOMSTVOM ISTINA JE. - To potvrđuju Kur'an i sunnet. Allah, dž.š., kaže:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَآ ۛ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ

"**I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: "Zar Ja nisam Gospodar vaš?" – oni su odgovarali: "Jesi, mi svjedočimo" – i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: "Mi o ovome ništa nismo znali**" (*El-A'raf*, 172) Vjerodostojni hadisi govore o izvođenju potomstva Ademova, a.s, iz njegove kičme i podjeli na ljevake i dešnjake (sretne i nesretne), a u pojedinim predajam stoji i da ih je Allah, dž.š, upitao: "**Zar Ja nisam Gospodar vaš?**"[147]

Prve generacije muslimana (selef) nisu polemisale o suštini tog događaja. Oni su to smatrali nejasnim (*mutešabih*), ali obaveznim za vjerovanje svakog muslimana, zato što o njemu govore Kur'an i hadis. Oni se nisu zanimali za suštinu tog događaja, zato što se on može tumačiti na više načina. Ebu Mensur el-Maturidi kaže: "Čovjek je

147 O tom ugovoru govori i hadis koji prenosi Buhari u *Poglavlju o poslanicima* u kome stoji: "Allah, dž.š., reći će stanovniku Džehennema koji je kažnjen najblažom kaznom: "Kada bi posjedovao sve što na Zemlji postoji, bili se njime iskupio za ovu kaznu?" On će odgovoriti: "Bih*!*" Allah, dž.š, će mu tada reći: "Ja sam od tebe tražio daleko manje od toga, još dok si bio u kičmi Ademovoj. Tražio sam da mi ne pripisuješ druga, ali ti si to odbio i širk mi činio." Vidi: *Fethu-l-Bari,* 6/363. *Sahih Muslim,* 4/2160. O tome govore i mnogi drugi hadisi, vidi: *Ed-Durru-l-mensur,* 3/141-145, *Tefsir Ibni Kesir,* 2/261-264.

dužan da se čuva prenošenja hadisa običnom svijetu o izvođenju potomstva Ademova, a.s, iz njegove kičme i tumačenja tih hadisa, jer je to bolje, korisnije i dalje od šubhe (sumnje)."[148]

ALLAH JE ODUVIJEK ZNAO BROJ LJUDI KOJI ĆE BITI NAGRAĐENI DŽENNETOM - zato što će dobrovoljno odabrati iman i biti pokorni **I BROJ LJUDI KOJI ĆE BITI KAŽNJENI DŽEHENNEMOM -** zato što će dobrovoljno, nakon što postanu svjesni i punoljetni, biti nevjernici i raditi suprotno Allahovim, dž.š, naređenjima. Sve to će oni uraditi po sopstvenom izboru, bez ikakve prisile. **OVI SE BROJEVI NE POVEĆAVAJU NITI SMANJUJU.**

ISTO TAKO, ALLAH ZNA KAKVA ĆE KO DJELA ČINITI - Navedenim riječima pojašnjava se veličina Allahovog, dž.š., znanja i ističe da se Njegovo znanje ne može porediti sa znanjem stvorenja. Isto tako, ove riječi odagnavaju svaku sumnju u vezi sa Allahovom, dž.š, odredbom u slučaju slabića u vjeri.

Prenosi se da je Alija, r.a., rekao:

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فَأَتَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَنَكَّسَ فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلاَّ كُتِبَ مَكَانُهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَإِلاَّ قَدْ كُتِبَ شَقِيَّةً أَوْ سَعِيدَةً فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ فَمَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ قَالَ أَمَّا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ وَأَمَّا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ

148 Nisam uspio pronaći ovaj Maturidijev citat u njegovim djelima do kojih sam došao. Smatram da su ove riječi sporne, jer u prenošenju ovih hadisa nema nikakve smetnje. Isto tako, ukoliko postoje vjerodostojna tumačenja prvih generacija o ovom pitanju mi ih možemo prihvatiti. Pogledaj šta je o tome naveo Ibn Eb-l-Izz u *Komentaru Tahavije* i Ibnu Tejmijje u prvom djelu knjige *Džami'u-r-resail,* str. 11-14.

الشَّقَاوَةِ ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى) الآيَةَ *

"Jednom prilikom smo bili na dženazi u El-Beki'u kada je došao Poslanik, s.a.v.s, i sjeo. I mi smo posjedali oko njega. On je imao kratku šipku kojom je, pognute glave, kopkao po zemlji. Zatim je rekao: "Ne postoji nijedno ljudsko biće (koje će doći na ovaj svijet) a da mu Allah, dž.š, već nije odredio mjesto u Džennetu ili Džehennemu i zapisao hoće li biti sretan ili nesretan." Tada jedan čovjek reče: "Allahov Poslaniče, hoćemo li se osloniti na tu knjigu i ostaviti djela?" Poslanik, s.a.v.s, reče: "Kome je određeno da bude sretnik on će raditi djela sretnika, a kome je određeno da bude nesretnik on će raditi djela nesretnika." Zatim je rekao: "Radite, svakome je olakšano ono zbog čega je stvoren; sretnicima će biti olakšana djela sretnika, a nesretnicima će biti olakšana djela nesretnika." Zatim je proučio sljedeće ajete:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ
بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ
﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

"**...onome koji udjeljuje i ne griješi i ono najljepše smatra istinitim – njemu ćemo olakšati lahkoću; a onome koji tvrdiči i osjeća se neovisnim i ono najljepše smatra lažnim – njemu ćemo olakšati teškoću...**"[149] (*El-Lejl*, 5-10)

SVAKOM JE OLAKŠANO ONO ZA ŠTO JE STVOREN - Znači: Radite, ulažite napor, trudite se i ne ostavljajte djela pravdajući se odredbom, jer vas je Allah, dž.š, pozvao na pokornost i požrtvovanost na Njegovom putu.

DJELA SE VREDNUJU PO NJIHOVOM ZAVRŠETKU - Kao što se navodi u hadisu da će biti ljudi koji će se pokajati na samom kraju života i istinski vratiti svom Gospodaru i završiti dobro, i obratno, da će biti ljudi koje će obuzeti oholost i drugo što će poništiti njihova djela pa će završiti loše.

149 Prenosi Buhari u *Poglavlju o dženazi*, hadis broj: 1.362. Vidi: *Fethu-l-Bari* 3/225.

SRETAN JE ONAJ KO JE SRETAN ALLAHOVOM, DŽ.Š., ODREDBOM - Jer, Allah, dž.š., neće odrediti bilo čiju sreću izuzev zato što je znao da će on izaći iz kufra u iman.

A NESRETAN JE ONAJ KO JE NESRETAN ALLAHOVOM, DŽ.Š., ODREDBOM - jer Allah, dž.š., neće odrediti bilo čiju nesreću izuzev zato što je znao da će on izaći iz imana u kufr.[150] Allah, dž.š., dakle, određuje ono što će se desiti Njegovim stvorenjima, shodno Svome znanju, prije stvaranja stvorenja i poznaje sve njihove tajne nakon njihovog stvaranja. Međutim, moguće je da onaj ko je sretan postane nesretan i obratno. Biva to Allahovom, dž.š, odredbom. U tom slučaju promjena se dešava u sreći i nesreći a ne u usrećivanju i unesrećivanju.[151]

---

150 Abdul-Ganijj el-Gunejmi el-Mejdani el-Hanefi, u komentaru Tahavijeve poslanice iz akaida, na strani 86-87, kaže: “Neki kažu: “Pod kaderom se misli na to da je Allah, dž.š, već unaprijed znao šta će se i kada desiti, prije stvaranja stvorenja. Zatim je stvorio ono što je već bilo u Njegovom znanju. Tako je svaka nastala stvar nastala Allahovim, dž.š, znanjem, moću i voljom. To su općepoznate istine islama za koje postoje neosporivi dokazi. To je bilo vjerovanje svih ashaba i iskrenih sljedbenika među tabi’inima, dok se nisu pojavile kaderije koje su odstupile od istine. Jedan od istinskih sljedbenika prvih generacija je imam Nevevi koji kaže: “To znači da je Allah, dž.š, odredio sve što će se desiti još u ezelu i znao kada će se šta desiti i na koji način. Sve se to, uistinu, dešava shodno Njegovom znanju.” Vidi: *Šifau-l-alil,* str. 268.

151 Vjerovatno autor misli na to da neko, u očima ljudi može izgledati sretnim, a on je, ustvari, nestretan, dok je u Allahovom, dž.š, znanju takav od samoga početka. Kao da ovim ukazuje na poznati hadis: “Zaista neko od vas radi djela stanovnika Dženneta, sve dok između njega i Dženneta ne ostane samo još jedna nadlaktica, pa ga prestigne odredba i počne raditi djela stanovnika Džehennema i tako preseli sa ovog svijeta i postane stanovnikom Džehennema. Zaista neko od vas radi djela stanovnika Džehennema, sve dok između njega i Džehennema ne ostane samo još jedna nadlaktica, pa ga prestigne odredba i počne raditi djela stanovnika Dženneta i tako preseli sa ovog svijeta i postane stanovnikom Dženneta. Prenosi Buhari u *Sahihu*, hadis

ODREĐENJE (KADER) JE, U OSNOVI, TAJNA ZA LJUDE - To je, ustvari, činjenica da jedino Allah, dž.š., daje bogatstvo i siromaštvo, život i smrt, uputu i zabludu… **NE ZNA GA NI BLISKI MELEK NI ODABRANI VJEROVJESNIK –** Allah, dž.š., kaže:

قُل لَّا يَعۡلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ٱلۡغَيۡبَ إِلَّا ٱللَّهُۚ وَمَا يَشۡعُرُونَ أَيَّانَ يُبۡعَثُونَ

"**Reci: "Niko, osim Allah, ni na nebu ni na Zemlji, ne zna što će se dogoditi; i oni ne znaju kada će oživljeni biti.**" (*En-Neml*, 65) Odredba (*kader*) spada u gajb, čije je znanje Allah, dž.š., zadržao za sebe i učinio ga tajnom skrivenom za stvorenja, izuzev onoga što je On Svojom voljom otkrio pojedinim Svojim poslanicima, što je predstavljalo njihovu mu'džizu (nadnaravno djelo i dokaz njihovog poslanstva). Allah, dž.š., kaže:

عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرۡتَضَىٰ مِن رَّسُولٖ

"**On tajne zna i On tajne svoje ne otkriva nikome, osim onoga koga On za poslanika odabere...**" (*El-Džinn*, 26-27)

RAZMATRANJE I RASPRAVLJANJE O TOME JE IZGOVOR PORAŽENOG - Uporno nastojanje da se spozna ono što je tajana, nakon što se sazna da je tajna, posljedica je sumnjanja i nijekanja, što je osobina munafika i nevjernika. Raspravljanje o tome vodi do miješanja (čovjeka) u Allahova, dž.š., svojstva.

PUT ZABRANE I USKRAĆIVANJA - Allahove, dž.š., pomoći, zbog nečije upornosti u kontriranju Allahovoj naredbi. **I DOKAZ PRETJERIVANJA** - jer, je to konačan ishod upornog nastojanja da se dostigne ono što je nemoguće.

ZATO, TREBA SE DOBRO ČUVATI I POPTUNO SE KLONITI RAZMATRANJA, RASPRAVLJANJA I BILO KAKVOG SUMNJIČENJA U VEZI S TIM PITANJEM - Te riječi predstavljaju krajnje upozorenje zbog traganja za onim što je skriveno od ljudi. **JER, ALLAH, DŽ.Š., UKLONIO JE OD LJUDI ZNANJE O ODREĐENJU (*KADERU*) I ONEMOGUĆIO IM**

broj 3.208 i Muslim u *Sahihu*, hadis broj 2.643.

NJEGOVO DOSEZANJE - Upuštanje u polemiku o tom pitanju zabranjeno je iz razloga što to spada u znanje koje je Allah, dž.š., zadržao za Sebe i nije dozvolio ljudima da ga spoznaju. Zato je svaka trdnja da ljudsko znanje može obuhvatiti Allahovo, dž.š, znanje unaprijed odbačena, jer to je nemoguće, zato što se onaj koji je nastao ni u čemu ne može porediti sa Onim koji je oduvijek. Allahovo, dž.š., znanje je, samo po sebi vječno, a znanje stvorenja nastalo je i ovisno je o drugom, tj. nepotpuno kao i ostala ljudska svojstva.

KAO ŠTO ALLAH, DŽ.Š., KAŽE U SVOJOJ KNJIZI:

لَا يُسْـــــئَلُ عَمَّـــــا يَفْعَـــــلُ

"ON NEĆE BITI PITAN ZA ONO ŠTO RADI", zbog Njegove savršene mudrosti, pravde i milosti,

وَهُـــــمْ يُسْـــــئَلُونَ

"A ONI ĆE BITI PITANI" (*El-Enbija*, 23) zato što su samo robovi Njegovi. Dokaz za to je činjenica da je Allah, dž.š., zadužio posebne meleke koji pišu ljudska djela, jer će ljudi za njih bili pitani i kažnjeni ili nagrađeni.

Pošto je Allah, dž.š, zabranio da se pita za Njegova djela, riječima: "On neće biti pitan za ono što radi", autor dalje nastavlja: **PA KO PITA ZAŠTO (ALLAH) TO ČINI, ODBIJA ODREDBU KNJIGE (KUR'ANA) -** jer se ropstvo Allahu, dž.š., temelji na vjerovanju u Njega, Njegove Knjige i Poslanike i potpunoj predanosti tom vjerovanju, bez detaljnih pitanja o razlozima. Prenosi se da je Ibn Abdu-l-Berr[152] rekao: "Nisu sporna pitanja onoga ko pita iz stvarne

152 Jusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdu-l-berr en-Nimri el-Endelusi el-Kurtubi el-Maliki ebu Umer, poznati imam, hafiz arapskog magriba, šejhu-l-islam, autor vrijednih djela. Mnogo je putovao u potrazi za

želje za znanjem, kako bi se oslobodio od neznanja o onome što je neophodno znati, jer lijek za neznanje je pitanje. A što se tiče onoga ko pita provokacije radi, ne želeći da stekne znanje, njegovo i najmanje pitanje je zabranjeno.[153]

A KO ODBIJA ODREDBU KNJIGE ON JE NEVJERNIK – Jer, odbacivanje onoga što je utvrđeno nepobitnim dokazom (Kur'anom i sunnetom) je kufr.

OVO, - sve što je do sada spomenuto od istina vjere je obaveza vjerovati i po tome postupati, **JE SVE ŠTO JE POTREBNO ONOME ČIJE JE SRCE OSVIJETLJENO, -** tj. ovo će shvatiti i prihvatiti onaj čije je srce osvjetljeno istinskom spoznajom. Allah, dž.š., kaže:

يَهْدِى ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُ

"**Allah vodi ka svjetlosti Svojoj onoga koga On hoće**." (*En-Nur*, 35) **OD ALLAHOVIH PRIJATELJA, -** iako je svaka punoljetna osoba neophodno potrebna te svjetlosti, kao što Allah, dž.š., kaže za Kur'an:

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

"**Uputstvo je svima onima koji se budu Allaha bojali**..." (*El-Bekare*, 2). Iako predstavlja uputu za sve ljude, onome ko u njeg povjeruje Kur'an postaje uputa i svjetlost.

---

znanjem, sreo se s mnogim velikanima, imao veoma dug život, visok sened i veoma mnogo učenika. Sakupio je i napisao mnoga poznata djela. Umro je u Šatibi 463. h.g. Među brojnim djelima koje je napisao su: *El-Isti'ab fi ma'rifeti-l-ashab, Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi et-Temhid lima fi-l-muvetta'i mine-l-me'ani ve-l-esanid i El-Istizkar fi šerhi mezahibi ulema'i-l-emsar.*
Opširnije o njemu pogledaj: *Sijer E'alami-n-nubela'*, 18/153, *Duvelu-l-islam,* 1/273, *Mir'atu-l-džinan,* 3/89, *Tertibu-l-medarik*, 4/808, *Šedžeretu-n-nur ez-zekijje*, 1/119, *Hedijjetu-l-arifin*, 2/550.

153 Spomenuti Ibn Abdu-l-Berrov citat navodi El-Kurtubi u svom tefsiru: 1/341-342.

OVO JE STEPEN ONIH KOJI SU DUBOKO PRONIKLI U (ŠERIJATSKO) ZNANJE, - znanje s kojim je došao Poslanik, s.a.v.s., **JER, ZNANJE JE DVOJAKO: ZNANJE KOJE JE DOKUČIVO STVORENJIMA, -** to je znanje o šerijatu, njegovim osnovama i detaljnim pitanjima **I ZNANJE KOJE NIJE DOKUČIVO STVORENJIMA, -** to je znanje o Allahovoj, dž.š., odrebi (*kaderu*) koje je Allah, dž.š., sakrio od Svojih stvorenja, kao što smo već spomenuli. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلۡغَيۡثَ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلۡأَرۡحَامِۖ وَمَا تَدۡرِي
نَفۡسٞ مَّاذَا تَكۡسِبُ غَدٗاۖ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسُۢ بِأَيِّ أَرۡضٖ تَمُوتُۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرُۢ ٣٤

"**Samo Allah zna kad će Smak svijeta nastupiti, samo On spušta kišu i samo On zna šta je u matericama, a čovjek ne zna šta će sutra zaraditi i ne zna čovjek u kojoj će zemlji umrijeti; Allah, uistinu, sve zna i o svemu je obaviješten**." (*Lukman*, 34)

NEGIRANJE DOKUČIVOG ZNANJA JE KUFR, - jer to predstavlja nevjerovanje u poslanike i knjige, **A ZAGOVARANJE NEDOKUČIVOG ZNANJA JE TAKOĐE NEVJERSTVO, -** jer to predstavlja tvrdnju da se zna, zajedno sa Allahom, dž.š., ono što je On zadržao isključivo za sebe.

VJEROVANJE SE POTVRĐUJE SAMO PRIHVATANJEM DOKUČIVOG ZNANJA - i potpunom predanošću njemu **I OSTAVLJANJEM NEDOKUČIVOG ZNANJA -** prepuštajući ga Onom ko ga zna.

LEVH I KALEM

VJERUJEMO U LEVH, - jer Allah, dž.š., je rekao:

بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ﴿٢١﴾ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ﴿٢٢﴾

"a ovo je Kur'an veličanstveni, na ploči (Levh) pomno čuvanoj.", (*El-Burudž*, 21-22) A Poslanik, s.a.v.s., kaže:

إن الله خلق لوحاً محفوظاً من درة بيضاء صفحاتها من ياقوتة حمراء قلمه نور وكتابه نور لله فيه كل يوم ستون و ثلاثمائة لحظة يخلق و يرزق و يميت و يحيي و يعز و يذل و يفعل ما يشاؤه

"Allah, dž.š., stvorio je Levhi mahfuz od bijelog bisera, njene stranice su od crvenog rubina, kalem od nura i nurom se ispisuje. Allah, dž.š, u njoj svakog dana ima 360 djela: stvara i opskrbljuje, umrtvljuje i oživljava, uzdiže i ponižava i radi ono što On hoće."[154]

Moguće je da Levhi Mahfuz predstavlja sam Arš,[155] ili da je spojen uz njega, jer Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

ما من مخلوق إلا و صورته تحت العرش

154 Hadis prenosi Taberani u *El-Kebiru* pod brojem 12.511. U njegovom senedu nalaze se Zijad b. Abdullah el-Bekka'i i Lejs b. Ebu Selim, a obojica su slabi prenosioci. Zato je šejh Nasiru-d-din el-Elbani ovaj hadis ocijenio slabim u svom komentaru Ibn Ebi-l-Izza, str. 293. Vidi: *Mizanu-l-i'tidal,* 2/91 i 3/420.
Taberani navodi i drugi rivajet ovog hadisa kao izreku Ibnu Abbasa (hadis broj 10.605) a prenosioci ovog rivajeta su, kako stoji u *Medžme'uz-zevaidu*, pouzdani. El-Elbani smatra da je ovaj rivajet hasen (dobar).

155 Ova autorova tvrdnja diskutabilna je, jer joj nedostaje dokaz, a u mnogim kur'ansko-hadiskim citatima pravi se razlika između to dvoje. Zatim, ni od kog od ashaba ne prenosi se da je tako nešto tvrdio.

"Ne postoji ni jedno stvorenje a da se njegova slika ne nalazi ispod Arša."[156]

Levhi Mahfuz pomno je čuvana knjiga u kojoj je Allah, dž.š., zapisao sve što će se Njegovim stvorenjima desiti. Ibn Umer, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

عن عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ قَالَ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ*

"Allah, dž.š., odredio je sve što će se Njegovim stvorenjima desiti 50.000 godina prije nego što je stvorio Nebesa i Zemlju, a Njegov Arš bio je na vodi."[157] Ovaj hadis dokaz je da je zapisivanje sudbine bilo nakon stvaranja Arša.

I KALEM (PERO) - to je, prema većini mufessira, pero kojim se Allah, dž.š., kune riječima:

نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ

"Nun. Tako Mi kalema i onoga što oni pišu." (*El-Kalem*, 1) To je kalem koji je Allah, dž.š., stvorio i njime zapisao sve što će se desiti u spomenutoj knjizi. Prenosi se od Ubade b. Samit, r.a.[158] da je rekao: "Čuo sam Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao:

156 U dostupnoj hadiskoj literaturi nisam pronašao tekst ovog hadisa.

157 Hadis prenosi Muslim u *Poglavlju o kaderu,* hadis broj 2.653). Vidi: *Sahih Muslim,* 4/2044.

158 Ubade b. Samit b. Kajs el-Ensari el-Hazredži, Ebu Velid, jedan od ashaba koji su se isticali skromnošću i pobožnošću. Prisustvovao je sastanku na Akabi i bio jedan od delegata. Učestvovao je u Bici na Bedru i u svim ostalim bitkama. Učestvovao je i u osvajanju Egipta. On je prvi kadija Palestine. Prenio je 181 hadis. Bio je jedan od poznatih prvaka među ashabima. Umro je u Remli, ili u Bejtul-l-makdisu, 34. h.g. Opširnije o njemu pogledaj: *Usdu-l-gabe,* 3/56, *El-Isabe,* 2/268, *El-Isti'ab,* 2/449, *Tehzib* Ibn Asakir, 7/206.

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِّ صَلَّى اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُّ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ قَالَ رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ قَالَ اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ *

"Prvo što je Allah, dž.š., stvorio jeste kalem. Zatim mu je rekao: Piši! Kalem je odgovorio: Šta da pišem? Piši odredbu svega što će se desiti do Sudnjeg dana."[159]

Islamska ulema razilazi se u vezi s tim da li je prvo što je Allah, dž.š., stvorio Kalem ili Arš. O tome postoje dva mišljenja. Ispravnije je ono po kojem je je Arš stvoren prije Kalema, zbog navedenog hadisa koji prenosi Ibn Umer i Ubadinog rivajeta u kome stoji: "Prvo što je Allah, dž.š., uradio nakon što je stvorio Kalem, rekao mu je: "Piši...", sa fethom na riječima *Evvele* i *El-kaleme*. To potvrđuje i sljedeći rivajet: "Kada je Allah, dž.š., stvorio Kalem, rekao mu je: "Piši!"..."

A po spomenutom rivajetu u kome je *damma* na *Evvelu* i *El-Kalemu*, jasno se zaključuje da je prvo što je Allah, dž.š, stvorio bio Kalem. To je prvo, najodabranije i najvrednije pero. U Tirmizijevom rivajetu[160] od Ibn Umera navodi se:

رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ

159 Prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u poglavlju o sunnetu, pod naslovom *El-Kader*, hadis broj 4.700. (*Sunen Ebi Davud*, 5/76) Prenosi i Tirmizi: 6/321, Imam Ahmed u *Musnedu*, 5/317. Ebu Hurejre prenosi hadis u kome stoji: "Prvo što je Allah, dž.š., stvorio jeste *Kalem*, a zatim je stvorio *Nun* – tintarnicu, a zatim rekao: "Piši..." Prenosi El-Adžurri u svom djelu *Eš-šeri'a,* str. 1770. Ovaj rivajet šejh Nasiruddin el-Elbani smatra hasenom (dobrim). Vidi: *Šerh Ibn Ebi-l-Izz*, str. 294.

160 Muhammed b. Isa b. Sevre es-Sulemi el-Bugi et-Tirmizi, Ebu Isa, jedan od najvećih imama u hadisu. Rođen je u Tirmizu na rijeci Šejhun. Bio je Buharijin učenik i zajedno sa njim slušao pojedine šejhove. Tražeći nauku proputovao je Horosan, Irak i Hidžaz. Na kraju života je oslijepio. Bio je primjer jake memorije (hifza). Umro je u Tirmizu, 279 h. g. Napisao je mnoga djela, kao što su: *El-džami'u-s-sahih*, *Eš-Šemailu-n-nebevijje*, *Et-Tarih, El-Ilel.*

Vidi: *Sijer E'alami-n-nubela', 13/270*, *Tehzibu-t-tehzib,* 9/387, *Šezeratu-z-zeheb* 2/174, *El-Fehrest,* str. 233.

“Podignuta su pera i već osušene stranice.”[161] Pera, u množini, spominju i drugi. Iz rivajeta koji govore o ovoj temi može se zaključiti da postoje četiri pera:

1. Pero koje je obuhvatilo sva stvorenja. To je pero koje je već spomenuto sa Levhom.

2. Pero koje je stvoreno kada je stvoren Adem, a.s. I to pero je, također, općeg karaktera. Prenose se brojni hadisi koji govore o tome da je Allah, dž.š., unaprijed odredio ljudska djela, nafaku, vrijeme smrti i da li će ljudi biti sretni ili nesretni, i da je to učinio odmah nakon stvaranja njihovog oca, Adema, a.s.

3. Pero koje zapisuje odredbu u momentu kada se djetetu šalje melek dok je još u majčinoj utrobi, pa mu udahnjuje dušu i zapisuje četvero: nafaku, vrijeme smrti, djela i da li će biti sretan (vjernik) ili nesretan (nevjernik).

4. Kalem koji se stavlja u ruke meleka koji pišu čovjekova djela nakon što postane punoljetan.

Vjerujemo u sve spomenuto **I SVE ŠTO JE U NJEMU ZAPISANO, -** tj. u Levhi Mahfuzu. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُواْ وَءَاثَٰرَهُمْۚ وَكُلَّ
شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِيٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

---

161 Dio hadisa koji prenosi Tirmizi u *Sunenu*, hadis broj 2.518, u kome stoji: “O mladiću, hoćeš li da te poučim (odabranim) riječima? Pazi na Allaha, pa će i Allah paziti na tebe. Ne zaboravi na Allaha pa će ti biti od pomoći. Ako tražiš, traži od Allaha. Ako želiš pomoć, od Allaha je traži. Znaj dobro da se cijeli svijet sakupi da ti dâ neku korist, ne mogu ti dati ništa više od onoga što ti je Allah, dž.š., već propisao. Isto tako, kada bi se sakupio cijeli svijet da ti naudi, ne bi ti mogli nauditi ništa više od onoga što ti je Allah, dž.š., već zapisao. Pera su se podigla, a stranice osušile.” Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasen-sahih. Vidi *Sahih Tirmizi,* 7/203. Isti hadis prenosi i imam Ahmed u *Musnedu,* 1/293 i 1/303.

"Mi ćemo, zaista, mrtve oživjeti i Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili; sve smo Mi to u Knjizi jasno pobrojali." (*Ja-sin*, 12) Mufessiri kažu: "To je Levhi Mahfuz." Vjerovanje u njega podrazumijeva vjerovanje u sve što je u njemu zapisano: od objavljenih knjiga, pa do svega što će se desiti do Sudnjeg dana."

Ako si već spoznao sve to, onda znaj **KADA BI SE SAV SVIJET SLOŽIO DA SPRIJEČI ONO ŠTO JE ALLAH ODREDIO, NE BI MOGAO TO SPRIJEČITI, -** tj. kada bi se sakupili svi ljudi da odgode dešavanje onoga što je Allah, dž.š., odredio da će se desiti, oni to ne bi mogli učiniti i to će se zasigurno desiti. **KADA BI SE SAV SVIJET SLOŽIO DA UČINI ONO ŠTO ALLAH NIJE ODREDIO, NE BI MOGAO TO UČINITI. PERO JE ZAVRŠILO ZAPISIVANJE ONOGA ŠTO ĆE BITI DO SUDNJEG DANA. ZAISTA, ŠTO JE NEKOGA ZADESILO NIJE GA MOGLO MIMOIĆI, A ŠTO GA JE MIMOIŠLO NIJE GA MOGLO ZADESITI. -** To je potvrda prethodnim riječima u kojima se kaže da će se neizbježno desiti ono što je određeno. Sve su to riječi koje se prenose od Poslanika, s.a.v.s, vjerodostojnim senedom, neke doslovce, a neke po značenju.

Isto tako, i naš razum svjedok je njihove istinitosti, s obzirom na navedene dokaze koji nepobitno upućuju na činjenicu da je Allahovo, dž.š., znanje oduvijek i zauvijek. Zato je neophodno vjerovati u sve spomenuto.

ISTO TAKO, SVAKI ČOVJEK MORA ZNATI - i čvrsto vjerovati, **DA ALLAH ZNA O SVAKOM STVORENJU SVE, TE DA JE SVOJOM VOLJOM TO PRECIZNO ODREDIO. -** To je jasan citat kojim se potvrđuje vječnost Allahovog, dž.š., znanja, Njegove volje i odredbe svega što će se desiti Njegovim stvorenjima. Sve to zasnovano je na savršenoj mudrosti i svaka je stvar, dobra ili loša, pokornost ili nepokornost, precizno postavljena na svoje mjesto. Jer, zaista je nemoguće bilo stvoriti sva stvorenja, sa njihovim začuđujućim svojstvima i osobinama, bez prethodnog znanja o njima. Allah, dž.š., kaže:

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"A kako i ne bi znao Onaj koji stvara, Onaj koji sve potanko zna, koji je o svemu obaviješten.” (*El-Mulk*, 14) To je demant ekstremistima među mu’tezilama koji smatraju da Allah, dž.š., nije znao sve oduvijek i da On ne zna za djela ljudi. Allah, dž.š., daleko je iznad onoga o čemu oni govore!

TOME NEMA OPOVRGAVANJA, NITI OSPORAVANJA, NITI DODAVANJA, NITI MIJENJANJA OD STRANE BILO KOGA OD NJEGOVIH STVORENJA NA NEBESIMA I ZEMLJI. - Ove riječi predstavljaju jasnu potvrdu Allahove, dž.š., jednoće i samo Njegovog gospodarstva nad cijelim kosmosom. Njima se, isto tako, negira bilo kakvo kreiranje ili istinsko vladanje bilo koga drugog sem Njega, subhanehu ve te’ala.

OVO JE SRŽ VJEROVANJA, TEMELJ SPOZNAJE I PRIZNANJA JEDNOĆE ALLAHA I NJEGOVE SVEVLASTI, KAO ŠTO ALLAH IZNOSI U KUR’ANU:

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا

“I KOJI JE SVE STVORIO I KAKO TREBA ODREDIO” (*El-Furkan*, 2**) TE:**

وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا

“A ALLAHOVA ZAPOVIJED JE ODREDBA KONAČNA” (*El-Ahzab*, 38). To je dokaz da ne postoji drugi tvorac, osim Allaha, dž.š., i da Allahovo stvaranje obuhvata sve vrste stvorenja.

Nakon što je jasno naglašena obaveza vjerovanja u kader (odredbu), autor dalje kritikuje onoga ko to poriče, ili u kader sumnja, pa kaže: **TEŠKO ONOME KO ALLAHU UZVIŠENOM POSTANE NEPRIJATELJ U ODREĐENJU, -** nijekajući i poričući Ga, jer Poslanik, s.a.v.s., kaže:

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ وَمَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ لاَ قَدَرَ. مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ

فَلاَ تَشْهَدُوا جَنَازَتَهُ وَمَنْ مَرِضَ مِنْهُمْ فَلاَ تَعُودُوهُمْ وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ وَحَقٌّ عَلَى اللهِ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ *

"Svaki narod ima svoje medžusije, a medžusije mog ummeta su oni koji tvrde da ne postoji odredba (sudbina). Ko od njih umre, nemojte prisustvovati njegovoj dženazi! Ko se od njih razboli, nemojte ga obilaziti, jer oni su Dedždžalova stranka i Allah, dž.š., će ih, s pravom pripojiti Dedždžalu."[162] U drugom hadisu stoji:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لاَ تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلاَ تُفَاتِحُوهُمُ الْحَدِيثَ *

"Nemojte sjediti sa onima koji niječu odredbu i nemojte prvi započinjati razgovor sa njima."[163] **I IMA BOLESNO SRCE, -** želeći da spozna gajb. **U RASPRAVAMA O TOM, JER ON SVOJOM MAŠTOM O GAJBU -** i raspravom o njemu **ŽELI OTKRITI NAJSKRIVENIJU TAJNU. I TAKO POSTAJE LAŽLJIVCEM GREŠNIM.**

162 Prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u *Poglavlju o sunnetu*, pod naslovom o kaderu, hadis broj 4.692. Međutim, njegov sened je slab. Vidi: *Sunen Ebi Davud me'a Me'alimi-s-sunen lil-Hattabi, 5/67*.

Prenosi ga i Ibnu Madže u uvodu *Sunena,* hadis broj 92, sa sljedećim tekstom: "Medžusije ovog ummeta su oni koji niječu Allahovu, dž.š., odredbu. Ako se razbole, nemojte ih posjećivati, ako umru nemojte im dženazu klanjati, a ako ih sretnete, nemojte ih selamiti." Vidi: *Sunen Ibn Madže*, 1/35. Šejh Nasiru-d-din el-Albani kaže da je ovaj rivajet hasen, izuzev rečenice o selamu. Vidi: *Sahih Sunen Ibn Madže,* 1/22.

Isti hadis prenose Ahmed i Ibn Ebu Asim i njegova ocjena na osnovu svih rivajeta je da je hasen li gajrihi (prihvatljiv).

163 Prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u *Poglavlju o sunnetu*, pod naslovom o kaderu, hadis broj 4.710. Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 5/84 i 5/91. Isti hadis prenosi i imam Ahmed u *Musnedu,* (1/30), ali se u njegovom senedu nalazi Hakim b. Šerik, u vezi s kojim se ulema u oblasti hadisa razilazi, a El-Albani smatra da je da'if. Vidi opaske El-Albanija na komentar Ibn ebi-Iizza, str. 304.

ARŠ I KURSIJJ

ARŠ I KURSIJJ SU ISTINA

Allah, dž.š., kaže:

ذُو ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡمَجِيدُ

“Gospodar Arša, Uzvišeni” (*El-Burudž*, 15)

وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ

"Kursijj Njegov obuhvata i nebesa i Zemlju” (*El-Bekare*, 255) Po nekima su Arš i Kursijj jedno, međutim, ispravno je da Kursijj nije Arš. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

الكرسي موضع القدمين

“Kursijj je mjesto stopala nogu (Allaha, dž.š.)”[164]

ما الكرسي فى العرش إ لا كحلقة من حديد بين ظهري فلاة من الارض

“Kursijj, u odnosu na Arš, je kao obična željezna halka bačena u pustinji.”[165] Mnogi iz prvih generacija muslimana (selefa) smatrali su da Kursijj predstavlja stepenice koje vode na Arš.

Što se Arša tiče, dio učenjaka kelama smatra da je okruglog oblika i da obuhvata sva stvorenja sa svih strana. Međutim, to, najvjerovatnije, nije tačno, jer se u hadisu navodi da Arš ima stubove i da ga nose meleki. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

---

164 Ovaj hadis je mevkuf i predstavlja Ibn Abbasove riječi. Prenosi ga Hakim u *Mustedreku* (2/272) i kaže da odgovara uvjetima Buharije i Muslima. U tome je sglasan i Zehebi.

165 Ovaj hadis je da’if (slab). Prenosi ga Ibn Džerir u svom tefsiru: 3/8. Opširnije o razlozima slabosti ovog hadisa vidi: *El-Mizan*, 4/377.

عَنْ أَبِي سَعِيد رَضِي اللهُ عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ النَّاسُ يَصْعَقُونَ يَومَ الْقِيَامَة فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَة مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ فَلاَ أَدْرِي أَفَاقَ قَبْلِي أَمْ جُوزِيَ بِصَعْقَةِ الطُّورِ *

"Tada će se svi ljudi onesvijestiti (pomrijeti), a ja ću biti prvi koji će se ponovo osvijestiti (biti proživljen). Kada dođem sebi ugledaću Musa'a kako se drži za jedan od stubova Arša. Ne znam da li se osvijestio prije mene ili mu je to bila nadoknada za onesvješćenje na Tur planini"[166]

Arš, u arapskom jeziku, znači vladarev prijesto. Allah, dž.š., kaže, kada govori o Belkisi:

إِنِّى وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَىْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

"Vidio sam da jedna žena njima vlada i da joj je svega i svačega dato, a ima i prijesto veličanstveni." (*En-Neml*, 23) Pošto je Kur'an objavljen na arapskom jeziku, iz ajeta i hadisa koji govore o Aršu može se razumjeti da se radi o prijestolju koje ima stubove, a kojeg nose meleki. Allah, dž.š., kaže:

وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَـٰنِيَةٌ

"...**i meleki će na krajevima njegovim stajati, a prijesto Gospodara tvoga će tog dana iznad njih osmorica držati."** (*El-Hakka*, 17)

وَتَرَى ٱلْمَلَـٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ ٱلْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۖ

"I vidjet ćeš meleke kako prijesto okružuju, veličajući i hvaleći Gospodara svoga..." (*Ez-Zumer*, 75)

Isto tako, neispravno je alegorično tumačenje Arša kao Allahove, dž.š., moći ili vladavine, jer to tumačenje ne odgovara

166 Muttefekun alejhi. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 6/441, *Sahih Muslim*, 4/1844.

Allahovim, dž.š., riječima: "...a prijesto Gospodara tvoga će tog dana iznad njih osmorica držati."

وَكَانَ عَرۡشُهُۥ عَلَى ٱلۡمَآءِ

"...a Njegov prijesto je iznad vode bio..." (*Hud*, 7) I riječima Poslanika, s.a.v.s: "Kada dođem sebi ugledaću Musa'a kako se drži za jedan od stubova Arša." Zato je preče ostaviti alegorično tumačenje i ne baviti se spoznajom suštine stvorenja. Naprotiv, nama je obaveza u sve to vjerovati, jer se iz ajeta i hadisa razumije da se radi o najvećim stvorenjima koje je Allah, dž.š., uopće stvorio i njihovu pravu stvarnost ne zna niko drugi mimo Svevišnjeg Allaha.

ALLAHU ARŠ NITI ŠTA DRUGO NIJE POTREBNO -

Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ

"...jer Allah sigurno može bez svih svjetova biti." (*El-Ankebut*, 6) To je jasan dokaz da Allah, dž.š., nije stvorio Arš radi potrebe za njim, nego iz razloga koji su samo Njemu poznati.

ON OBUHVATA SVE - svojim znanjem, moći i veličinom. Ne kao što posuda (u kojoj se drži biser) obuhvata biser, jer to podrazumijeva udubljenje, mjesto i spajanje, a sve to nije nemoguće kada je u pitanju Svevišnji Allah. **I IZNAD TOGA. -** Tj, iznad svega. Njegovo znanje i Njegova moć su iznad svega. Allah, dž.š., kaže:

وَهُوَ ٱلۡقَاهِرُ فَوۡقَ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡخَبِيرُ

"...i jedini On vlada robovima Svojim; On je Mudar i Sveznajući." (*El-En'am*, 18)

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ مِن
دَآبَّةٍ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن
فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾

"Allahu se klanja sve živo na nebesima i na Zemlji, u prvom redu meleki, i oni se ne ohole, boje se Gospodara svoga nad sobom, i čine ono što im se naredi." (*En-Nahl*, 49-50) Ovaj ajet jasan je dokaz da je Allah dž.š., iznad (*fevka*) svojih stvorenja.

LJUDI NE MOGU DA GA DOSEGNU, - tj. ljudi ne mogu da ga dokuče svojim razumom, vidom niti bilo čim drugim, a On svojim znanjem, vidom i svojom moći obuhvata sve.

ALLAH JE UZEO IBRAHIMA, A.S., ZA SVOG PRIJATELJA PRISNOG. - To je odgovor džehmijjama koji poriču istinsku uzajamnu ljubav, tvrdeći da ljubav ne može biti izuzev među identičnim. S obzirom da nema nikakve sličnosti između Vječnog i stvorenog, ni ljubav među njima nije moguća. Odgovor na tu tvrdnju je: Allahova, dž.š., ljubav i prisno prijateljstvo jesu Njegova svojstva kao i sva ostala svojstva koja Mu pripadaju na Njemu dostojan način.

Kada je Allah, dž.š., uzeo Ibrahima, a.s, za svog prisnog prijatelja, Ibrahim, a.s., je od Njega tražio da mu pokloni hairli dijete, pa mu je Allah, dž.š., podario Ismaila. Ismail, a.s., uzeo je dio srca Ibrahimova, a.s., pa se pojavila ljubomora onoga koji voli prema srcu onoga koga voli. Kako da u njegovom srcu bude mjesta za drugog? Tada Allah, dž.š., naređuje Ibrahimu, a.s., da zakolje svoga sina Isma'ila, a.s., kako bi pokazao istinsku ljubav i prisno prijateljstvo koje je preče od rođenog djeteta. Nakon što se Ibrahim, a.s., predao naredbi svoga Gospodara i krenuo da zakolje svoga sina, potvrđujući prednost prisnog prijateljstva (*hulleta*) nad rođenim sinom, Allah, dž.š., poništava datu naredbu i otkupljuje njegovog sina velikim kurbanom. Od tada klanje kurbana postaje sunnetom (praksom) njegovih sljedbenika do Sudnjeg dana.

Mu'tezile i džehmijje poriču razgovor Allaha, dž.š., sa Musaom, a.s. Prenosi se da je neko rekao Ebu Amru b. Alau[167], jednom od sedmerice poznatih učača: "Hoću da mi proučiš: "Ve kellemellahe Musa" tako da Musa bude onaj koji je govorio. Ebu Amr mu odgovori: "Pretpostavimo da sam ovaj ajet proučio tako, a šta ćeš uraditi sa riječima Allaha, dž.š:

وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَـٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ

"I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kada mu Gospodar njegov progovori..." (*El-A'araf*, 143) Tada je mutezilija ostao bez teksta.

Zbog toga je imam Tahavija ovdje rekao: **GOVORIO JE MUSAU, A.S.** Tu rečenicu autor potvrđuje definitivom riječi *govor*, isto kao što je to potvrđeno u Kur'anu, da bi se sa sigurnošću ustvrdilo da je govor istinsko svojstvo Allaha, dž.š., a ne alegorija, jer se alegorija, u arapskom jeziku, nikada ne potvrđuje.

OVO VJERUJEMO, TVRDIMO I PREDAJEMO MU SE.

167 Ebu Amr Zijad b. Ala' et-Temimi el-Mazini el-Basri, jedan od sedmerice poznatih učača. Rođen je Mekki 68. god. po Hidžri; odrastao u Basri, a umro u Kufi. Bio je prvak svoga doba u znanostima arapskog jezika, Kur'ana i poezije. Sveske koje je ispisao popunile su njegovu kuću do plafona. Umro je 154 g. po Hidžri. Opširnije o njemu vidi: ***Vefejatu-l-e'ajan,*** 3/466-470, *Šezeratu-z-zeheb*, 1/237-238.

MELEKI, VJEROVJESNICI I OBJAVE

VJERUJEMO U MELEKE, - da su oni prefinjena duhovna bića koja imaju svoj lik i koja se spuštaju i uspinju, Allahovom, dž.š., voljom. Oni nisu zvijezde pokorne, niti duhovi, kako tvrde pripadnici zabludjelih sekti. Dokaz za to su brojni (mutevatir) hadisi. Razum prihvata činjenicu da Allah, dž.š., može stvoriti svaku tvar u bilo kom obliku i dati joj život.

Meleki su plemenita, počašćena bića koja je Allah, dž.š., stvorio kao dokaz svoje moći, a ne iz potrebe za njima. Stvorio ih je da mu budu pokorni, a ne da mu u bilo čemu pomažu. Stalno Ga veličaju, noću i danju i u tome nimalo ne posustaju. Neke od njih je zadužio za dostavu objave ljudima, druge za kišu, treće za pisanje ljudskih djela, četvrte za uzimanje ljudskih duša i tako dalje.

VJEROVJESNIKE, - da ih je Alah, dž.š., odabrao za poslanstvo i dostavu Njegove objave i da ih je počastio posredničkom ulogom između Sebe i njih u dostavi objave. Oni sami su svjesni te činjenice kroz posebnu moć koju im je Allah dao da bi to mogli izdržati.

Poslanstvo se ne može postići, nego je to isključivo Allahov dar koji On daje kome hoće od Svojih robova. Allah, dž.š., kaže:

ٱللَّهُ أَعۡلَمُ حَيۡثُ يَجۡعَلُ رِسَالَتَهُۥۗ

"A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje." (*El-En'am*, 124) Poslanici su zaštićeni od iskrivljenja i izmjene objave i bilo kakvog grijeha i zablude i od svega što bi bio razlog nedostatka ili greške (u domenu dostave objave).

OBJAVE KOJE SU OBJAVLJENE POSLANICIMA - da su to Allahove, dž.š., riječi koje su oni od Njega direktno čuli, bez ulaska u pitanje kako je to bilo, ili putem meleka koji je bio zadužen za dostavu Objave.

I TVRDIMO DA SU SVI VJEROVJESNICI BILI NA JASNOJ ISTINI - u svemu onome s čime su došli od Gospodara svih svjetova. Potvrda za to su mu'džize koje su im se desile, a koje su iznad ljudskih mogućnosti. O njima nas je tevatur predajom obavijestio veliki broj prenosilaca tako da je nemoguće da se oni dogovore u laži. Potvrda njihove istinitosti su i riječi Kur'ana, koje su po svojoj vrijednosti iznad svakog ljudskog govora, tako da ljudi nisu u stanju da načine niti jednu suru identičnu njegovoj. Isto tako, dokaz njihove istinitosti su vijesti o kojima su nas obavijestili, a koje su se tek poslije desile, upravo onako kako su nam ih prenijeli. Allah, dž.š., kaže:

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ ٱلْمَنصُورُونَ

"A riječ Naša je davno rečena o robovima Našim, o poslanicima: Oni će biti, doista, potpomognuti." (*Es-Saffat*, 171-172)

Iman u sve spomenuto je stroga obaveza zbog riječi Allaha, dž.š:

ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ ۚ

"Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove..." (*El-Bekare*, 285) i riječi Poslanika, s.a.v.s., u odgovoru Džibrilu:

قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ قَالَ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ

"Da vjeruješ u Allaha, Njegove meleke, knjige, budući svijet i da sve što se dešava, od dobra ili zla, biva Njegovom voljom i Njegovim određenjem."[168] To su temelji imana u kojima su bili suglasni svi poslanici i u njih su istinski vjerovali samo njihovi sljedbenici.

SLJEDBENIKE NAŠE KIBLE NAZIVAMO MUSLIMANIMA MU'MINIMA - ovim riječima autor ukazuje na

168 Prenosi Buhari u *Sahihu*. Vidi: *Fethu-l-Bari,* 1/114.

to da su islam i iman isto. Pripadnicima kible smatraju se svi oni koji za sebe tvrde da su muslimani, prema Kabi se okreću (u namazu), i ništa od onoga s čime je došao Poslanik, s.a.v.s, ne niječu, iako su grešnici. Potvrda za to su sljedeće riječi autora: **SVE DOK GOD PRIZNAJU SVE S ČIME JE DOŠAO MUHAMMED, S.A.V.S., POTVRĐUJUĆI ONO ŠTO JE REKAO I O ČEMU JE OBAVIJESTIO -** zato što mi znamo da oni priznaju sve ono s čime je došao Poslanik, s.a.v.s, od dokaza i propisa, čujemo da oni vjeruju u jednoću Stvoritelja i Istinsku vjeru i vidimo ih kako se pridržavaju Allahove, dž.š., knjige i Njegovih propisa. Mi uvažavamo to što vidimo, a Allahu, dž.š., prepuštamo ono što oni u sebi kriju. Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

بعثت أتولى الظواهر والله يتولى السرائر

"Ja sam poslan da pratim vanjsko ispoljavanje (ljudi), a (njihove) tajne preuzima Allah."[169]

عَنْ أَنَس بْن مَالك قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّي صَلاَتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قبلَتَنَا وَأَكَلَ ذَبيحَتَنَا فَذَلكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذمَّةُ اللَّهِ وَذمَّةُ رَسُوله فَلاَ تُخْفرُوا اللَّهَ في ذمَّته *

"Ko klanja kao što mi klanjamo, okreće se prema našoj kibli i jede ono što mi zakoljemo, on je musliman."[170]

Riječi autora ukazuju na to da samo okretanje prema našoj kibli ne upućuje na istinski iman, jer mnogo je ljudi koji se okreću prema našoj kibli a nisu u našoj vjeri, kao što su ekstremisti koji tvrde da je Alija, r.a., trebalo da bude poslanik, ili oni među njima koji tvrde da je on bog.[171] Zatim, kao što su kaderije koje tvrde da se dešavaju mnoge

169 Nisam pronašao hadis sa ovim riječima. Imam Ševkani u djelu *El-Fevaidu-l-medžmu'a fi-l-ehadisi-l-mevdu'a,* navodi hadis: "Mi sudimo prema vanjskim pokazateljima." I kaže: "Ovim hadisom se koriste usulijjini, a on nema nikakva osnova." Vidi: *El-Fevaidu-l-medžmu'a*, str. 200.

170 Prenosi Buhari u *Sahihu*. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 1/496.

171 Komentator ovdje misli na sebeijje – sljedbenike Abdullaha b, Sebe', jevreja koji je prividno prešao na islam i propagirao ekstremne stavove u vezi sa ličnosti Alije, r.a., do te mjere da ga je proglasio bogom. Svoje

stvari bez volje Allaha, dž.š. Zatim, oni koji tvrde da svako ko ima slobodnu volju stvara (svoja djela), ili oni koji tvrde da Tvorac svemira ima tijelo u ljudskom liku. Zatim, oni koji tvrde da istinska ljubav, Allaha, dž.š., oslobađa od obaveza, ili oni koji tvrde da je moguće spajanje i sjedinenje sa Allahom, dž.š., i tome slično, do izjava onih koji su zalutali i nevjernici postali.

O ALLAHU NE RASPRAVLJAMO, - tj. o Allahu, dž.š., i njegovim svojstvima ne govorimo bez jasnog dokaza. Mi u tome slijedimo Kur'an i poznate mutevatir hadise koje je islamska ulema jednoglasno prihvatila. Mi u tome koristimo logičke premise i zaključke koji su produkt ljudske misli, bez dokaza iz Kur'ana, sunneta Allahova Poslanika, s.a.v.s., i riječi njegovih ashaba koji su njegovi nasljednici i prenosioci njegovog šerijata, zato što je nemoguće Vječnog, koji nije nastao, podvrgnuti tim pretpostavkama i pravilima.

Zatim, akaidska pitanja ne mogu se temeljiti na ahad predajama, zato što one ne upućuju na sigurno znanje,[172] a osnov u vezi sa pitanjem Allahovih, dž.š., imena i svojstava je tevkif (samo objava).

---

ideje je plasirao među ekstremima Kufe, pa ga je Alija, r.a., protjerao u Medain. Kada je ubijen Alija, r.a., on je tvrdio da ubijeni nije bio Alija, nego šejtan koji se ljudima ukazao u liku Alije. Zatim, da se Alija uspeo na nebo, isto kao što je to učinio Isa, a.s. Pojedini među sebeijjama tvrde da se Alija nalazi u oblacima i da je grmljavina njegov glas, a munja njegov bič, tako da ko od njih čuje glas grmljavine kaže: Neka je i na tebe selam o vladaru pravovjernih. Vidi: *Mekalatu-l-islamijjin*, 1/86, *El-Ferku bejne-l-firek*, str. 233, *Et-Tebsiru fi-d-din*, str. 71, *Tarihu-l-mezahibi el-islamijje, 1/38*.

172 Islamska ulema razilazi se u vezi sa ahad hadisima koji su sahih (a u čijem lancu prenosilaca se nađe samo jedan ravija u jednoj generaciji), da li upućuju na sigurno znanje ili ne? Neki od njih, kao što je imam Nevevi, u djelu: *Et-Takrib*, 1/132, smatraju da oni upućuju samo na najvjerovatnije mišljenje. Drugi smatraju da hadisi koje prenose Buhari i Muslim u svojim sahihima upućuju na sigurno znanje. Međutim, jasno se vidi da su prve generacije muslimana (selef) za dokaz uzimale sahih-hadis, bez obzira bio on mutevatir ili ahad, ili se odnosio na akaid ili na fikh. Cjelokupna islamska ulema je saglasna da se ahad hadis uzima kao dokaz u fikhskim pitanjima. Međutim, neki smatraju da se ne

U VJERI NE POLEMIŠEMO - Ne rapravljamo sa sljedbenicima Istine tako što ćemo im iznositi sumnje onih koji se za svojim strastima povode, da bi im se dodvorili i njihovu naklonost pridobili, jer to sliči pozivu u neistinu, zamotavanju Istine i kvarenju vjere. U sahih hadisu prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom izašao pred ashabe koji su se prepirali, pa im je rekao:

---

mogu uzeti kao dokaz za akaidska pitanja. Oni smatraju da dokazi na akaidskom polju moraju upućivati na sigurno znanje, a ahad hadisi ne upućuju na sigurno znanje, nego na relativno koje se u akaidu ne može uzeti kao dokaz. Allah, dž.š., kaže: "...oni se povode samo za pretpostavkama i strastima svojim..." (*En-Nedžm*, 23) "Većina njih slijedi samo pretpostavke, ali pretpostavke nimalo nisu od koristi Istini..." (*Junus*, 36) Ovi i slični ajeti u Kur'anu predstavljaju jasan ukor mušricima koji se povode za svojim prertpostavkama. Međutim, ovi ajeti ne mogu se prihvatiti kao dokaz u spomenutoj polemici jer pretpostavke o kojima se govori u ovim ajetima nisu iste kao pretpostavke o kojima je riječ. Hadisi koje oni odbacuju su citati koji ukazuju na "prevladavajuće (*radžih*) znanje" a ne na nagađanje i neosnovane pretpostavke. Allah, dž.š., kaže: "...oni se samo za pretpostavkama povode i samo nagađaju..." (*El-En'am*, 116) Kada bi se radilo o običnim pretpostavkama onda ne bi bilo dozvoljeno uzimati ih za argumente u fikhskim propisima. Ispravno mišljenje po ovom pitanju, a Allah najbolje zna, jeste da svaki sahih hadis kojeg je ummet prihvatio bez pogovora i zamjerke upućuje na sigurno znanje, bez obzira nalazio se on u Buhariji i Muslimu ili nekoj drugoj hadiskoj zbirci. Ovaj stav iznose El-Bagdadi u djelu *El-Fekih ve-l-mutefekkih* 1/96-104, imam Eš-Šafi'i u djelu *Er-Risale,* str. 369-461, Ibn Hazm u djelu *El-Ihkam,* 1/119-137. Ibn Kajjim navodi opširniju studiju o ovom pitanju u kojoj iznosi sva mišljenja i preferira spomenuto. Vidi: *Muhtesaru-s-savaik el-mursele,* str. 359-446. Sličan stav iznosi i Es-Safarini u djelu *Levami'u-l-envar el-behijje,* str. 17-20. Ibn Abdu-l-Berr prenosi konsenzus islamske uleme po pitanju uvažavanja ahad hadisa u akaidskim temama. Ibn Kesir veli: "Naišao sam na riječi našeg uvaženog alima Ibn Tejmijje u kojima kaže da je uzimanje ahad hadisa,

أنهاكم عن هاذا إنما هلك من قبلكم المتنطعون أي المتعمقون في الكلام

"To vam zabranjujem. Zaista su prije vas uništeni oni koji su previše raspravljali."[173]

koje je ummet prihvatio kao dokaz u akaidskim temama, neupitno... i to mišljenje zastupaju svi muhaddisi, kao i svi alimi prvih generacija muslimana." Vidi: *Levami'u-l-envar el-behijje,* str. 19. Dokazi za ispravnost ovog stava su mnogobrojni. Opširnije o njima pogledaj spomenute izvore.

Islamski ummet je saglasan po pitanju postojanja kaburske patnje, Vrela (Havda) Poslanika, s.a.v.s., Vage (na Sudnjem danu) i sličnih akaidskih pojmova koji su nama prenešeni ahad predajama.

173 Prenosi imam Muslim u *Poglavlju o znanju*, hadis broj: 2.670. Muhammed Fuad abdu-l-Baki, tumačeći termin *El-Mutenetti'un* kaže: "To su oni koji pretjeruju i prekoračuju mjeru, bilo u teoretisanju ili u praksi. (*Sahih Muslim*, 4/2.055)

KUR’AN

O KUR'ANU NE DISKUTUJEMO - Postoje dva tumačenja ove autorove izjave. Prema prvoj, njen smisao je da prilikom učenja Kur'ana, ne trošimo vrijeme na tendenciozna tumačenja autora koji su zalutali i pokušali da nas odvedu u antropomorfizam (*tešbih*), komparaciju (Stvoritelja sa stvorenjima), tvrdnju da Allah, dž.š., posjeduje organe i slično. Drugi, pak, smatraju da je autor htio reći: Ne diskutujemo o različitim kiraetima (načinima učenja Kur'ana) koji su vjerodostojno preneseni, nego ih sve uvažavamo i po njima učimo Kur'an, jer su vjerno preneseni i ispravni. Oba tumačenja su ispravna.

SVJEDOČIMO DA JE ON GOVOR GOSPODARA SVJETOVA - Kao što smo već pojasnili, prilikom tumačenja riječi: (Zaista je Kur'an Allahov, dž.š., govor) **PRENIO GA JE VJERNI MELEK -** Džebrail. On se naziva Ruhom (dušom) zato što je poslanicima donosio objavu koja predstavlja život srca. Allah, dž.š, kaže:

نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ
﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

"... donosi ga povjerljivi Džibril na srce tvoje, da opominješ na jasnom arapskom jeziku..." (*Eš-Šu'ara*, 193-195) Ove riječi predstavljaju nepobitan odgovor karamitima[174], koji tvrde da je Kur'an

[174] Karamiti su sekta koja se pripisuje Hamdanu b. el-Eše' poznatom kao Kurmut. Njegovo porijeklo je iz Huzistana, a pročuo se u Kufi, 258 h.g. kada obznanjuje svoj poziv i nastrane ideje. Pogubio ga je abbasijski halifa El-Muktefi Billah. Kurmut se smatra jednim od osnivača batinijskog pokreta. Batinije smatraju da svaki kur'anski ajet i svaki hadis ima svoje nutarnje *(batin)* skriveno značenje. Temelji njihovog vjerovanja sliče temeljima vjerovanja medžusija. Oni svojim sljedbenicima dozvoljavaju razne užitke i strasti, dozvoljavaju im brak sa kćerkama i sestrama, oslobađaju ih obaveznih ibadeta, temelje šerijata

produkt prirodnog ljudskog nadahnuća i nevjernicima koji tvrde da je Kur'an djelo Muhammedovo, s.a.v.s.

I POUČIO MU RESULULLAHA, S.A.V.S., - jer postoje mutavatir predaje o tome da se Džebrail pojavljivao Poslaniku, s.a.v.s., u liku čovjeka, dostavljao mu Kur'an i poučavao ga njemu. **ON JE ALLAHOV GOVOR. -** Ovo je potvrda riječima, koje su već kazane, da je Kur'an Allahov vječni govor koji je jedna od osobina Njegovog zata oduvijek i da izlazi iz vjere onaj ko smatra da je Njegov govor nastao. **NIJE MU RAVAN NIKAKAV GOVOR LJUDI. -** Jer je njihov govor nastao, a usporedba između onoga ko je oduvijek (*ezelijj*) i onoga ko je nastao (*muhdes*) je nemoguća. **NE KAŽEMO DA JE STVOREN. -** Kao što smo već spomenuli da je Njegov govor uduvijek i da je kufr smatrati da je nastao.

SLAŽEMO SE SA DŽEMA'ATOM MUSLIMANA, - jer su svi složni u tome da je Kur'an Allahov, dž.š., govor koji nije stvoren, a odstupiti od konsenzusa muslimana je neispravno i sigurna zabluda. Ove riječi jasno ukazuju na činjenicu da onaj ko se ne slaže sa muslimanima u onome što je obavezan vjerovati, ustvari i nije musliman, jer islam znači predanost i pokornost svemu što je potvrđeno jasnim šerijatskim dokazom i konsenzusom muslimana.

alegorično tumače. Tako smatraju da *fardovi* znače slijeđenje i poštovanje njihovih vođa i imama, a zabrane (*muharremat*) znače zabranu poštovanja Ebu Bekra, Umera i svih onih koji se ne slažu sa stavovima batinija. Opširnije o toj sekti pogledaj u: *Et-Tebsiru fi-d-din*, str. 83, *Kešfu esrari-l-batinijje ve ahbaril-l-karamita*, str. 31-34.

* * *

NI JEDNOG GREŠNIKA SLJEDBENIKA KIBLE NE SMATRAMO NEVJERNIKOM AKO GRIJEH NIJE PRIZNAO DOZVOLJENIM. - Nikog od muslimana ne smatramo nevjernikom sve dok ne bude grijeh smatrao dozvoljenim. Ovdje se uslovljava smatranje grijeha dozvoljenim, za razliku od samog činjenja grijeha, jer onaj ko grijeh smatra dozvoljenim odbacuje Allahov, dž.š. propis, a zabrana i dozvola u osnovi pripada samo Svevišnjem Allahu, te se navedena osoba na taj način umiješala u nešto što pripada samo Allahu, a to je očiti kufr. Pored toga, zabrana grijeha je utvrđena šerijatskim tekstom, razumskim dokazom i mudrošću, te onaj ko ga smatra dozvoljenim, sve to odbacuje i negira, kao što je uradio i Iblis.

A onaj ko grijeh ne smatra dozvoljenim, on se drži imana u svome srcu, a svojim organima čini grijeh, a grijeh (nepokornost) je suprotan pokornosti a ne imanu (vjerovanju). Suprotno vjerovanju je nevjerovanje, a mjesto jednog i drugog je ljudsko srce u kome, ako se nađe jedno od to dvoje, poništava drugo, jer je nemoguće spojiti dvije suprotnosti na jednom mjestu i u isto vrijeme. Grijeh ne prelazi iz organa kojima se čini na mjesto imana, izuzev ako se smatra dozvoljenim.

Te riječi sadrže jasan odgovor haridžijama,[175] koji tvrde da musliman izlazi iz imana svakim grijehom koji počini. Isto tako, u

---

[175] Haridžije su oni koji su se okrenuli protiv Alije, r.a., a zatim se podijelili na dvadeset sekti. Svim sektama zajedničko je odricanje od Osmana i Alije, r.a., i tome daju prednost nad dobrim djelima. Oni ne smatraju dozvoljenom ženidbu ili udaju, izuzev sa onima koji to potvrđuju. Smatraju da počinioci velikih grijeha izlaze iz imana, te da je ustanak protiv vladara koji se suprotstavi sunnetu stroga obaveza.

Vidi: *Mekalatu-l-islamijjin*, 1/86-131, *El-Ferku bejne-l-firek*, str. 72-114, *El-Milel ve-n-nihal*, str. 114-137, *Et-Tebsir fi-d-din*, str. 26-37, *Hutatu-l-Makrizi*, 2/354.

njima je odgovor i mu'tezilama, koji tvrde da počinilac velikog grijeha izlazi iz imana.

NE TVRDIMO DA SA VJEROVANJEM NE ŠTETI GRIJEH ONOME KO GA POČINI. - Ove riječi odgovor su podmuklim murdžijama,[176] koji tvrde da grijesi uopće ne štete imanu, isto kao što pored kufra ne vrijede dobra djela. Ta njihova tvrdnja suprotna je jasnim i nedvosmislenim tekstovima Kur'ana i sunneta u kojima se prijeti kaznom počiniocima velikih grijeha i govori o zauzimanju za njih, što je predmetom kosenzusa pripadnika ehli sunneta i džema'ta.

MOLIMO ALLAHA DA OPROSTI MU'MINIMA DOBROČINIOCIMA, - onima čija su dobra djela prevagnula nad lošim. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ

"Dobra djela zaista poništavaju hrđava." (*Hud*, 114) Da im ukabuli njihova dobra djela **I DA IH UVEDE U DŽENNET SVOJOM MILOŠĆU, -** a ne iz obaveze prema njihovim dobrim djelima Jer, Allah, dž.š., nije obavezan bilo šta uraditi. Zato je autor, Allah mu se smilovao, rekao: "Molimo Allaha." Allah, dž.š., kaže:

هَلْ جَزَآءُ ٱلْإِحْسَٰنِ إِلَّا ٱلْإِحْسَٰنُ

"Zar nagrada za dobro učinjeno djelo može biti nešto drugo do dobro?!" (*Er-Rahman*, 60)

---

176 Murdžije su oni koji odvajaju djela od imana, tj. smatraju da je suština imana u spoznaji Allaha, ljubavi prema Njemu i očitovanju Njegovog jedinstva, te da iman nije uslovljen djelima. I oni su se podijelili u razne sekte, od kojih većina smatra da se iman ne može dijeliti. Neki od njih smatraju da niko od muslimana neće ući u Džehennem, bez obzira kolike grijehe počinili.

Vidi: *Mekalatu-l-islamijjin*, 1/132-154, *El-Ferku bejne-l-firek*, str. 202-205, *El-Milel ve-n-nihal*, str. 139-146, *Et-Tebsir fi-d-din*, str. 59-61.

جَزَآءً وِفَاقًا

"...kazne prikladne." (*En-Nebe'*, 26) tj. nagrada za dobro i kazna za zlo. **ALI, NISMO SIGURNI ZA NJIH, -** da neko od njih neće počiniti nešto od kufra ili nifaka što će poništiti njegova djela, ili nešto od kibura, umišljenosti i velikih grijeha, što će mu poništiti nagradu za djela koja je uradio, te će biti kažnjen zbog toga. **I NE GARANTUJEMO IM DŽENNET. -** Ne garantujemo nikom od njih Džennet, niti bilo kome od grešnika Džehennem, jer je suština u samom završetku koji je za nas gajb (nepoznat). Međutim, mi svjedočimo da će vjernici u Džennet, a nevjernici u Džehennem. **MOLIMO ALLAHA DA OPROSTI ONIMA MEĐU NJIMA KOJI SU ČINILI NEVALJALA DJELA. -** Jer je muslimanima naređeno da mole oprost jedni za druge. Isto tako, naređeno je melecima i poslanicima da mole za oprost vjernicima. Zato smo dužni da se ugledamo na njih. **STREPIMO ZA NJIH, -** isto kao što se bojimo za sebe i tražimo oprost za njih, isto kao što ga tražimo za nas, jer su vjernici kao jedan organizam, s obzirom na zajedničku i jedinstvenu vjeru. Allah, dž.š., kaže:

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا

"Oni kojima se oni mole sami traže načina kako će se što više Gospodaru svome približiti, i nadaju se milosti Njegovoj i plaše se kazne Njegove. A kazne Gospodara tvoga svako treba da se čuva." (*El-Isra'*, 57)

فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

"...i ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici!" (*Alu Imran*, 175) Allah, dž.š., hvali one koji Ga se boje, pa kaže:

إِنَّ ٱلَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَٱلَّذِينَ يُؤْتُونَ مَآ
ءَاتَوا۟ وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَٰجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ
فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَهُمْ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

“Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru, - oni hitaju da čine dobra djela, i radi njih druge preteču.” (*El-Mu’minun*, 57-61)

Aiša, r.a., prenosi:

عن عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الآيَةِ (وَالَّذِين يُؤْتُونَ مَا آتَوْا
وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ) قَالَتْ عَائِشَةُ أَهُمِ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ وَيَسْرِقُونَ
قَالَ لاَ يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ وَلَكِنَّهُمُ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ
وَيَتَصَدَّقُونَ وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لاَ يُقْبَلَ مِنْهُمْ

“O, Allahov poslaniče! “...i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha...” da li se to odnosi na onoga koji čini zinaluk, pije alkohol i krade?” Poslanik, s.a.v.s, reče: “Ne kćeri Ebu Bekrova! To se odnosi na čovjeka koji posti, klanja i udjeljuje sadaku, ali se boji da mu to neće biti primljeno.”[177]

ŽELIMO DA NE IZGUBE NADU, - jer su oni u tevhidu i na pravom putu, a gubljenje nade je svojstvo zalutalih. Allah, dž.š., kaže:

177 Prenosi Tirmizi u tefsiru sure *El-Mu’minun*, hadis broj 4.198. Vidi: *Tuhfetu-l-ahvezi*, 9/19. Hadis prenosi i imam Ahmed u *Musnedu* 6/159, 205, Ibn Madže u poglavlju o zuhdu, hadis broj 4.198 (*Sunen Ibn Madže*, 2/1404). Šej Nasiru-d-din el-Elbani smatra da je taj hadis hasen. Vidi: *Sahih Sunen Ibn Madže*, 2/409.

قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِۦٓ إِلَّا ٱلضَّآلُّونَ

“Nadu u milost Gospodara svoga mogu gubiti samo oni koji su zabludjeli” (*El-Hidžr*, 56)

SMIRENOST I RAZOČARANOST DVA SU PUTA KOJI IZVODE IZ UMMETA ISLAMA - Allah, dž.š., kaže:

إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَٰفِرُونَ

“...samo nevjernici gube nadu u Allahovu milost.” (*Jusuf*, 87)

فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ

“Allahove kazne se ne boji samo narod kome propast predstoji.” (*El-A’raf*, 99) Isto tako, znamo da je Allah, dž.š, obećao nagradu i zaprijetio kaznom i On je to sigurno u stanju učiniti, a smirenost od kazne kojom je On zaprijetio znači smatrati da On to nije u stanju, a razočarenje u Njegovu Milost zmači smatrati da On ne može oprostiti, a oboje je kufr (nevjerstvo). **ISTINSKI PUT JE IZMEĐU NJIH, -** stanje između straha i nade koje predstavlja istinsku pobožnost. To je ustanovljeno **ZA PRIPADNIKE KIBLE. -** One o kojima smo već govorili. Allah, dž.š., kaže:

يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا

“...i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju...” (*Es-Sedžda*, 16)

وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ

“...i nadaju se milosti Njegovoj i plaše se kazne Njegove.” (*El-Isra’*, 57)

إِنَّهُمْ كَانُوا۟ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ

"...Oni su se trudili da što više dobra učine i molili su Nam se u nadi i strahu..." (*El-Enbija'*, 90)

U navedenim ajetima je jasan dokaz da je istinski put između straha i nade. To dvoje su kao krila čovjeku na putu ka Allahu, dž.š., i ahiretskoj kući.

ČOVJEK NE IZLAZI IZ VJEROVANJA OSIM NEGIRANJEM ONOGA ŠTO GA UVODI U NJEGA. - To znači da čovjek ulazi u iman s potvrdom i prihvatanjem, te zato izlazak iz imana (da nas Allah sačuva) biva negiranjem i odbacivanjem. Suština pitanja je u tome da ulazak u islam biva općim vjerovanjem koje predstavlja potvrdu Allahove jednoće i onoga s čime je došao Allahov Poslanik, s.a.v.s., od Allaha, dž.š., i svega što je potrebno vjerovati. Zato čovjek ne izlazi iz islama izuzev nijekanjem svega spomenutog uopće, ili bilo koje od spomenutih pojedinosti, ukoliko se radi o detaljima, jer negiranje jednog dijela imana jednako je negiranju njegove cjeline. U tim riječima je odgovor haridžijama i mu'tezilama koji tvrde da čovjek koji počini veliki grijeh izlazi iz imana.

SUŠTINA IMANA

Autor navodi citate poznate uleme islamskog ummeta u vezi s imanom, pa kaže: **VJEROVANJE -** na kome se temelje islamski propisi **JE IZGOVOR JEZIKOM I POTVRDA SRCEM. -** tj. iman, u općem smislu sastoji se iz ubjeđenja i potvrde.

DA JE ISTINA SVE ŠTO JE DOŠLO U KUR'ANU I PRENESENO OD RESULULLAHA, S.A.V.S., O ISLAMU I SVE ŠTO JE ON OBJASNIO. - Znaj da se islamska ulema razilazi u definiciji imana. Imam Malik, Šafi'i, Ahmed, El-Evza'i[178] i svi muhaddisi i fakihi, te jedan dio mutekellimina, smatraju da je iman ubjeđenje srcem, potvrda jezikom i primjena ostalim organima. Međutim, mnoge hanefije smatraju da je iman ubjeđenje srcem i potvrda jezikom, kao što navodi autor ovog djela.

---

178 Abdur-rahman b. Amr b. Jahmud el-Evza'i, imam Šama, poznati fakih. Rođen je 88. h.g, po nekima 93. h.g. Prenosi se da je odgovorio na sedamdeset hiljada pitanja. Bio je izuzetno skroman i pobožan. Kada je držao predavanje o budućem svijetu, toliko sugestivan je bio da bi prisutnima potekle suze. Umro je 157. h.g.
Vidi: *Vefejatu-l-e'ajan*, 3/127-128, *Tezkiretu-l-huffaz*, str. 178-183, *Tehzibu-t-tehzib*, 6/38, *Šezeratu-z-zeheb*, 1/241.

Svakako da je ispravnije[179] ono što je zastupao naš veliki imam (Ebu Hanife) i u tome ga slijedio El-Maturidi, da se suština imana sastoji u srčanom ubjeđenju da postoji Allah, dž.š., i da je istina sve s čim je došao Poslanik, s.a.v.s. Što se potvrde jezikom tiče, ona je dodatni a ne temeljni dio koji je Allah, dž.š., naredio da bi čovjek obznanio drugima ono što je u njegovom srcu, zato je izgovor jezikom pokazatelj i uslov da bi se neko mogao smatrati muslimanom i na njega mogli primijeniti islamski propisi, jer je ubjeđenje srcem nutarnje – nevidljivo i mora postojati određena oznaka koja ga čini uočljivim. Međutim, pošto se na izgovoru jezikom temelje šerijatski propisi, na ovom svijetu on predstavlja ubjeđenje, postojalo ono ili ne. Onaj ko povjeruje svojim srcem a to ne potvrdi jezikom, on je vjernik kod Allaha, iako nije vjernik po ovodunjalučkim propisima, a onaj ko ne povjeruje svojim srcem a izjavi vjerovanje jezikom, on je kod Allaha nevjernik iako se smatra vjernikom po ovodunjalučkim propisima.

---

179 Postoje tri mišljenja o ovom pitanju: 1) Mišljenje haridžija i mu'tezila koji smatraju da su djela sastavni dio imana, zato ko izostavi djela, izlazi iz dina. Razilaze se u vezi s pitanjem vječnosti njegovog boravka u Džennetu.

2) Mišljenje murdžija koji smatraju da uopće nema potrebe za djelima, jer je suština uspjeha i spasa u ubjeđenju.

3) Mišljenje ehli sunneta i džema'ata koji smatraju da su i djela neophodna, ali onaj ko ih izostavlja postaje grešnik (fasik) a ne nevjernik (kafir). Pobornici tog mišljenja zauzimaju ispravnu središnju poziciju, te nisu prestrogi kao haridžije i mu'tezile, niti previše blagi kao murdžije.

Zatim se pripadnici ehli sunneta i džema'ata razilaze na dvije grupe: većina ih smatra da su djela sastavni dio imana, a imam Ebu Hanife, r.a, i njegovi sljedbenici u fikhu i ilmu-l-kelamu smatraju da djela nisu sastavni dio imana. Obje strane slažu se da je onaj ko ne posjeduje ubjeđenje nevjernik, a onaj ko izostavi djela - grešnik (fasik). Stoga je razlaz među njima samo formalne naravi.

Opširnije o toj temi pogledaj: Šer*h usul ehlis-sunneti vel-džema'a*, 4/830-851, *El-Iman*, Ibn Tejmijje, str. 281, *Umdetu-l-kari*, 1/102, *Fejdu-l-Bari*, 1/53-59, *Šerh Ibn ebi-l-Izz,* 2/459-478.

Isto tako, djela ne ulaze u sastavni dio imana, jer je iman uslov (za prijem) djela, a uslov je različit od onoga što se uslovaljava. O tome smo opširno govorili u našoj knjizi *Džennetske bašče* (Revdatu-l-džennat).[180]

Autor, Allah mu se smilovao kao da je na to htio ukazati riječima: **VJEROVANJE JE JEDNO -** tj. u svojoj osnovi, što znači da su u osnovi imana potpuno jednaki svi stanovnici nebesa i Zemlje, kao i sve generacije prijašnje i potonje, jer iman u svojoj osnovi jeste vjerovanje u jednoću Stvoritelja i u sve ono što smo dužni vjerovati.

I NJEGOVI SLJEDBENICI SU U OSNOVI (i suštini) **JEDNAKI. -** Jer se osnov imana ne povećava niti smanjuje, zato što je iman čvrsto vjerovanje (potvrda) koje je dostiglo stepen istinskog ubjeđenja i iskrene pokornosti, a u tome se ne može pretpostaviti smanjenje niti povećanje.[181]

180 Kraće djelo autora o temeljima vjerovanja u kome je sakupio i sažeo najpoznatije glose iz oblasti tevhida koje su se izučavale u medresama njegovog doba. Autor je, u ovom djelu, pokušao potkrijepiti svako mišljenje dokazima iz Kur'ana i sunneta, jer spomenuta djela iz akaida (*El-Fikhu-l-ekber, Akaidu-t-Tahavi, Akaidu-n-Nesefi, Akaidu-s-Senusi* i *Akaidu nukajeti-s-Sujuti*) nisu sadržavala kur'ansko-sunnetske dokaze za svoje stavove. To je bio glavni povod za autorovo pisanje ovog djela, kako sam ističe u uvodu. Ovo djelo je napisano na arapskom jeziku i još se nalazi u rukopisu. Međutim, štampan je njegov prijevod na bosanski jezik.

181 Ovo pitanje je u vezi s razlazom uleme o pitanju definicije imana, o kome smo već govorili, kazavši da je razlaz između Ebu Hanife i većine islamske uleme (džumhur) samo formalne naravi i ne uzrokuje neispravnost u vjerovanju. Po imamu Ebu Hanifi smanjivanje i povećavanje biva u rezultatima imana, kao što je rekao imam Tahavija: "A oni se razlikuju po stepenu bogobojaznosti, pobožnosti, suprotstavljanju grijesima i slijeđenju prioriteta. Isto tako se prenosi od nekolicine alima prve generacije muslimana da su rekli: "Iman se povećava pokornošću, a smanjuje grijesima. Međutim, Kur'an, nedvosmisleno ukazuje na to da se iman povećava. Allah, dž.š., kaže: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah

A što se tiče Allahovih, dž.š., riječi:

وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

"...a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im povećavaju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju." (*El-Enfal*, 2) i drugih sličnih ajeta, to se odnosi na okolnosti imana prilikom silaska objave, ili na njegove rezultate i jačinu njegovog značenja, ili na njegovu jačinu i slabost. Na to ukazuje autor riječima:

RAZLIKA MEĐU NJIMA - među mu'minima, tj. razlika u osobinama imana, kao što je njegova: težina, jačina i svjetlost, kao što je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

لو وزن إيمان أبي بكر و إيمان أمتي لرجح عليهم

---

spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im povećavaju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju." (*El-Enfal*, 2) "A kad bude objavljena neka sura, ima ih koji govore: "Kome je od vas ova povećala vjerovanje?" Što se tiče vjernika, njima je povećala vjerovanje, i oni se raduju." (*Et-Tevbe*, 124) "one kojima je, kada su im ljudi rekli: "Neprijatelji se okupljaju zbog vas, treba da ih se pričuvate!" – to povećalo vjerovanje, pa su rekli: "Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar!" (*Alu Imran*, 173) Takođe se prenose mnoge izjave ashaba i prvih generacija muslimana u kojima se spominje smanjivanje i povećavanje imana. Jedna od njih je izjava Ebu Derda'a, r.a., koji kaže: "U razboritost čovjeka spada da preispituje svoj iman i razloge njegovog smanjenja, kao što u njegovu razboritost spada briga o tome da li se njegov iman povećava ili smanjuje." Omer, r.a., bi imao običaj kazati ashabima: "Hajde da povećamo naš iman!" pa bi oni spominjali Allaha, dž.š. A Ibn Mes'ud bi u svojoj dovi, između ostalog govorio: "Allahu dragi, povećaj nam iman, jekin (ubjeđenje) i razboritost." Mi smo, svakako, dužni da ih slijedimo u tome i da se ne upuštamo u raspravu o ovom pitanju više nego što se prenosi od njih, a Allah najbolje zna. Vidi: *Šerh Ibn ebi-l-Izz*, 2/481-482.

"Kada bi se izvagao iman Ebu Bekra i iman ostalog mog ummeta prevagnuo bi iman Ebu Bekra."[182] Ili hadis u kome se kaže:

يخرج من النار من كان في قلبه وزن كذا من الإيمان

"Iz Džehennema će izaći svako onaj u čijem srcu bude makar "ovoliko" imana."[183] U ovim hadisima je jasan dokaz da se razlikuju nagrade za iman. **JE U STRAHOPOŠTOVANJU I BOGOBOJAZNOSTI, UDALJAVANJU OD NASTRANOSTI I SLJEĐENJU PRIORITETA. -** Međutim, ukoliko su ljudi jednaki u osnovi nečega, to ne mora da znači da su jednaki u tome kada je riječ o ostalim pitanjima. To slikovito navodi Ebu Hanife, r.a., u djelu *El-Alim ve-l-muteallim*[184] kada kaže: "Naš iman je potpuno identičan imanu

182 Ovaj hadis navodi imam Gazali u *Ihjau*, a Iraki o tom hadisu kaže: "Prenosi ga Ibn Adijj od Ibn Umera, a sened mu je da'if (slab). Prenosi ga i Bejheki u svom djelu *Eš-Šu'ab* ali kao (mevkuf) riječi Umera sa sahih senedom. Vidi: *Ihja' ulumi-d-din*, 1/52.

Navodi ga i imam Ševkani u svom djelu *El-Fevaid*, i kaže: "Ovaj hadis ima sahih sened kao riječi Umera, a kao riječi Poslanika s.a.v.s., daif." Vidi: *El-Fevaidu-l-medžmu'a*, str. 335.

183 Prenosi imam Buhari u *Sahihu,* poglavlje o imanu, hadis broj 2.288, sa sljedećim tekstom:

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ شَعِيرَةٍ مِنْ خَيْرٍ وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ بُرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَفِي قَلْبِهِ وَزْنُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ قَالَ أَبُو عَبْد اللهِ قَالَ أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِيمَانٍ مَكَانَ مِنْ خَيْرٍ*

"Iz Dženneta će izaći svako onaj ko je izgovorio Kelime-i-šehadet i unjegovom srcu se našlo dobra težine ječmenog zrna, iz Dženneta će izaći svako onaj ko je izgovorio Kelime-i-šehadet i u njegovom srcu se našlo dobra težine još manjeg zrna, iz Dženneta će izaći svako onaj ko je izgovorio Kelime-i-šehadet i u njegovom srcu se našlo dobra težine jednog zrna praha." U drugom rivajetu stoji "našlo imana" umjesto "našlo dobra". Vidi: *Fethu-l-Bari*, 1/1

184 Djelo *El-Alim ve-l-muteallim* pripisuje se Ebu Hanifi, r.a., i u njegova djela ga svrstava većina onih koji su pisali o Ebu Hanifi. To je poznato

meleka, jer smo mi povjerovali u jednoću Allaha, dž.š., i Njegovo gospodarstvo svime postojećim i u sve ono što je od Njega došlo. U sve to su vjerovali i poslanici i vjerovjesnici, te mi vjerujemo u isto ono što su vjerovali oni, a oni imaju daleko više sevapa zbog imana i svih ostalih ibadeta, jer ih je Allah, dž.š., odlikovao nad ostalim ljudima poslanstvom i njihov govor, namaz i sva ostala djela nad djelima drugih ljudi, jer su oni vođe i povjerenici Allaha, dž.š. Zato ih niko od ljudi ne može dostići u ibadetu strahopoštovanju i pokornosti."[185]

U tom smislu je i prednost pojedinih vjernika nad drugima u stepenu bogobojaznosti.

SVI MU'MINI SU (EVLIJE) PRIJATELJI MILOSTIVOG. – Allah, dž.š., kaže:

ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ

"Allah je zaštitnik onih koji vjeruju i On ih izvodi iz tmina na svjetlo..." (*El-Bekare*, 257)

---

djelo i ima svoju naučnu vrijednost zato što je obuhvatilo razna akaidska pitanja koja su bila aktuelna u to doba. Međutim, sve predaje ovog djela se svode na Mukatila Hafsa b. Muslima es-Semerkandija kojeg Ibn Mehdi smatra lašcem, a Ebu Kutejbe veoma slabim. Es-Sulejmani za njega kaže da se ubraja među one koji su izmišljali hadise. Vidi: *Mizanul-i'tidal*, 1/557.

Autor djela *Fejdu-l-Bari* izričito tvrdi da to djelo nije napisao Ebu Hanife. Vidi: *Fejdu-l-Bari*, 1/59.

Pogledaj mišljenje Kal'adžija i Nedevija koji su obradili ovo djelo u jednom od njegovih izdanja u uvodu spomenutog izdanja koje je štampala štamparija *El-Huda* u Halepu 1392. h. g.

185 Ovaj tekst je sastavljen iz nekoliko citata spomenutog djela koje sam našao na sljedećim stranicama u obradi Kal'adžija i Nedevija: 58, 60, 65.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَأَنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾

"...zato što je Allah zaštitnik onih koji vjeruju i što nevjernici zaštitnika nemaju." (*Muhammed*, 11) A riječ *velijj* je izvedena iz riječi *velajet* sa *fethom* na *vavu*, što je suprotno neprijateljstvu. Jedni smatraju da se ova riječ čita *vilajet* sa *kesrom* na vavu što je također ispravno a imaju isto značenje. Drugi smatraju da *velajet* znači pobjeda, a *vilajet* znači *vladavina*. Ukratko, vjernici su Allahovi prijatelji i On je njihov prijatelj.

NAJBOLJI MEĐU NJIMA JE ONAJ KO JE NAJPOKORNIJI I KO NAJBOLJE SLIJEDI KUR'AN. - tj. najbolji vjernik je onaj koji je najpokorniji Allahu i koji najviše slijedi Kur'an i on je nabogobojazniji. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ

"Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji..." (*El-Hudžurat*, 13) A Poslanik, s.a.v.s., kaže:

لاَ فَضْلَ لعَرَبيٍّ عَلَى أَعْجَميٍّ وَلاَ لعَجَميٍّ عَلَى عَرَبيٍّ وَلاَ لأَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدَ وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ إِلاَّ بِالتَّقْوَى النَاس من أدم و آدم من تراب

"Nikakve prednosti nema Arap nad nearapom, niti nearap nad Arapom, niti bjelac nad crncem, niti crnac nad bijelcem, izuzev u bogobojaznosti. Svi su ljudi od Adema, a Adem je od prašine."[186] U ovom hadisu je jasan dokaz da je polemika o tome da li je vredniji saburli siromah ili zahvalan bogataš - bespotrebna.

---

186 Prenosi imam Ahmed u *Musnedu*, 5/411, sa sljedećim riječima: "O ljudi! Zaista je vaš Gospodar jedan. Zaista Arap nema nikakve prednosti nad nearapom, niti nearap nad Arapom, niti crveni nad crnim, niti crni nad crvenim, izuzev u bogobojaznosti..." Za ovaj hadis šejh Šu'ajb el-Arnaut kaže: "Njegovi prenosioci su pouzdani, a sened sahih." Vidi; *Šerh Ibn ebi-l-Izz*, 2/510.

IMAN (VJERA) JE VJEROVANJE U ALLAHA, MELEKE, OBJAVE, VJEROVJESNIKE, SUDNJI DAN I DA JE ODREĐENJE – DOBRO I ZLO, SLATKO I GORKO - OD ALLAHA. - Veznik *i* je ponovljen prilikom spomena vjerovanja u određenje radi naglašavanja posebnog značaja ovog dijela imana.

VJERUJEMO U SVE OVO. NE PRAVIMO NIKAKVE RAZLIKE IZMEĐU ALLAHOVIH VJEROVJESNIKA. - U pogledu njihovog poslanstva ljudima od strane Allaha, dž.š. Ne pravimo razliku među njima tako što neke prihvatamo a druge odbijamo, nego vjerujemo u sve njih i **SVJEDOČIMO SVIMA DA JE ISTINA SVE ONO ŠTO SU PRENIJELI OD OBJAVA -** jer onaj ko povjeruje u neke od njih a zaniječe druge, ustvari niječe sve. Allah, dž.š., kaže:

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُواْ بَيۡنَ ٱللَّهِ
وَرُسُلِهِۦ وَيَقُولُونَ نُؤۡمِنُ بِبَعۡضٖ وَنَكۡفُرُ بِبَعۡضٖ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُواْ
بَيۡنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ حَقّٗاۚ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ
عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿١٥١﴾

"Oni koji u Allaha i poslanike Njegove ne vjeruju i žele da između Allaha i poslanika Njegovih u vjerovanju naprave razliku, i govore; U neke vjerujemo, a u neke ne vjerujemo, i žele da između toga nekakav stav zauzmu – oni su zbilja pravi nevjernici; a Mi smo nevjernicima pripremili sramnu patnju." (*En-Nisa*, 150, 151)

POČINITELJI GRIJEHA

Zatim autor navodi njihove stavove o pitanju počinitelja velikih grijeha, pa kaže:

POČINITELJI VELIKIH GRIJEHA UMMETA MUHAMMEDA, S.A.V.S. - ovdje se govori o počiniteljima velikih grijeha ummeta Muhammeda, s.a.v.s., što znači da status grešnika iz redova prijašnjih naroda nije isti. **NEĆE OSTATI VJEČITO U DŽEHENNEMU AKO UMRU VJERUJUĆI U ALLAHA JEDNOGA, PA I AKO SE NE POKAJU PRIJE SMRTI. –** Jer, uopće nije sporno da pokajanje briše grijehe, nego je sporno pitanje onog ako se ne pokaje. Ove riječi su direktan odgovor haridžijama koji smatraju da svi grijesi predstavljaju širk. Pojedini među njima smatraju da su samo veliki grijesi kufr, za razliku od malih. Ove riječi, isto tako, predstavljaju odgovor i mu'tezilama koji smatraju da počinitelji velikog grijeha izlazi iz imana. **AKO SE SRETNU SA ALLAHOM VJERUJUĆI U NJEGA, ONI SU U NJEGOVOJ MILOSTI I ODREDBI. AKO HOĆE DA IM OPROSTI, OPROSTIT ĆE IM, SVOJOM DOBROTOM, KAO ŠTO KUR'AN KAZUJE:**

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ

"ALLAH SIGURNO NEĆE OPROSTITI DA NJEMU DRUGE SMATRAJU RAVNIM, A OPROSTIĆE MANJE GRIJEHOVE OD TOGA KOME ON HOĆE." (*En-Nisa'*, 48 i 116)

Oprost koji je vezan za Allahovu, dž.š., volju odnosi se na sve grijehe izuzev širka, kako se jasno vidi iz ovog ajeta.

AKO HOĆE DA IH KAZNI, KAZNIĆE IH VATROM, - shodno njihovim grijesima **SVOJOM PRAVEDNOŠĆU -** jer On raspolaže Svojim vlasništvom kako hoće. Ove riječi predstavljaju direktan odgovor podlim murdžijama koji smatraju da mu'min ne može dospjeti u Vatru.

ZATIM ĆE IH IZBAVITI IZ NJEGA, SVOJOM MILOŠĆU I ZAGOVORNIŠTVOM ZAGOVORNIKA POKORNIH - kao npr. poslanici, vjerosvjesnici, alimi i dobri ljudi, kao što na to ukazuju ajeti i hadisi o šefa'atu koje smo već citirali.

Iz ovih riječi se jasno razumije da će počinitelji velikih grijeha izaći iz Džehennema, što predstavlja jasan odgovor mu'tezilama koji smatraju da će počinitelji velikih grijeha ostati vječno u njemu.

A ONDA IH POSLATI U DŽENNET - Kazna u Džehennemu, a zatim izbavljenje iz njega i uvođenje u Džennet je zato **JER ALLAH ŠTITI ONE KOJI GA PRIZNAJU. -** Dakle, Allah je zaštitnik vjernika, bili oni pokorni ili nepokorni.

NE IZJEDNAČAVA IH NA OVOM I ONOM SVIJETU S ONIMA KOJI GA NEGIRAJU, KOJI SE UDALJAVAJU OD NJEGOVE UPUTE I KOJI NISU POSTIGLI NJEGOVU NAKLONOST. - Jer su dokazi koji niječu istovjetnost nevjernika sa vjernicima, jasni. Allah, dž.š., kaže:

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَأَنَّ ٱلْكَـٰفِرِينَ لَا
مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾

"...zato što je Allah zaštitnik onih koji vjeruju i što nevjernici zaštitnika nemaju." (*Muhammed*, 11)

أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ

"Misle li oni koji čine zla djela, da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!" (*El-Džasija*, 21)

أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ

"…zar ćemo muslimane s nevjernicima izjednačiti?!" (*El-Kalem*, 35)

أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلۡمُفۡسِدِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلۡمُتَّقِينَ كَٱلۡفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

"Zar ćemo postupiti s onima koji vjeruju i čine dobro kao s onima koji prave nered na zemlji, ili, zar ćemo postupiti s onima koji se grijeha klone isto kao i s grešnicima?" (*Sad*, 28)

ALLAHU, ZAŠTITNIČE ISLAMA I NJEGOVIH SLJEDBENIKA, UČVRSTI NAS U ISLAMU SVE DOK TE NE SRETNEMO SA NJIM U SRCIMA SVOJIM. - Ovu dovu autor navodi ugledajući se na Poslanika, s.a.v.s. U hadisu koji prenosi Enes, r.a., stoji da je Poslanik, s.a.v.s., često učio:

يا ولي الإسلام و أهله مكني بالإسلام حتي ألقاك عليه

"O Zaštitniče islama i njegovih sljedbenika, učvrsti me u njemu sve dok te ne sretnem sa njime."[187] Sličnu dovu je činio i Jusuf, a.s., kada je rekao:

فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَنتَ وَلِيِّۦ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ تَوَفَّنِي مُسۡلِمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠١﴾

"O Stvoritelju nebesa i Zemlje, Ti si Zaštitinik moj i na ovom i na onom svijetu; daj da umrem kao musliman i pridruži me onima koji su dobri!" (*Jusuf*, 101)

Zatim autor pojašnjava stavove uleme o pitanju ophođenja prema pripadnicima naše kible, pa kaže:

SMATRAMO DA SE NAMAZ MOŽE OBAVITI ZA SVAKIM SLJEDBENIKOM KIBLE, DOBRIM I LOŠIM. - jer

187 Prenosi El-Hejsemi u djelu *Medžme'u-z-zevaid* (10/176) sa sljedečim tekstom: "O Zaštitniče islama i njegovih sljedbenika učvrsti me u islamu sve dok te sa njim ne sretnem!" Zatim El-Hejsemi kaže: "Prenosi ga Taberani u *El-Evsatu* i kaže da su njegovi prenosioci pouzdani."

sustezanje od namaza za njima vodi u novotariju po kojoj se počinioci velikih grijeha smataraju nevjernicima, što, svakako, nije ispravno. Zato je neko rekao: "Ko ostavi džumu i namaz u džematu za imamom grješnikom taj je novotar (mubtedi'), prema većini uleme. Ispravno je da za njime klanja i poslije toga ne obnavlja svoj namaz, jer su ashabi klanjali za imamima grešnicima, džumu i ostale namaze, a nisu ih obnavljali.

DŽENNAZU TREBA KLANJATI SVAKOM MU'MINU, DOBROM ILI LOŠEM - Zato što nam je naređeno da činimo dovu za pripadnike kible, a dženaza namaz umrlom je dova. Poslanik, s.a.v.s., naredio je da se klanja dženaza namaz Maizu koji je počinio zinaluk i nakon toga kamenovan. A što se tiče ne klanjanja dženaze namaza razbojnicima i hajducima, ukoliko budu ubijeni u tom stanju, to je zbog toga što oni spadaju u one koji su prokleti, a dova je oprečna prokletstvu. Isti tretman ima i onaj koji nered na zemlji čini, te se ni njemu ne klanja dženaza.

NIKOGA, - određenog po njegovom imenu, **NE SMJEŠTAMO U DŽENNET NITI U DŽEHENNE -** Tj. nećemo reći da je taj i taj u Džennetu ili Džehennemu, jer to predstavlja gajb (nepoznato) a gajb se može spoznati samo objavom, a objave, nakon Poslanika, s.a.v.s., nema. Zatim, u obzir se uzima krajnje stanje čovjeka s kojim će završiti boravak na ovom svijetu.

NIKOGA NE PROGLAŠAVAMO NEVJERNIKOM, MUŠRIKOM I MUNAFIKOM, AKO SE OD NJEGA TAKO NEŠTO OTVORENO NE POJAVI - ili nešto što na to jasno upućuje.

PREPUŠTAMO, USTVARI, NJIHOVU NUTRINU ALLAHU - jer Poslanik, s.a.v.s., rekao je:

نحن نحكم بالظواهر والله يتولى السرائر

"Mi sudimo po vanjskim pokazateljima, a Allahu pripada nutrina (skriveno)."[188]

188 Navodi ga Ševkani u djelu *El-Fevaidu-l-medžmu'a* i kaže: "Velikani usulu-l-fikha ga uzimaju kao dokaz, a nema nikakve osnove." Vidi: *El-Fevaidu-l-medžmu'a*, str. 200.

Isto tako, nama je zabranjeno da sumnjamo i slijedimo ono za što nemamo dokaza. Allah, dž.š., kaže:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ

"Ne povodi se za onim što ne znaš!" (*El-Isra'*, 36.)

NIKO OD SLJEDBENIKA MUHAMMEDA, S.A.V.S., NE MOŽE BITI KAŽNJEN SMRĆU, OSIM AKO TO PO PRAVDI ZASLUŽUJE - tj. ako to islam nalaže, kao što je *kisas* (krvna osveta), odmetništvo od vjere, i razbojništvo koje zaslužuje smrtnu kaznu po šerijatu.

POKORNOST VLADARU

Zatim, autor navodi njihove izreke u vezi sa pokornosti vladaru, pa kaže: **SMATRAMO DA SE NE TREBA BUNITI PROTIV NAŠIH HALIFA I UPRAVLJAČA, -** osim onih koji se silom nametnu a nisu dobili prisegu odgovarajućih članova zajednice (*ehlu-lhalli ve-l-akdi*) **ČAK I AKO POGRIJEŠE. -** jer Poslanik, s.a.v.s., kaže:

قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ إِلاَّ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

"Ako neko od vas vidi nešto loše kod svoga emira, neka se strpi, jer ko se odvoji od džemata i u tom stanju umre, umro je džahilijjetskom smrću."[189] U drugom rivajetu stoji:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ *

"Ko se odvoji od džemata samo pedalj, skinuo je ogrlicu islama sa svoga vrata."[190]

Zatim, otkazivanje poslušnosti emiru grešniku (nepravedniku) prouzrokuje daleko veću štetu nego što su njegovi grijesi. Pored toga, strpljenjem na njihove greške brišu se grijesi i povećavaju sevapi, jer Allah, dž.š., je dao da oni zavladaju nama zbog naših loših djela. Allah, dž.š., kaže:

---

189 Prenosi imam El-Buhari u *Sahihu*, *Poglavlje o neredima*, hadis broj 7.053. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 13/5,251. i Muslim u *Sahihu*, *Poglavlje o vladavini*, hadis broj 1.849. Vidi *Sahih Muslim,* 3/1477.

190 Ovaj rivajet prenosi Ebu Davud u *Sunenu,* hadis broj 4.758, sa sljedećim tekstom: "Ko se udalji od džemata samo za pedalj, skinuo je ogrlicu islama sa svoga vrata." Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 5/118. Autor *Avnu-l-ma'buda* na kraju svog komentara ovog hadisa kaže: "Munziri se nije izjasnio o pitanju statusa ovog hadisa." Vidi: *Avnu-l-ma'bud*, 13/102.

وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٖ فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖ

“Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijehova koje ste zaradili, a On mnoge i oprosti.” (*Eš-Šura*, 30.)

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعۡضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعۡضَۢا بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ

“Tako isto Mi prepuštamo vlast jednim silnicima nad drugim zbog onoga što su zaradili.” (*El-En’am*, 129.) Zato smo dužni da što više istigfar donosimo, tevbu činimo i ispravljamo svoja djela, jer ako ljudi hoće da se riješe nepravde nepravednog vladara, neka ostave nepravdu među sobom. Prenosi se od Malika b. Dinara[191] da je u jednoj od Allahovih, dž.š., knjiga stajalo: “Ja sam Allah, vladar svih vladara. Srca vladara su u Mojoj ruci. Ko Meni bude pokoran, Ja ću dati da mu oni budu milost, a ko Meni bude neposlušan, Ja ću dati da mu oni budu kazna. Zato, nemojte trošiti vrijeme grdeći vladare, nego se Meni pokajte, pa ću Ja učniniti da budu naklonjeni vama.”[192]

191 Malik b. Dinar Ebu Jahja el-Basri. Svrstava se u prvake među tabi’inima. Bio je jedan od poznatih prepisivača Kur’ana. Rođen je za života Ibnu Abbasa, a čuo je hadis od Enesa b. Malika. Bio je čuven po svojoj skromnosti i pobožnosti. Prenosi se da je rekao: “Kamo sreće da mi je nafaka data u kamenu, da ja iz njega si{em. Ne bi se za drugim okrenuo sve do svoje smrti.” Za njega je Sulejman et-Tejmi rekao: “Nisam zapamtio nikog skromnijeg od Malika b. Dinara.” Umro je 127. h.g, po nekima 130.

192 Ove riječi se pripisuju Poslaniku, s.a.v.s., ali to nije tačno. Prenosi Hejsemi i kaže: “Prenosi ga Taberani u *El-Evsatu*, a u njegovom senedu se nalazi Ibrahim b. Rašid koji je nepouzdan (metruk). Vidi: *Medžme’u-z-zevaid*, 5/249.

Na marginama rukopisa uz ove riječi stoji sljedeća opaska: “Neko je rekao: “Šezdeset godina sa nepravednim imamom je bolje nego jedna noć bez imama.” Zato što je nepravda jedna od nedaća zbog koje se praštaju grijesi, strpljenjem na nepravdi se povećavaju sevapi, u nepravdi se ljudi vraćaju i kaju Allahu, dž.š., i od Njega oprost traže. Isti

NE MOLIMO SE ALLAHU PROTIV NJIH, - zato što smatramo da u dovi protiv njih nema nikakve koristi. Prenosi se da su neki ljudi otišli do Malik b. Enesa i požalili mu se na Jusufa b. Hadždžadža,[193] a zatim mu rekli:

عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ قَالَ أَتَيْنَا أَنَسَ بْنَ مَالِك فَشَكَوْنَا إِلَيْهِ مَا نَلْقَى مِنَ الْحَجَّاجِ فَقَالَ اصْبِرُوا فَإِنَّهُ لاَ يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلاَّ الَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتَّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ سَمِعْتُهُ مِنْ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *

je slučaj i sa nepravdom od strane neprijatelja. Zato Allah, dž.š., omogućuje mnogim nasilnicima (nepravednicima) da dođu na vlast."

193 Hadždžadž b. Jusuf b. el-Hakem es-Sekafi ebu Muhammed, čuveni vojskovođa, znalac i govornik. Rođen je i odrastao u Taifu, a zatim se preselio u Šam (Siriju) gdje se pročuo među vojnicima te ga je Abdul-Melik b. Mervan postavio za glavnokomandujućeg svoje vojske i naredio mu da se bori protiv Abdullaha b. Zubejra. On odlazi u Hidžaz na čelu ogromne vojske i ubija Abdullaha i potpuno poražava njegovu vojsku. Abdul-Melik ga postavlja za namjesnika Mekke, Medine i Taifa. Zatim je ugušio pobunu u Iraku i uspio da zadrži svoj položaj dvadeset godina. Sagradio je grad Vasit koji se nalazi između Kufe i Basre. Svi historičari se slažu da je bio krvolok. Za njega autor djela *Sijer Ealami-n-nubela'* kaže: "Imao je dobrih djela koja su se potpuno utopila u moru njegovih grijeha. Neka mu Allah sudi. U svakom slučaju, bio je pripadnik tevhida, a bilo je dosta silnika i nepravednika među vladarima i namjesnicima sličnih njemu." Jakut el-Hamevi kaže: "Abdul-Vehhab es-Sekafi je spomenuo Hadždžadža i rekao: "Vi spominjete samo loše strane. A zar ne znate da je on prvi koji je kovao novac na kojem je pislao "Lailahe illallah Muhammedun resulullah" i prvi ko je sagradio grad nakon ashaba u islamu. Zatim, da je jedna muslimanka, zarobljena u Indiji, povikala: "O Hadždžadžu!" Ta vijest je došla do njega te je povikao: "Odazivam ti se! Odazivam ti se!" i potrošio sedam miliona dirhema dok je osvojio Indiju i spasio tu muslimanku. Umro je 95. h.g. Opširnije o njemu pogledaj: *Mu'džemu-l-buldan*, 8/382, *Vefijjatu-l-e'ajan*, 2/29-54, *Sijeru'alami-n-nubela'*, 4/343, *Tehzibu-t-tehzib*, 2/210-213.

"Zar nećeš zamoliti Allaha, dž.š., da nam pomogne protiv njega?" On im tada reče: "Strpite se! Tako mi Allaha, onaj koji će doći poslije njega još je gori. To sam čuo od vašeg Poslanika"[194] Uistinu je tako i bilo, jer je Hadždžadž, iako je bio nepravedan i fesad činio, predvodio muslimane na hadždžu, u obavlajnju ibadeta slijedio ashabe, sam vazio za vrijeme džume i imamio klanjačima. Zatim se, nakon njega, raširilo neznanje među vladarima i namjesnicima, te su počeli oponašati nemuslimane u nošnji i nositi svilu, zlato i slično, zatim se odavati raznim zabavama koje su bile poznate vladarima silnicima, te ostavljati hutbe za vrijeme džume namaza i obraćanje na Arefatu.

NITI SE POVLAČIMO OD POSLUŠNOSTI PREMA NJIMA. - Jer to vodi u totalnu neposlušnost ostalog svijeta i može prouzrokovati veliki nered i oslabiti snagu muslimana, što njihovi neprijatelji vrlo lahko mogu iskoristiti.

SMATRAMO DA JE POSLUŠNOST PREMA NJIMA DIO POKORNOSTI PREMA ALLAHU I STROGA OBAVEZA. - Allah, dž.š., kaže:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ

"O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim." (*En-Nisa'*, 59) Poslanik, s.a.v.s., kaže:

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى

194 Prenosi imam Buhari u *Poglavlju o neredima*, hadis broj 7.068, sa sljedećim tekstom: "Zubejr b. Adijj kaže: "Došli smo kod Enesa b. Malika i požalili mu se na Hadždžadža, pa je rekao: "Strpite se, jer vam neće doći vrijeme a da nije gore od prethodnog, sve dok ne sretnete svoga Gospodara. To sam čuo od vašeg Poslanika, s.a.v.s." Vidi: *Fethu-l-Bari*, 13/22.

اللهَ وَمَنْ أَطَاعَ أَمِيرِي فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ عَصَى أَمِيرِي فَقَدْ عَصَانِي *

"Ko se pokori meni pokorio se Allahu, a ko prema meni bude neposlušan, on je neposlušan prema Allahu. Ko se pokori namjesniku (emiru), pokorio se meni, a ko bude neposlušan prema namjesniku, on je neposlušan prema meni."[195]

MOLIMO SE ALLAHU ZA NJIH, NJIHOVO POPRAVLJANJE I UPUĆIVANJE, TE ZA NJIHOVO ZDRAVLJE. Ta dova ima višestruk značaj i ako bude uslišana, onda će se taj hajr proširiti sa vladara i na njegove podanike, on će ih zavoljeti i neće moći dozvoliti nepravdu nad njima.

Ukoliko se vladari i namjesnici poprave u vjeri, to će uzrokovati povratak ostalih muslimana vjeri, jer će to oni od njih tražiti i tako zaraditi veliku nagradu kod Allaha, dž.š., i lijepu spomen kod ljudi. A ukoliko njihovo zdravlje bude dobro, to će im pomoći da lakše obave emanet kojim ih je Allah, dž.š., zadužio povjeravanjem uprave nad drugima. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

السلطان راع على الناس و هو مسؤول عنهم

"Vladar je čuvar naroda i on je odgovoran za njih."[196]

PRISTAJEMO UZ SUNNET I DŽEMA'AT. Jer je u slijeđenju sunneta i džema'ata uputa, a u odstupanju od njih zabluda.

ČUVAMO SE SKRETANJA, RAZILAŽENJA I PODVAJANJA - jer je Allah, dž.š., rekao:

---

195 Prenosi imam Buhari u *Sahihu*, u poglavlju o propisima (*El-ahkam*), hadis broj 7.137. Vidi *Fethu-l-Bari*, 13/111. Isti hadis prenosi i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju o namjesništvu, hadis broj 1.835. Vidi: *Sahih Muslim*, 3/1.466.

196 Ovaj hadis nisam pronašao u literaturi do koje sam mogao doći, ali njegovo značenje odgovara hadisu: "Svi ste vi pastiri, i svako će odgovarati za svoje stado."

وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلۡهُدَىٰ وَيَتَّبِعۡ غَيۡرَ سَبِيلِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصۡلِهِۦ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرًا

"Onoga ko se suprotstavi Poslaniku, a poznat mu je pravi put, i koji pođe putem koji nije put vjernika, pustićemo da čini šta hoće, i bacićemo ga u Džehennem, - a užasno je on boravište!" (*En-Nisa'*, 115) A Poslanik, s.a.v.s., rekao je:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ *

"Ko odstupi od džema'ata makar pedalj, on je skinuo ogrlicu islama sa svoga vrata."[197]

وَيَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَمَنْ شَذَّ شَذَّ إِلَى النَّارِ *

"Allahova je pomoć sa džema'atom, a ko se odvoji on će odvojen biti i u vatri."[198] To zbog toga što je pravac pripadnika sunneta i džema'ata jedan od Allahovih, dž.š., dokaza koji upućuju na sigurno znanje. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أُمَّتِي لاَ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ *

197 Ranije smo naveli izvore ovog hadisa.

198 Prenosi imam Tirmizi u *Sunenu*, u *Poglavlju o neredima*, hadis broj 2.255 sa sljedećim tekstom: "Zaista Allah, dž.š, neće dozvoliti da se ummet Muhammeda, s.a.v.s., složi u zabludi. Allahova pomoć je sa džema'atom, a onaj ko se odvoji on će odvojen biti i u vatri." Zatim je Tirmizi rekao: "Ovaj je hadis garib sa ovim senedom". Autor djela *Tuhfetu-l-ahvezi* kaže: "Ovaj hadis je daif, ali ima više rivajeta koji ga podržavaju." Vidi: *Tuhfetu-l-ahvezi*, 6/386 i *Es-Sunne libn ebi Asim*, 140-43.

“Moj ummet se nikada neće složiti u zabludi.”[199] Zato je odstupanje od sunneta i džema’ata novotarija i zabluda.

VOLIMO PRAVEDNE I POVJERLJIVE, - a oni su pripadnici ehli-sunneta i džema’ata, zatim oni, od ummeta, koji ih budu slijedili, te pravedni vladari. Zato je ljubav prema njima znak potpunog imana i iskrene predanosti Allahu, dž.š., jer ona u sebi sadrži ljubav prema Allahu i Njegovom Poslaniku. A Allah voli dobročinitelje, one koji se kaju i one koji se redovno čiste. A u potpunu ljubav prema Allahu, dž.š, spada i voljeti one koje Allah, dž.š., voli, jer onaj koji nekog voli, voli i ono što on voli, mrzi ono što on mrzi, prijateljuje sa onim s kojim on prijateljuje i mrzi onoga koga on mrzi. On je, dakle, saglasan sa svojim voljenim u svakoj situaciji.

NE VOLIMO NASILNIKE I IZDAJNIKE. - To su oni koji vole razlaz i neposlušnost i nepravedni vladari. Allah, dž.š., ne voli izdajnike, niti one koji nered čine i one koji se ohole. Mi ih, isto tako, ne volimo i mrzimo, kako bismo udovoljili Allahu, dž.š. Ljubav i mržnja prema njima zavisi od njihovih pozitivnih i negativnih osobina. Tako se u jednom čovjeku može nalaziti uzrok ljubavi i mržnje, prijateljstva i neprijateljstva, te se on može voljeti iz jednog razloga, a mrziti iz drugog, a prevladava ono što je jače. Isto tako, Allah, dž.š., nešto kod svog roba voli a drugo ne voli. Poslanik, s.a.v.s., prenoseći od svoga Gospodara, kaže:

وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ و لا بد له منه*

[199] Prenosi Ibn Madže u *Poglavlju o neredima*, hadis broj 3.950, sa sljedećim tekstom: “Zaista se moj ummet neće suglasiti u zabludi. Ako vidite razlaz među muslimanima, držite se većine.” Ovaj hadis se prenosi sa više seneda, ali svi su slabi. Vidi: *Sunen b. Madže*, 2/303.

Prenosi Ibn Ebu Asim u djelu *Es-Sunne* sa više seneda, a El-Albani kaže da je hasen. Vidi: *Kitabu-s-Sunne*, 1/41-44.

Ovaj hadis, takođe, prenosi i El-Hakim u *Mustedreku*, ali kao izreku Ibn Mes’uda i kaže da je sahih i da odgovara uslovima Buharije i Muslima. Vidi: *El-Mustedrek*, 2/488.

“Ni u čemu se ne dvoumim kao u pogledu uzimanja duše Mome robu vjerniku koji ne voli smrt, a ja ne volim da ga uznemirim, ali to mu se mora dogoditi.”[200]

TVRDIMO DA ALLAH ZNA ISTINU I ONOGA ŠTO JE NAMA NEJASNO PO NAŠEM ZNANJU. - Ove riječi su potvrda i pojašnjenje onoga što je već rečeno, da je ispravan u vjeri samo onaj ko se u potpunosti preda Allahu i Njegovom Poslaniku i znanje o nečemu što mu nije jasno prepusti onome ko ga zna, jer onaj koji govori o nečemu bez znanja, slijedi samo svoje strasti. A Allah, dž.š., kaže:

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ

“A zar je iko gore zalutao od onoga koji slijedi strast svoju, a ne Allahovu uputu?” (*El-Kasas*, 50)

قُلِ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا۟ ۖ لَهُۥ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ

“Reci: Allah najbolje zna koliko su ostali; tajne nebesa i Zemlje jedino On zna.” (*El-Kehf*, 26)

قُل رَّبِّىٓ أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ

“Reci; “Gospodaru mome je dobro poznat njihov broj, samo malo njih to zna.” (*El-Kehf*, 22) To zbog toga što rješavanje svih problema nije moguće, zato je neophodne znanje o tome prepustiti Allahu i čvrsto vjerovati u istinitost svega onoga što se prenosi od Allaha i Poslanika. Svi znamo da je ljudski razum nemoćan da spozna sve ljudske tajne i mudrosti, a kako je tek sa Allahovim, dž.š., tajnama i mudrostima?

Zatim, imam Tahavija navodi citate islamske uleme o obaveznosti prihvatanja onoga što je vjerodostojno preneseno do nas,

200 Prenosi imam Buhari u *Sahihu*, hadis broj 6.502, na kraju dužeg hadisa. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 11/340.

naročito ako spada u mutevatir i mešhur predaje, do te mjere da su pojedine fikhske propise svrstali među akaidske mes'ele, pa kaže:

SMATRAMO DA JE MESH PO OBUĆI, ZA VRIJEME BORAVKA KOD KUĆE I ZA VRIJEME PUTOVANJA, DOZVOLJEN. - Za vrijeme boravka kod kuće jedan dan i jednu noć, a za vrijeme putovanja tri dana i tri noći, **KAKO SE NAVODI U PREDAJAMA.**

Navedene riječi direktan su odgovor šijama, koji to niječu. O meshu po obući,[201] prilikom uzimanja abdesta, govore brojni hadisi koji dostižu stepen tevatura. Mesh su praktikovali mnogi ashabi i tabi'ini. Prenosi se da je Hasan el-Basri[202] rekao:

أخبرني سبعون رجلا من البدريين أنـهم رأوا رسول الله يمسح على خفيه

201 Kod nas je uvriježeno mišljenje da se mesh može uzeti samo po mestvama koje su za to specijalno napravljene od kožnog materijala koji ne propušta vodu. Međutim, mesh se uzima po svemu što se oblači na noge, pod uslovom da prekriva cjelokupno stopalo koje smo dužni prati prilikom abdesta, da nije providno i da ne spada s nogu. Nigdje u hadisima ne postoji dokaz da to mora biti kožni materijal, da ne propušta vodu.

202 Hasan b. Jesar el-Basri ebu Se'id, poznati tabi'in, bio je prvi imam Basre i najučeniji u svome vremenu. Bio je jedan od velikana u nauci, a posebno u fikhu i književnosti. Istovremeno je bio poznat kao veliki junak i pobožnjak. Rođen je u Medini i odrastao u okrilju Alije b. Ebi Taliba, r.a. Bio je veoma cijenjen i uvažavan. Slobodno je ulazio kod vladara i namjesnika i otvoreno ih savjetovao. Nikog se nije bojao kada je u pitanju istina. Rekli su da je njegov govor bio najsličniji govoru Poslanika i da je, po svome ponašanju, najviše ličio na ashabe. Imao je nekoliko posebnih okršaja sa Hadždžadžom, ali je uspio da se spasi njegove zlobe. Umro je 110. h.g.

Opširnije o njemu vidi: *Vefijjatu-l-e'ajan*, 2/69-73, *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 4/563-588, *Et-tehzib*, 2/263, *Šezeratu-z-zeheb*, 1/136.

“Obavijestilo me je 70 učesnika bitke na Bedru da su vidjeli Poslanika, s.a.v.s., kako čini mesh po čarapama.”[203] Prenosi se da je Ebu Hasan el-Kerehi[204] rekao: “Bojim se kufra za onoga koji ne smatra mesh po čarapama (mestvama) dozvoljenim.”[205]

Isto tako riječi Allaha, dž.š:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ
إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ

“O vjernici, kad hoćete namaz da obavite, lica svoja i ruke svoje do iza lakata operite – a dio glava svojih potarite – i noge svoje do iza članaka.” (*El-Maide*, 6) se čitaju na dva načina, tako da se po prvoj verziji razumije “i noge svoje do iza članaka perite” a po drugoj “i noge svoje do iza članaka potarite.” S obzirom da je Poslanik, s.a.v.s, redovno mesh činio po čarapama koristeći tu olakšicu sve do smrti, a kada je nije koristio, onda bi prao noge, jasno se da zaključiti da su oba kiraeta (načina čitanja) ispravna.

Riječ *mesh* u arapskom jeziku upotrebljava se u značenju *doticanje*, ali isto i u značenju *polivanje*. Upotreba riječi *mesh*, kada je u pitanju pranje nogu, ukazuje na veoma malu količinu vode kojom se to čini i da se voda ne smije prekomjerno trošiti, iako to mnogi čine kada je u pitanju pranje nogu.

---

203 Ovaj eser navodi Ibn Abdul-Berr u djelu *El-Istizkar* sa sljedećim tekstom: “Ja sam zapamtio 70 ashaba Poslanika, s.a.v.s, kako čine mesh po čarapama.” (*El-Istizkar*, 1/273)

204 Ubejdullah b. Husejn el-Kerehi, Ebu-l-Hasan, poznati fakih. Bio je prvak hanefijskog fikha u Iraku. Često je postio i mnogo klanjao (nafilu) i bio saburli i trpeljiv prema siromaštvu i neimaštini. Kereh je četvrt u predgrađu Bagdada u kojoj je rođen Ebu-l-Hasan. Umro je u Bagdadu 340. h.g.

Opširnije o njemu vidi: *El-Fevaidu-l-behijje*, str. 18-109, *El-Dževahiru-l-mudijje*, 2/493, *Tarih Bagdad*, 1/353-355, *El-Ensab*, str. 479.

205 Nisam pronašao El-Kerehijeve riječi u dostupnim izvorima.

S obzirom da su hadždž i džihad dva poznata simbola islama koja pojedini, koji su zalutali, niječu, mnogi autori akaidskih djela pitanje hadždža i džihada spominju među akaidskim mes'elema, tako i imam Tahavija veli:

OBAVLJANJE HADŽDŽA I DŽIHADA SA PRETPOSTAVLJENIMA MEĐU MUSLIMANIMA, BILI ONI DOBRI ILI LOŠI, OBAVEZNI SU ZA SVAKOG ZA TO SPOSOBNOG MUSLIMANA, SVE DO SUDNJEG DANA.

Ove riječi su odgovor šijama koji uslovljavaju nepogrešivost imama i kažu: "Nema džihada na Allahovom putu sve dok se ne pojavi Er-Rida iz porodice Muhammeda i dok glasnik s neba ne poviče: "Slijedite ga!," što je potpuno netačno i nema nikakva osnova.

To su dva farza koji su u vezi s putom, a na putu je neophodan vođa koji će ljude organizirati i voditi, te ih braniti od neprijatelja. To se ostvaruje kako sa dobrim tako i sa lošim imamom (vođom).

NIKO IH NE MOŽE OSPORITI NITI OPOVRGNUTI. - Bez obzira na velike poteškoće, odnosno strah koji je rezultat raznih glasina. Ove riječi odgovor su pojedinim koji su se pojavili u posljednje vrijeme i tvrde da sa ljudi spada obaveza hadždža ukoliko se boje razbojnika na putu i slično.

MELEKI

VJERUJEMO U MELEKE PISARE. ALLAH IH JE UČINIO NAŠIM ČUVARIMA. Allah, dž.š., kaže:

كِرَامًا كَـٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

"...a nad vama bdiju čuvari, kod Nas cijenjeni pisari, koji znaju ono što radite." (*El-Infitar*, 10-12)

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ

"Zar oni misle da Mi ne čujemo šta oni nasamo razgovaraju i kako se međusobno dogovaraju? Čujemo Mi, a izaslanici Naši, koji su uz njih, zapisuju." (*Ez-Zuhruf*, 80) A Allahov poslanik, s.a.v.s., kaže:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَتَعَاقَبُونَ
فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ
وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ
كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ
يُصَلُّونَ *

"Nad vama se smjenjuju meleki noći i meleki dana i sastaju se na sabahu i ikindiji namazu, pa se Njemu dižu oni koji su proboravili među vama, pa ih Gospodar pita, a On najbolje zna šta oni rade: "Kako ste ostavili moje robove?" a oni odgovaraju: "Došli smo im a oni klanjaju i ostavili smo ih na namazu."[206] U drugom hadisu stoji:

[206] Prenosi Buhari u *Poglavlju o namaskim vremenima*, hadis broj 555. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 2/33. Prenosi ga, takođe, i Muslim u *Sahihu* u *Poglavlju o džamijama*, hadis broj 632. Vidi: *Sahih Muslim*, 1/439.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَرِّيَ فَإِنَّ مَعَكُمْ مَنْ لاَ يُفَارِقُكُمْ إِلاَّ عِنْدَ الْغَائِطِ وَحِينَ يُفْضِي الرَّجُلُ إِلَى أَهْلِهِ فَاسْتَحْيُوهُمْ وَأَكْرِمُوهُمْ *

"Zaista se među vama nalaze oni koji vas nikad ne napuštaju, izuzev kada ste u intimnom odnosu i kada nuždu obavljate, zato ih se stidite i počastite ih."[207]

Saznanje o melekima pisarima učvršćuje naša nastojanja da činimo dobra djela i odvraća nas od činjenja loših djela. Isto tako, poznato je da će onaj koji zna da ga na određenom poslu prati nadzornik i snima njegova djela sigurno biti savjesniji i odgovorniji od onog koji ne zna da ga prate.

VJERUJEMO U MELEKA SMRTI KOJI JE ZADUŽEN DA LJUDIMA UZIMA DUŠE. Jer Allah, dž.š., kaže:

﴿قُلْ يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلْمَوْتِ ٱلَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

"Reci: -Melek smrti, koji vam je za to određen, duše će vam uzeti, a poslije ćete se Gospodaru svome vratiti." (*Es-Sedžde*, 11) To nije u suprotnosti sa sljedećim ajetima:

207 Prenosi imam Tirmizi u *Poglavlju o edebu*, hadis broj 2.801, sa sljedećim tekstom: "Čuvajte se razgolićavanja, jer se sa vama nalaze oni koji vas ne napuštaju, izuzev kada vršite veliku nuždu i kada imate intimni odnos sa svojom suprugom. Zato ih se stidite i počastite ih." Zatim Tirmizi kaže: "Ovo je garib hadis koji ne poznajemo izuzev sa ovim senedom. (*Sunen Tirmizi*, 8/32)

U senedu ovog hadisa nalazi se Lejs b. Ebi Selim koji je bio lošeg pamćenja i koji je pred kraj života počeo miješati podatke. Njegove predaje nisu mogli razdvojiti na one koje su sigurne i one koje su sumnjive te su ih potpuno ostavili. (*Tehzibu-t-tehzib*, 8/365, *Takribu-t-tehzib*, 2/138)

إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ

“a kad nekome od vas smrt dođe, izaslanici Naši mu, bez oklijevanja, dušu uzmu.” (*El-En’am*, 61)

ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Allah uzima duše u času njihove smrti, a i oni koji spavaju, pa zadržava one kojima je odredio da umru, a ostavlja one druge do roka određenog. To su, zaista, dokazi za one koji razmišljaju.” (*Ez-Zumer*, 42) Melek smrti uzima dušu i vadi je iz ljudskih tijela, a zatim je od njega preuzimaju meleki milosti ili meleki kazne i oni dalje sa njom postupaju po naređenju Allaha, dž.š., Njegovoj odredbi i presudi. Zato je ispravno pripisati čin smrti svakom od spomenutih (u ajetima) na određen način.

Što se, pak, hadisa koji govore o meleku smrti, koji je zadužen za uzimanje duša i njegovih pomoćnika tiče, oni su brojni i dostižu stepen tevatura, i daleko bi nas odvelo njihovo citiranje.[208]

[208] O hadisima koji govore na ovu temu pogledaj *El-Mustedrek*, 1/37-38.

KABURSKA ISKUŠENJA

VJERUJEMO U KAZNU I UŽIVANJE U KABURU KO IH ZASLUŽI. - Ovdje se spominje kabur, s obzirom da se većina umrlih ukopava u kaburove, ali, isto tako, kaburska patnja ili uživanje stiže sve one koji su ih zaslužili, bez obzira jesu li ukopani ili ne, bili utopljeni ili razapeti, ili su ih pojele životinje, ili su spaljeni. Allah, dž.š., kaže:

ٱلنَّارُ يُعۡرَضُونَ عَلَيۡهَا غُدُوّٗا وَعَشِيّٗاۚ وَيَوۡمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدۡخِلُوٓاْ ءَالَ
فِرۡعَوۡنَ أَشَدَّ ٱلۡعَذَابِ ٤٦

“Oni će se ujutro i naveče u vatri pržiti, a kada nastupi čas: -Uvedite faraonove ljude u patnju najtežu!” (*El-Mu’min*, 46)

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ عَذَابٗا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ

“A za sve nasilnike i druga će kazna prije one biti, ali većina njih ne zna.” (*Et-Tur*, 47)

Isto tako, hadisi koji govore o kaburskoj patnji i uživanju dostižu stepen tevatura, a i ljudski razum to odobrava, jer se razumske postavke dijele u tri vrste: ono što je nužno, nemoguće i moguće. Nužno je Allahovo, dž.š, biće i Njegova svojstva, nemoguć je Njegov suparnik, Njegovo dijete, bilo ko sličan Njemu, laž i neuračunljivost s Njegove strane, subhanehu ve te’ala, a moguće je ono čije je postojanje i nepostojanje po ljudskom razumu izjednačeno, tj. što može biti a i ne biti. Razum o pitanju mogućeg ima samo jedan način da se prema njemu pravilno postavi, a to je da se preda šerijatskim dokazima, pa ako se dođe do šerijatski jasnog i nepobitnog dokaza o postojanju mogućeg onda se to mora prihvatiti i čvrsto vjerovati u istinitost Allahovih i Poslanikovih riječi. U tu vrstu spadaju: kaburska patnja, proživljenje poslije smrti, sakupljanje svih ljudi na jedno mjesto, vaganje ljudskih djela, Sirat ćuprija, šefa’at (zauzimanje),

Džennet i Džehennem i sve što je Allah, dž.š., pripremio za njihove stanovnike, i tome slično.

I U PITANJA MUNKIRA I NEKIRA O BOGU, VJERI I VJEROVJESNIKU, KAKO PRENOSE HADISI MUHAMMEDA, S.A.V.S., I NJEGOVIH ASHABA, ALLAH BIO ZADOVOLJAN SA SVIMA NJIMA. - Jedan od tih hadisa je i hadis koji prenosi Buharija od Se'ida, od Katade, od Enesa, r.a., da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

عَنْ أَنَس رَضِي اللهُ عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ
الْعَبْدُ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِه وَتُوُلِّيَ وَذَهَبَ أَصْحَابُهُ حَتَّى إِنَّهُ لَيَسْمَعُ
قَرْعَ نِعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَأَقْعَدَاهُ فَيَقُولَانِ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا
الرَّجُلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُم عَلَيْه وَسَلَّمَ فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ
وَرَسُولُهُ فَيُقَالُ انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ
الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا *

"Kada se čovjek spusti u kabur i napuste ga njegovi drugovi, on tada čuje topot njihove obuće, njemu dolaze dva meleka koji ga postave da sjedi te ga upitaju: "Šta si govorio o ovom čovjeku, Muhammedu, s.a.v.s.?" Mu'min će tada reći: "Svjedočim da je on Allahov rob i Njegov poslanik." Tada će se njemu reći: "Pogledaj svoje mjesto u Džehennemu, Allah, dž.š., ti ga je zamijenio mjestom u Džennetu." On će ih tada oba ugledati..."[209]

Allah, dž.š., kaže:

يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلظَّٰلِمِينَ ۚ وَيَفْعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ

"Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu, a nevjernike će u zabludi ostaviti; Allah radi šta hoće." (*Ibrahim*, 27) U komentaru ovog ajeta navodi se da se ove riječi odnose na Munkira i Nekira i njihovo ispitivanje čovjeka u kaburu. Uostalom, ovo spada u domen obavještenja, pa ukoliko se ono prenosi

[209] Prenosi Buhari u *Poglavlju o dženazi*, hadis broj 1.338, sa dodatkom na kraju. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 3/205.

tevatur predajom od onoga koji prenosi objavu, mora se prihvatiti i u to vjerovati.

Mi uopće ne raspravljamo o kakvoći te patnje i užitka, jer to razum ne može dokučiti, kao što ne može dokučiti kakvoću kaburskog ispita na ovom svijetu, jer povratak duše u tijelo tada biva na sasvim drugačiji način koji nije uobičajen na ovom svijetu i ne uzrokuje oživljavanje tijela do Sudnjeg dana.

Jer, postoje tri vrste života: život na ovom svijetu, život u berzahu i život na onom svijetu. Allah, dž.š, je svakom od tih života odredio propise koji se samo na taj dio odnose. Tako se propisi na dunjaluku odnose prvenstveno na tijelo, a duša je sporedna, dok se propisi u berzahu odnose na dušu, a tijelo je sporedno, a kada nastupi dan ponovnog proživljenja, propisi (patnje i uživanja) će se podjednako odnositi na dušu i tijelo.

Isto tako, veza između duše i tijela je posebna u svakoj fazi, a najpotpuniji vid veze između duše i tijela biće nakon proživljenja, jer nakon toga tijelo neće spavati, niti umirati niti se trošiti.

Ukoliko sve ovo dobro promotriš, spoznaćeš da su riječi Poslanika, s.a.v.s:

إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النَّارِ *

"Kabur je jedna od džennetskih bašči, ili provalija od vatre,"[210] suglasne ljudskom razumu, i da je to istina u koju nema sumnje. Po tome se razlikuju vjernici u gajb (neviđeno) od drugih.

Zatim, dužni smo znati da patnja i užitak u kaburu nisu isti kao dunjalučka patnja i užitak. Tako Allah, dž.š, da da se zemlja i kamenje na kaburu ukopanog toliko zagriju da su vreliji od dunjalučke žeravice, ali kada bi ga neko od živih dotakao, ništa ne bi osjetio. I još više od toga, zna se desiti da se dvojica ukopaju jedan pored drugog, jedan se nalazi u vatrenoj provaliji, a drugi u džennetskoj bašči, ali i pored toga

---

210 Prenosi Tirmizi u *Poglavjlu o opisima Sudnjeg dana*, hadis broj 2578, i kaže: "Ovaj hadis je garib, ne poznajemo ga izuzev sa ovim senedom." Komentator Tirmizije veli: "Prenose ga Tirmizi i Bejheki, obojica od Ubejdullaha b. Velida el-Vessafija koji je slab." Vidi: *Tuhfetu-l-Ahvezi*, 7/157-160.

ništa od vreline prvog ne dostiže do njegovog susjeda, niti bilo šta od ljepote drugog dostiže do prvog.

Allahova, dž.š, moć je veća od toga, ali Allah, dž.š, sve to ne pokazuje, izuzev onima od Svojih robova kojima hoće, jer kada bi svi ljudi bili u stanju da to vide, obaveza vjerovanja u gajb ne bi imala nikakva smisla i ljudi se, od straha, uopće ne bi ukopavali. Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

فَلَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللهَّ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ *

"Da se vi ne ukopavate, molio bih Allaha, dž.š., da vam omogući da čujete kabursku patnju, kao što je ja čujem."[211] Zbog nepostojanja tog razloga u slučaju životinja, Allah, dž.š., im je omogućio da čuju krikove onih koji se u kaburu muče.

Zatim, postavlja se pitanje: da li je ispit u kaburu samo za pripadnike ovog ummeta ili za sve? Postoje tri mišljenja o ovom pitanju, treće je - sustezanje od odgovora na njega. Isti je slučaj sa ispitom djece, koja presele maloljetna.

Postoje dvije vrste kaburske patnje:

1 – Kaburska patnja koja je stalna. Allah, dž.š., kaže:

ٱلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا

"Oni će se ujutro i navečе u vatri pržiti..." (*El-Mu'min*, 46) U hadisu koji prenosi El-Bera' b. Azib,[212] Poslanik, s.a.v.s., govoreći o nevjerniku, kaže:

---

[211] Dio dužeg hadisa koji prenosi Muslim u *Sahihu*, u poglavlju o Džennetu, hadis broj 2.867. Vidi: *Sahih Muslim*, 4/2199-2200.

[212] El-Bera' b. Azib b. el-Haris b. Adijj el-Evsi ebu Amara el-Medeni, ashab sin ashaba. Doselio se u Kufu i u njoj umro za vrijeme Mus'aba b. Zubejra 72. h.g. Njemu Poslanik, s.a.v.s., nije dozvolio da krene u bitku na Bedru zato što je bio mlad. Vidi: *Tehzibu-t-tehzib*, 1/425, *Šezeratu-z-zeheb*, 1/77.

ثم يفتح له باب إلي النار فينظر إلي مقعده فيها حتي تقوم الساعة

“Zatim mu se otvore vrata prema Džehennemu i on će gledati u svoje mjesto u njemu sve do Sudnjeg dana.”[213]

2 – Patnja koja bude određena neko vrijeme a zatim prestane, to je kazna koja se odnosi na pojedine grešnike među vjernicima čiji grijesi nisu puno veliki, te će biti kažnjeni shodno svojim grijesima, a zatim će biti oslobođeni kazne.

Ulema ehli-sunneta i džema'ata saglasna je da se kaburska patnja i užitak podjednako odnose na dušu i tijelo.

Mišljenja uleme razilaze se u vezi s pitanjem mjesta boravka duša od smrti do Sudnjeg dana. Puno bi nam prostora uzelo to nabrajanje. Međutim, ono što se zaključuje iz njihovih mišljenja je da se duše puno razlikuju po svom statusu u berzahu. Pojedine duše se nalaze na najuzvišenijem mjestu (*illijjun*) sa najodabranijim društvom. To su duše poslanika, a.s, a i one se razlikuju po svojim deredžama.

Druge se nalaze u grkljanima zelenih ptica koje lete džennetskim prostranstvom kud god hoće. To su duše pojedinih šehida, ne svih, jer ima šehida čija duša bude spriječena da uđe u Džennet zbog duga koji nije vratio.

Treće bivaju zaustavljene na vratima Dženneta, pojedine zatvorene u svojim kaburovima, a pojedine zatvorene na određenim mjestima na Zemlji. Neke duše će biti u posebnim pećnicama pripremljenim za zinalučare i zinalučarke, druge će plivati u rijeci od krvi i u njihova usta će biti stavljano kamenje. Sve to se prenosi u vjerodostojnom hadisu.[214]

213 Prenosi Ebu Davud u poglavlju o sunnetu, hadis broj 4753. Vidi: *Sunen Ebu Davud*, 5114-116.

214 Autor ukazuje na dugi poznati hadis koji o tome govori. Prenosi Buhari u poglavlju o dženazi, hadis 1.386. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 3/251-252.

PROŽIVLJENJE, POLAGANJE RAČUNA, DŽENNET I DŽEHENNEM

VJERUJEMO U PROŽIVLJENJE - poslije smrti, zato što su svi poslanici i vjerovjesnici složni u vezi s tim. Sve nebeske knjige govore o nastupanju Sudnjeg dana i proživljenju ljudi nakon smrti i odlaska sa ovog svijeta.

Na proživljenje poslije smrti upućuje i mudrost, jer da nije proživljenja poslije smrti stvaranje nebesa i Zemlje bilo bi besmisleno, iz razloga što je stvaranje i nestanak, građenje i rušenje bez ikakvih posljedica obična glupost, a Allah, dž.š, je daleko iznad toga da Njegovo stvaranje bude uzaludno. Naprotiv! Njegovo stvaranje je svrsishodno i prepuno dokaza o Njegovoj mudrosti. Allah, dž.š, kaže:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَـٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

"Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti?" (*El-Mu'minun*, 115) Zatim Allah dž.š, ističe da je On daleko iznad toga da Njegovo stvaranje bude uzaludno, pa kaže:

فَتَعَـٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ

"i neka je uzvišen Allah, Vladar istiniti, nema drugog boga osim Njega, Gospodara svemira veličanstvenog!" (*El-mu'minun*, 116)

Na mogućnost proživljenja poslije smrti, isto tako, upućuje i sam ljudski razum, jer proživljenje nije ništa drugo nego ponovni povratak bivšeg stanja tijela, sa svim njegovim osobinama, nakon što se bilo raspalo i izmijenio njegov izgled i forma. Sigurno je da je, Onaj koji je nešto stvorio iz ničega u stanju da to ponovo povrati u prvobitno stanje, po principu koji kaže da je lakše ono što je bilo povratiti nego nešto što nije bilo stvoriti. On je u stanju da sakupi te razdvojene djeliće i da im ponovo podari život.

Sve to potvrđeno je nepobitnim šerijatskim dokazima: Allah, dž.š, kaže:

قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

"Reci: Oživjeće ih Onaj koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio." (*Ja-sin*, 79)

أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى
خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّٰقُ
ٱلْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

"Zar Onaj koji je stvorio nebesa i Zemlju nije kadar da stvori njima slične? Jeste, On sve stvara i On je Sveznajući; i zaista On može, kada nešto hoće, samo za to rekne: "Budi!" – i ono bude." (*Ja-sin*, 81-82)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ
مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ
وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ
ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ
أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّهُۥ يُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ
وَأَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ
ٱللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِى ٱلْقُبُورِ ﴿٧﴾

“O ljudi, kako možete sumnjati u oživljenje, - pa, Mi vas stvaramo od zemlje, zatim od kapi sjemena, potom od ugruška, zatim od grude mesa vidljivih i nevidljivih udova, pa vam pokažemo moć Našu! A u materice smještamo šta hoćemo, do roka određenog, zatim činimo da se kao dojenčad rađate i da poslije do muževnog doba uzrastate; jedni od vas umiru, a drugi duboku starost doživljavaju, pa začas zaboravljaju ono što saznaju. I ti vidiš zemlju kako je zamrla, ali kad na nju kišu spustimo, ona ustrepće i uzbuja, i iz nje iznikne svakovrsno bilje prekrasno, zato što Allah postoji, i što je On kadar da mrtve oživi, i što On sve može, i što će čas oživljenja, u to nema sumnje, doći i što će Allah one u grobovima oživjeti.” (*El-Hadždž*, 5-7)

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ
وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ٧

“**Nevjernici tvrde da neće biti oživljeni. Reci: “Hoćete, Gospodara mi moga, sigurno ćete biti oživljeni, pa o onome šta ste radili, doista, biti obavješteni!” – a to je Allahu lahko.”** (*Et-Tegabun*, 7)

Mnogo je kur’anskih ajeta koji govore o ovoj temi.

NAGRADU - ili kaznu za djela **NA SUDNJEM DANU** - Allah, dž.š, kaže:

إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ

“...to vam je kazna za ono što ste radili.” (*Et-Tur*, 16)

فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٞ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ

“I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju.” (*Es-Sedžda*, 17) Sve to iz razloga što je ovaj svijet stvoren da bude mjesto iskušenja i ne može biti mjesto konačne nagrade ili kazne. Allah, dž.š, kuša ljude na ovom svijetu Svojim

naredbama i zabranama kojih se može pridržavati samo onaj ko vjeruje u neviđeno (gajb) na što ga upućuju mnogi znakovi i dokazi i koji se, svojim slobodnim izborom, kloni kufra (nevjerstva) i nepokornosti.

Allah, dž.š, stvorio je život i smrt samo da bi ljude iskušao ko će od njih bolje raditi i na taj način objelodanio ono što je već od ezela zapisano da postoje mu'mini i kafiri. Allah, dž.š, kaže:

هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ

"**On vas stvara, pa ste ili nevjernici ili vjernici.**" (*Et-Tegabun*, 2)

إِنَّا هَدَيْنَـٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

"Mi mu na pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti." (*Ed-Dehr*, 3)

Iman je naređen a kufr zabrana zauvijek, zato je Allah, dž.š, učinio i nagradu i kaznu za njih vječnom. Allah, dž.š, kaže:

جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾

"...kazne prikladne." (*En-Nebe'*, 26) Kada bi početak vječne kazne bio na ovom svijetu, onda ne bi bila moguća kušnja ljudi i svi bi, nakon što vide kaznu, silom prilika postali vjernici. Jasnim citatima potvrđuje se da iman neće koristiti prilikom nastupanja kazne, zato je kazna određena na budućem, vječnom svijetu. Zato se dan nastupanja budućeg svijeta naziva Sudnji dan. Allah, dž.š, kaže:

مَـٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤﴾

"Vladara Dana sudnjeg." (*El-Fatiha*, 4)

أَلَآ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ فِى ٱلسَّاعَةِ لَفِى ضَلَـٰلٍۭ بَعِيدٍ

“O, kako su, doista, daleko zalutali oni koji o času oživljenja raspravljaju!” (*Eš-Šura*, 18)

IZNOŠENJE DJELA, OBRAČUN ZA NJIH - Allah, dž.š, kaže:

وَعُرِضُوا۟ عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا

“...pred Gospodarom tvojim biće oni u redove poredani.” (*El-Kehf*, 48)

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ

“Tada će ispitivani biti, i nijedna tajna vaša neće sakrivena ostati.” (*El-Hakkah*, 18)

وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ
شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا
حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

“Mi ćemo na Sudnjem danu ispravne terazije postaviti, pa se nikome krivo neće učiniti; ako nešto bude teško koliko zrno gorušice, Mi ćemo za to kazniti ili nagraditi. A dosta je to što ćemo Mi račune ispitivati.” (*El-Enbija*, 47)

رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ

“Gospodaru naš, oprosti meni, i roditeljma mojim, i svim vjernicima – na Dan kad se bude polagao račun!” (*Ibrahim*, 41)

وَهُوَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ

“...i On brzo račun svidi.” (*Er-Ra’d*, 41)

ČITANJE KNJIGE O NJIMA, NAGRADU I KAZNU - Allah, dž.š, kaže:

وَوُضِعَ ٱلْكِتَـٰبُ فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَـٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَـٰذَا ٱلْكِتَـٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

"I Knjiga će biti postavljena i vidjećete grešnike prestravljene zbog onog što je u njoj. "Teško nama!' – govoriće – "kakva je ovo knjiga, ni mali ni veliki grijeh nije propustila, sve je nabrojala!" – i naći će upisano ono što su radili. Gospodar tvoj neće nikome nepravdu učiniti." (*El-Kehf*, 49)

فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَـٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

"...onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data lahko će račun položiti." (*El-Inšikak*, 7-8)

SIRAT - Sirat je most pružen preko Džehennema, oštriji od sablje a tanji od dlake.[215] Allah, dž.š., kaže:

215 Ovaj opis Sirat-ćuprije prenosi se u dugom El-Hakimovom hadisu, u poglavlju o tefsiru, u kojem, između ostalog, stoji: "Tada će prelaziti preko Sirat-ćuprije, a ona je oštrija od sablje i biće jako kliska. Tada će im reći: "Spašavajte se shodno nuru koji vam je podaren!" Neki od njih će preko nje preći brzo kao odsjaj zvijezde koja se odlila, drugi kao pogled oka, treći kao vjetar, četvrti trkom, sljedeći će lagahno trčati, tako da će svako preći Sirat-ćupriju shodno djelima koja je radio na ovom svijetu..." Nakon ovog hadisa El-Hakim kaže: "Ovaj hadis odgovara uslovima Buharije i Muslima, ali ga nisu zabilježili." Vidi: *El-Mustedrek*, 2/376-377 i 4/590-591.

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي ٱلَّذِينَ
ٱتَّقَوا۟ وَّنَذَرُ ٱلظَّٰلِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

"I svaki od vas će do njega (Sirata) stići! Gospodar tvoj se sigurno tako obavezao! Zatim ćemo one koji su se grijeha klonili spasiti, a nevjernike ćemo da u njemu na koljenima kleče ostaviti." (*Merjem*, 71, 72)

I MIZAN. - Allah, dž.š, kaže:

وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ

"Mi ćemo na Sudnjem danu ispravne terazije postaviti..." (*El-Enbija*, 47)

وَٱلْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ ۚ

"Mjerenje toga dana biće pravedno..." (*El-A'raf*, 8) Značenje svega spomenutog je poznato, a kakvoća je nepoznata. Međutim, svako ko dobro razmisli o činjenici da je i sam nastao od bespomoćne tekućine, o ogromnim količinama vode koje oblaci nose u zraku, između neba i Zemlje, bez ikakve povezanosti sa nebom ili sa Zemljom, shvatit će da je Allah, dž.š, u stanju da omogući ljudima da hodaju po spomenutom mostu, zatim da postavi knjigu djela, vage za njihovo mjerenja i ostalo što smo spomenuli i da je On svemoguć.

Zato smo obavezni vjerovati u sve ono s čime je došao Kur'an i mutevatir hadisi, bez ulaženja u detaljisanje o kakvoći svega toga.

DŽENNET I DŽEHENNEM SU STVORENI – tj. već postoje. Ove riječi direktan su odgovor mu'tezilama i kaderijama koji tvrde da Džennet i Džehennem još nisu stvoreni, nego da će ih Allah dž.š, stvoriti na Sudnjem danu. Ta njihova tvrdnja je neispravna, jer je pobija događaj Adema, a.s. i hazreti Have i mnogi drugi kur'anski ajeti. Allah, dž.š, kaže:

وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾

"On ga je i drugi put vidio, kod Sidretu-l muntehaa kod kojeg je džennetsko prebivalište..." (*En-Nedžm*,13-15)

وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

"...i Džennet širine koliko nebesa i zemlja za bogobojazne pripremljen..." (*Alu-Imran*, 133)

سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ

"Nedmećite se da kod Gospodara svoga zaslužite oprost i Džennet, prostran koliko su nebo i Zemlja prostrani, i pripremljen za one koji u Allaha i poslanike Njegove vjeruju." (*El-Hadid*, 21)

وَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِىٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ

"...i čuvajte se vatre za nevjernike pripremljene..." (*Alu-Imran*, 131)

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا ﴿٢٢﴾

"Džehennem je zasjeda postao, nasilnicima mjesto povratka – u kome će zauvijek ostati..." (*En-Nebe'*, 21-22)

A Poslanik, s.a.v.s, kaže:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ

جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لاَ يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلاَّ دَخَلَهَا ثُمَّ حَفَّهَا
بِالْمَكَارِهِ ثُمَّ قَالَ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا
ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لاَ يَدْخُلَهَا أَحَدٌ قَالَ
فَلَمَّا خَلَقَ اللهُ النَّارَ قَالَ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ
فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لاَ يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ
فَيَدْخُلُهَا فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ ثُمَّ قَالَ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا
فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لاَ
يَبْقَى أَحَدٌ إِلاَّ دَخَلَهَا *

"Kada je Allah dž.š, stvorio Džennet i Džehennem, poslao je Džebraila da vidi Džennet i rekao: "Idi i pogledaj ga i pogledaj šta sam Ja njegovim stanovnicima od užitaka priredio." Džebrail je otišao i pogledao Džennet i ono što je Allah, dž.š, pripremio za njegove stanovnike, pa se vratio svome Gospodaru i rekao: "Tako mi Tvoje veličine, niko neće za njega čuti a da u nj ne uđe." Tada je Allah, dž.š, naredio da se Džennet prekrije raznim neprijatnostima i iskušenjima, a zatim ponovo naredio Džebrailu da ode i da ga pogleda. Džebrail je ponovo otišao i pogledao u Džennet i sve što je Allah pripremio za njegove stanovnike, te se vratio i rekao svome Gospodaru: "Tako mi Tvoje veličine, bojim se da u njeg niko neće ući." Zatim ga je Allah, dž.š, poslao da pogleda Džehennem i ono što je Allah, dž.š, priredio njegovim stanovnicima. Džebrail je otišao i pogledao Džehennem i u njemu vidio ogromnu vatru čiji se plamen prelama jedan preko drugog. Zatim se vratio i rekao: "Tako mi Tvoje veličine, niko od onih koji za njeg čuju neće u nj ući." Tada Allah, dž.š, naredi da se Džennet obavije strastima, te nakon toga reče Džebrailu: "Idi i pogledaj u Džehennem i ono šta sam pripremio njegovim stanovnicima." Džebrail ode i pogleda, a zatim se vrati i reče: "Tako mi Tvoje veličine, bojim se da neće niko ostati, a da u njemu ne završi."[216] Mnogo je hadisa koji o tome govore.

NEĆE NESTATI NI BITI UNIŠTENI. - Isto tako, ni njihovi stanovnici. Allah, dž.š, kaže:

---

216 Prenosi Ebu Davud u poglavlju o sunnetu, hadis broj 4744. Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 5/108.

جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّـٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا

"...njih nagrada u Gospodara njihova čeka; edenski vrtovi kroz koje će rijeke teći, u kojima će vječno i zauvijek boraviti..." (*El-Bejjine*, 8)

مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا

"Ovakav džennet obećan je onima koji se budu Allaha bojali: vrtovi s rijekama, s plodovima kojih uvijek ima i s trajnom hladovinom..." (*Er-Ra'd*, 35)

Već smo spomenuli da je Allah, dž.š, učinio Džennet nagradom za iman koji je vječno naređen, te je i nagrada za njega vječna. Allah, dž.š, kaže:

جَزَآءً وِفَاقًا

"...nagrade prikladne." (*En-Nebe'*, 26)

Isto se odnosi i na Džehennem. Allah, dž.š, kaže:

فَأُوْلَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ

"...oni će stanovnici Džehennema biti i u njemu će vječno ostati." (*El-Bekare*, 81)

إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَـٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

“A nevjernici će u patnji džehennemskoj vječno ostati, Ona im se neće ublažiti i nikakve nade u spas neće imati.” (*Ez-Zuhruf*, 74,75)

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا

“...pa trpite, mučenje ćemo vam sve gorim učiniti.” (*En-Nebe’*, 30)

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ
وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

“...onima koji neće da vjeruju i koji čine nepravdu Allah doista neće oprostiti i neće im put pokazati, osim puta u Džehennem; u kome će vječno i zauvijek ostati; to je Allahu lahko.” (*En-Nisa*, 168-169) Iz navedenih ajeta se jasno vidi da stanovnici Džehennema nikada neće izaći iz njega.

Isto tako, i u mnogim hadisima Poslanika, s.a.v.s, govori se o vječnosti Dženneta i Džehennema, u jednom od njih stoji kako će se dovesti smrt između Dženneta i Džehennema u liku ovna i zaklati, a zatim će se povikati:

يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلاَ مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلاَ *

“O stanovnici Dženneta, vječnost, vječnost, smrti više nema! O stanovnici Džehennema, vječnost, vječnost, smrti više nema.”[217] Hadisi koji govore o vječnosti Dženneta i Džehennema veoma su brojni i bilo bi teško sve ih pobrojati, a pogotovo navesti.

Ovdje je bitno istaći i to da Džennet i Džehennem opstoje vječno, ne sami po sebi, nego zato što ih je Allah, dž.š, učinio vječnim i u tome se slaže većina uleme iz prijašnjih (selef) i potonjih (halef) generacija.

217 Prenosi Buhari u poglavlju o tefsiru, hadis 4730. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 8/428.

Što se tiče mišljenja da je Džennet vječan, a da će Džehennem nestati, to mišljenje zastupaju pojedini iz prvih generacija muslimana i neki od potonjih.[218]

A što se tiče mišljenja da će nestati i Dženneta i Džehennema, to je mišljenje Džehma b. Safvana,[219] vođe mu'attila. To mišljenje niko prije njega nije zastupao, od ashaba, tabi'ina, niti prvaka muslimana, niti bilo ko od ehli-sunneta, čak ni od potonjih generacija. Naprotiv, svi oni su upozorili na neispravnost tog mišljenja i mnogi su ga zbog toga proglasili nevjernikom.

ALLAH JE STVORIO DŽENNET I DŽEHENNEM PRIJE STVARANJA LJUDI - Ovaj citat jasno ukazuje na to da su Džennet i Džehennem već stvoreni i da postoje. O tome je već bilo riječi.

I STVORIO JE ZA NJIH STANOVNIKE. - Allah, dž.š, kaže:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ

"Mi smo za Džehennem mnoge džinne i ljude stvorili..." (*El-A'raf*, 179) Poslanik, s.a.v.s, kaže:

---

218 To mišljenje prenosi se od pojedinih alima prvih generacija. Međutim, to mišljenje je slabo i odba~eno, zato što je oprečno sa jasnim i nepobitnim dokazima iz Kur'ana i sunneta koji potvrđuju da će Džehennem zauvijek ostati, kao što je već navedeno.

219 Džehm b. Safvan es-Semerkandi ebu Mihrez. Imam Zehebi za njega kaže: "Zabludjeli novotar. Vođa džehmija. Umro je u vremenu posljednjih tabi'ina. Ne znam da je prenio bilo šta od hadisa, ali je posijao veliko zlo." Imao je mnoga iskrivljena vjerovanja, između kojih se ističu: Da će nestati Dženneta i Džehennema, da je iman samo spoznaja, bez ikakvih djela, da niko drugi istinski ne posjeduje djela osim Allaha, da je čovjek prisiljen u onome što čini... Uhapsio ga je Nasr b. Sejjar i naredio da bude pogubljen 128 h.g.
Vidi: *El-Kamil*, Ibni-l-Esir 5/344, *Mizanu-l-i'tidal*, 1/426, *Hutatu-l-Makrizi*, 2/349, *Lisanu-l-Mizan*, 2/142, *Tarihu-t-turasi-l-arabi*, prvi tom 4/21.

يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلاَبِ آبَائِهِمْ وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلاً خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلاَبِ آبَائِهِمْ *

"O, Aiša! Allah, dž.š, je stvorio stanovnike Dženneta dok su još bili u kičmama svojih predaka, isto tako je stvorio stanovnike Džehennema dok su još bili u kičmama svojih predaka."[220] Allah, dž.š, kaže:

إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

"Mi mu na pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti..." (*Ed-Dehr*, 3)

KOGA HOĆE UZIMA, SVOJOM MILOŠĆU, U DŽENNET, A KOGA HOĆE UZIMA, SVOJOM PRAVEDNOŠĆU, U DŽEHENNEM. - Allah, dž.š., kaže:

ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ

"To je Allahova blagodat koju će dati onome kome On hoće..." (*El-Hadid*, 21)

وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ

"Allah je neizmjerno dobar." (*El-Bekare*, 105)

وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ

"ali, Allah je dobar svim svjetovima." (*El-Bekare*, 251) Poslanik, s.a.v.s., kaže:

---

220 Prenosi imam Muslim u poglavlju o kaderu, hadis 2662, sa dodatkom na početku. Vidi: *Sahih Muslim*, 4/2050.

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَنْ يُدْخِلَ أَحَدًا عَمَلُهُ الْجَنَّةَ قَالُوا وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لاَ وَلاَ أَنَا إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ *

"Niko neće ući u Džennet, izuzev Allahovom milošću." Neko reče: "Čak ni ti, Allahov Poslaniče?" "Ni ja, izuzev ako me Allah, dž.š., obaspe Svojom milošću" reče Allahov Poslanik."[221] To zbog toga što su sva stvorenja, uistinu, Njegovi robovi koje je On stvorio i koje istinski posjeduje. A općepoznato je da Vlasnik robova nije dužan da im plaća za djela koja čine, jer su oni i sve što rade vlasništvo njihovog vlasnika, iako su robovi vlasništvo robovlasnika samo simbolično, a ne stvarno, jer je istinski vlasnik svih ljudi samo i isključivo Allah, dž.š.

Što se tiče Allahovih, dž.š, riječi: "I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju" (*Es-Sedžde*, 17). To zato što je Allah, dž.š, odredio da nagrada biva za učinjena djela, iz Njegove milosti, darežljivosti i dobrote. Ovim se obaraju sve tvrdnje mu'tezila koji smatraju da Allah, dž.š, mora uraditi ono što je najbolje prema ljudima.[222]

Što se tiče činjenice da je On stvorio vatru iz Svoje pravednosti, to je zbog toga što je On postupio sa svojim stvorenjima na osnovu prvog praiskonskog znanja, znajući da će među njima biti onih koji će kufr i nepokornost činiti punoljetni, dobrovoljno, a ne prisilno. Allah, dž.š, je radi takvih stvorio Džehennem i presudio im kaznom u njemu, jer su oni zapostavili Njegove naredbe, a činili ono što je On zabranio, te je Njegovo djelo bilo pravedno i mudro.

221 Prenosi Buhari u poglavlju o bolesnicima, hadis 5673. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 11/249.

222 Vidi: *Mekalatu-l-islamijjin*, str. 249-251.

KADR - ODREĐENJE

SVAKO RADI ONO ŠTO MU JE VEĆ ZAPISANO, I SA NJIM BIVA ONO ZBOG ČEGA JE STVOREN. - Ove riječi samo su potvrda Poslanikovog, s.a.v.s, hadisa:

اعملوا كل ميسر لما خلق له

"Radite, svakome je olakšano ono zbog čega je stvoren."[223]

DOBRO I ZLO SU ALLAHOVA ODREDBA LJUDIMA - O tome smo opširno govorili a autor ponavlja ove riječi želeći da potvrdi istinu o Allahovoj, dž.š, odredbi.

U stvaranju zla ogleda se niz mudrosti:

- Savršenstvo moći, jer samo Onaj ko je u stanju da stvori dvije suprotnosti može da se opiše savršenom moći, a to je uslov božanstva.

- Dokaz da Allah, dž.š, nije stvorio svijet radi koristi, jer da je stvorio samo dobro, možda bi neko pomislio da je On to stvorio radi koristi.[224]

- Dokaz da Allahu, dž.š, ne štete zlikovci i grešnici, jer onaj koji zna da će mu neko djelo nanijeti štetu, neće ga ni uraditi. Zato je stvaranje zla od strane Allaha, dž.š, dokaz da Mu grešnici ne mogu nanijeti štetu, niti Mu pokorni (evlije) donijeti korist.

MOĆ, - sposobnost (*el-kudretu*), snaga (*et-takatu*) i moć (*el-vus'*) slični su termini, **KOJA JE POTREBNA ZA IZVRŠENJE LJUDSKOG DJELA DIJELI SE U DVIJE VRSTE -** u ehli-sunnetu vel-džema'atu i to je središnje mišljenje**: U PRVU VRSTU SPADA -** nutarnja-neviđena **MOĆ POMOĆU KOJE SE OSTVARUJE DJELO, A KOJA SE OGLEDA U ALLAHOVOM DŽ.Š., OMOGUĆAVANJU TOG DJELA I ONA SE NE MOŽE**

223 Ovaj hadis već je citiran i navedeno je ko ga prenosi.

224 Ovdje komentator želi reći da je Allah, dž.š, stvorio svijet da bi isku{avao ljude, kako je to u Kur'anu precizirano, a ne zato da bi On od njih imao neke koristi (op.p.).

PRIPISATI ČOVJEKU - jer je Allah, dž.š, daje u trenutku činjenja djela. U dobrim djelima se ona zove *tevfik* Allahovo, dž.š., omogućavanje ili olakšanje, a u lošim djelima se zove *huzlan* poraz.

I ONA - tj. ova skrivena moć, **JE PARALELNA SA DJELOM. -** U tome je saglasna ulema ehli-sunneta vel-džema'ata. Njome se manifestuje suština robovanja (Allahu, dž.š.) jer je čovjek ovisan o Allahu, dž.š, u svakom postupku i svakom momentu.

NA NJU SE NE ODNOSE ŠERIJATSKI PROPISI, - jer je ona skrivena, ne postoji prije samog djela, a i uz samo djelo je nevidljiva i čovjek nije u stanju da je registruje. Ne traje u dva vremena jer je prolazna. Tvrdnja da se propisi vežu za nju je isto što i tvrdnja da je čovjek odgovoran za ono što nije u njegovoj moći. Isto tako, tvrdnja mu'tezila i kaderija da je ova vrsta mogućnosti prisutna prije samog djela neosnovana je, jer to bi značilo da je čovjek neovisan od Allaha, dž.š, što je nemoguće.

Takvim tvrdnjama se, također, obezvređuju šerijatski propisi, jer ako se naredba uputi prije postojanja ove vrste moći, onda je to naredba prije postojanja moći a takve tvrdnja je pogrešna.

U DRUGU VRSTU SPADA MOĆ U POGLEDU ZDRAVLJA, OMOGUĆAVANJA I ISPRAVNOSTI ORUĐA. - To je vanjska, vidljiva moć **I ONA POSTOJI PRIJE DJELA I NA NJU SE ODNOSE ALLAHOVE, DŽ.Š., NAREDBE I ZABRANE. -** Ona ostaje do trenutka izvršenja djela sama po sebi, po mišljenju onih koji kažu da prolazni pojmovi traju, bilo obnavljanjem identičnih pojmova, po mišljenju onih koji kažu da prolazni pojmovi ne traju u dva vremena. To možda priliči antagonizmima, i Allahova, dž.š, naređenja uslovljenja su tom moći. Zato autor kao dokaz citira sljedeći ajet: **ALLAH, DŽ.Š., KAŽE:**

لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

"ALLAH NIKOGA NE OPTEREĆUJE PREKO MOĆI NJEGOVE..." (*El-Bekare*, 286) Autor je spomenuo obje vrste moći kao odgovor mu'tezilama i kaderijama.

Zatim autor spominje ljudska djela, pa kaže: **LJUDSKA DJELA -** tj. djela po slobodnom izboru na osnovu kojih će biti nagrađeni ili

kažnjeni. To znači da je pripisivanje djela ljudima realnost, jer Allah, dž.š, kaže:

فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ

"...zato se ne žalostite zbog onoga što oni stalno čine..." (*Hud*, 36)

وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ

"A za dobro koje učinite Allah zna." (*El-Bekare*, 197) Međutim, sva ona **"SU ALLAHOVA STVORENJA."** tj. stvorena. Jer Jedini istinski tvorac samo je Allah, dž.š., i jedino On posjeduje moć stvaranja. Allah, dž.š., kaže:

ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ

"Allah je stvoritelj svega..." (*Ez-Zumer*, 62)

وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

"...Allah stvara i vas i ono što radite?" (*Es-Saffat*, 96)

Tim riječima autor odgovara na tvrdnje mu'tezila koje smatraju da su sva djela po slobodnom izboru svih živih stvorenja rezultat njihovog stvaranja.[225] Oni smatraju da svako ko čini određena djela svojim ličnim izborom stvara svoja djela. Na taj način oni ustvrđuju postojanje drugih tvoraca mimo Allaha, dž.š.

Isto su ustvrdile i kaderije (negatori kadera), rekavši da ljudi stvaraju. Zbog toga su prozvani medžusijama ovog ummeta, kao što smo već naveli. Oni su čak i gori od medžusija, jer medžusije tvrde da postoje dva tvorca, a oni tvrde da postoje brojni tvorci. Oni za te svoje tvrdnje navode sljedeća kur'anska ajeta:

---

225 Pogledaj: *Šerhu-l-usul el-hamse*, El-Kadi Abdul-Džebbar str. 323-324.

فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَـٰلِقِينَ

"...pa neka je uzvišen Allah, najljepši stvoritelj!" (*El-Mu'minun*, 14)

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ

"I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju." (*Es-Sedžde*, 17). Oni tvrde da je nagrada - kazna nadoknada za djela koja su učinjena.

Međutim, odgovor na prvi ajet je da se u arapskom jeziku riječ *halk* ponekad upotrebljava u značenju uobličavanje *et-tasvir* i određivanje *et-takdir*, te bi značenje ajeta bilo: "...pa neka je uzvišen Allah, najljepši uobličavatelj i određivač." Dokaz za to su Allahove, dž.š, riječi:

ٱللَّهُ خَـٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ

"Allah je stvoritelj svega", tj. svega stvorenog (*Ez-Zumer*, 62), tako da pod opće značenje ovog termina *svega* potpadaju i ljudska djela.

A odgovor na drugi ajet je da je slovo *ba* u spomenutom ajetu uzročnog karaktera, dakle: "zbog vaših djela", a Allah je tvorac uzroka i posljedica, te se tako sve ponovo vraća isključivo Allahovoj, dž.š, milosti i Njegovoj dobroti.

A LJUDIMA PRIPADA NJIHOVA REALIZACIJA. - Njihovom djelimičnom voljom. Zbog toga bivaju nagrađeni ili kažnjeni.

Spomenuti termin (u kur'anskom ajetu) *el-kesb*[226] realizacija je djelo koje njegovom počiniocu donosi korist ili štetu. Allah, dž.š, kaže:

226 Termin *el-kesb*, kada su u pitanju ljudska djela, poznat je kod eš'arija koji su pokušali naći središnje rješenje između tvrdnje kaderija i džebrija o tom pitanju. Oni kažu: "^ovjekova moć, iako ne utiče na nastajanje djela, bitno uti~e na jednu od njegovih osobina koja se zove *kesb*. Za tu

لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ

"...u njegovu korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi." (*El-Bekare*, 286) Znači da kada god oni svojom voljom odluče da urade neko djelo Allah, dž.š, ga tada stvori, te se ono realizuje putem njih, a stvaranje je Allahovo, dž.š.

---

osobinu vežu se Allahove, dž.š, naredbe i zabrane i nagrada i kazna. Jedan pokret tijela koji je vid pokornosti Njemu, a drugi koji je vid nepokornosti Njemu imaju zajedničko to što su oboje pokret tijela. Razlika je u tome što je jedan okarakterisan kao pokornost a drugi kao nepokornost. Sam pokret i njegovo nastajanje jeste stvaranje Allahovo, dž.š, a to da li je ono dobro ili loše ostvaruje se ljudskom moći i uticajem.

Međutim, ešarije, na taj način, nisu ništa posebno razumski prihvatljivo uradile. Zato je neko rekao: "Tri stvari u ilmu-l-kelamu su nemoguće: Ešarijev kesb, halovi Ebu Hišama i *tafre* iznenadna pojava značenja kod Nazzama." Mezheb ehli-sunneta je da čovjek stvarno čini svoje djelo i da on posjeduje istinsku moć. Allah, dž.š, kaže: "A za dobro koje učinite Allah zna." (*El-Bekare*, 197) "...zato se ne žalosti zbog onoga što oni stalno čine." (*Hud*, 36) To ne znači da ljudska djela nisu stvorenja Allaha, dž.š, kao i sva ostala stvorenja, jer Allah, dž.š, omogu}io je čovjeku da radi po sopstvenom izboru i jedini je On u stanju da to učini. Vidi: *Minhadžu-s-sunne*, 1/459, *Šifau-l-alil*, str. 49-51, *Šerh Ibn ebi-l-Izz*, 2/650.

Ovim riječima autor odgovara i džebrijama[227] koji tvrde da čovjek, ustvari, ne čini svoja djela, nego se ona njemu pripisuju samo alegorično. Sva djela, po njima, isključivo pripadaju samo Allahu, dž. š. Ona su, u slučaju ljudi prisilna, kao nekontrolisani trzaji onoga koji drhti, pokreti pulsa i njihanje drveća. Oni u potpunosti niječu ljudska djela i bilo kakav učinak u njihovoj realizaciji. Za potvrdu svojim tvrdnjama uzimaju ajet:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ ۚ

"Vi njih niste ubijali nego Allah; i ti nisi bacio, kad si bacio, nago je Allah bacio..." (*El-Enfal*, 17) Allahovo, dž.š, negiranje bacanja u slučaju Poslanika s.a.v.s, a njegovo pripisivanje Sebi jeste dokaz da čovjek nema nikakva udjela u svojim djelima. Oni tvrde da nagrada ili kazna nisu uopće vezani za ljudska djela, jer je Poslanik, s.a.v.s, rekao:

لَنْ يُدْخِلَ أَحَدًا عَمَلُهُ الْجَنَّةَ

"Niko od vas neće ući u Džennet zbog svojih djela..."[228]

Što se ajeta tiče, dokaz je to protiv njih, jer je pripisao bacanje Poslaniku, s.a.v.s, riječima: "kad si bacio" te se tako jasno zaključuje da je ono što se niječe ovim ajetom nešto drugo u odnosu na ono što se potvrđuje. To je zbog toga što bacanje ima svoj početak i svoj krajnji domet. Njegov početak je ispuštanje iz ruke a kraj je pogodak u cilj, a zajedno se zovu bacanje. Zato bi citirani ajet značio: "Ti nisi pogodio kada si bacio, nego je Allah dao da pogodiš."

227 *El-džebr* je pripisivanje ljudskih djela Allahu, dž.š. Džebrije negiraju ljudska djela i bilo kakav uticaj na ono što im se dešava. Oni tvrde da im se djela pripisuju samo alegorično, kao što kažemo: "Zid je pao", ili "Voda teče" ili "Zašlo je sunce" i tome slično. Na čelu džebrija su džehmijje. Neki i eš'arije nazivaju džebrijama, jer oni čovjeku ne pripisuju njegova djela istinski, nego ih nazivaju realizacijom (*kesbom*). Vidi: *Kitabu-t-tarifat*, 101, Et-*Tebsiru fi-d-din*, 63, *El-Ferku bejne-l-firek*, 211, *Šifau-l-alil*, 49.

228 Već smo naveli prenosioce i stepen ovog hadisa.

Kada bi oni bili u pravu onda bi neko mogao reći: "Ti nisi klanjao dok si klanjao, nego je Allah klanjao." Ti nisi postio dok si postio, nego je Allah postio." "Ti nisi blud počinio dok si to činio..." i slično, što je očito pogrešno, neprihvatljivo.

A odgovor na hadis bi se sastojao u tome što je *ba* u hadisu *bau-l-ived* za nadoknadu, tako što je Allah dž.š, učinio djela kao cjenu za ulazak u Džennet, a ne kao što to tvrde mu'tezile, da čovjek zaslužuje Džennet kod Allaha, dž.š, svojim djelima. Naprotiv, čovjeku se Džennet daruje isključivo Allahovom, dž.š, milošću i Njegovom dobrotom, kao što smo već naveli.

ALLAH NIJE ZADUŽIO LJUDE VIŠE NEGO ŠTO MOGU. - Allah, dž.š, kaže:

لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

"Allah nikoga ne opterećuje preko moći njegove..." (*El-Bekare*, 286)

يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ

"Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate..." (*El-Bekare*, 185)

هُوَ ٱجْتَبَىٰكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

"On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao..." (*El-Hadždž*, 78)

ONI NE MOGU VIŠE NEGO ŠTO IH JE ON ZADUŽIO, tj. što im je On dao moć da mogu uraditi. Ova moć se ogleda u Allahovom, dž.š, omogućavanju određenog djela, a ne o omogućavanju u vidu moći, omogućavanja i ispravnosti uzroka. Međutim, ovdje kako neki kažu, postoji problem. Naime, termin *teklif* ne upotrebljava se u značenju davanja moći, nego u značenju

naređenja i zabrane.[229] Smatram da se na to može odgovoriti time što će se reći da je to iz domena *mušakale,* tj. označavanje pojma njemu nepodesnim izrazom.

OVO JE TUMAČENJE: "NEMA SNAGE NI MOĆI OSIM ALLAHA" tj. **TVRDIMO DA NIKO NEMA MOĆI, NI KRETANJA, NITI MOŽE DA POGRIJEŠI PREMA ALLAHU, OSIM UZ NJEGOVU POMOĆ, A NITI IKO IMA MOGUĆNOST DA POSTIGNE POKORNOST PREMA ALLAHU, OSIM UZ NJEGOVU POMOĆ. -** Zato što je čovjeku potreban Allah, dž.š, u svakom trenu, potrebna Njegove zaštita od grijeha i pomoć u činjenju dobrih djela.

SVE SE ODVIJA PO ALLAHOVOJ VOLJI, NJEGOVOM ZNANJU, NJEGOVOJ ODREDBI I NJEGOVOM ODREĐENJU, - koje je još od ezela.

NJEGOVA JE VOLJA IZNAD SVIH VOLJA. - Ovo je odgovor mu'tezilama koje neosnovano tvrde da je Allah, dž.š, od svakog nevjernika htio iman, a da su oni htjeli kufr, pa se desilo ono što su oni htjeli, a ne ono što je Allah htio, te se tako realizovala volja nevjernika, a nije se realizovala volja Allaha. Allah je daleko iznad onoga što mu oni pripisuju.

NJEGOVA ODREDBA PREVLAĐUJE NAD SVIM. - To je potvrda jednoće Stvoritelja i da se samo Njegova volja sprovodi. Allah, dž.š, kaže:

229 U riječima Tahavije, r.a: "Oni ne mogu više nego što ih je on zadužio," je problem, jer ljudi mogu više nego što ih je Allah, dž.š, zadužio. Ali, Allah, dž.š, želi olakšati svojim robovima, kao što je rekao: "Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate..." (*El-Bekare*, 185) "On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao..." (*El-Hadždž*, 78) Da je Allah dž.š, povećao naša zaduženja, sigurno je da bismo ih mogli izvršiti, ali Allah, dž.š, nama se smilovao i olakšao nam, te nam nije učinio poteškoće u vjeri. Vidi: *Šerh ibn Ebi-l-Izz*, 2/656. Komentator je odgovorio na ovaj problem tako što smatra da se radi o mogućnosti prve vrste koju Allah, dž.š, daje, a ne o stvarnoj ljudskoj mogućnosti.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

"Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se. Pa nek je uzvišen Allah, Gospodar svemira, od onoga što Mu pripisuju!" (*El-Enbija*, 22)

مَا ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُۥ مِنْ إِلَـٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَـٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ سُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾

"Allah nije uzeo Sebi sina, i s Njim nema drugog boga! Inače, svaki bi bog, s onim što je stvorio – radio što bi htio, i jedan drugog bi pobjeđivao. – Hvaljen neka je Allah, Koji je daleko od onoga što oni iznose..." (*El-Mu'minun*, 91)

فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

"On radi šta je Njemu volja." (*El-Burudž*, 16)

ON ČINI ŠTO HOĆE, - svojim robovima, **NIJE NASILNIK -** prema njima. Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s, rekao:

لَوْ أَنَّ اللهَّ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ *

"Kada bi Allah, dž.š, kaznio sve stanovnike Neba i Zemlje, On bi to uradio a da im ne bi načinio nikakvu nepravdu..."[230]

Jer njihova obaveza je da Mu budu u stalnoj pokornosti i da ne budu neposlušni, da Ga se stalno sjećaju i nikad ne zaboravljaju, da

230 Prenosi ga Ebu Davud u *Sunenu* u poglavlju o sunnetu, hadis broj 4699. Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 5/75. Takođe, Ibnu Madže u uvodu u svoj *Sunen*. Vidi *Sunen ibn Madže*, 1/77.

Ovaj hadis prenosi i imam Ahmed u *Musnedu*, 5/182-183, 185, 189. I Ibn ebu Asim u svom djelu *Es-Sunne*. Šejh Nasiruddin el-Elbani kaže da je ovaj hadis sahih. Vidi: *Es-Sunne*, 1/109-110.

Mu se stalno zahvaljuju a ne da Mu nezahvalni budu. Da snagu ljubavi, kajanja, oslanjanja, strahopoštovanja, samokontrole, straha i nade, upute isključivo prema Njemu i da se samo za Njega vežu. Da srce ljubavlju bude vezano za Njega, jezik prezauzet spominjanjem Njega, a ostali organi u stalnoj pokornosti Njemu. Pa ko od nas nije uradio bar nešto što je oprečno cilju zbog kojeg nas je Allah dž.š, stvorio?

Kada bi Allah, dž.š, robovima Svojim sudio po Svojoj pravdi, sigurno je da bi po Njegovoj pravdi bili kažnjeni i da im ne bi nepravdu učinio. Najviše što čovjek može učiniti je da se pokaje i prizna svoje manjkavosti, a primanje pokajanja je isključivo Njegova milost i Njegovo praštanje. On se iz Svoje milosti i dobrote, obavezao da neće kazniti onoga ko se pokaje. Zato Njegove robove može spasiti samo Njegova milost i Njegov oprost, a ljudska djela nikog neće moći dovesti do spasa od vatre ili užitka u Džennetu, kao što smo već spomenuli u ranije citiranom hadisu.

لَا يُسْـــــئَلُ عَمَّـــا يَفْعَـــــلُ وَهُـــــمْ يُسْـــــئَلُونَ

“ON NEĆE BITI PITAN ZA ONO ŠTO RADI, A ONI ĆE BITI PITANI.” (*El-Enbija*, 23) Autor ponavlja ove kur’anske riječi kao potvrdu za sve što je već do sada kazano.

DOVA

Autor navodi stav ranije spomenute uleme prema dovi živih za svoje umrle, pa kaže:

DOVA ŽIVIH I NJIHOVA SADAKA KORISTE UMRLIM. - Allah, dž.š., kaže:

وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ

بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ

"Oni koji poslije njih dolaze – govore: "Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla..." (*El-Hašr*, 10) Allah, dž.š., hvali vjernike koji čine dovu svojoj braći vjernicima koji su živjeli prije njih, što je dokaz da oni imaju koristi od dova živih.

Poslanik, s.a.v.s., bi, nakon što se ukopa mejjit, stao iznad njega i rekao:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّ إِذَا فَرَغَ منْ دَفْنِ الْمَيِّت وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا لأَخِيكُمْ وَسَلُوا لَهُ بِالتَّثْبِيتِ فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ *

"Tražite oprost za vašeg brata i molite Allaha, dž.š, da ga učvrsti, jer je on sada na ispitu."[231]

Cjelokupan islamski ummet saglasan je da se uči dova umrlom prilikom klanjanja dženaze.

Poslanik, s.a.v.s., kaže:

تصدقوا عن موتاكم

[231] Prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, poglavlje o dženazi, hadis broj 3221. Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 3/550. Vidi: *Es-sunenu-l-kubra*, 4/56, i El-Hakim u *Mustedreku* i kaže da je sahih, što je potvrdio i Ez-Zehebi. Vidi: *El-Mustedrek*, 1/370.

“Podijelite sadaku za svoje umrle!”[232] Isto tako, prenosi se da je donesena dženaza pred Poslanika, s.a.v.s., pa je upitao:

هل عليه دين فقيل نعم قال فهل ترك شيئًا فقيل لا فقال صلوا عليه فقال ابو قتادة صل عليه يا رسول الله و علي دينه فصلي عليه ثم سأل مرتين هل قضي عنه فقال نعم فقال عليه السلام الآن برد مضجعه

“Je li dužan?” Neko je odgovorio: “Da!” “Da li je ostavio imetak iz kojeg se taj dug može nadoknaditi?” Neko odgovori: “Ne!” Poslanik, s.a.v.s., reče: “Vi mu klanjajte dženazu.” Ebu Katade tada reče: “Klanjaj mu dženazu, Allahov poslaniče, a ja ću vratiti njegov dug.” Tada je Poslanik, s.a.v.s., klanjao dženazu i nakon toga dva puta upitao Ebu Katadu da li je vratio dug. Drugi put je Ebu Katade odgovorio da jeste, pa je Poslanik, s.a.v.s, rekao: “Tek sada mu se ohladilo mjesto na kome leži.”[233]

---

232 Nisam pronašao ovaj hadis u meni dostupnim izvorima.

233 Prenosi Buhari u poglavlju o *havali*, hadis broj 2289 u kontekstu dužeg hadisa. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 4/466-467. Isti hadis prenosi i Imam Ahmed u svom musnedu (3/330) sa sljedećim tekstom: “Jedan čovjek je umro, pa smo ga ogasulili, namirisali i umotali u ćefine, a zatim smo ga odnijeli do Poslanika, s.a.v.s, i rekli mu: “Hoćeš li mu klanjati dženazu?” Poslanik, s.a.v.s, je napravio nekoliko koraka, a zatim upitao: “Je li nekome ostao dužan?” “Dva dinara,” rekosmo. On se tada udalji. Tada se Ebu Katade obaveza da će ta dva dinara vratiti, pa smo ponovo otišli do Poslanika, s.a.v.s, i Ebu Katade mu reče: “Dva dinara ću ja vratiti!” Allahov poslanik, s.a.v.s, reče: “Hakk je prešao na tebe, a umrli je čist od toga.” On odgovori: “Da!” Zatim je Poslanik, s.a.v.s, klanjao dženazu dan poslije toga, upitao Ebu Katadea: “Šta si uradio sa ona dva dinara?” On odgovori: “Tek je jučer umro.” Sutradan je Ebu Katade došao Poslaniku, s.a.v.s, i rekao: “Vratio sam ih.” Tada Poslanik, s.a.v.s, reče: “Tek sada se njegova koža ohladila.” Ovaj hadis imam Ahmed prenosi i u skraćenoj verziji. Vidi: *Musnedu-l-imam Ahmed*, 5/297.

To su jasni dokazi da sadaka živog koristi umrlom. U tome je, isto tako, i odgovor pojedinim novotarima među apologetičarima koji tvrde da do umrlog ne stiže niti dova niti bilo šta drugo.[234]

Isto tako pojedini nazovifilozofi i ekstremne sufije tvrde da, ukoliko je Allah, dž.š., Svojom voljom odredio da se nešto desi, onda nema potrebe za dovom. A ukoliko On to nije odredio, onda od dove nema fajde. Međutim, te njihove tvrdnje su demantovane Kur'anom i sunnetom. To potvrđuju i sljedeće riječi autora:

ALLAH USLIŠAVA MOLITVE I ISPUNJAVA ŽELJE. - Allah, dž.š., kaže:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِىٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

"Gospodar vaš je rekao: "Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!" (*El-Mu'min*, 60)

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَإِنِّى قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ

"A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli." (*El-Bekare*, 186) Poslanik, s.a.v.s., kaže:

ما من رجل يدعو الله بدعوة ليس فيها إثم و لا قطيعة رحم إلا أعطاه بها إحدى ثلاث خصال إما أن يعجل له دعوته أو يدخر له من الخير مثلها أو يصرف عنه من الشر مثلها

"Kad god čovjek uputi dovu Allahu, dž.š., u kojoj nema grijeha, niti kidanja rodbinske veze, Allah, dž.š., će mu dati jedno od troje: Ili će odmah udovoljiti njegovoj molbi, ili će mu ostaviti odgovarajuću

234 Opširnije o tom pitanju pogledaj: *Medžmu'u-l-fetava*, 24/306-313, 324, 366. *Er-Ruh*, 174-213.

nagradu za poslije, ili će od njega otkloniti zla u tolikoj mjeri."[235] U drugom hadisu stoji:

عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الآخِرُ يَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ *

"Svake noći Allah, dž.š., silazi na dunjalučko nebo i pita: "Ima li ko da me za nešto moli, pa da udovoljim njegovoj molbi? Ima li ko da od Mene nešto traži, pa da mu to dadnem? Ima li ko da od Mene oprosta traži, pa da mu oprostim?"[236] Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَدْعُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ غَضِبَ عَلَيْهِ *

'Ko Allahu dovu ne čini, On se na njega naljuti.'[237]

Neko je ovo značenje izrekao u stihovima:

"Gospodar se srdi ako od Njega ne tražiš
a čovjek se rasrdi ako od njega zatražiš."[238]

---

235 Prenosi imam Ahmed u svom musnedu (3/18). Imam Buhari u svom djelu *El-Edebu-l-mufred*, hadis broj 710, str. 184. Et-Tahavi u svom djelu *Muškilu-l-asar* 1/375. El-Hakim smatra da je ovaj hadis sahih i u tome ga podržava Ez-Zehebi. Vidi: *El-Mustedrek*, 1/493.
U *Sahih Muslimu* nalazi se hadis: "Čovjeku se neprestano uslišava njegova dova, sve dok ne bude molio za nešto što je grijeh ili raskid rodbinskih veza, ukoliko ne bude požurivao sa uslišanjem."

236 Prenosi imam Buhari u poglavlju o tehedždžudu, hadis broj 1145. Vidi: "Fethu-l-Bari" 3/29, 11/129, 13/464).
Muslim u poglavlju o namazu musafira, hadis broj 758. Vidi: *Sahih Muslim*, 1/521-523).

237 Prenosi Ibn Madže u poglavlju o dovi, hadis broj 3727. Vidi: *Sunen Ibn Madže*, 2/1258. I imam Ahmed u *Musnedu*, 2/477. Šejh Nasiru-d-din el-Elbani smatra da je ovaj hadis sahih. Vidi: *Sahih Sunen Ibn Madže*, 2/324.

Dova Allahu, dž.š, sadrži nekoliko značenja:[239]

1. Dova je dokaz Allahovog, dž.š, postojanja, jer se dova ne čini onome ko ne postoji.

2. Bogatstva, jer se ne traži od siromaha.

3. Da Allah, dž.š, čuje, jer se ne doziva onaj ko ne čuje.

4. Darežljiv, jer se od škrtice ne traži.

5. Milostiv, jer se molba ne upućuje onome ko je osoran.

6. Moćan, jer se ne traži od onoga ko nije u stanju pomoći.

Velika većina muslimana (i pripadnika ostalih religija) smatra da je dova jedan od najvećih uzroka svake koristi i zaštite od svega što šteti. Zato se nećemo osvrtati na onoga koji kaže da dova nema smisla, navodno zato što putem dove onaj koji traži utiče na onoga koji daje, te bi tako djelo Allaha, dž.š., bilo pod uticajem čovjeka. Mi na to kažemo: "Allah, dž.š., nadahnjuje srce čovjeka dovom i tu dovu učini sebebom dobra koje mu daje. Isto kao što je slučaj sa djelima i nagradom za njih. Allah, dž.š., je uputio čovjeka na tevbu, a zatim je primio od njega. Isto tako, On čovjeka upućuje na dobra djela, a zatim ga za njih nagrađuje. On, dakle, upućuje čovjeka dovi, a zatim mu je udovolji. Allah, dž.š., kaže:

يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ
أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

"On upravlja svima, od neba do Zemlje, a onda se sve to Njemu vraća u danu koji, prema vašem računanju vremena, hiljadu godina traje." (*Es-Sedžde*, 5) Allah, dž.š., nas u ovom ajetu

238 U fusnoti komentara Ibn ebi-l-Izza vezanoj za ove stihove stoji: "Ove stihove navodi Sujuti u svom djelu *El-Ezhar fima akadehu-š-šu'arau minel-ehadisi ve-l-asar* i ne navodi ko je njihov autor. Vidi: *Šerh ibn ebi-l-Izz el-Hanefi* u obradi Abdullaha et-Turkija i Šu'ajba el-Arnauta, 2/677.

239 Ovo je stav Ali b. Akila b. Muhammeda el-Bagdadija, jednog od poznatih hanbelijskih prvaka. Umro je 513 h. g. Ove riječi njemu pripisuje Ibn ebi-l-Izz u svom komentaru. Vidi: *Šerh ibn ebi-l-Izz*, 2/678.

obavještava da On počinje sa uređenjem, a zatim se to što je On uredio Njemu vraća (podiže).

ALLAH POSJEDUJE SVE. NJEGA NIŠTA NE POSJEDUJE. NEOVISNOSTI OD NJEGA NEMA NI KOLIKO JEDAN TREN. KO TEŽI DA BUDE BEZ ALLAHA JEDAN TREN, NE VJERUJE I POSTAJE OD STANOVNIKA DŽEHENNEMA. - Ove istinite riječi potvrda su da dova koristi i predstavljaju podstrek na nju.

* * *

ALLAH, DŽ.Š., SE RADUJE I SRDI. - Allah, dž.š., kaže:

رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ

"Allah će zadovoljan njima biti, a i oni Njim." (*El-Maide*, 119)

۞لَّقَدۡ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ إِذۡ يُبَايِعُونَكَ تَحۡتَ ٱلشَّجَرَةِ

"Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod drvetom na vjernost zakleli." (*El-Feth*, 18)

مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيۡهِ وَجَعَلَ مِنۡهُمُ ٱلۡقِرَدَةَ وَٱلۡخَنَازِيرَ

"Oni koje je Allah prokleo i na koje se rasrdio i u majmune i svinje pretvorio..." (*El-Maide*, 60)

وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمٗا

"**Allah će na njega gnjev Svoj spustiti i prokleće ga i patnju mu veliku pripremiti."** (*En-Nisa*, 93)

وَبَآءُو بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَسۡكَنَةُۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانُواْ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ

"i zaslužiće Allahovu srdžbu i snaći će ih bijeda, zato što u Allahove dokaze ne vjeruju..." (*Alu Imran*, 112) Još mnogi drugi ajeti govore o srdžbi i zadovoljstvu Allaha, dž.š.

Allah, dž.š., govori o Svojoj ljubavi pa kaže:

فَسَوْفَ يَأْتِي ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ

"Allah će sigurno mjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole..." (*El-Maide*, 54)

إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ

"Allah zaista voli one koji se često kaju i voli one koji se mnogo čiste." (*El-Bekare*, 222)

Prve generacije muslimana su u potpunosti saglasne da zadovoljstvo, srdžba i njima slično, što se prenosi u Kur'anu i sunnetu, spadaju u svojstva Allaha, dž.š. Oni su bili protiv svakog vida alegoričnog tumačenja spomenutih svojstava koja ih odvode od njihovih stvarnih značenja koja dolikuju Svevišnjem Allahu, dž.š. Zato se ne može reći da zadovoljstvo (Allaha, dž.š.,) znači Allahovu, dž.š., želju za dobročinstvom, niti da Njegova srdžba znači želju za osvetom, jer se time niječu spomenuta svojstva.

Pripadnici ehli-sunneta su, isto tako, složni u tome da Allah, dž.š, naređuje ono što voli i čime je zadovoljan, a ukoliko se to ne desi, razlog je što On to nije htio Svojom sveopćom voljom (*irade kevnijje*). On zabranjuje ono čime je nezadovoljan i što izaziva Njegovu srdžbu i srdi se na onoga ko to čini, iako On to hoće Svojom sveopćom voljom.[240]

ALI NE KAO LJUDI. - Tj. Allahova, dž.š., srdžba i Njegovo zadovoljstvo nisu kao srdžba i zadovoljstvo čovjeka, jer se čovjekova srdžba manifestuje kroz uzrujanost srca, crvenilo lica i napregnutost vena, dok se njegovo zadovoljstvo manifestuje kroz ozarenost lica i radost njegovog bića. Isto tako, ljubav predstavlja promjenu stanja u srcu, a Allah, dž.š., je iznad promjene i Njegova svojstva nisu kao svojstva Njegovih stvorenja, kao što smo već rekli.

240 Tj. dozvoljava svojom voljom koja je sveobuhvatna i bez koje se ne može ništa desiti. (Op.p.)

ASHABI

VOLIMO ASHABE RESULULLAHA, S.A.V.S., - zato što ih voli Allah, dž.š., i Njegov Poslanik, s.a.v.s. Dokaz za to je pohvalan govor o njima u Kur'anu. Allah, dž.š., kaže:

وَٱلسَّـٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَـٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحْسَـٰنٍ
رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ

"Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muhadžirima i ensarijama i svima koji ih slijede dobra djela čineći, a i oni su zadovoljni Njime..." (*Et-Tevbe*, 100) Poslanik, s.a.v.s, je rekao:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ *

"Najbolje je moje stoljeće, a zatim oni koji ih slijede..."[241]

Istinu je rekao Ibn Mes'ud hvaleći ih riječima:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ إِنَّ اللهَ نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ فَوَجَدَ قَلْبَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ فَاصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ فَابْتَعَثَهُ بِرِسَالَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ بَعْدَ قَلْبِ مُحَمَّدٍ فَوَجَدَ قُلُوبَ أَصْحَابِهِ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ فَجَعَلَهُمْ وُزَرَاءَ نَبِيِّهِ يُقَاتِلُونَ عَلَى دِينِهِ فَمَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ وَمَا رَأَوْا سَيِّئًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ سَيِّئٌ *

"Zaista je Allah, dž.š, pogledao u srca ljudi i vidio da je srce Muhammeda, s.a.v.s., najbolje od srca ljudi, te ga je Sebi odabrao.

[241] Prenosi Buhari u poglavlju o svjedočenjima, hadis broj: 2651, sa sljedećim tekstom: "Najbolji ste vi - moje stoljeće, a zatim oni koji slijede, a zatim oni koji njih slijede… Zaista će poslije vas doći ljudi koji će varati i neće biti povjerljivi, koji će svjedočiti a od njih se svjedočenje neće tražiti, koji će se zavjetovati a svoje zavjete neće ispunjavati, među njima će se pojaviti gojaznost." Vidi: *Fethul-Bari*, 5/258. Prenosi ga i Muslim u *Sahihu*, 4/1962-1964.

Zatim je pogledao u srca ostalih ljudi nakon srca Poslanika, s.a.v.s., i vidio da su najbolja srca, poslije njegovog, srca njegovih ashaba, te načinio vezirima Svoga Poslanika, s.a.v.s., koji su se borili za njegovu vjeru. Zato je kod Allaha lijepo ono što muslimani smatraju lijepim, a što oni smatraju ružnim, to je i kod Allaha ružno."[242]

Zatim, ashabi su se borili zajedno sa Poslanikom, s.a.v.s, na Allahovom, dž.š., putu protiv svih neprijatelja isključivo radi Allaha, dž.š., uzdizanja Njegove riječi i promovisanja Njegove vjere. Oni su se borili protiv plemena koja su se odmetnula, sve dok ih nisu ponovo vratili u islam. Zatim su se borili protiv nevjernika ehli-kitabija sve dok nisu dokinuli obožavanje krsta. Zatim su se borili protiv Perzijanaca sve dok nisu dokinuli obožavanje vatre. Postigli su konsenzus u slučaju bilježenja i prenošenja Kur'ana; postupili onako kako to Allah, dž.š., od njih traži i nastavili put Poslanika, s.a.v.s., u dostavi njegovog šerijata. Zato smo dužni voljeti ih i slijediti njihov put. Ima li iko da je u većoj zabludi od onoga koji u svojim grudima nosi mržnju prema najodabranijim vjernicima i prvacima među Allahovim evlijama, nakon poslanika?

Što se tiče nemilih događaja koji su se među njima deslili, moramo to shvatiti kao njihove dobronamjerne stavove (idžtihad) a za idžtihad se ne odgovara iako bude pogrešan. Međutim, ko je bio u sporu sa nekim od četverice prvih halifa sigurno je pogriješio u svom stavu.

NE PRETJERUJEMO U LJUBAVI PREMA IKOM OD NJIH. - Tj. mi ne pretjerujemo u ljubavi prema bilo kom od njih, ko što su to učinile šije[243] koje su prekoračile granicu. Allah, dž.š., kaže:

---

242 Ovaj eser prenosi Imam Ahmed u *Musnedu*, 1/379, El-Begavi u *Šerhu-s-sunne*, 1/214 i El-Hatib u svom djelu *El-Fekihu-l-mutefekkih*, 1/166-167. Ovaj hadis El-Hakim smatra sahihom i u tome je s njim suglasan Ez-Zehebi. Vidi: *El-Mustedrek*, 3/78.

243 Imam Et-Tehanevi kaže: "Šije su jedna od najvećih islamskih sekti. Oni su pristalice Alije, r.a, i smatraju da je on trebao biti imam (halifa) nakon smrti Poslanika, s.a.v.s, i da za to postoje jasni dokazi u hadisima. Smatraju da hilafet mora ostati u njegovom potomstvu, a ako se desi da pređe u ruke nekom drugom, onda je to nepravdom ili zato što su prisiljeni da je nekom (prividno) predaju. Šije se dijele na

قُلۡ يَـٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَـٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ

"Reci: - O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u vjerovanju svome..." (*El-Maide*, 77) Prekomjerna ljubav prema bilo kome od njih jeste pretjerivanje u vjeri. Poslanik, s.a.v.s., je rekao Aliji, r.a:

يهلك فيك اثنان مبغض مفرط و محب مفرط

"Dvojica će zbog tebe nastradati; onaj koji te bude previše volio i onaj koji te bude previše mrzio."[244]

Pretjerivanje, uz to, neminovno vodi na stranputicu, kao što su kršćani uradili iz ljubavi prema Isa, a.s., sinu Merjeminu, do te mjere da neki tvrde da je on božanskog porijekla, drugi da je Božiji sudrug, treći da je Božiji sin. Isto tako su učinile neke rafidije među šijama iz ljubavi prema Aliji, r.a.

NE ODRIČEMO SE NIJEDNOG OD NJIH. Kao što je rekao Poslanik, s.a.v.s:

قَالَ رَسُولُ اللهَّ صَلَّى اللهَّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللهَّ اللهَّ فِي أَصْحَابِي لاَ تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللهَّ وَمَنْ آذَى اللهَّ كان النار به أولىُ *

dvadeset i dvije sekte koje se međusobno optužuju za kufr. Sve one imaju korijene u tri osnovne: ekstremisti (gulati), zejdije i imamije." Vidi: *Keššafu istilahati-l-funun*, 4/764.

244 Hadis prenosi imam Ahmed u *Musnedu* (1/160) sa sljedećim tekstom: "U tebi ima sličnosti sa Isaom, zamrzili su ga Jevreji do te mjere da su potvorili njegovu majku za zinaluk, a zavoljeli su ga kršćani do te mjere da su ga podigli na mjesto koje mu ne pripada." A zatim je rekao: "Zbog mene će biti uništena dva čovjeka: onaj koji će me previše voljeti i pripisati mi ono što mi ne pripada i onaj koji će me pretjerano mrziti, što će ga odvesti dotle da me potvara." Ovaj hadis prenosi El-Dževzi u svom djelu *El-Ilelu-l-mutenahije* i kaže: "Ovaj hadis nije vjerodostojan (sahih)." Vidi *El-Ilelu-l-mutenahije*, 1/223-224.

"Pazite na moje ashabe! Pazite na moje ashabe! Nemojte ih, poslije mene, uzeti za metu (napada), jer onaj ko ih je zavolio zavolio ih je zbog ljubavi prema meni, a onaj ko ih zamrzi, zbog mržnje prema meni ih je zamrzio. Onaj ko njih uvrijedi, kao da je mene uvrijedio, a onoga ko mene uvrijedi, kao da je Allaha uvrijedio, a onaj ko Allaha uvrijedi za njega je Vatra najpreča."[245]

MRZIMO SVAKOG KO IH MRZI I KO IH LOŠIM SPOMINJE. - Jer je mržnja prema njima mržnja prema vjeri, zato što su oni žrtvovali svoje živote i svoje imetke za ljubav Allaha i Poslanika i za podršku vjeri.

SAMO IH DOBRIM SPOMINJEMO, - zato što su oni najbolji u ovom ummetu i prvaci u vjeri.

LJUBAV PREMA NJIMA JE IMAN, VJEROVANJE I DOBROČINSTVO. - Jer, to Allah, dž.š., od nas traži i potvrda je vjerovanja u ono sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s., od Allaha, dž.š.

MRŽNJA PREMA NJIMA JE NEVJERSTVO, LICEMJERSTVO I NASILJE - Zato što je mržnja prema njima rezultat licemjerstva i lošeg ubjeđenja. Neprijateljstvo prema njima predstavlja neprijateljstvo prema vjeri, što je nevjerstvo i nasilje.

TVRDIMO DA HILAFET POSLIJE RESULULLAHA, S.A.V.S, PRIPADA NAJPRIJE EBU BEKRU ES-SIDDIKU, PO VRIJEDNOSTI I PREDNOSTI NAD CIJELIM UMMETOM, - zato što je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

و الله ما طلعت الشمس على أفضل من أبي بكر

245 U Tirmizijinom rivajetu na kraju ovog hadisa stoji:

وَمَنْ آذَى اللهَّ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ "A ko Allaha uvrijedi, ubrzo će ga On uzeti."

Hadis prenosi Tirmizi u poglavlju o vrlinama, hadis broj: 3861. Nakon teksta hadisa Tirmizi veli: "Ovo je hadis hasen-garib, ne poznajemo ga izuzev sa ovim senedom." Vidi: *Sunenu-t-Tirmizi*, 9/383. Također, ovaj hadis prenosi imam Ahmed u *Musnedu* (4/87, 5/54,57) i Ibn ebu Asim u knjizi *Es-Sunne*, 2/479, hadis broj 992. Šejh Nasiru-d-din el-Elbani kaže za ovaj hadis: "Njegov isnad je daif, zato što je Abdullah b. Abdur-Rahman nepoznat."

"Tako mi Allaha, sunce nije obasjalo vrednijeg od Ebu Bekra!"[246] i zato što se prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِي اللهُ عَنْه قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لاَ أَدْرِي مَا بَقَائِي فِيكُمْ فَاقْتَدُوا بِاللَّذَيْنِ مِنْ بَعْدِي وَأَشَارَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ *

"Ugledajte se na dvojicu iza mene: Ebu Bekra i Omera."[247]

Aiša, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., za vrijeme bolesti rekao:

---

246 Nisam pronašao ovaj hadis, niti drugi sličan njemu po značenju. Međutim, Tirmizi prenosi hadis o vrlinama Omera, r.a, u kome stoji:

قَالَ عُمَرُ لأَبِي بَكْرٍ يَا خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمَا إِنَّكَ إِنْ قُلْتَ ذَاكَ فَلَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ عَلَى رَجُلٍ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لاَ نَعْرِفُهُ إِلاَّ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَاكَ وَفِي الْبَاب عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ *

"Omer je rekao Ebu Bekru: "O najbolji čovječe, poslije Poslanika s.a.v.s!" Na to mu Ebu Bekr reče: "Kad si to već spomenuo, reći ću ti da sam čuo Poslanika, s.a.v.s, kada je rekao: "Sunce nije obasjalo čovjeka vrednijeg od Omera." Nakon ovog hadisa Tirmizi je rekao: "Ovo je garib hadis, ne poznajem ga izuzev preko ovog seneda, a on nije baš pouzdan." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 9/281. Isti hadis prenosi i Hakim, i kaže da je sahih, ali da ga Buhari i Muslim ne prenose. Međutim, Zehebi se ne slaže sa Hakimom. Naprotiv, Zehebi kaže: "Abdullaha mnogi smatraju slabim, a i o Abdurahmanu je polemika. Ovaj hadis je poluizmišljen." Vidi: *El-Mustedrek*, 3/90.

247 Prenosi Tirmizi u poglavlju o vrlinama, hadis broj 3663 i kaže: "Ovo je hasen hadis." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 9/270.

Hadis prenosi Ibn Madže u *Sunenu*, sa sljedećim tekstom: "Ja ne znam koliko mi je određeno da živim među vama, pa se ugledajte na ovu dvojicu poslije mene." Zatim je pokazao na Ebu Bekra i Omera. Vidi: *Sunen Ibn Madže*, 1/37.

El-Elbani ovaj hadis smatra sahihom. Vidi *Sahih Sunen Ibn Madže*, 1/23.

ادعي لي عبد الرحمن بن أبي بكر لأكتب لأبي بكر كتابا لا يختلف عليه ثم قال معاذ الله أن يختلف المؤمنون في أبي بكر

"Pozovi mi Abdurrahmana b. Ebu Bekra da napišem oporuku za Ebu Bekra oko koje neće biti nikakva razlaza." Zatim je rekao: "Utječem se Allahu od toga da se vjernici raziđu u vezi sa Ebu Bekrom."[248] Znači: ostavio je pisanje oporuke, oslanjajući se na to da će ga Allah, dž.š., odabrati za to i da će se vjernici jednoglasno složiti u slučaju Ebu Bekrovog imameta poslije Poslanikove, s.a.v.s., smrti.

Isto tako slučajevi postavljanja Ebu Bekra za imama umjesto Poslanika, s.a.v.s., su poznati, a postignut je i konsenzus ashbaba u vezi sa slijeđenjem Ebu Bekra.

ZATIM OMERU IBN EL-HATTABU, R.A. - Zato što se prenosi da je Poslanik, s.a.v.s, rekao:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ *

"Da je poslije mene došao poslanik, to bi bio Omer."[249] Zatim, zato što ga je Ebu Bekr imenovao kao halifu iza sebe, a to islamski ummet jednoglasno prihvatio. Njegove vrline su poznate i brojne, i bilo bi ih teško nabrojati.

ONDA OSMAN IBN AFFANU, R.A. - Zato što je Omer r.a. odredio vijeće od šesterice ashaba da poslije njega između sebe izaberu halifu. To su bili: Osman, Alija, Zubejr,[250] Talha,[251] Sa'd[252] i Abdurrahman.[253] Svakome od njih je Poslanik, s.a.v.s, obećao Džennet.

248 Prenosi Buhari u poglavlju o bolesnicima, hadis broj 5666. Vidi: *Fethu-l-bari*, 10/123.

Muslim u *Sahihu*, u poglavlju o vrlinama, hadis broj 2387, sa sličnim tekstom. Vidi: *Sahih Muslim*, 4/1857.

249 Prenosi Timizi u poglavlju o vrlinama, hadis broj 3687 i kaže: "Ovaj hadis je hasen-garib, nama je poznat samo ovaj rivajet od Mišreha b. Ha'ana." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 9/282.

Isti hadis prenosi i imam Ahmed u *Musnedu* (4/154) i Hakim koji kaže: "Ovaj hadis je sahih, ali ga Buhari i Muslim ne prenose." Vidi: *El-Mustedrek*, 3/85.

Oni su se složili da halifa bude Osman, a ostali ashabi su se saglasili sa njihovim izborom.

A POTOM ALIJI IBN EBU TALIBU, R.A. - zato što su se ashabi složili da njega slijede poslije Osmana, r.a. Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

قَالَ رَسُولُ اللهِّ صَلَّى اللهَّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِلاَفَةُ النُّبُوَّةِ ثَلاَثُونَ سَنَةً *

---

250 Zubejr b. Avvam b. Huvejlid el-Kureši el-Esedi ebu Abdullah. Njegova majka je Safijja b. Abdul-Muttalib, tetka Poslanikova, s.a.v.s. Primio je islam u petnaestoj godini svoga života. Učestvovao je u obje hidžre i u svim bitkama sa Poslanikom, s.a.v.s. Sam za sebe je rekao: "Ne postoji nijedan djelić moga tijela a da nije ranjen sa Poslanikom, s.a.v.s." Bio je među najpoznatijim junacima. Omer, r.a, ga je imenovao za člana šestočlanog vijeća kome je dao zadatak da izaberu halifu poslije njega i za njih kazao: "Oni su oni sa kojima je Poslanik, s.a.v.s, umro zadovoljan." Jedan je od deseterice kojima je zagarantovan Džennet. Ubijen je mučki, nakon što se udaljio iz bitke za Devu 36. h. g.
Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat Ibn Sa'd*, 3/100-113, *Usdu-l-gabe*, 2/97-100, *El-Isabe*, 1/545-546, *El-Isti'ab*, 1/580-585.

251 Talha b. Ubejdillah b. Usman b. Amr b. Ka'b el-Kureši et-Tejmi. Ebu Muhammed. Jedan od deseterice kojima je obećan Džennet, jedan od osmerice koji su prvi primili islam, jedan od šesterice koje je Omer odredio za vijeće i jedan od peterice koji su primili islam putem Ebu Bekra. Učestvovao je u bici na Uhudu i svim ostalim bitkama poslije nje. Učestvovao je i u bici za Devu na strani Alije, r.a, a zatim je napustio boj, što je učinio i Zubejr. Sklonio se u sporedne redove, ali ga je pogodila zalutala strijela od koje je umro 36. h. g.
Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat Ibn Sa'd*, 3/214-225, *Usdu-l-gabe*, 2/467-471, *El-Isabe*, 2/229-230, *El-Isti'ab*, 2/219-225.

252 Sa'd b. ebi Vekkas (ime Ebu Vekkasa je Malik) b. Uhejb b. Abd Menaf el-Kureši ez-Zuhri ebu Ishak. Bio je šesti koji je primio islam. Učestvovao je u bici na Bedru i svim ostalim bitkama. Jedan je od deseterice kojima je obećan Džennet i jedan od šesterice koju je Omer,

“(Pravi) Hilafet će trajati 30 godina nakon mene.”[254] To je upotpunjeno, upravo, sa hilafetom Alije, r.a, jer je hilafet Ebu Bekra bio dvije godine i tri mjeseca, hilafet Omera, r.a., deset i po godina, hilafet Osmana, r.a, dvanaest godina i hilafet Alije, r.a., četiri godine i devet mjeseci.

Zatim, prvi vladar muslimana je Muavija,[255] r.a., i on je najbolji vladar, jer je bio istinski imam kojem je Hasan sin Alije, r.a., predao vođstvo, nakon što su mu Iračani bili dali prisegu šest mjeseci nakon smrti njegovog oca. On je, nakon toga, dobrovoljno predao vlast Muaviji i dao mu prisegu.

---

r.a, odredio za vijeće. Bio je poznat po tome što je njegova dova uvijek uslišavana. To zbog toga što je Poslanik, s.a.v.s, za njega rekao: “Allahu, usmjeri njegove strijele i primi njegove dove!” Bio je jedan od četverice najpoznatijih junaka za koje je Ebu Ishak rekao da su najveći junaci među ashabima Poslanika, s.a.v.s (Omer, Alija, Zubejr i Se’ad). Osvojio je Irak i bio Omerov namjesnik u Kufi. On je, takođe, ostao po strani nemilih događaja među ashabima. Postoji razlaz o godini njegove smrti: jedni kažu da je preselio 55, drugi 51, a treći 54. h. g. Postoje i druga mišljenja u vezi s tim pitanjem.
Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat b. Se’ad*, 3/137-149, *Usdu-l-gabe*, 2/214-218, *El-Isabe*, 2/33-34, *El-Isti’ab*, 2/18-27.

253 Abdurrahman b. Avf f. Abd Avf el-Kureši ez-Zuhri ebu Muhammed. Jedan od deseterice kojima je obećan Džennet i jedan od šesterice koju je Omer, r.a, odredio za vijeće, a s kojima je umro zadovoljan Poslanik, s.a.v.s. Primio je islam prije nego što je Poslanik, s.a.v.s, ušao u kuću El-Erkama. Bio je učesnik obje hidžre. Učestvovao je u bici na Bedru i svim ostalim bitkama. Bio je poznati trgovac koji je svoj imetak trošio na Allahovom, dž.š, putu i na tom polju ima dosta poznatih događaja. Preselio je u Medini i ukopan u El-Beki’u. Dženazu mu je klanjao Osman, r.a.
Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat b. Se’ad*, 3/124-137, *Usdu-l-gabe*, 3/276-281, *El-Isabe*, 2/416-417, *El-Isti’ab*, 2/393-398.

254 Prenosi Ebu Davud u poglavlju o sunnetu, hadis broj 4646 i 4.647 sa sljedećim tekstom: “Hilafet nubuvveta će trajati 30 godina, a zatim će Allah, dž.š, dati vlast kome On hoće.” *Sunen Ebi Davud*, 5/36-37.

ONI, tj. četverica imama **SU HULEFAI-R-RAŠIDUN I IMAMI MUHTEDUN. -** Jer, Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ

Isti hadis prenosi i Tirmizi u poglavlju o neredima, hadis broj 2227 i kaže: "...ovo je hasen hadis i poznajemo ga samo putem Se'id b. Džehmana." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 7/5.

Prenosi ga i imam Ahmed u *Musnedu* (5/221), a El-Hakim kaže da je sahih, dok se Zehebi o njemu nije izjasnio. Vidi: *El-Mustedrek*, 1/71 i 145.

Prenosi ga, takođe, i b. Ebu Asim u djelu *Es-Sunne*, a El-Elbani kaže da je njegov sened sahih. Vidi: *Es-Sunne*, 2/562.

[255] Muavija b. Ebi Sufjan Sahr bin Harb bin Umejje bin Abd Šems el-Kureši el-Emevi. Osnivač Emevijske države u Šamu. Jedan od poznatih arapskih mudraca. Bio je izuzetno rječit, staložen i ugledan. Rođen je u Mekki i primio islam nakon njenog oslobođenja. Naučio je pisati i računati, zato ga je Poslanik, s.a.v.s, imenovao za svog pisara. Omer, r.a, ga je postavio za namjesnika u Damasku. Osman, r.a, mu povjerava cjelokupni Šam, a namjesnike pokrajina pokorava njemu. Nakon ubistva Osmana hilafet preuzima Alija i odmah šalje glasnika sa viješću o smjeni Muavije. Muavija je za to čuo prije nego što je glasnik do njega stigao. Odmah je pozvao u osvetu za ubistvo Osmana i optužio Aliju za to. Iz tog razloga su se odigrale velike bitke između njega i Alije koje su se završile postavljanjem Muavije za halifu u Šamu, a Alije u Iraku. Zatim se Hasan, r.a, odriče hilafeta u korist Muavije 41. hg. Muavija je ostao na položaju halife sve dok nije zašao u duboku starost. Muavija je jedan od velikih islamskih osvajača. On je prvi koji je vodio pomorske bitke i opkolio Kostantinopolis sa kopna i mora 48. h. g. Za njegovo doba je kovana prva islamska novčanica (dinar). Umro je u Damsku 60. hg.

"Savjetujem vam da budete poslušni i pokorni. Ko od vas bude živ poslije mene vidjet će mnoge razlaze. Zato se držite mog sunneta i sunneta razboritih i upućenih halifa poslije mene."[256]

Njihov redosljed po vrlinama je isti kao i u hilafetu, s tim da Ebu Bekru i Omeru pripadaju odlike koje drugi nemaju.

SVJEDOČIMO DŽENNET DESETERICI KOJE JE IMENOVAO MUHAMMED, S.A.V.S., I OBRADOVAO IH NJIM. - Ugledajući se na njega, slijedeći ga i vjerujući (da smo to obavezni).

NJEGOVA RIJEČ JE ISTINA. - Jer je to preneseno mutevatir predajom, te ima snagu kao da smo to direktno od njega čuli i na njemu se temelji sigurno znanje.

ONI SU: EBU BEKR, OMER, OSMAN, ALIJA, TALHA, ZUBEJR, SA'AD, SE'ID[257], ABDURRAHMAN IBN AVF, EBU UBEJDE EL-DŽERRAH[258], A ONI SU POVJERENICI OVOG UMMETA. ALLAH S NJIMA BIO ZADOVOLJAN.

Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekatu-l-halife*, biografija broj 51 i 2809, *Usdu-l-gabe*, 4/433-436, *Sijer E'alami-n-nubela*, 3/119-162, *El-Isabe*, 3/433.

256 Prenosi Ebu Davud u *Sunenu* u poglavlju o sunnetu, hadis broj 4607. *Sunen Ebi Davud*, 4/13-15.

Tirmizi u poglavlju o znanju, hadis broj 2678 i kaže: "Ovo je sahih-hadis." *Sunen Tirmizi,* 7/319-320.

Ovaj hadis El-Hakim smatra sahihom i sa njim je suglasan Ez-Zehebi. Vidi: *El-Mustedrek*, 1/95-97. I El-Elbani kaže da je ovaj hadis sahih. Vidi: *Sahih Sunen Ibn Madže*, 1/13.

257 Se'id b. Zejd b. Amr b. Nufejl el-Kureši el-Adevi, amidžić Omera b. Hattaba i njegov zet. Nadimak mu je bio Ebu-l-A'ver. Bio je među muhadžirskim prvacima, primio je islam prije Omera, r.a, a Omerov prelazak na islam desio se u njegovoj kući. Učestvovo je u svim bitkama osim bitke na Bedru, jer su on i Talha bili u Šamu i vratili su se tačno na dan bitke. Jedan je od deseterice kojima je obećan Džennet. Na ahiret je preselio u Medini 55, po jednom mišljenju, a po drugom 51. godine po Hidžri.

Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat b. Se'ad*, 3/409, *Usdu-l-gabe*, 3/24, *El-Isabe*, 2/252, *El-Isti'ab*,3/2.

Ove riječi direktan su odgovor rafidijama (šijama) koji su odabrali Aliju, r.a, i daju mu prednost, dok se odriču ostalih. Oni svoju pristrasnost ukazuju, umjesto ovoj deseterici kojima je obećan Džennet, dvanaesterici svojih imama. Prvi od njih je Alija b. Ebi Talib, za koga neosnovano i bez ikakvog dokaza tvrde da je Poslanikov, s.a.v.s., opunomoćenik, zatim Hasan, zatim Husejn, zatim Alija b. Husejn – Zejnu-l-Abidin, zatim Muhammed el-Bakir, Dža'fer b. Muhammed es-Sadik, zatim Musa b. Dža'fer el-Kazim, zatim Alija b. Musa, zatim Muhammed b. Ali el-Dževvad, zatim Ali b. Muhammed el-Hadi, zatim Hasan b. Ali el-Askeri, zatim Muhammed b. Hasan. Oni prelaze svaku granicu u ljubavi prema njima.

Dvanaest imama spominje se u hadisu Poslanika, s.a.v.s., na način koji u potpunosti demantuje njihove tvrdnje. Buharija i Muslim prenose hadis od Džabira b. Semure, r.a.,[259] koji kaže:

سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَكُونُ اثْنَا عَشَرَ أَمِيراً فَقَالَ كَلِمَةً لَمْ أَسْمَعْهَا فَقَالَ أَبِي إِنَّهُ قَالَ كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ *

"Ušao sam kod Poslanika, s.a.v.s, zajedno sa svojim ocem i čuo ga kada kaže: "Stanje (muslimana) poboljšavat će se sve dok njima

---

258 Amir b. Abdullah b. el-Džerrah b. Hilal el-Fehri el-Kureši ebu Ubejde, poznati emir i vojskovođa. Jedan je od deseterica kojima je obećan Džennet i među prvima koji su primili islam. Učestvovao je u svim bitkama za vrijeme Poslanika, s.a.v.s, i osvojio je sve pokrajine Šama. Preselio je u pomoru od kuge poznatom pod imenon *Kega Amvasa* 18. h. g.

Opširnije o njemu pogledaj: *Tabekat b. Se'ad*, 3/409, *Usdu-l-gabe*, 3/24, *El-Isabe*, 2/252, *El-Isti'ab*, 3/2.

259 Džabir b. Semure b. Dženade b. Džundub b. Hudžejr el-Amiri Es-Sevai. Neki tvrde da mu je ime: Džabir b. Semure b. Amr b. Džndub. Njegova majka je Halida kćerka Ebu Vekkasa, sestra Se'ada b. ebi Vekkasa. On i njegov sin su ashabi. Džabir, r.a, prenosi mnoge hadise od Poslanika, s.a.v.s. Nastanio se u Kufi i u njoj umro 74. h. g.

Opširnije o njemu pogledaj: *Usdu-l-gabe*, 1/304, *El-Isabe*, 1/212, *El-Isti'ab*, 1/224, *Tehzibu-t-tehzib*, 2/39.

budu vladala dvanaesterica." Zatim je Poslanik, s.a.v.s., izgovorio nešto što nisam čuo, pa sam upitao oca šta je to rekao Poslanik, s.a.v.s. Odgovorio je: "Rekao je: "Svi će oni biti Kurejševići." U drugom rivajetu ovog hadisa stoji:

لاَ يَزَالُ هَذَا الأَمْرُ عَزِيزًا إِلَى اثْنَيْ عَشَرَ خَلِيفَةً *

"Islam će biti jak i snažan sve dok bude vladalo dvanaest halifa."[260]

Ustinu, bilo je onako kako je kazao Poslanik, s.a.v.s, jer je islam bio jak i u usponu za vrijeme četverice prvih pravednih halifa, Muavije, njegovog sina Jezida, Abdu-l-Melika b. Mervana i njegovih četverice sinova i Omer b. Abdu-l-Aziza, i oni su tih dvanaest halifa. Zatim, je islam počeo slabiti.

Međutim, po neosnovanim tvrdnjama rafidija, stanje islamskog ummeta za vrijeme spomenutih halifa nije bilo regularno.

KO LIJEPO GOVORI O ASHABIMA RESULULLAHA, S.A.V.S, NJEGOVIM ČESTITIM ŽENAMA I NJEGOVOM ČESTITOM POTOMSTVU, BEZ I NAJSITNIJE MRLJE, UDALJIO SE OD LICEMJERSTVA. - Autor navodi ove riječi zato što je temelje šiizmu udario licemjer i heretik koji je htio da iskrivi islam i naruši autoritet Poslanika, s.a.v.s., kao što je uradio i Pavle[261] sa

260 Prenosi Buhari u poglavlju o propisima, hadis broj 7222. Vidi *Fethu-l-Bari*, 13/211.

Muslim u poglavlju o imaretu, hadis broj 1821. Vidi: *Sahih Muslim*, 3/1452-1454.

261 Jevrejski svećenik čije je ime bilo Šaul. Rođen je u Tarsusu, a odrastao u Oršalimu (Kudsu). Na početku djelovanja bio je jedan od najvećih protivnika kršćanstva i onih koji su mu pravili najveće spletke. Zatim je prividno prihvatio kršćanstvo s ciljem da ga iskrivi. Uspio je da dostigne veliki stupanj među kršćanima i da postane jednim od njihovih svetaca koji su nadahnuti objavom. To mu je olakšalo uvođenje iskrivljenih doktrina u kršćanstvo, kao što je vjerovanje u trojstvo, božanska narav Isa'a, a.s, i drugo što je danas tako očito u kršćanskoj vjeri.

Vidi: *Muhaderat fi-n-nasranijje*, 81, Ahmed Šelebi, *El-Mesihijje*, 90.

kršćanstvom. Taj munafik zvao se Abdullah bin Sebe'[262] i imao je za cilj da iskrivi islam i ubaci fitnet među muslimane. On je prividno primio islam i pretvarao se kao veliki pobožnjak, zatim je počeo (navodno) da poziva na dobro i odvraća od zla. Potom učestvuje u neredima u vezi sa Osmanom, r.a., i njegovim ubistvom. Nakon što je došao u Kufu pokazuje pretjeranost u veličanju Alije, r.a., da bi se na taj način mogao njemu suprotstaviti. To je dospjelo do Alije, r.a., koji je naredio da ga pogube, pa je on pobjegao. Njegov slučaj je poznat iz historije, Allah ga ponizio.

UČENJACI PRVIH GENERACIJA I ONIH POSLIJE NJIH DOBRI SU I UTJECAJNI LJUDI, UČENI I RAZUMNI. SPOMINJU SE SAMO PO LIJEPOM, - zato što Allah, dž.š., od nas traži da dovu činimo za njih:

وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ
بَعۡدِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ
وَلَا تَجۡعَلۡ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ

"Oni koji poslije njih dolaze – govore: -Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima; Gospodaru naš, ti si, zaista, dobar i milostiv!" (*El-Hašr*, 10) Zatim, zato što poštovati ih i veličati spada u veličanje vjere, jer su oni nasljednici Poslanika, s.a.v.s, u dostavi islama ljudima. Oni su kao

---

262 Abdullah b. Sebe' osnivač sekte sebe'ijja, jedan od ekstremnih odmetnika od islama koji je zalutao i druge u zabludu odvodio. Porjeklo mu je iz Jemena (jednog jevrejskog plemena u Jemenu). Prividno je prihvatio islam i prošao mnoge muslimanske pokrajine pokušavajući da zavede muslimane. Doselio je u Damask za vrijeme Osmana bin Affana, r.a., ali su ga njegovi stanovnici protjerali, te odlazi u Egipat gdje otvoreno poziva u svoju novotariju. On je, između ostalog, pripisivao svojstva božanstva Aliji, r.a. Tvrdio je da će se ponovo vratiti Poslanik, s.a.v.s., i slično. Umro je 40. h. g.

Opširnije o njemu pogledaj: *Tarih Ibn Asakir*, 7/341, *El-Bed' ve-t-tarih*, 5/129, *Lisanu-l-mizan*, 3/289, *Abdullah b. Sebe'*, Murteda el-Askeri.

zvijezde pomoću kojih se orijentišemo u tminama kopna i mora. U prijašnjim narodima, prije poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., najgori među njima su bili njihova ulema, dok su ulema ummeta Muhammeda s.a.v.s, najbolji među svojim narodima, jer oni oživljavaju sunnet Poslanika, s.a.v.s, i putem njih je opstao Kur'an i hadis. Uistinu je ovo put pravih vjernika.

KO IH SPOMINJE PO LOŠEM NIJE NA PUTU VJERNIKA, - jer vjernici jedni druge vole i uvažavaju, zbog imana koji ih je spojio. Allah, dž.š, kaže:

وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ

"A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima..." (*Et-Tevbe*, 71) Zato spominjanje islamske uleme po lošem predstavlja odstupanje od puta prijateljstva sa vjernicima, što spada u znakove nifaka.

VILAJET I POSLANSTVO

NIKOME OD EVLIJA NE DAJEMO PREDNOST NAD IJEDNIM ALLAHOVIM VJEROVJESNIKOM. - El-Velijj je onaj koji je spoznao Alalha, dž.š., i Njegova svojstva, koliko je to moguće, onaj koji je dosljedan u pokornosti Allahu, dž.š, i koji se kloni grijeha i predanosti ovodunjalučkim slastima i strastima.

Nebijj - vjerovjesnik je čovjek kojeg je Allah, dž.š, poslao da dostavi ono što mu je objavljeno, nakon što je stekao sva svojstva evlijaluka i kerameta na najpotpuniji način, svjedno imao li on posebnu knjigu ili ne. Zato je **nebijj** - vjerovjesnik općenitiji pojam od **resula** - poslanika. Vjerovjesništvo se dokazuje isključivo mu'džizom. Mu'džiza je nadnaravno djelo koje vjerovjesnik s namjerom čini (u vidu izazova), a da mu se niko nije u stanju suprotstaviti, kao dokaz istinitosti njegova vjerovjesništva.

Keramet je pojava takvog djela kod evlije, bez ikakvog dokazivanja ili izazivanja.

Nubuvvet je Allahov, dž.š., dar i on se ne stiče. Allah, dž.š., **nubuvvet** daje kome hoće od Svojih robova. Allah, dž.š., kaže:

ٱللَّهُ أَعۡلَمُ حَيۡثُ يَجۡعَلُ رِسَالَتَهُۥۗ

"A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje." (*El-En'am*, 124) Evlija ne može dostići stepen vjerovjesnika, zato što su vjerovjesnici, a.s, sačuvani od grijeha, lošeg svršetka i pada njihove deredže. Oni su počašćeni objavom i gledanjem u meleka. Njima je naređeno da dostave propise i upućuju ljude, nakon što su postigli najpotpunija svojstva evlija, kao što je već rečeno.

Evlija zaslužuje **i vilajet** i **keramet** slijeđenjem svoga poslanika i ugledanjem u njega u pokornosti Allahu, dž.š, shodno njegovom šerijatu. Zato je nemoguće da bude poput njega, a kamoli da bude iznad njega.

Tim riječima autor odgovara pojedinim sufijama[263] koje tvrde da onaj koji dostigne najveći stepen u **vilajetu** i **ma'rifetu** postaje najboljim stvorenjem.[264]

Te riječi su, također, odgovor i el-kerramijjama"[265] koji smatraju da je evlija bolji od vjerovjesnika. To je kufr i zabluda.

MI KAŽEMO: JEDAN ALLAHOV VJEROVJESNIK BOLJI JE OD SVIH EVLIJA. - Zato što je općepoznato da je stepen **nubuvveta** veći od stepena **vilajeta**. Ovim riječima autor odgovara ittihadijama i zabludjelim sufijama[266] od kojih neki tvrde da su na tolikom stupnju vilajeta koji je iznad nubuvveta, te da vjerovjesnici uzimaju iz vilajeta (evlijaluka). Jedan od njih kaže:

---

263 Sufije, grupa koja se pripisuje tesavvufu, u osnovi je poseban način prakticiranja života koji se temelji na skromnosti i ustrajnosti u pozitivnim osobinama, kako bi se očistio čovjekov nefs i uzdigla njegova duša. Osnov tesavvufa je *zuhd* koji je poželjan u islamu. U prva tri odabrana stoljeća islama vidjeli smo mnoge istinske zahide. Međutim, tesavvuf je poprimio određen način i iz njega su se razvili različiti pravci i brojni tarikati. Mnogi od njih su izašli iz okvira istinskog islamskog pravca, zato su alimi islamskog ummeta u svim vremenima i pokrajinama odgovorili na njihove neosnovane postavke.

Vidi: *Et-Ta'rifat*, 83, *Keššafu istilahati-l-funun*, 1/923.

264 Opširnije o ovoj temi pogledaj: *Medžmu'u-l-fetava*, 2/219-247, *Derru tearudi-l-akli ve-n-nakli*, 5/4.

265 Sljedbenici Ebu Abdullaha Muhammed b. Kirama. Porijeklom je iz Sidžistana.Nastanio se u Nejsaburu za vrijeme Muhammeda b. Tahira b. Abdullaha. Bio je jedan od prvaka mudžessima. Jedna od novotarija kojoj je pozivao svoje pristalice je da bog koga obožava ima tijelo. On je govorio: "On ima jednu granicu sa strane koja se graniči s Aršom, s drugih strana On nema krajeva." Iman je samo izgovor jezikom, i još mnogo toga.

Opširnije o njemu pogledaj: *Et-Tebsiru fi-d-din*, 65. *El-Milel ve-n-nihal*, 108.

266 Opširnije o tome pogledaj izuzetno vrijedno djelo šejhul-islama Mustafe Sabrija pod naslovom *Mevkifu-l-akli ve-l-ilmi*..., 3/187-202 i 262-247.

Mjesto nubuvveta u berzehu je iznad resula a ispod velijja.[267]

Te riječi predstavljaju iskrivljivanje šerijata. Međutim, vilajet (evlijaluk) iskrenih mu'mina muttekija postoji. Allah, dž.š., kaže:

أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

"I neka se ničega ne boje i ni za čim neka ne tuguju Allahovi štićenici (evlije), oni koji budu vjerovali i koji se budu Allaha bojali." (*Junus*, 62-63)

Vjerovjesništvo je uži pojam od *evlijaluka*, kao što je poslanstvo (*risalet*) uži pojam od vjerovjesništva (*nubuvveta*).

VJERUJEMO U KERAMETE KOJI SU SPOMENUTI - u Kur'anu i sunnetu, kao što se desilo stanovnicima pećine koji su proveli više od 300 godina bez jela i pića, a da se njihova odjeća nije pohabala niti njihova mladost prošla. Zatim, keramet Vasifa b. Burejha,[268] druga Sulejmana, a.s. Zatim, keramet Merjeme, r.a, koja je potresla suh palmin panj sa kojeg su pale friške hurme. Znaj da svi spomenuti nisu bili vjerovjesnici, nego Allahovi iskreni robovi.

I KOJI SE PRENOSE VJERODOSTOJNIM SENEDOM, - kao što je slučaj kada su Sarija b. Zunejm[269] i njegova vojska čuli glas

267 Na margini originilanog primjerka na tom mjestu stoji: "To je odgovor Muhjiddinu ibn Arebiju na njegove riječi u *Fususu-l-lhikemu*. To su riječi Ibni Arebija, našao sam ih u njegovom djelu *El-Futuhatu-l-mekijje*, 2522, i isto tako njegovom djelu: *Letaifu-l-esrar*, 49. Vidi: *Derru tearudi-l-akli ve-n-nakli*, 10/204.

268 Vasif b. Burejha je jedan od džina Sulejmana, a.s, koji mu je donio Belkisino prijestolje iz Jemena u jednom trenu. Vidi: *Tefsir Ibn Kesir*, 3/364.

269 Sarija b. Zunejm b. Džabir ed-Dueli, jedan od ashaba. Za njega se kaže da je bio brži od konja u trku. Omer, r.a, ga postavlja za emira vojske koju šalje na Perziju. Njega je Omer, r.a , pozvao sa minbera riječima: "Sarija, brdo, brdo!" Oni su čuli njegov glas iako su bili u zemlji

Omera, r.a., u Nehavendu.[270] Kada je Omer, r.a., dok je bio na minberu za vrijeme džume namaza u Medini, svom snagom povikao, oni su njegov glas čuli na razdaljini od preko hiljadu kilometara.[271] Isto tako, prenosi se u sahih-predajama da su dvojica ashaba jedne mrkle noći izašli iz kuće Poslanika, s.a.v.s,

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلَيْنِ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ وَإِذَا نُورٌ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا حَتَّى تَفَرَّقَا فَتَفَرَّقَ النُّورُ مَعَهُمَا *

te je štap jednog od njih zsvijetlio tako da su mogli ići, a kada su se rastali zasvijetlio je i štap drugog te su oba stigli do svojih kuća.[272]

Perzijanaca, te su se vratili na brdo i porazili neprijatelja, nakon što su bili gotovo izgubili bitku.

Opširnije o njemu vidi: *Usdu-l-gabe*, 2/154, *El-Isabe*, 2/2, *Tedžridu esmai-s-sahabe*, 1/203.

270 Nehavend je veliki grad južno od Hemedana. Smatra se najstarijim gradom u Iraku, po nekim predajama sagradio ga je Nuh, a.s. Njegovo ime u osnovi je Nuh Ovend, što se spojilo u Nehavend. Taj grad oslobođen je 21. godine po Hidžri.

Vidi: *Mu'džemu-l-buldan*, 5/313, *Er-Revdu-l-mi'tar*, 579.

271 Hadis prenosi Bejheki u svom djelu *Delailu-n-nubuvve*, 210-211. i ima stepen hasen hadisa. Sujuti kaže: "Prenose ga El-Bejheki i Ebu Nuajm, oba u *Delailu-n-nubuvve* sa hasen senedom. Vidi: *Tahridž ehadis šerhi-l-akaid*, 41.

272 Prenosi Buhari u poglavlju o vrlinama ensarija, hadis 3805. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 7/124.

Poslanik, s.a.v.s., pobratimio je Ebu Derda'a[273] sa Selmanom el-Farisijem,[274] pa su oni sjeli za jednu posudu iz koje su jeli i čuli kako ona tesbih čini Allahu, dž.š.[275]

Predaje o kerametima evlija brojne su i teško bi ih bilo nabrojati. Međutim, mu'tezile su zanijekale keramete evlija zbog svoje pogrešne akide, tvrdeći da pored Allaha i neko drugi može stvarati. Isto tako, oni negiraju lična svojstva i svojstva djela Allaha, dž.š. Zatim, oni tvrde da prihvatanje kerameta evlija izaziva zabunu – miješanje sa mu'džizama poslanika, ali, to je neosnovana tvrdnja. Naprotiv, pojava kerameta određenog evlije potvrđuje mu'džizu poslanika kojem on pripada. Oni, dakle, uopće nisu shvatili razliku između poslanika i evlije. Poslanik je onaj koji tvrdi da ima mu'džizu ili keramet, koji predstavlja izazov ljudima i govori: "Dokaz moga poslanstva je je to i to." Poslanik je, dakle, obavezan da obznani svoj status i da ga potvrdi mu'džizom, dok evlija to ne čini. On uopće ne tvrdi da ima keramet,

273 Uvejmir Ebu Derda' el-Ensari el-Hazredži. Razilaze se u slučaju imena njegovog oca. Primio je islam na dan Bedra i učestvovao u bici na Uhudu i svim ostalim bitkama. Sakupio je cijeli Kur'an još za vrijeme života Poslanika, s.a.v.s. Preselio je dvije godine prije završetka hilafeta Osmana, r.a.

Opširnije o njemu vidi: *Tabekatu b. Se'ad*, 2/355, *Usdu-l-gabe*, 4/18, *El-Isabe*, 3/45.

274 Ebu Abdullah el-Farisi, porijeklom iz Asbahana. ^uo je da će se uskoro pojaviti Poslanik, s.a.v.s, te je krenuo u potragu za njim. Taj slučaj je poznat. Učestvovao je u bici na Hendeku, svim bitkama poslije nje i u osvajanju Iraka. Bio je namjesnik u Medainu. Umro je 33. god. po Hidžri.

Opširnije o njemu vidi: *Tabekatu b. Se'ad*, 4/75, *Usdu-l-gabe*, 2/265, *El-Isabe*, 2/62, *El-Isti'ab*, 2/56.

275 Ovaj događaj Ebu Darda'a i Selmana navodi Ibnu Hadžer, preuzimajući ga od El-Bejhekija sa sljedećim tekstom: "Kada bi Ebu Derda' i Selman el-Farisi pisali jedan drugom, spominjali bi "slučaj posude", podsjećajući jedan drugog na događaj kada su jeli iz jedne posude i slušali kako ona i hrana u njoj čine tesbih Allahu, dž.š." Vidi: *Fethu-l-Bari*, 6/592.

nego se pojavljuje bez ikakva izazova i dokaza s njegove strane. Ukoliko to evlija pak učini, gubi deredžu vilajeta i postaje grešnik. Tako o tome govori ulema iz usula, među kojima je i Sejfu-l-Hakk ebu-l-Me'in en-Nesefi,[276] Allah mu se smilovao.

276 Mejmun b. Muhammed b. Muhammed b. Ma'bed b. Mekhul, Ebul-Me'in en-Nesefi el-Hanefi. Veliki učenjak usula i kelama. Rodom je iz Semerkanda, a nastanio se u Buhari. Napisao je mnoga djela. Između ostalih, to su: *Bahru-l-kelam*, *Tebsiretu-l-edille*, *Et-Temhid likava'idit-tevhid, El-Umdetu fi suslid-din, El-Alim ve-l-mute'allim*. Umro je 508 god. po Hidžri.

Opširnije o njemu pogledaj: *Kešfuz-zunun*, 2/487, *El-Dževahru-l-mudie*, 3/527, *El-Fevaidu-l-behijje*, 216.

PREDZNACI SUDNJEG DANA

VJERUJEMO U PREDZNAKE SUDNJEG DANA - koji su spomenuti u Kur'anu i sunnetu, jer se o njima govori u mutevatir hadisima koji su vjerodostojno preneseni do nas, te smo dužni da ih prihvatimo i vjerujemo da će se oni u budućnosti desiti.

POJAVU DEDŽDŽALA, - Dedždžal je osoba ćorava na jedno oko, guste kose, sa sobom će imati bašču i vatru (Džennet i Džehennem), ali njegova bašča je vatra, a vatra bašča. Jahat će na magarcu koji će biti ogroman. Njegov vrat bit će dugačak četrdeset podlaktica. Govorit će ljudima: "Ja sam vaš gospodar." A on je ćorav, na njegovom čelu će pisati kafir. Obići će cijelu Zemlju za četrdeset dana, izuzev Mekke i Medine. Najviše njegovih pristalica bit će među Jevrejima.

SILAZAK ISAA, A.S, SA NEBESA. - On će slijediti šerijat našeg Poslanika, s.a.v.s., i ubiti Dedždžala, a zatim će živjeti koliko Allah, dž.š., htjedne i poslije toga umrijeti. Muslimani će mu klanjati dženazu i zakopati ga.

U njegovo doba će se pojaviti Je'džudž i Me'džudž, nakon što bude ubijen Dedždžal, pa će ih Allah, dž.š., uništiti u jednoj noći berićetom njegove dove protiv njih. Sve je to shvatljivo, jer su oni ljudi i susret sa njima sličnim sasvim je uobičajen. Je'džudž i Me'džudž su dva plemena od potomaka Jafisa sina Nuha, a.s, i oni čine devet desetina ljudskog roda. Oni će ubijati druge i činiti nered na Zemlji. Allah, dž.š., kaže:

قَالُواْ يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ

"O Zulkarnejne," – rekoše oni – "Jedžudž i Medžudž čine nered po Zemlji..." (*El-Kehf*, 94)

Pošto su izlazak sunca sa zapada i izlazak životinje iz zemlje potpuno neuobičajene pojave, autor ponavlja riječi imana pa kaže: **I VJERUJEMO U POJAVU SUNCA SA ZAPADNE STRANE. -** Allah, dž.š., kaže:

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ۗ

"Zar oni čekaju da im meleki dođu, ili kazna Gospodara tvoga, ili neki predznaci od Gospodara tvoga? Onoga dana kada neki predznaci od Gospodara tvoga dođu, nijednom čovjeku neće biti od koristi to što će tada vjerovati, ako prije nije vjerovao ili ako nije, kao vjernik, kakvo dobro uradio." (*El-En'am*, 158) Buharija, komentarišući ovaj ajet, prenosi hadis u kome stoji:

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِي اللهُ عَنْه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا رَآهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا فَذَاكَ حِينَ لاَ يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ *

"Ebu Hurejre, r.a, kaže da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sudnji dan neće nastupiti sve dok Sunce ne izađe sa zapada. Kada to ljudi vide, svi će, tada živi, povjerovati. Međutim, to je "Onoga dana kada neki predzanaci od Gospodara tvoga dođu, nijednom čovjeku neće biti od koristi to što će tada vjerovati, ako prije nije vjerovao..."[277]

I IZLAZAK DABBETU-L-ERDA SA SVOG MJESTA. - Allah, dž.š, kaže:

۞ وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

"I kad dođe vrijeme da oni budu kažnjeni, Mi ćemo učiniti da iz zemlje iziđe jedna životinja koja će im reći da ljudi u dokaze Naše nisu uvjereni." (*En-Neml*, 82) A Poslanik, s.a.v.s., kaže:

---

277 Prenosi ga Buhari u poglavlju o tefsiru, hadis broj 4.635.

إِنَّ أَوَّلَ الآيَاتِ خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلَى النَّاسِ ضُحًى وَأَيُّهُمَا كَانَتْ قَبْلَ صَاحِبَتِهَا فَالأُخْرَى عَلَى إِثْرِهَا قَرِيبًا *

“Prvi od predznaka Sudnjeg dana koji će se pojaviti je izlazak Sunca sa zapada i izlazak Životinje ujutro. Koji god se od njih prije pojavi, drugi je odmah iza njega.”[278]

Autor ovdje hoće reći - prvi od nebeskih neuobičajenih predznaka, kao što je i izlazak Životinje iz zemlje prvi od neuobičajenih predznaka na Zemlji, jer će ona biti izuzetno čudnog izgleda, govorit će sa ljudima i obilježavati vjernike i nevjernike. Sve je to neuobičajeno za ovaj svijet. Nakon ova dva predznaka zatvaraju se vrata pokajanja i neće se primiti pokajanje grešnika niti prelazak kafira na islam.

Postoje kompletna djela koja govore o predznacima Sudnjeg dana, a mi smo ovdje spomenuli samo najveće predznake.

[278] Prenosi Muslim u poglavlju o neredima i predznacima Sudnjeg dana, hadis broj 2941. *Sahih Muslim*, 4/226.

Opširnije o toj temi pogledaj: *En-Nihaje*, 1/190, *Ruhu-l-me'ani*, 20/24-25.

* * *

NE VJERUJEMO U GATARE NITI VRAČARE - zato što je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَالْحَسَن عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَتَى كَاهِنًا أَوْ عَرَّافًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *

"Ko ode vračaru ili gataru i povjeruje u ono što mu kaže, zanijekao je ono što je objavljeno Muhammedu."[279] U drugom hadisu stoji:

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً *

"Ko dođe gataru i upita ga o nečemu, neće mu se primiti namaz četrdeset dana."[280] Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla:

---

279 Hadis prenosi Ebu Davud u *Sunenu*, u poglavlju o medicini, hadis broj 3904, sa sličnim tekstom. *Sunen bin Davud*, 4/225.

Tirmizi u poglavlju o čistoći, hadis broj 135, sa sljedećim tekstom: "Ko bude imao odnos sa svojom suprugom koja ima hajd, ili ode vračaru, zanijekao je ono što je objavljeno Muhammedu." Tirmizi veli: "Ovaj hadis poznajemo samo preko Hakima Le-Esrema od Ebu Temime el-Hudžejmija, od Ebu Hurejre. Vidi: *Sunen Tirmizi*, 1/164.

Ibn Madže u poglavlju o čistoći, hadis broj 639, sa sličnim tekstom. *Sahih bin Madže*, 1/209.

Imam Ahmed u *Musnedu*, 2/408, 429, 476.

El-Hakim u *Mustedreku* i kaže da je sahih po uvjetima Buharije i Muslima, ali ga oni nisu zabilježili. *El-Mustedrek*, 1/8.

Ovaj hadis smatra sahihom i šejh Nasirud-din el-Elbani. Vidi: *Irvau-l-galil*, 7/69.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللهُ عَنْهَا قَالَتْ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسٌ عَنَ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَيْسَ بِشَيْءٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَا أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا مِنَ الْجِنِّي فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ *

"Pitali su Poslanika, s.a.v.s, o vračarima pa je rekao: "Ne znaju oni ništa." Tada je neko rekao: "Allahov poslaniče! Zaista oni, ponekad, kažu nešto što se obistini?" Poslanik, s.a.v.s, tada je rekao: "To su riječi koje zapamti džin, a zatim ih šapne u uho svoga ortaka, pa onda oni sa njom pomiješaju stotinu laži."[281] Pojedina ulema astronoma ubraja u gatare, a po drugima on je blizak gataru.[282] Ukoliko je tako stanje sa onim ko ode do nekog od njih, kako je tek sa njima? Allahu, dž.š, se utječemo od takvih pitanja!

I NI U KOGA KO PRIZIVA ONOME ŠTO SE PROTIVI KUR'ANU, SUNNETU I JEDNOGLASNOSTI UMMETA. - Zato što je sve što se njima suprotstavlja neispravno, kao što je npr. trvdnja da se poznaje gajb. Znamo da je tvrdnja da se poznaje gajb suprotna Kur'anu i nemoguća, izuzev onih među poslanicima i vjerovjesnicima s kojima je Allah, dž.š, zadovoljan. Allah, dž.š., kaže:

عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ

"On tajne zna i On tajne svoje ne otkriva nikome, osim onoga koga On za poslanika odabere..." (*El-Džinn*, 26, 27)

Ima mnogo onih koji tvrde da poznaju gajb, među njima su vračari, gatari, faletari i oni koji gataju na osnovu bačenih kamenčića

280 Prenosi Muslim u poglavlju o selamu, hadis broj 2.230. *Sahih Muslim*, 4/1751.

281 Prenosi Buhari u poglavlju o početku objave, hadis broj 3.210, sa sličnim tekstom. *Fethu-l-Bari*, 6/304. Isti hadis Buhari ponavlja u više poglavlja.
Hadis prenosi i Muslim u poglavlju o selamu, hadis broj 2.228. *Sahih Muslim*, 4/175.

282 Vidi: *Medžmu'u-l-fetava*, 5/193-195, *Miftahu dari-s-se'ade*, 2/132-240.

ili graha i slično. Sve to je haram i izlazi iz okvira Kur'ana, sunneta i konsenzusa islamske uleme. Zato je obaveza spriječiti ih u njihovom djelovanju u kafanama ili na putevima ili prilikom ulaska u kuće. Onome ko zna da je sve to haram i u stanju je da se protiv toga bori ali to ne čini, dosta su riječi Allaha, dž.š.

كَانُواْ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ

"...jedni druge nisu odvraćali od grešnih postupaka koje su radili. Ružno li je zaista to kako su postupali!" (*El-Maide*, 79) i riječi Poslanika, s.a.v.s, koje od njega prenosi Ebu Bekr:

إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوُا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابٍ *

"Kada ljudi vide neko loše djelo i ne pokušaju da ga spriječe, Allah, dž.š, će ih uskoro kazniti Svojom kaznom."[283]

Među njima ima i onih koji se služe lažima i trikovima i koji tvrde da su im džini pokorni. Neki među njima tvrde da mogu činiti čuda i to potvrđuju nekim čudnim radnjama koje su plod njihovih varki, trikova i sihra. Oni i njima slični zaslužuju odgovarajuću kaznu koja će ih spriječiti od laži, varanja i spletkarenja.

Među njima ima i onih koji zaslužuju da budu pogubljeni, kao što su oni koji tvrde da su poslanici i to dokazuju čudima koja čine pomoću tih trikova. Zatim oni koji se bave raznim vrstama sihra i koji nered na Zemlji čine. Većina islamske uleme stoji na stanovištu da je vadžib ubiti sahira.[284]

Islamska ulema složna je i u tome da u kufr spada prizivanje zvijezda, navodni razgovor s njima, padanje na sedždu njima i pokušaj

---

283 Prenosi Ebu Davud u poglavlju o neredima, hadis broj 4338. Vidi *Sunen Ebi Davud*, 4/510. Isti hadis prenosi i Tirmizi u poglavlju o neredima, hadis broj 2169 i kaže: "Ovo je sahih hadis." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 6/335. Prenosi i Ibn Madže u poglavlju o neredima, hadis broj 4005. Vidi *Sunen Ibn Madže*, 2/1327. Šejh Nasiruddin el-Elbani smatra da je ovaj hadis sahih. Vidi: *Sahih Sunen Ibn Madže*, 2/367.

284 Vidi: *Medžmu'u-l-fetava*, 28/346 i 29/384.

da im se udovolji nošenjem odjeće ili prstenja koje im odgovara, te korištenje određenih vrsta dimnih mirisa i slično. Sve to spada u kufr i otvara vrata najvećeg širka. Zato je vadžib zatvoriti ih.

Islamska ulema je, također, složna da je svaka rukja,[285] zapis i zakletva koja u sebi sadrži širk Allahu, dž.š., zabranjena i nije dozvoljeno izgovoriti je, bez obzira što džini ili neko drugi na nju odgovoraju. Isti je slučaj sa svakim govorom koji u sebi sadrži kufr ili govorom koji se ne razumije, zato što je moguće da u njemu bude širka. Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

لاَ بَأْسَ بِالرُّقَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شِرْكٌ *

"Nema smetnje u rukjama koje ne sadrže širk."[286]

Među njima ima i onih koji imaju šejtanske halove i šejtanska otkrovenja. Oni razgovaraju sa nevidljivima i čine razna čuda kojima dokazuju da su evlije. Međutim, među njima ima onih koji pomažu mušrike protiv muslimana i tvrde da im je Poslanik, s.a.v.s, naredio borbu zajedno sa mušricima protiv muslimana zato što su muslimani zgriješili. Oni su, uistinu, braća mušrika i sljedbenici šejtana.

Ljudi imaju razna ubjeđenja i mišljenja u "slučaju" "nevidljivih osoba". Međutim, istina je da su nevidljive osobe džini, a zovu se osobama (ridžal) zato što je Allah, dž.š., o njima rekao:

وَأَنَّهُۥ كَانَ
رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

"...i bilo je ljudi koji su pomoć od džinnova tražili, pa su im tako obijest povećali..." (*El-Džinn*, 6) Ljudi nisu skriveni od pogleda drugih, izuzev u rijetkim slučajevima i za kratko vrijeme, zato, oni koji

285 Rukja je liječenje učenjem. Šerijatski dozvoljena rukja je liječenje učenjem kur'ansko-sunnetskih dova, direktno bolesniku ili na vodu kojom se bolesnik kupa ili je pije i maslinovo ulje kojim se bolesnik masira.

286 Prenosi Muslim u poglavlju o selamu, hadis broj 2.200, sa sljedećim tekstom: "Predočite mi svoje rukje koje učite. Nema smetnje u rukjama koje ne sadrže širk." Vidi: *Sahih Muslim*, 4/1727.

smatraju da su nevidljive osobe ljudi - čine veliku grešku zbog svog neznanja. Uzrok njihove zablude je nepoznavanje razlike između Allahovih i šejtanovih evlija.

Zabranjeno je kontaktirati sa džinnima, jer Allah, dž.š., je zbog toga ukorio nevjernike:

وَأَنَّهُۥ كَانَ
رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

"...i bilo je ljudi koji su pomoć od džinnova tražili, pa su im tako obijest povećali..." (*El-Džinn*, 6) Povod objave ovog ajeta je u tome što su pojedini ljudi, kada bi se našli u nekoj dolini, imali običaj kazati: "Ja se utičem velikanu ove doline od neuračunljivih koji se u njoj nalaze." Nakon toga bi mirno i sigurno zaštićeni spavali sve do zore. Na to bi dotični džinn govorio: "Zaista smo zagospodarili i ljudima i džinnima," što bi džinna još više uzoholilo i takav postupak ljudi povećao je njegov kufr i grijeh i zabludu ljudi. O tome Allah, dž.š., kaže:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟
يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ
ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

"A na Dan kad ih sve sabere, pa meleke upita: "Zar su se ovi vama klanjali?," oni će odgovoriti: "Hvaljen neka si, Ti si Gospodar naš, između nas i njih nije bilo prijateljstva; oni su se džinnovima pokoravali i većina njih je vjerovala u njih." (*Sebe'*, 40-41)

Među njima ima i onih koji tvrde da pomoću određenih čaranja prizivaju meleke i da im se oni spuštaju. Oni su zbaludjeli lašci. Njima se spuštaju šejtani, kao što Allah, dž.š., kaže:

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ

“Hoću li vam kazati kome dolaze šejtani? Oni dolaze svakom lašcu, grešniku” (*Eš-Šu’ara’*, 221-222). Zato svako onaj kome se šejtani odazivaju mora činiti neki grijeh i lagati.

Isto tako, onaj ko smatra da su pojedini ljudi, iako uopće ne slijede Poslanika, s.a.v.s, svojim riječima i djelima, evlije i smatra da su oni bolji od onih koji slijede put Poslanika, s.a.v.s, jeste u velikoj zabludi, novotar i na pogrešnom putu u vjerovanju. Neki kažu: “Možda oni slijede Poslanika, s.a.v.s., u batinu (suštini) iako je njihova vanjština oprečna tome.” To je neispravno, pogrešno i sigurna zabluda, jer smo obavezni slijediti Poslanika, s.a.v.s., u *zahiru* i *batinu* (formalno i suštinski).

Što se tiče pojedinih riječi koje pripisuju Poslaniku, s.a.v.s:

اطلعت علي الجنة فرأيت أكثرأهلها البله

“Pogledao sam po Džennetu i vidio da je među njegovim stanovnicima najviše luđaka,”[287] to nisu njegove riječi, jer je Džennet stvoren za razumne koje su njihovi umovi doveli do spoznaje Allaha, dž.š. Allah, dž.š, u Svojoj Knjizi spominje svojstva stanovnika Dženneta i nigdje ne spominje da je tupoglavost jedno od njihovih svojstava. Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

287 Prenosi Et-Tahavi u djelu *Muškilu-l-asar*, (4/121) sa sljedećim tekstom: “Zaista glupaci čine većinu stanovnika Dženneta.” U senedu tog hadisa nalazi se Selame b. Revh za koga Ebu Hatim kaže da nije dobar, nego da je često zaboravljao. Ebu Zur’a za istog raviju kaže da je slab i da prenosi čudne hadise, te da se njegovi hadisi bilježe samo radi ibreta. Ovaj hadis smatra se jednim od tih njegovih čudnih hadisa. Vidi *El-Džerhu ve-t-ta’dilu*, 4/301-302.

Tahavi, nakon spomenutog hadisa, kaže: “Ovaj hadis sam spomenuo Ahmedu b. ebi Imranu pa mi je rekao: “Značenje ovog hadisa je ispravno. Pod glupacima se ovdje misli na one koji ne poznaju (tj. ne čine) i daleko su od onoga što je Allah zabranio, a ne na one čiji je razum krnjav. Vidi: *Muškilu-l-asar*, 4/121.

اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ *

"Pogledao sam po Džennetu i vidio da su većina njegovih stanovnika siromasi."[288]

A što se tiče onih koji ibadet čine putem određenih tjelesnih vježbi i raznih vrsta osama, a ostavljaju džumu i džemat, oni spadaju u one čiji je trud na ovom svijetu uzaludan, a misle da pravilno postupaju. Takvima je Allah, dž.š., srca zapečatio, kao što je zabilježeno u sahih-hadisu Poslanika, s.a.v.s., da je rekao:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَكَ ثَلاَثَ جُمَعٍ تَهَاوُنًا بِهَا طَبَعَ اللهُ عَلَى قَلْبِهِ *

"Ko izostavi tri džume iz nehatluka, bez opravdanog razloga, Allah, dž.š., će zapečatiti njegovo srce."[289]

Svako ko se udalji od puta Poslanika, s.a.v.s., ukoliko bude alim, spada u one na koje se je Allah, dž.š., rasrdio, a ukoliko nije onda je zalutao.

Isto tako su novotari i zalutali oni koji padaju u trans prilikom slušanja lijepe melodije, jer čovjeku nije dozvoljeno da čini ono što će prouzrokovati odsutnost njegovog razuma. Zato niko od ashaba nije

288 Prenosi Buhari u poglavlju o početku stvaranja, hadis broj 3.241 i na kraju dodaje sljedeće riječi: وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ "...i pogledao sam po Džehennemu i vidio da su većina njihovih stanovnika žene." Vidi: *Fethu-l-Bari*, 6/318.
Također ga prenosi i Muslim u poglavlju o zikru i dovi, hadis broj 2737. Vidi: *Sahih Muslim*, 4/2096.

289 Ovaj hadis prenosi Ebu Davud u poglavlju o namazu, hadis broj 1052, sa sljedećim tekstom: "Ko izostavi tri džume ne vodeći računa o njima, Allah će zapečatiti njegovo srce. Vidi: *Sunen Ebi Davud*, 1/638.
Prenosi ga i Tirmizi u poglavlju o namazu, hadis broj 500 i veli: "Hadis Ebu Dža'da (ovaj hadis) je hasen." Vidi: *Sunen Tirmizi*, 2/228.
Nesai u poglavlju o Džumi. Vidi: *Sunen Nesai*, 3/88.
Prenose ga i Ibnu Madže, Imam Ahmed i Ibn Huzejme. A El-Hakim kaže da je sahih, što potvrđuje i Zehebi. Vidi: *El-Mustedrek*, 1/280.

činio tako nešto, čak ni kada je upitanju slušanje Kur'ana. Naprotiv, oni su bili onakvi kako ih Allah, dž.š., opisuje u Kur'anu:

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ
ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

"Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im povećavaju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju." (*El-Enfal*, 2)

ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ تَقْشَعِرُّ
مِنْهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ
إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ

"Allah objavljuje najljepši govor, Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju, zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje, a kada spomene ime Allahovo, kože njihove i srca njihova se smiruju." (*Ez-Zumer*, 23)

Što se tiče onoga što se pojedinim među njima dešava da prilikom slušanja lijepe melodije počinju buncati i izgovarati riječi na nekom drugom, njima nepoznatom jeziku, to je šejtan koji govori njihovim jezikom, isto onako kako govori jezikom oboljelog od epilepsije. Sve to spada u šejtanske halove.

Što se tiče mišljenja pojedinih da su oni siromasi o čijem stanju ne treba raspravljati i da to ne treba negirati, to je sasvim pogrešan i neispravan stav. Naprotiv, naša dužnost je da njihove riječi i djela stavimo na mizan šerijata Muhammeda, s.a.v.s., te prihvatimo ono što je u saglasnosti sa njim, a odbacimo ono što je suprotno. Poslanik, s.a.v.s, kaže:

قَالَ أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ
عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ *

“Ko uradi neko djelo koje nije u skladu sa našim pravcem, to se odbacuje.”[290] U drugom rivajetu stoji:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللهَّ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهَّ صَلَّى اللهَّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ *

“Ko u našoj vjeri uvede nešto što nije od nje, to se neće prihvatiti.”

Zato treba znati da ne postoji tarikat mimo tarikata Poslanika, s.a.v.s., niti hakikat mimo njegovog hakikata, niti šerijat mimo njegovog šerijata, niti akida mimo njegove akide, te da niko neće stići do Allahovog, dž.š., zadovoljstva, Njegovog Dženneta i Njegove počasti, izuzev ukoliko bude slijedio Poslanika, s.a.v.s., formalno (zahiren) i suštinski (batinen).

Onaj ko ne bude vjerovao u ono o čemu nas je on obavijestio i ne bude njemu pokoran u onome što je naredio, suštinski - svojim srcem i formalno - djelima koja čini spoljašnjim organima, ne može biti vjernik, a pogotovo evlija, makar on letio po zraku, hodao po vodi, dijelio iz gajba i zlato iz džepa vadio. Sve to, u tom slučaju, spada u šejtanske halove koji svoga vlasnika udaljavaju od Allaha, dž.š., a približavaju Njegovoj srdžbi i kazni.

Uistinu, kako da nestanak razuma bude uzrokom ili uslovom evlijaluka? Nažalost, to smatraju mnogi koji su zalutali, zbog toga što su kod nekih luđaka primijetili određenu vrstu otkrovenja ili pojedine radnje koje izlaze iz okvira uobičajenog, sve to zbog šejtana koji to preko njih čine. Nešto slično se zna desiti vračarima i sihirbazima, pa zalutali pomisle da je svako kome se desi otkrovenje ili neko čudo evlija.

Neki od zabludjelih na ovom planu kažu: “Ludilo je tajna pred čijim vratima razum sedždu čini.” Ko bude tako vjerovao učinio je kufr, jer ko je prije ludila bio nevjernik ili fasik (grešnik), nastalo ludilo s njega neće skinuti tu osobinu. Isto tako, ako neki iskreni vjernik poludi, njegovo ludilo neće nimalo uvećati niti smanjiti njegov iman i

290 Prenosi Buhari u poglavlju o primirju, hadis broj 6.297. Vidi: *Fethu-l-Bari*, 5/301.

Muslim u poglavlju o parničenju, hadis broj 1.718. Vidi: *Sahih Muslim*, 3/1343-1344.

takvaluk, nego će ostati u istom statusu (dobra ili lošeg) i neće mu se izbrisati ono na čemu je prije toga bio.

Što se tiče onih koje ulema spominje po dobru, kao što su "budalasti pametnjakovići," to su oni koji su bili dobri, a zatim se njihov razum poremetio. Takvi se mogu prepoznati po tome što kada se u njihovom životu desi da im se razum povrati oni progovore ponešto od imana koji je bio u njihovim srcima i to ponekad buncaju u stanju svoga ludila. Suprotno njima su oni koji, kada ime se razum vrati, izgovaraju riječi kufra i širka.

Što se tiče djece i ludaka koji nisu odgovorni za svoje postupke, oni ne posjeduju iman, ni javno ni tajno, koji ih može učiniti evlijama, Allahu bliskim ljudima i u grupi onih koji će biti spašeni. Međutim, oni ulaze u islam pripisujući se svojim roditeljima. Allah, dž.š., kaže:

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ

"Onima koji su vjerovali i za kojima su se djeca njihova u vjerovanju povela priključićemo djecu njihovu..." (*Et-Tur*, 21)

O ovoj temi smo detaljnije govorili upravo iz razloga što su na njoj posrnule noge mnogih ljudi, kako običnih tako i velikana.

DŽEMA’AT

SMATRAMO DŽEMA'AT - tj. ehli sunnet ve-l-džema'at **ISPRAVNIM I ISTINITIM. -** Allah, dž.š., kaže:

وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟

"Svi se čvrsto Allahova užeta držite i nikako se ne razjedinjujte!" (*Alu Imran*, 103),

A FRAKCIONAŠTVO - onih koji se povode za svojim prohtjevima – **NASILNIČKIM I LAŽNIM. -** Allah, dž.š, kaže:

وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُوا۟ وَٱخْتَلَفُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ

وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

"I ne budite kao oni koji su se razjedinili i u mišljenju podvojili kada su im već jasni dokazi došli, - njih čeka patnja velika." (*Alu Imran*, 105)

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟

فِى ٱلْكِتَٰبِ لَفِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

"To je zato što je Allah objavio Knjigu, pravu istinu. A neslozi onih čija su mišljenja o Knjizi suprotna doista nema kraja." (*El-Bekare*, 176) A Poslanik, s.a.v.s., kaže:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ هُمْ قَالَ الْجَمَاعَةُ *

"Moj ummet će se razići na sedamdeset i tri frakcije. Sve one će završiti u vatri, izuzev jedne." Ashabi upitaše: "A ko su ti, o Allahov poslaniče?" Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Oni su džemat (džema'a)."[291] Ovim hadisom Poslanik, s.a.v.s., objašanjava da će većina onih koji se razilaze propasti, izuzev ehli sunneta vel-džema'ata.

ALLAHOVA VJERA NA NEBU I NA ZEMLJI JE JEDNA. TO JE ISLAM. - Islam je vjera kojom je Allah, dž.š., zadužio Svoje robove od početka stvaranja do kraja. On je jedino islamom zadovoljan. Svoje poslanike i vjerovjesnike je slao da u islam pozivaju. Naređujući islam Allah, dž.š., je objavio nebeske knjige i za obaveznost njegovog slijeđenja uspostavio mnoge razumske i tradicionalne dokaze. Islam, u svojoj suštini, znači potpunu predanost čovjeka Allahu, dž.š., Gospodaru svih svjetova u svim stvarima. Isključivo i samo Njemu, bez ikakvog sudruga u bilo čemu, niti u pogledu vlasništva i stvaranja, niti u pogledu presude i odredbe.

Allah kaže:

إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ

"Vjera kod Allaha je islam." (*Alu Imran*, 19) Allah također ističe:

وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا

"I zadovoljan sam islamom kao vašom vjerom." (*El-Maide*, 3) Allah, dž.š., kaže:

وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ
ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾

"A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena, i on će na onom svijetu nastradati." (*Alu Imran*, 85)

291 Prije smo ukazali na prenosioce ovog hadisa.

ISLAM JE VJERA UMJERENOSTI, IZMEĐU PRETJERIVANJA I LAKOMOSTI - Pretjerivanje i lakomost su pokuđeni i neispravni, zato što izlaze iz okvira pravde i istine. Okviri istinske vjere u pogledu atributa Allaha, dž.š., su da o Allahu možemo kazati samo ono što je On sam o Sebi kazao. Kao što Allah, dž.š., kaže:

لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ

"Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi." (*Eš-Šura*, 11)

قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ﴿٤﴾

"Reci: "On je Allah – jedan! Allah je Utočište svakom! Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije!" (*El-Ihlas*)

Pretjerivanje na ovom planu je govoriti da Allah, dž.š., ima tijelo i organe i da je sastavljen od dijelova, kao što su to uradili jevreji i za njima se od ovog ummeta poveli mušebbihe (antropomorfisti). Allah, dž.š., kaže:

يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ

"O sljedbenici Knjige, ne pretjerujte u svome vjerovanju i o Allahu govorite samo istinu!" (*En-Nisa'*, 171)

Lakomost na ovom polju predstavlja nijekanje Allahove, dž.š., moći da stvori ljudska djela i slično, kao što su to uradile mu'tezile.

IZMEĐU ANTROPOMORFIZMA I NIJEKANJA ALLAHOVIH, DŽ.Š., SVOJSTAVA - Svejedno da li se radi o poređenju Allaha, dž.š., sa Njegovim stvorenjima, pripisujući Mu tijelo i organe, kao što su to uradili antropomorfisti, a na što su detaljno odgovorili apologetičari, ili poređenje stvorenja sa Stvoriteljem, kao što su učinili obožavaoci Uzejra, Mesiha, Sunca, Mjeseca, kipova, meleka, vatre, vode, teleta i slično. Svima njima su slati poslanici koji su ih pozivalu obožavanju jedino Allaha, dž.š. Koji sudruga nema.

Zato mi nećemo reći da je Allahov, dž.š., sluh kao naš sluh, niti da je Njegov vid kao naš vid i obratno.

Isto tako, nećemo reći da Allah, dž.š., ne posjeduje sluh, vid, moć, znanje i slično, kao što su to uradile mu'tezile.

IZMEĐU DETERMINIZMA I NIJEKANJA ODREDBE - Deterministi niječu bilo kakvu ulogu čovjeka u njegovim djelima. Oni ljudska djela smatraju kao nekontrolisane trzaje onog koji dršće. Dok suprotno njima džehmije i kaderije među mu'tezilama smatraju da čovjek sam stvara svoja djela.

IZMEĐU SIGURNOSTI I OČAJA - Tj. između nade i straha, što predstavlja suštinu robovanja, jer sigurnost (u spas) ima dozu sumnje u Allahovu, dž.š., moć kažnjavanja, a očaj ima dozu sumnje u mogućnost Allahovog, dž.š., oprosta. A sve to je, kao što smo već kazali suprotno islamu.

ZAKLJUČAK

OVO - Autor ovim ukazuje na sve što je prethodilo od temelja vjerovanja, tevhida i detaljnih akidetskih istina **JE NAŠA VJERA I NAŠE VJEROVANJE, SPOLJNJE I UNUTRAŠNJE. –** Jer, kontradiktornost između njih osobina je munafika, a njihova podudarnost je u istinskom ubjeđenju vjera poslanika i vjerovjesnika.

UTIČEMO SE ALLAHU OD SVEGA ŠTO SE NE SLAŽE SA ONIM ŠTO SMO IZLOŽILI I OBJASNILI. - Od ubjeđenja i detalja vjerovanja, jer za sve što smo spomenuli od temelja tevhida i detalja akaida ima svoje utemeljenje na jasnim dokazima iz Kur'ana, sunneta i u tome je suglasna islamska ulema. To je Allahova vjera koju su vjerovali vjerovjesnici, poslanici i iskreni vjernici. Zato svako odstupanje od nje jeste zabluda i kufr.

MOLIMO ALLAHA DA NAS UČVRSTI U VJEROVANJU I DA NAŠ ZAVRŠETAK NA OVOM SVIJETU BUDE SA NJIM. MOLIMO GA DA NAS SAČUVA OD RAZNIH ZABLUDA, SEKTAŠKIH MIŠLJENJA, POGREŠNIH TENDENCIJA, KAO ŠTO SU MUŠEBBIHIJSKE - To su oni koji svojstva Allaha, dž.š., upoređuju sa svojstvima Njegovih stvorenja. **MU'TEZILIJSKE -** Mu'tezile su Amr b. Ubejd,[292] Vasil b. Ata[293] i njihovi sljedbenici. Oni

[292] Amr b. Ubejd et-Tejmi Ebu Usman el-Basri. Šejh mu'tezila svog vremena i njihov muftija. Jedan od poznatih zahida. Bio je poznat po svom znanju i zuhdu. Poznati su njegovi jasni stavovi prema El-Mensuru i drugim. Za njega je halifa El-Mensur rekao: "Svi vi još tražite lov, izuzev Amra b. Ubejda." Halifa El-Mensur je napisao kasidu u kojoj žali za njegovom smrću. To je jedinstven slučaj u historiji da halifa u pjesmi žali za nekim ko nije na njegovom nivou. Napisao je mnoge brošure, hutbe i knjige. Najpoznatije su: *Et-Tefsir* i *Er-reddu ale-l-kaderijje*. Umro je u mjestu Mervan, nedaleko od Mekke, 144 h. g. Opširnije o njemu pogledaj: *Vefejatu-l-e'ajan*, 3/46, *Tarih Bagdad*, 12/166, *El-Bidaje ve-n-nihaje*, 10/78, *Miftahu-s-seade ve misbahu-s-sijade*, 2/165.

[293] Vasil b. Ata el-Gazzal Ebu Huzejfe, prvak mu'tezila i jedan od najpoznatijih retoričara i apologetičara. Njegovi sljedbenici se zovu

su nazvani tako nakon što su se odvojili od džema'ata u mnogim akaidskim pitanjima i principima, nakon smrti Hasana el-Basrija u drugom stoljeću.

DŽEHMIJSKE - Džehmije se pripisuju Džehmu b. Safvanu et-Tirmiziju koji je prvi javno zanijekao svojstva Allaha dž.š. On je to preuzeo od Dža'da b. Dirhema[294] kojeg je za kurban-bajram zaklao Halid b. Abdullah[295] – kralj Vasita.[296] On je održao bajramsku hutbu, a zatim rekao: "O ljudi, koljite kurbane! Da Allah, dž.š., primi vaše žrtve! Ja kao žrtvu prinosim Dža'da b. Dirhema, jer on tvrdi da Allah, dž.š., nije uzeo Ibrahima za Svog prisnog prijatelja i da nije razgovarao

mu'tezile zato što se on odvojio od halke dersa Hasan el-Basrija. Među mu'tezilama postoji i sekta koja se naziva po njemu el-vasilijje. On je {irio mu'tezilijski pravac tako što je poslao svoje sljedbenike po raznim pokrajinama da šire njegov mezheb. Rođen je u Medini, a odrastao u Basri. Napisao je mnoga djela od kojih su najpoznatija; *Esnafu-l-m*urdžie, *El-Menziletu bejne-l-menziletejn* i *Me'ani-l-Kurani-l-kerim*. Umro je 131 h.g.

294 El-Dža'd b. Dirhem, novotar o čijem krivovjerstvu postoje mnoge predaje. Boravio je na Faranijskom poluotoku. Za njega Zehebi kaže: "Spada u generaciju tabi'ina, zalutali novotar. Tvrdio je da Allah, dž.š., nije uzeo Ibrahima, a.s, za svog prisnog prijatelja i da nije razgovarao sa Musaom, a.s. Ubijen je zbog toga u Iraku, na dan Kurban-bajrama, u poznatom događaju, 118. h. g." Opširnije o njemu pogledaj: *El-Kamil fi-t-tarih*, 5/263, *Mizanu-l-i'tidal*, 1/339, *Lisanu-l-mizan*, 2/105.

295 Halid b. Abdullah b. Jezid b. Esed el-Kasri, Ebu-l-Hejsem, namjesnik Iraka i jedan od najboljih arapskih retoričara uopće. Porijeklom je iz Jemena, a rođen je i boravio u Šamu. Velid b. Abdu-l-Melik ga je postavio za namjesnika Mekke 89. h. g. Zatim ga je Ibn Hišam postavio za namjesnika Kufe i Basre 105. h. g. Ostao je u Kufi sve dok nije smijenjen i odveden u zatvor, 120. h. g. Ubijen je za vrijeme vladavine Velida b. Jezida, 126. h. g. Bio je optuživan za krivovjerstvo.
Opširnije o njemu vidi: *Tarih ibn Haldun*, 3/105, *Tehzib tarih ibn Asakir*, 5/66, *Vefijatu-l-e'ajan*, 2/226, *El-Kamil fi-t-tarih*, 4/276.

296 Poznati grad u Iraku koji se nalazi na sredini puta između Basre i Kufe. Sagradio ga je Hadždžadž. Vidi: *Mu'džemu-l-buldan*, 5/347.

sa Musaom, a.s." Zatim je sišao sa minbera i zaklao ga. Učinio je to nakon što se posavjetovao sa ulemom tog vremena, velikanima među tabi'inima.

Zatim je ubijen Džehm u Horosanu nakon što su se njegove ideje pročule i nakon što su ih preuzele mu'tezile. On je otvoreno nijekao imena Allaha, dž.š., a mu'tezile, međutim, niječu svojstva Allaha, dž.š., a ne Njegova lijepa imena.

DŽEBRIJSKE - Džebrije su sekta koja niječe čin sticanja djela od strane čovjeka (*el-kesb*) i smatraju da čovjek čini svoja djela bez svoje volje, kao što su spontani potresi onoga koji drhti i pokreti drveća.

KADERIJSKE - Kaderije smatraju da je svaki čovjek tvorac svojih djela. Oni smatraju da kufr i grijesi ne ulaze u Allahovu, dž.š., odredbu. Niječu Allahova, dž.š., lična i izvedena svojstva. Oni tvrde da su oni i svako ko ima pravo izbora djela tvorci svojih djela.

I DRUGE KOJI SU ODSTUPILI OD DŽEMA'ATA. - Tj. ehli-sunneta i džema'ata i razišli se u pitanjima akaida.

I PRIKLONILI SE ZABLUDI - i novotarijama i postali od onih koji su se razišli u vjeri i podijelili u razne sekte.

MI SMO OD NJIH ČISTI. ONI SU ZALUTALI I ZABLUDJELI. - Autor se odriče takvih zato što su postupili suprotno jasnim dokazima Kur'ana, sunneta i konsenzusa islamskog ummeta. Nazvani su zalutalim i zabludjelim zato što spadaju u grupu onih kojima je obećana džehennemska vatra u mutevatir hadisu koji predstavlja jedan od dokaza Muhammedovog poslanstva, s.a.v.s., a u kome je rekao da će se njegov ummet razići na sedamdeset i tri sekte i da će sve završiti u vatri sem jedne, kao što smo već naveli.

SAMO JE SA ALLAHOM ZAŠTITA I MIR. ALLAH JE UZVIŠENI KOJI UPUĆUJE NA ISTINU. OVO JE ŠTO SMO HTJELI OBJASNITI I NA ŠTO SMO ŽELJELI UKAZATI. HVALA GOSPODARU SVJETOVA. NEKA JE SALAVAT I SELAM NA MUHAMMEDA, S.A.V.S., NJEGOVU PORODICU I NJEGOVE ASHABE.

Molimo Allaha, dž.š., da nam podari ispravnost (u vjeri) i da nas sačuva od ovakvih i sličnih riječi i lažnih ideja koje svoje nosioce odvode u Džehennem. Od Allaha, dž.š., tražimo zaštitu od greške u riječima i djelu. A Allah, dž.š., upućuje na početku i na kraju. Hvala Allahu, dž.š., Gospodaru svih svjetova i neka je salavat na Muhammeda, njegovu časnu porodicu i sve njegove ashabe!

Tahavijeva poslanica iz akaida

OVO JE POJAŠNJENJE VJEROVANJA EHLI SUNNETA I DŽEMA'ATA ČIJI SU GLAVNI PREDSTAVNICI EBU HANIFE, EBU JUSUF I MUHAMMED BIN HASAN EŠ-ŠEJBANI, R.A.

1. MI O TEWHIDU, ČVRSTO VJERUJUĆI I NA ALLAHA SE OSLANJAJUĆI, KAŽEMO: ZAISTA JE ALLAH JEDAN I NJEMU RAVNA NEMA
2. NJEMU NIKO SLIČAN NIJE
3. ON SVE MOŽE
4. I NEMA DRUGOG BOGA OSIM NJEGA
5. ODUVIJEK JE I BEZ POČETKA JE, VJEČAN - BEZ KRAJA
6. NE PROLAZI I NE NESTAJE
7. I BIVA SAMO ONO ŠTO ON HOĆE
8. DO NJEGA NE DOSTIŽE MAŠTA, NITI GA MOGU DOKUČITI MISLI
9. NJEMU NE LIČE STVORENJA
10. ON JE ŽIVI KOJI NE UMIRE, SAM PO SEBI OPSTOJEĆI KOJEG NE OBUZIMA DRIJEMEŽ
11. STVARA BEZ IKAKVE POTREBE ZA STVORENJIMA I OPSKRBLJUJE DRUGE BEZ IMALO NAPORA
12. UMRTVLJUJE BEZ IKAKVE BOJAZNI I OŽIVLJAVA BEZ IMALO TEŠKOĆE
13. ON POSJEDUJE SVOJA SVOJSTVA ODUVIJEK PRIJE NEGO ŠTO JE STVORENJA STVORIO. NJIHOVIM STVARANJEM NIJE STEKAO NIŠTA OD SVOJSTAVA ŠTO PRIJE NIJE IMAO. KAO ŠTO JE U SVOJIM SVOJSTVIMA VJEČAN TAKO SU I ONA NJEMU SVOJSTVENA ODUVIJEK
14. ON NIJE NAKON STVARANJA STVORENJA ZADOBIO SVOJSTVO TVORCA – NITI NAKON STVARANJA ŽIVOG SVIJETA, SVOJSTVO STVORITELJA ŽIVOGA
15. ON JE POSJEDOVAO SVOJSTVO RUBUBIJJETA (VLASNIŠTVA) PRIJE NEGO ŠTO JE STVORIO ONO ŠTO JE U NJEGOVOM VLASNIŠTVU. ON JE POSJEDOVAO SVOJSTVO STVARANJA PRIJE POSTOJANJA STVORENJA
16. KAO ŠTO JE (SVEVIŠNJI ALLAH) ONAJ KOJI OŽIVLJAVA, NAKON ŠTO JE OŽIVIO STVORENJA, ON JE TO IME IMAO I PRIJE NJIHOVOG

STVARANJA. ISTO TAKO POSJEDOVAO JE IME TVORCA PRIJE NEGO ŠTO IH JE STVORIO

17. ZATO ŠTO JE ON SVEMOĆAN I ŠTO JE SVE NJEGA POTREBNO, A NJEMU NIŠTA NIJE POTREBNO. NJEMU JE SVE LAHKO I ON SVE ČUJE I SVE VIDI

18. ON JE STVORIO SVA STVORENJA SVOJIM ZNANJEM

19. ODREDIO IM SUDBINU

20. I DATUME NJIHOVE SMRTI

21. NJEMU NIJE NIŠTA BILO NEPOZNATO PRIJE NEGO ŠTO GA JE STVORIO I ON JE ZNAO ŠTA ĆE NJEGOVA STVORENJA RADITI PRIJE NEGO ŠTO IH JE STVORIO

22. NAREDIO IM JE DA MU SE POKORAVAJU A ZABRANIO IM NEPOKORNOST

23. SVE ŠTO SE DEŠAVA BIVA NJEGOVOM MOĆU I NJEGOVOM VOLJOM. NJEGOVA VOLJA SE REALIZUJE, A NE VOLJA NJEGOVIH ROBOVA, IZUZEV ONOGA ŠTO ON DOZVOLI. ONO ŠTO ALLAH HOĆE ONO ĆE I BITI, A ONO ŠTO NE HTJEDNE, NEĆE NI BITI

24. ON UPUĆUJE, SPAŠAVA I ČUVA ONOGA KOGA ON HOĆE IZ SVOJE DOBROTE, A U ZABLUDU ODVODI KOGA ON HOĆE, I PORAŽAVA I NA KUŠNJU STAVLJA PRAVEDNO KOGA ON HOĆE

25. SVI SU POD NJEGOVOM VOLJOM, IZMEĐU NJEGOVE DOBROTE I PRAVDE

26. ON JE IZNAD SVAKOG TAKMACA I SUPARNIKA

27. NIKO NIJE U STANJU OPOVRGNUTI NJEGOVU ODREDBU, NITI ODGODITI NJEGOVU PRESUDU, ILI POBIJEDITI NJEGOVU VOLJU

28. MI U SVE NAVEDENO VJERUJEMO I ČVRSTO SMO UBIJEĐENI DA JE SVE OD NJEGA

POSLANSTVO

29. I VJERUJEMO DA JE MUHAMMED, S.A.V.S., NJEGOV ROB I NJEGOV POSLANIK, I NJEGOV POVJERENIK, I NJEGOV ODABRANI VJEROVJESNIK I POSLANIK S KOJIM JE ON ZADOVOLJAN

30. ON JE POSLJEDNJI POSLANIK

31. I VOĐA BOGOBOJAZNIH

32. PRVAK MEĐU POSLANICIMA

33. I MILJENIK GOSPODARA SVIH SVJETOVA

34. SVAKA TVRDNJA POSLANSTVA POSLIJE NJEGA JE ZABLUDA I GREŠKA

35. ON JE POSLAN SVIM DŽINIMA I LJUDIMA SA ISTINOM, UPUTOM I SA NUROM

KUR'AN

36. ZAISTA JE KUR'AN ALLAHOV, DŽ.Š, GOVOR. OD NJEGA JE POČEO BEZ KAKVOĆE, GOVOR KOJEG JE OBJAVIO SVOME POSLANIKU PUTEM VAHJA I U KOJEG SU VJERNICI ISTINSKI POVJEROVALI I BILI SIGURNI DA JE ON ISTINSKI ALLAHOV GOVOR. ON NIJE STVOREN KAO GOVOR LJUDI. KO GA ČUJE I USTVRDI DA JE LJUDSKI GOVOR, ON JE POSTAO NEVJERNIK. ALLAH, DŽ.Š., TAKVE KORI I PRIJETI IM VATROM, RIJEČIMA: "U SEKAR ĆU JA NJEGA BACITI". POŠTO JE ALLAH OBEČAO U "SEKAR" BACITI ONOGA KOJI (za Kur'an) TVRDI DA SU TO SAMO ČOVJEKOVE RIJEČI SAZNALI SMO I UVJERILI SE U TO DA JE ON GOVOR STVORITELJA LJUDI I DA NE LIČI LJUDSKOM GOVORU

37. ISTO TAKO, ONAJ KO OPIŠE ALLAHA, DŽ.Š., BILO ČIME ŠTO JE OSOBINA ČOVJEKA, ON JE UČINIO NEVJERSTVO. KO OVO PROMOTRI UZET ĆE POUKU, ODREĆI ĆE SE OVAKVOG I SLIČNOG GOVORA KOJEG NEVJERNICI IZNOSE I SPOZNATI DA SVEVIŠNJI ALLAH, DŽ.Š., PO SVOJIM SVOJSTVIMA NIJE KAO ČOVJEK

VIĐENJE ALLAHA

38. VIĐENJE ALLAHA, DŽ.Š., OD STRANE STANOVNIKA DŽENNETA JE ISTINA BEZ OBUHVATANJA I KAKVOĆE KAO ŠTO JE REKAO NAŠ GOSPODAR: "TOGA DANA ĆE NEKA LICA BLISTAVA BITI, U GOSPODARA SVOGA ĆE GLEDATI..." NJEGOVO OBJAŠNJENJE JE KAKO ALLAH HOĆE I KAKO SAMO ON ZNA. SVE ISTINE KOJE SU PRENESENE OD RESULULLAHA, S.A.V.S., ONAKO KAO ŠTO JE ON REKAO IMAJU ZNAČENJE KAKO JE ON HTIO. NE UPUŠTAMO SE U TUMAČENJE TOGA PO SVOJIM MIŠLJENJIMA NITI ZAMIŠLJAMO TO PO SVOJIM PRETPOSTAVKAMA

39. NIKO NE MOŽE BITI ISPRAVAN U VJERI OSIM KO SE PREDA ALLAHU I NJEGOVOM VJEROVJESNIKU I ZNANJE O ONOME U ČEMU NIJE SIGURAN VRATI ONOME KOJI SVE ZNA

40. SAMO POTPUNIM PREDAVANJEM ALLAHU I OBOŽAVANJEM SAMO NJEGA POTVRĐUJE SE OPSTOJNOST ISLAMA

41. KO POŽELI ZNATI ŠTO SVOJIM ZNANJEM NE MOŽE DOSEĆI I NE ZADOVOLJAVA SE ISTINSKOM PREDAJOM ALLAHU, NJEGA ĆE NJEGOVA ŽELJA SPRIJEČITI OD ISTINSKOG TEVHIDA, JASNE SPOZNAJE I ISPRAVNOG IMANA

42. ON ĆE SE SPOTICATI IZMEĐU IMANA-VJEROVANJA I NEVJEROVANJA, PRIHVATANJA I ODBIJANJA, NESIGURNO LUTAJUĆI, ZBUNJEN U

SVOJIM SUMNJAMA, POSTAJUĆI NI ISKREN VJERNIK NI OTVOREN NEVJERNIK

43. NEISPRAVNO JE VJEROVANJE VIĐENJA ALLAHA NA DRUGOM SVIJETU (U KUĆI MIRA) ONOG MUSLIMANA KOJI VIĐENJE SMATRA PRETPOSTAVKOM ILI GA TUMAČI RAZUMOM. ISPRAVNO TUMAČENJE VIĐENJA ALLAHA NA DRUGOM SVIJETU – ZAPRAVO, ISPRAVNO TUMAČENJE SVAKOG SVOJSTVA PRIPISANOG GOSPODARU SVEGA JE USTEZANJE OD NJEGOVOG TUMAČENJA, I POTPUNO PREDAVANJE ALLAHU. TO JE BILO VJEROVANJE SVIH POSLANIKA

44. KO SE OD MUSLIMANA NE ČUVA NEGIRANJA ALLAHOVIH SVOJSTAVA, I NJEGOVOG POREĐENJA, SPOTAĆI ĆE SE I NIKADA NEĆE MOĆI SHVATITI ALLAHOVO SAVRŠENSTVO

45. NAŠ GOSPODAR ALLAH, DŽ.Š, OPISAN JE SVOJSTVIMA JEDINSTVA I OZNAČEN OBILJEŽJIMA JEDNOĆE. NIKO OD STVORENJA NE MOŽE IMATI OVAKVA SVOJSTVA I OBILJEŽJA

46. ALLAH JE IZNAD GRANICA, KRAJA, GLAVNIH DIJELOVA I ORGANA. NE OGRANIČAVA GA ŠEST STRANA KAO ŠTO JE SLUČAJ SA OSTALIM STVORENJIMA

MI'RADŽ

47. MI'RADŽ JE ISTINA. MUHAMMED, S.A.V.S., NOĆU JE PUTOVAO. IŠAO JE LIČNO U BUDNOM STANJU NA NEBO, A ZATIM DO ONIH VISINA DO KOJIH JE ALLAH HTIO. ALLAH GA JE POČASTIO ČIME JE ŽELIO. "OBJAVIO MU JE ONO ŠTO MU JE OBJAVIO"

HAVD – DŽENNETSKI IZVOR

48. DŽENNETSKI IZVOR KOJIM GA JE ALLAH POČASTIO POMAŽUĆI NJEGOVOM UMMETU ISTINA JE

ŠEFA'AT - ZAGOVORNIŠTVO

49. ZAGOVORNIŠTVO KOJE ON ČUVA ZA SVOJE SLJEDBENIKE ISTINA JE KAO ŠTO PRENOSE HADISI.

MISAK (ugovor) I KADR (odredba)

50. UGOVOR KOJI JE ALLAH ZASNOVAO SA ADEMOM, A.S., I NJEGOVIM POTOMSTVOM ISTINA JE.

51. ALLAH JE ODUVIJEK ZNAO BROJ LJUDI KOJI ĆE BITI NAGRAĐENI DŽENNETOM I BROJ LJUDI KOJI ĆE BITI KAŽNJENI

DŽEHENNEMOM. OVI SE BROJEVI NE POVEĆAVAJU NITI SMANJUJU. ISTO TAKO ALLAH ZNA KAKVA ĆE KO DJELA ČINITI

52. SVAKOM JE OLAKŠANO ONO ZA ŠTO JE STVOREN. DJELA SE VREDNUJU PO NJIHOVOM ZAVRŠETKU. SRETAN JE ONAJ KO JE SRETAN ALLAHOVOM, DŽ.Š., ODREDBOM, A NESRETAN JE ONAJ KO JE NESRETAN ALLAHOVOM, DŽ.Š., ODREDBOM

53. ODREĐENJE (KADER) JE, U OSNOVI, TAJNA ZA LJUDE. NE ZNA GA NI BLISKI MELEK, NI ODABRANI VJEROVJESNIK. RAZMATRANJE I RASPRAVLJANJE O TOME JE IZGOVOR PORAŽENOG, PUT ZABRANE I USKRAĆIVANJA I DOKAZ PRETJERIVANJA. ZATO, TREBA SE DOBRO ČUVATI I POPTUNO SE KLONITI RAZMATRANJA, RASPRAVLJANJA I BILO KAKVOG SUMNJIČENJA U VEZI S TIM PITANJEM. JER, ALLAH, DŽ.Š., UKLONIO JE OD LJUDI ZNANJE O ODREĐENJU (KADERU) I ONEMOGUĆIO IM NJEGOVO DOSEZANJE, KAO ŠTO ALLAH, DŽ.Š., KAŽE U SVOJOJ KNJIZI: "ON NEĆE BITI PITAN ZA ONO ŠTO RADI", "A ONI ĆE BITI PITANI". PA KO PITA ZAŠTO (ALLAH) TO ČINI, ODBIJA ODREDBU KNJIGE (KUR'ANA), A KO ODBIJA ODREDBU KNJIGE ON JE NEVJERNIK

54. OVO JE SVE ŠTO JE POTREBNO ONOME ČIJE JE SRCE OSVIJETLJENO OD ALLAHOVIH PRIJATELJA. OVO JE STEPEN ONIH KOJI SU DUBOKO PRONIKLI U (ŠERIJATSKO) ZNANJE, JER, ZNANJE JE DVOJAKO: ZNANJE KOJE JE DOKUČIVO STVORENJIMA I ZNANJE KOJE NIJE DOKUČIVO STVORENJIMA. NEGIRANJE DOKUČIVOG ZNANJA JE KUFR, A ZAGOVARANJE NEDOKUČIVOG ZNANJA JE TAKOĐE NEVJERSTVO. VJEROVANJE SE POTVRĐUJE SAMO PRIHVATANJEM DOKUČIVOG ZNANJA I OSTAVLJANJEM NEDOKUČIVOG ZNANJA

LEVH I KALEM

55. VJERUJEMO U LEVH I KALEM (PERO) I SVE ŠTO JE U NJEMU ZAPISANO

56. KADA BI SE SAV SVIJET SLOŽIO DA SPRIJEČI ONO ŠTO JE ALLAH ODREDIO, NE BI MOGAO TO SPRIJEČITI. KADA BI SE SAV SVIJET SLOŽIO DA UČINI ONO ŠTO ALLAH NIJE ODREDIO, NE BI MOGAO TO UČINITI. PERO JE ZAVRŠILO ZAPISIVANJE ONOGA ŠTO ĆE BITI DO SUDNJEG DANA.

57. ZAISTA, ŠTO JE NEKOGA ZADESILO NIJE GA MOGLO MIMOIĆI, A ŠTO GA JE MIMOIŠLO NIJE GA MOGLO ZADESITI.

58. ISTO TAKO, SVAKI ČOVJEK MORA ZNATI, DA ALLAH ZNA O SVAKOM STVORENJU SVE, TE DA JE SVOJOM VOLJOM TO PRECIZNO ODREDIO. TOME NEMA OPOVRGAVANJA, NITI OSPORAVANJA, NITI DODAVANJA, NITI MIJENJANJA OD STRANE BILO KOGA OD NJEGOVIH STVORENJA NA NEBESIMA I ZEMLJI.

59. OVO JE SRŽ VJEROVANJA, TEMELJ SPOZNAJE I PRIZNANJA JEDNOĆE ALLAHA I NJEGOVE SVEVLASTI, KAO ŠTO ALLAH IZNOSI U

KUR'ANU: "I KOJI JE SVE STVORIO I KAKO TREBA ODREDIO" (EL-FURKAN, 2) TE: "A ALLAHOVA ZAPOVIJED JE ODREDBA KONAČNA"

60. TEŠKO ONOME KO ALLAHU UZVIŠENOM POSTANE NEPRIJATELJ U ODREĐENJU I IMA BOLESNO SRCE U RASPRAVAMA O TOM, JER, ON SVOJOM MAŠTOM O GAJBU ŽELI OTKRITI NAJSKRIVENIJU TAJNU I TAKO POSTAJE LAŽLJIVCEM GRIJEŠNIM

ARŠ I KURSIJJ

61. ARŠ I KURSI SU ISTINA

ALLAHU ARŠ NITI ŠTA DRUGO NIJE POTREBNO - ON OBUHVATA SVE I IZNAD TOGA. LJUDI NE MOGU DA GA DOSEGNU

62. ALLAH JE UZEO IBRAHIMA, A.S., ZA SVOG PRIJATELJA PRISNOG. GOVORIO JE MUSAU, A.S. OVO VJERUJEMO, TVRDIMO I PREDAJEMO MU SE.

MELECI, VJEROVJESNICI I OBJAVE

63. VJERUJEMO U MELEKE, VJEROVJESNIKE I OBJAVE KOJE SU OBJAVLJENE POSLANICIMA I TVRDIMO DA SU SVI VJEROVJESNICI BILI NA JASNOJ ISTINI

64. SLJEDBENIKE NAŠE KIBLE NAZIVAMO MUSLIMANIMA - MU'MINIMA SVE DOK PRIZNAJU ONO SA ČIME JE DOŠAO MUHAMMED, S.A.V.S., POTVRĐUJUĆI ONO ŠTO JE REKAO I O ČEMU JE OBAVIJESTIO

65. O ALLAHU NE RASPRAVLJAMO, U VJERI NE POLEMIŠEMO

KUR'AN

66. O KUR'ANU NE DISKUTUJEMO. SVJEDOČIMO DA JE ON GOVOR GOSPODARA SVJETOVA. PRENIO GA JE VJERNI MELEK I POUČIO MU RESULULLAHA, S.A.V.S. ON JE ALLAHOV GOVOR. NIJE MU RAVAN NIKAKAV GOVOR LJUDI. NE KAŽEMO DA JE STVOREN. SLAŽEMO SE SA DŽEMA'ATOM MUSLIMANA

GRIJESI

67. NI JEDNOG GRIJEŠNIKA SLJEDBENIKA KIBLE NE SMATRAMO NEVJERNIKOM AKO GRIJEH NIJE PRIZNAO DOZVOLJENIM. NE TVRDIMO DA SA VJEROVANJEM NE ŠTETI GRIJEH ONOME KO GA POČINI

68. MOLIMO ALLAHA DA OPROSTI MU'MINIMA DOBROČINIOCIMA I DA IH UVEDE U DŽENNET SVOJOM MILOŠĆU ALI, NISMO SIGURNI ZA NJIH I NE GARANTUJEMO IM DŽENNET. MOLIMO ALLAHA DA

OPROSTI ONIMA MEĐU NJIMA KOJI SU ČINILI NEVALJALA DJELA. STREPIMO ZA NJIH. ŽELIMO DA NE IZGUBE NADU

69. PRETJERANI OPTIMIZAM I PRETJERANI PESIMIZAM DVA SU PUTA KOJI IZVODE IZ UMMETA ISLAMA. ISTINSKI PUT JE IZMEĐU NJIH, ZA PRIPADNIKE KIBLE.

70. ČOVJEK NE IZLAZI IZ VJEROVANJA OSIM NEGIRANJEM ONOGA ŠTO GA UVODI U NJEGA

SUŠTINA IMANA

71. VJEROVANJE JE IZGOVOR JEZIKOM I POTVRDA SRCEM.

72. VJERUJEMO DA JE ISTINA SVE ŠTO JE DOŠLO U KUR'ANU I PRENESENO OD RESULULLAHA, S.A.V.S., O ISLAMU, I SVE ŠTO JE ON OBJASNIO

73. VJEROVANJE JE JEDNO I NJEGOVI SLJEDBENICI SU U OSNOVI JEDNAKI. RAZLIKA MEĐU NJIMA JE U STRAHOPOŠTOVANJU I BOGOBOJAZNOSTI, UDALJAVANJU OD NASTRANOSTI I SLJEĐENJU PRIORITETA

74. SVI MU'MINI SU PRIJATELJI MILOSTIVOG (EVLIJE).

75. NAJBOLJI MEĐU NJIMA JE ONAJ KO JE NAJPOKORNIJI I KO NAJBOLJE SLIJEDI KUR'AN.

76. IMAN (VJERA) JE VJEROVANJE U ALLAHA, MELEKE, OBJAVE, VJEROVJESNIKE, SUDNJI DAN I DA JE ODREĐENJE – DOBRO I ZLO, SLATKO I GORKO - OD ALLAHA.

77. VJERUJEMO U SVE OVO. NE PRAVIMO NIKAKVE RAZLIKE IZMEĐU ALLAHOVIH VJEROVJESNIKA. SVJEDOČIMO SVIMA DA JE ISTINA SVE ONO ŠTO SU PRENIJELI OD OBJAVA

POČINITELJI GRIJEHA

78. POČINITELJI VELIKIH GRIJEHA UMMETA MUHAMMEDA, S.A.V.S., NEĆE OSTATI VJEČITO U DŽEHENNEMU AKO UMRU VJERUJUĆI U ALLAHA JEDNOGA, PA I AKO SE NE POKAJU PRIJE SMRTI. AKO SE SRETNU SA ALLAHOM VJERUJUĆI U NJEGA, ONI SU U NJEGOVOJ MILOSTI I ODREDBI. AKO HOĆE DA IM OPROSTI, OPROSTIT ĆE IM, SVOJOM DOBROTOM, KAO ŠTO KUR'AN KAZUJE: "ALLAH SIGURNO NEĆE OPROSTITI DA NJEMU DRUGE SMATRAJU RAVNIM, A OPROSTIĆE MANJE GRIJEHOVE OD TOGA KOME ON HOĆE." AKO HOĆE DA IH KAZNI, KAZNIĆE IH VATROM, ZATIM ĆE IH IZBAVITI IZ NJEGA, SVOJOM MILOŠĆU I ZAGOVORNIŠTVOM ZAGOVORNIKA POKORNIH, A ONDA IH POSLATI U DŽENNET JER ALLAH ŠTITI ONE KOJI GA PRIZNAJU, NE IZJEDNAČAVA IH NA OVOM I ONOM SVIJETU SA ONIMA KOJI GA NEGIRAJU, KOJI SE UDALJAVAJU OD NJEGOVE UPUTE I KOJI NISU POSTIGLI NJEGOVU NAKLONOST. ALLAHU,

ZAŠTITNIČE ISLAMA I NJEGOVIH SLJEDBENIKA, UČVRSTI NAS U ISLAMU SVE DOK TE NE SRETNEMO SA NJIM U SRCIMA SVOJIM

79. SMATRAMO DA SE NAMAZ MOŽE OBAVITI ZA SVAKIM SLJEDBENIKOM KIBLE, DOBRIM I LOŠIM. ISTO TAKO DŽENAZU TREBA KLANJATI SVAKOM MU'MINU, DOBROM ILI LOŠEM

80. NIKOGA, NE SMJEŠTAMO U DŽENNET NITI U DŽEHENNEM

81. NIKOGA NE PROGLAŠAVAMO NEVJERNIKOM, MUŠRIKOM I MUNAFIKOM, AKO SE OD NJEGA TAKO NEŠTO OTVORENO NE POJAVI. NJIHOVU NUTRINU PREPUŠTAMO ALLAHU

82. NIKO SE OD SLJEDBENIKA MUHAMMEDA, S.A.V.S., NE MOŽE KAZNITI SMRĆU OSIM AKO TO PO PRAVDI ZASLUŽI

83. SMATRAMO DA SE NE TREBA BUNITI PROTIV NAŠIH HALIFA I UPRAVLJAČA, ČAK I AKO POGRIJEŠE. NE MOLIMO SE ALLAHU PROTIV NJIH, NITI SE POVLAČIMO OD POSLUŠNOSTI PREMA NJIMA. SMATRAMO DA JE POSLUŠNOST PREMA NJIMA DIO POKORNOSTI PREMA ALLAHU I STROGA OBAVEZA. MOLIMO SE ALLAHU ZA NJIH, NJIHOVO POPRAVLJANJE I UPUĆIVANJE, TE ZA NJIHOVO ZDRAVLJE

84. PRISTAJEMO UZ SUNNET I DŽEMA’AT. ČUVAMO SE SKRETANJA, RAZILAŽENJA I PODVAJANJA

85. VOLIMO PRAVEDNE I POVJERLJIVE, NE VOLIMO NASILNIKE I IZDAJNIKE

86. TVRDIMO DA ALLAH ZNA ISTINU I ONOGA ŠTO JE NAMA NEJASNO PO NAŠEM ZNANJU

87. SMATRAMO DA JE MESH PO OBUĆI, ZA VRIJEME BORAVKA KOD KUĆE I ZA VRIJEME PUTOVANJA DOZVOLJEN KAKO SE NAVODI U PREDAJAMA

88. OBAVLJANJE HADŽDŽA I DŽIHADA SA PRETPOSTAVLJENIMA MEĐU MUSLIMANIMA, BILI ONI DOBRI ILI LOŠI, OBAVEZNI SU ZA SVAKOG, ZA TO SPOSOBNOG MUSLIMANA, SVE DO SUDNJEG DANA. NIKO IH NE MOŽE OSPORITI NITI OPOVRGNUTI.

MELEKI

89. VJERUJEMO U MELEKE PISARE. ALLAH IH JE UČINIO NAŠIM ČUVARIMA

90. VJERUJEMO U MELEKA SMRTI KOJI JE ZADUŽEN DA LJUDIMA UZIMA DUŠE

KABURSKA ISKUŠENJA

91. VJERUJEMO U KAZNU I UŽIVANJE U KABURU KO IH ZASLUŽI I U PITANJA MUNKIRA I NEKIRA O BOGU, VJERI I VJEROVJESNIKU,

KAKO PRENOSE HADISI MUHAMMEDA, S.A.V.S, I NJEGOVIH ASHABA, ALLAH BIO ZADOVOLJAN SA SVIMA NJIM. KABUR JE ILI DŽENNETSKA BAŠČA, ILI RUPA PUNA DŽEHENNEMSKE VATRE.

PROŽIVLJENJE, POLAGANJE RAČUNA, DŽENNET I DŽEHENNEM

92. VJERUJEMO U PROŽIVLJENJE, NAGRADU NA SUDNJEM DANU, IZNOŠENJE DJELA, OBRAČUN ZA NJIH, ČITANJE KNJIGE O NJIMA, NAGRADU I KAZNU, "SIRAT" I MIZAN.
93. DŽENNET I DŽEHENNEM SU STVORENI, NEĆE NESTATI NI BITI UNIŠTENI. ALLAH JE STVORIO DŽENNET I DŽEHENNEM PRIJE STVARANJA LJUDI I STVORIO JE ZA NJIH STANOVNIKE
94. KOGA HOĆE UZIMA, SVOJOM MILOŠĆU, U DŽENNET, A KOGA HOĆE UZIMA, SVOJOM PRAVEDNOŠĆU, U DŽEHENNEM.

KADR - ODREĐENJE

95. SVAKO RADI ONO ŠTO MU JE VEĆ ZAPISANO, I SA NJIM BIVA ONO ZBOG ČEGA JE STVOREN. DOBRO I ZLO SU ALLAHOVA ODREDBA LJUDIMA
96. MOĆ, KOJA JE POTREBNA ZA IZVRŠENJE LJUDSKOG DJELA DIJELI SE U DVIJE VRSTE. U PRVU VRSTU SPADA MOĆ POMOĆU KOJE SE OSTVARUJE DJELO, A KOJA SE OGLEDA U ALLAHOVOM DŽ.Š., OMOGUĆAVANJU TOG DJELA I ONA SE NE MOŽE PRIPISATI ČOVJEKU I ONA JE PARALELNA SA DJELOM. NA NJU SE NE ODNOSE ŠERIJATSKI PROPISI. U DRUGU VRSTU SPADA MOĆ U POGLEDU ZDRAVLJA, OMOGUĆAVANJA I ISPRAVNOSTI ORUĐA. I ONA POSTOJI PRIJE DJELA I NA NJU SE ODNOSE ALLAHOVE, DŽ.Š., NAREDBE I ZABRANE. ALLAH, DŽ.Š., KAŽE: "ALLAH NIKOGA NE OPTEREĆUJE PREKO MOĆI NJEGOVE..."
97. LJUDSKA DJELA "SU ALLAHOVA STVORENJA." A LJUDIMA PRIPADA NJIHOVA REALIZACIJA.
98. ALLAH NIJE ZADUŽIO LJUDE VIŠE NEGO ŠTO MOGU. ONI NE MOGU VIŠE NEGO ŠTO IH JE ON ZADUŽIO. OVO JE TUMAČENJE: "NEMA SNAGE NI MOĆI OSIM ALLAHA" tj. TVRDIMO DA NIKO NEMA MOĆI, NI KRETANJA, NITI MOŽE DA POGRIJEŠI PREMA ALLAHU, OSIM UZ NJEGOVU POMOĆ, A NITI IKO IMA MOGUĆNOST DA POSTIGNE POKORNOST PREMA ALLAHU, OSIM UZ NJEGOVU POMOĆ
99. SVE SE ODVIJA PO ALLAHOVOJ VOLJI, NJEGOVOM ZNANJU, NJEGOVOJ ODREDBI I NJEGOVOM ODREĐENJU. NJEGOVA JE VOLJA IZNAD SVIH VOLJA. NJEGOVA ODREDBA PREVLAĐUJE NAD SVIM. ON ČINI ŠTO HOĆE I NIJE NASILNIK. "ON NEĆE BITI PITAN ZA ONO ŠTO RADI, A ONI ĆE BITI PITANI."

DOVA

100. DOVA ŽIVIH I NJIHOVA SADAKA KORISTE UMRLIM

101. ALLAH USLIŠAVA MOLITVE I ISPUNJAVA ŽELJE

102. ALLAH POSJEDUJE SVE. NJEGA NIŠTA NE POSJEDUJE. NEOVISNOSTI OD NJEGA NEMA NI KOLIKO JEDAN TREN. KO TEŽI DA BUDE BEZ ALLAHA JEDAN TREN, NEVJERNIK JE I POSTAJE OD STANOVNIKA DŽEHENNEMA.

103. ALLAH, DŽ.Š., SE RADUJE I SRDI, ALI NE KAO LJUDI

ASHABI

104. VOLIMO ASHABE RESULULLAHA, S.A.V.S. NE PRETJERUJEMO U LJUBAVI PREMA IKOM OD NJIH. NE ODRIČEMO SE NIJEDNOG OD NJIH. MRZIMO SVAKOG KO IH MRZI I KO IH LOŠIM SPOMINJE. SAMO IH SA DOBRIM SPOMINJEMO. LJUBAV PREMA NJIMA JE IMAN - VJEROVANJE I DOBROČINSTVO. MRŽNJA PREMA MNJIMA JE NEVJERSTVO, LICEMJERSTVO I NASILJE

105. TVRDIMO DA HILAFET POSLIJE RESULULLAHA, S.A.V.S., PRIPADA NAJPRIJE EBU BEKRU ES-SIDDIKU, PO VRIJEDNOSTI I PREDNOSTI NAD CIJELIM UMMETOM

106. ZATIM OMERU IBN EL-HATTABU, R.A.

107. ONDA OSMAN IBN AFFANU, R.A.

108. A POTOM ALIJI IBN EBI TALIBU, R.A.

109. ONI SU HULEFAI-R-RAŠIDUN I IMAMI MUHTEDUN

110. SVJEDOČIMO DŽENNET DESETERICI KOJE JE IMENOVAO MUHAMMED, S.A.V.S., I OBRADOVAO IH NJIM. NJEGOVA RIJEČ JE ISTINA. ONI SU: EBU BEKR, OMER, OSMAN, ALIJA, TALHA, ZUBEJR, SA'AD, SE'ID ABDURRAHMAN IBN AVF, EBU UBEJDE EL-DŽERRAH, I ONI SU POVJERENICI OVOG UMMETA. ALLAH S NJIMA BIO ZADOVOLJAN.

111. KO LIJEPO GOVORI O ASHABIMA RESULULLAHA, S.A.V.S., NJEGOVIM ČESTITIM ŽENAMA I NJEGOVOM ČESTITOM POTOMSTVU, BEZ I NAJSITNIJE MRLJE, UDALJIO SE OD LICEMJERSTVA.

112. UČENJACI PRVIH GENERACIJA I ONIH POSLIJE NJIH, DOBRI SU I UTJECAJNI LJUDI, UČENI I RAZUMNI. SPOMINJU SE SAMO SA LIJEPIM. KO IH SPOMINJE SA LOŠIM NIJE NA PUTU VJERNIKA

VILAJET I POSLANSTVO

113. NIKOME OD EVLIJA NE DAJEMO PREDNOST NAD IJEDNIM ALLAHOVIM VJEROVJESNIKOM. MI KAŽEMO: JEDAN ALLAHOV VJEROVJESNIK BOLJI JE OD SVIH EVLIJA

114. VJERUJEMO U KERAMETE KOJI SU SPOMENUTI I KOJI SE PRENOSI VJERODOSTOJNIM SENEDOM

PREDZNACI SUDNJEG DANA

115. VJERUJEMO U PREDZNAKE SUDNJEG DANA. POJAVU DEDŽDŽALA, SILAZAK ISAA, A.S., SA NEBESA I VJERUJEMO U POJAVU SUNCA SA ZAPADNE STRANE I IZLAZAK DABBETU-L-ERDA SA SVOG MJESTA

PRAZNOVJERJE

116. NE VJERUJEMO U GATARE NITI VRAČARE I NI U KOGA KO PRIZIVA ONOME ŠTO SE PROTIVI KUR'ANU, SUNNETU I JEDNOGLASNOTI UMMETA

DŽEMA'T

117. SMATRAMO DŽEMA'AT ISPRAVNIM I ISTINITIM, A FRAKCIONAŠTVO NASILNIČKIM I LAŽNIM

118. ALLAHOVA VJERA NA NEBU I NA ZEMLJI JE JEDNA. TO JE ISLAM. ISLAM JE VJERA UMJERENOSTI, IZMEĐU PRETJERIVANJA I LAKOMOSTI, IZMEĐU ANTROPOMORFIZMA I NIJEKANJA ALLAHOVIH, DŽ.Š., SVOJSTAVA, IZMEĐU DETERMINIZMA I NIJEKANJA ODREDBE, IZMEĐU RAVNODUŠNOSTI I OČAJA

ZAKLJUČAK

OVO JE NAŠA VJERA I NAŠE VJEROVANJE, SPOLJNJE I UNUTRAŠNJE. UTJEČEMO SE ALLAHU OD SVEGA ŠTO SE NE SLAŽE SA ONIM ŠTO SMO IZLOŽILI I OBJASNILI. MOLIMO ALLAHA DA NAS UČVRSTI U VJEROVANJU I DA NAŠ ZAVRŠETAK NA OVOM SVIJETU BUDE SA NJIM. MOLIMO GA DA NAS SAČUVA OD RAZNIH ZABLUDA, SEKTAŠKIH MIŠLJENJA, POGREŠNIH TENDENCIJA, KAO ŠTO SU MUŠEBBIHIJSKE – MU'TEZILIJSKE, DŽEHMIJSKE, DŽEBRIJSKE, KADERIJSKE, I DRUGE KOJI SU ODSTUPILI OD DŽEMA'ATA I PRIKLONILI SE ZABLUDI. MI SMO OD NJIH ČISTI. ONI SU ZALUTALI I ZABLUDJELI. SAMO JE SA ALLAHOM ZAŠTITA I MIR. ALLAH JE UZVIŠENI KOJI UPUĆUJE NA ISTINU. OVO JE ŠTO SMO HTJELI OBJASNITI I NA ŠTO SMO ŽELJELI UKAZATI. HVALA GOSPODARU SVJETOVA. NEKA JE SALAVAT I SELAM NA MUHAMMEDA, S.A.V.S., NJEGOVU PORODICU I NJEGOVE ASHABE.

Literatura

1. Abadi Muhammed Šemsul-Hakk el-Azim, *'Avnul ma'bud šerh Sunen Ebi Dawud,* El-Mektebetus-selefijje, 1388. h. god.
2. Abdul-Kadir b. Muhammed el-Kureši, *El-dževahirul mdi'e fi tabekatil-hanefijje,* Isa el-Babi el-Halebi, 1398. h. god.
3. El-Adžluni Isma'il b. Muhammed, *Kešfu-l-hafa' ve muzilu-l-ilbas*, Mektebetut-turasi el-islami, Halep, bez godine izdanja.
4. El-Adžurri Ebu Bekr Muhammed b. Husejn, *Eš-Šeri'a*, tubi'a ala nefekatil-emir Mensur b. Abdul-Aziz, bez mjesta i godine izdanja.
5. Ahmed b. Abdurrahim Mustafa, *Fi usulut-tarihi el-u*smani, Daruš-šerk, 1402. h. god.
6. Ahmed ibn Hanbel, *El-Musned,* El-Mektebul-islami ve Dar Sadir, bez godine izdanja.
7. Ahmed b. Muhammed b. Hallikan, *Vefijjatul e'jan ve enbau ebnaiz-zeman,* Darus-sekafe, Bejrut, bez godine izdanja.
8. El-Ajni Mahmud b. Ahmed, *Umdetu-l-kari*, Daru ihjai et-turasi el-arabi, Damask, bez godine izdanja.
9. El-Albani Nasirud-din, *Sahih Sunen Ibni Madže*, El-Mektebul-islami, 1408. h. god.
10. El-Alusi Šihabud-din es-Sejjid Mahmud, *Ruhul-me'ani fi tefsiril-Kur'ani el-azim ves-seb'i el-mesani,* Daru ihjai et-turasi el-arabi, Bejrut, bez godine izdanja.
11. El-Asbahani Ebu Nu'ajm, *Delailu-n-nubuvve*, Darul-ma'rife, Bejrut, bez godine izdanja.
12. El-Askeri Murteda, *Abdullah b. Sebe'*, Nedžef, 1375. h. god.
13. Ebu Azbe Husejn b. Abdul-Muhsin, *Er-Revdatu el-behijje fima bejne el-eša'ire vel-maturidijje*, Alemul-kutub, 1409. h. god.
14. El-Bagdadi Abdul-Kadir b. Tahir, *El-Ferku bejnel-firek,* Darul-ma'rife, Bejrut, bez godine izdanja.
15. El-Bagdadi Ebu Bekr Ahmed b. Ali el-Hatib, *Tarih Bagdad,* El-Mektebetus-selefijje, Medina, bez godine izdanja.
16. El-Bagdadi Isma'il Baša, *Hedijjetul-arifin*, Vikaletul-me'arif el-Halebijje, Istanbul, 1951.
17. Bašagić Safvet-beg, *Bošnjaci u islamskoj književnosti,* Sarajevo, 1921.
18. El-Bejheki Ahmed b. Husejn, *El-Esma ve-s-sifat*, Mektebetul-Musenna, Bagdad, bez godine izdanja.
19. El-Buhari Muhammed b. Isma'il, *El-Džami'u es-Sahih,* me'a Fethil-Bari, et-tabe'atus-selefijje, bez godine izdanja.

20. Brokleman Karl, *Istorija arapske književnosti,* Berlin, 1902.
21. Čepalo Husein, *Prusac – istorijski spomenici,* Naša riječ, Zenica, 1990.
22. Ebu Davud*, Es-Sunen*, tahkik Izzet Ubejd Ed-De'as, Darul-hadis, 1391. h. god.
23. Ed-Dusuki Muhammed b. Ahmed, *Hašijetud-Dusuki 'ala ummil berahin,* Mustafa el-Babi el-Halebi, 1358. h. god.
24. El-Džezeri Izzuddin Ibnul-Esir, *Usdu-l-gabe fi ma'rifetis-sahabe,* Darul-fikr, Bejrut, bez godine izdanja.
25. El-Džurdžani Ali b. Muhamed, *Kitabut-ta'rifat,* Mektebetu Lubnan, Bejrut, 1985.
26. Elbir Nasri Nadir, *Ehemmul-fireki el-islamijje es-sijasije vel-kelamijje,* El-Matbe'atu el-katolikijje, Bejrut, bez godine izdanja.
27. El-Esfaraini Ebul-Muzaffer, *Et-Tebsiru fid-din,* Mektebetu nešris-sekafe el-islamijje, 1940. h. god.
28. El-Eš'ari Ebul-Hasan b. Isma'il, *Mekalatul islamijjin*, Istanbul, 1930.
29. El-Esnewi Džemalud- din Abdurrahim, *Tabekatuš šafi'ijje,* Darul-'ulum, 1401. h. god.
30. Evlija Čelebija, *Putopis,* Sarajevo, 1967.
31. El-Gunejmi, Abdul-Ganijj el-Mejdani, *Šerhul-akideti et-tahavijje,* Darul-fikr, Damask, 1402. h. god.
32. Hadži Halife Mustafa b. Abdullah, *Fezleketu-t-tarih,*Istanbul, 1286. h. god.
33. Hadži Halife Mustafa b. Abdullah, *Kešfuz-zunun an esamil-kutubi vel-funun*, Vikaletul-me'arif el-Halebijje, 1362. h. god.
34. El-Hafiz Ebul-Mehasin el-Husejn ed-Dimiški, *Zejlu tezkiretil huffaz,* bez mjesta i godine izdanja.
35. El-Hakim Ebu Abdullah en-Nejsaburi, *El-Mustedrek ala es-sahihajn,* Mektebetul-metbu'ati el-islamije, Halep, bez godine izdanja.
36. Halifa b. Hajjat, *Et-Tabekat,* Darut-Tajjiba, Rijad, 1402. h. god.
37. El-Halimi Ebu Abdullah Husejn b. Hasan, *El-Minhadžu fi šu'abil-iman,* Darul-fikr, 1399. h. god.
38. El-Hamevi Jakut b. Abdullah, *Mu'džemu-l-buldan*, Dar Sadir, Bejrut, 1376. h. god.
39. El-Hanbeli Abdul-Hajj b. el-Imad, *Šezeratu-z-zeheb fi ahbari men zeheb*, Darul-mejsere, Bejrut, bez godine izdanja.
40. Handžić Mehmed, *El-Dževheru-l-esna fi teradžim ulemai ve šu'arail-bosna,* Mektebetul-me'ahid el-ilmijje, Egipat, 1349. h. god.
41. Handžić Mehmed, *Nizamu-l-ulema' ila hatemi-l-enbija*, Gazi-Husrev-begova medresa, rukopis broj: 762.

42. El-Hejsemi Nurud-din Ali b. Ebi Bekr, *Medžme'u-z-zevaid,* Darul-kitabil-arabi, Bejrut, 1402. h. god.
43. El-Himjeri Muhammed b. Abdul-Mun'im, *Er-Revdu-l-mi'tar*, Mektebetu Lubnan, Bejrut, 1975.
44. Ibnu Ebil-Izz, *Šerhu-l-kideti et-tahavijje,* tahkik Abdullah Et-Turki, Muessesetur-risale, 1408. h. god.
45. Ibnu Ebil-Izz, *Šerhu-l-kideti et-tahavijje,* tahkik Šu'ajb el-Arnaut, Darul-bejan, Damask, 1401. h. god.
46. Ibnu Ebil-Izz, *Šerhu-l-kideti et-tahavijje,* tahridž ehadis Nasiruddin el-Elbani, El-Mektebul-islami, Bejrut, 1391. h god.
47. Ibnu Hadžer el-Askalani, *Fethul Bari šerh Sahihil-Buhari,* El-Mektebetus-selefijje, Egipat, bez godine izdanja.
48. Ibnu Hadžer el-Askalani, *Tehzibu-t-tehzib,* Daru Sadir, Bejrut, bez godine izdanja.
49. Ibnu Ebi Asim *Kitabus-sunne,* El-Mektebul-islami, 1405. h. god.
50. Ibnu Kesir Imadud-din Ismail b. Umer, *El-Bidaje ven nihaje,* Mektebetul-me'arif, Bejrut, 1386. h. god.
51. Ibnu Kesir Imadud-din Isma'il b. Umer, *Tefsirul-Kur'ani el-Azim,* Daru ihjai et-turasi el-arabi, Bejrut, 1388. h. god.
52. Ibnu Madže, *Es-Sunen*, tahkik Muhammed Fuad Abdul-Baki, Isa El-Babi El-Halebi ve šerikahu, bez mjesta i godine izdanja.
53. Ibnu Tejmijje, *Džami'u-r-resail,* Kairo, 1389. h. god.
54. Ibnu Tejmijje, *Der'u te'arudil 'akli ven-nakli,* Džamiatul-Imam Muhammed b. Su'ud el-Islamijje, 1401. h. god.
55. Ibnu Tejmijje, *Medžmu'ul-Fetava*, Mektebetul-me'arif, Maroko, štampano pod pokroviteljstvom kralja Fahda, bez godine izdanja.
56. Ibnu Tejmijje, *El-Iman*, El-Mektebul-islami, 1392. h. god.
57. Ibnu Tejmijje, *Kitabu-n-nubuvvat*, Mektebetur-Rijad el-Hadise, bez mjesta i godine izdanja.
58. Ibnu Tejmijje, *Minhadžus-sunne en-nebewijje fi nakdiš-Ši'ati el-Kaderijje,* Džami'atul-Iamam, 1406. h. god.
59. El-Kadi Abdul-Džebbar b. Ahmed, *Šerhul-usul el-hamse,* Mektebetu Vehbe, 1384. h. god.
60. El-Kutbi Muhammed b. Šakir, *Fevatul-vefejat*, Darus-sekafe, Bejrut, bez godine izdanja.
61. El-Leknewi Muhammed b. Hajj, *El-Fevaidul behijje fi teradžimi el-hanefijje,* Egipat, 1324. h. god.
62. Milton Džip i Harold Bon, *El-mudžteme'ul-islami vel-garb*, Darul-me'arif, Egipat, bez godine izdanja.

63. El-Munavi Abdur-Reuf, *Fejdul – Kadir šerhul-Džamiis-sagir,* Darul-ma'rife, Bejrut, bez godine izdanja.

64. Muhammed Tahir Burseli, *Elmuellifune el-usmanijjun,* Istanbul, 1983.

65. Muhammed Ferid-beg, *Tarihud-devleti el-alijje el-usmanijje*, Darun-nefais, Bejrut, 1403. h. god.

66. El-Muhibbi Muhammed, *Hulasatul-eser fi e'ajanil-karnil-hadi ašer,* Daru Sadir, Bejrut, bez godine izdanja.

67. Nakičević Omer, *Hasan Kafija Pruščak pionir arapsko-islamskih znanosti u BiH*, Sarajevo 1977.

68. En-Newewy Muhjud-din Ebu Zekerijja, *Šerhu Sahih Muslim,* El-Matbe'atul-masrije bil-Azhar, 1349. h. god.

69. New'i Zade Ataullah, *Hadaiku-l-hakaik fi tekmilti-š-šekaik,* Istanbul, 1268. h. god.

70. Eš-Šeherstani Muhammed b. Abdul-Kerim, *El-milel ven nihal,* Darul-fikr, bez mjesta i godine izdanja.

71. Et-Tibrizi Welijjud-din Muhammed b. Abdullah, *Miškatul mesabih,* El-Mektebul-islami, 1380. h. god.

72. Ez-Zebidi Muhammed b. Hasan, *Duvelu-l-islam,*Idaretu ihaji et-turasi el-islami, Katar, bez godine izdanja.

73. Ez-Zebidi Muhammed b. Hasan, *Tabekatun nahvijjin,* Darul-me'arif, Egipat, bez godine izdanja.

74. Ebu Hanife Nu',an b. Sabit, *El-Fikhul-ekber, šerh Mulla Ali el-Kari,* Egipat, 1323. h. god.

75. Šukrić Nijaz, *El-Fethul-usmani ve intišarul-islami ve neš'etul-muessesati el-islamijje fil- bosneti vel-hersek fil-karni el-hamis ašer ves-sadis ašer el-miladijejn,* Magistarski rad odbranjen na Bagdadskom univerzitetu 1971.

76. Ebu Ja'la, Ahmed b. Ali el-Musili, *El-Musned,* Darul-Me'mun lit-turas, bez godine izdanja.

77. Mahluf Muhammed b. Muhammed, *Šedžeretun-nur ez-zekijje fi tabekatil-malikijje, El-Matbe'atus-selefijje, Kairo, 1349. h. god.*

78. Ibnul-Kajjim el-Dževzijje, *Šifau-l-alil,* Darul-ma'rife, Bejrut, 1398. h. god.

79. Ibnul-Kajjim el-Dževzijje, *Miftahu dari-s-seade*, Darul-kutubi el-'Ilmijje, Bejrut, bez godine izdanja.

80. Ibnu Kutlubuga Zejnud-din Kasim, *Tadžut-teradžim*, Mektebetul-Musenna, Bagdad, bez godine izdanja.

81. Ibnu Hadžer El-Askalani, *Takribu-t-tehzib*, El-Mektebetu el-ilmijje, Medina, bez godine izdanja.

82. Ibnu Hadžer El-Askalani, *El-Isabe fi temjizis-sahabe,* Mektebetul-Musenna, Bagdad, bez godine izdanja.

83. Ibnu Hadžer El-Askalani, *Lisanu-l-mizan*, Muessetul-e'alemi, Bejrut, 1390. h. god.

84. Ibnul-Esir Ali b. el-Kerem, *El-Kamil fit-tarih*, Dar Sadir, Bejrut, 1385. h. god.

85. Ibnul-Dževzi Ebul-Feredž Abdurrahman b. Ali, *El-Ilelu-l-mutenahije,* Lahor, bez godine izdanja.

86. Ibnu Ebi Hatim, *El-Džerhu ve-t-ta'dilu,* Darul-Kutubi el-ilmijje, Bejrut, 1400. h. god.

87. El-Jafi'i Abdullah b. Mes'ud, *Mir'atu-l-džinan,* Muessestul-E'alemi, Bejrut, 1390. h. god.

88. El-Jemani Muhammed b. Malik, *Kešfu esrari-l-batinijje ve ahbaril-l-karamita*, tahkik Muhammed Usman el-Hašit, bez mjesta i godine izdanja.

89. El-Kurtubi Jusuf b. Abdul-Berr en-Nimri, *El-Isti'ab fi ma'rifetil-ashab*, Mektebetul-Musenna, Bagdad, bez godine izdanja.

90. El-Lalekai Hibetullah b. Hasan b. Mensur, *Šerh Ususli i'tikadi ehlis-sunneti ve-ldžema'a*, Darut-Tajjibe lin-nešr, Rijad, bez godine izdanja.

91. El-Makdisi Muhammed b. Tahir, *El-Bed'u vet-tarih*, Mektebetul-Musenna, Bagdad, bez godine izdanja.

92. El-Mubarekfuri Muhammed b. Abdurrahman, *Tuhfetu-l-ahvezi*, El-Mektebetus-selefijje, 1384. h. god.

93. Kehale Umer Rida, *Mudžemul-muellifin,* Mektebetul-Musenna ve Daru ihjai et-turasi el-arabi, bez mjesta i godine izdanja.

94. Pruščak, Hasan Kafi, *Ezharu-r-revdat šerh revdatu-l-džennat,*Gazi-Husrev-begova medresa, rukopis broj: 902.

95. Pruščak, Hasan Kafi, *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem,* Gazi-Husrev-begova medresa, rukopis broj: 98.

96. Pruščak, Hasan Kafi, *Usulu-l-hikem fi nizami-l-alem,* Eldžami'a el-Urdunijje, 1406. h. god..

97. Pruščak Hasan Kafi *Revdatu-l-džennat fi usuli-l-itikadat*, Gazi Husrev-begova biblioteka, rukopis broj: 3.135.

98. Es-Sehavi Šemsud-din Muhammed b. Abdurrahman, *Ed-Dav'ul-lami' lehlil-karni et-tasi',* Mektebetul-hajati, Bejrut, bez godine izdanja.

99. Es-Sehavi Šemsud-din Muhammed b. Abdurrahman, *El-Mekasidul-hasene, Mektebetul-Handži vel.-Musenna, 1375. h. god.*

100. Es-Sujuti Dželalud-din b. Abdurrahman, *Ed-Durru el-mensur fit-tefsiri bil-me'sur,* Muhammed Emin Demdž, Bejrut.

101. Es-Subki Tadžud-din, *Tabekatuš šafi'ijje el-kubra*, Isa el-Babi el-Halebi, 1383. h. god.

102. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, Mektebetun-nehda el-masrijje, Kairo, 1973.

103. Šabanović Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima,* Sarajevo, 1973.

104. Eš-Šennavi Abdul-Aziz Muhammed, *Ed-devletu el-usmanijje devletun islamijje muftera alejha*, Mektebtul-anglo el-misrijje, Kairo, 1401. h. god.

105. Et-Taberi Ebu Dža'fer Muhammed b. Džerir, *Džami'ul-bejan fi tefsiril-Kur'an,* Darul-ma'rife, Bejrut, 1392. h. god.

106. Et-Tahavi Ebu Dža'fer, *Muškilul-asar,* Dar Sadir, Bejrut, bez godine izdanja.

107. Taš Kubri Zade, *Miftahus-seade ve misbahus-sijade*, Darul-kutubu el-hadise, bez mjesta I godine izdanja.

108. Et-Tehanevi Muhammed b. Ali, *Keššafu istilahatil-funun,* Ahmed Dževdet, 1317. h. god.

109. Et-Tirmizi, *Es-Sunen (El-Džamius-Sahih)*, tahkik Izzet Ubejd Ed-De'as, 1387. h. god.

110. Ez-Zehebi Šemsud-din, *Tedžridu esmais-sahabe,* Indija, 1969.

111. Ez-Zehebi Šemsud-din, *Sijeru E'lamin nubela',* Muessesetur-risale, 1404. h. god.

112. Ez-Zehebi, Muhammed b. Ahmed, *Mizanul-i'tidal*, Isa el-Babi el-Halebi ve šerikah, bez godine izdanja.

113. Ebu Zehre Muhammed, *Tarihu-l-mezahibi el-islamijje,* Darul-fikri el-arabi, 1987.

114. Ebu Zehre Muhammed, *Muhaderatun fi-n-nasranijje*, Darul-fikr el-arabi, Kairo, bez godine izdanja.

Sadržaj